

MEMORIALUL REVOLUȚIEI 16-22 DECEMBRIE 1989

CENTRUL NAȚIONAL DE DOCUMENTARE,
CERCETARE ȘI INFORMARE PUBLICĂ DESPRE
REVOLUȚIA DIN DECEMBRIE 1989

MEMORIAL 1989

Buletin științific și de informare

1 (16) / 2015
Timișoara

Colegiul de redacție:

Redactor șef: Gino Rado (Revoluție)

Secretar general de redacție: Lucian-Vasile Szabo

Redactori: Adina Hornea Abruda (Artă și cultură)

Liza Kratochwill (Istorie orală)

Simona Mocioalcă (Evenimente)

Cristina Tudor (Comunism)

Corectură: Adina Hornea Abruda

Coperta: Traian Abruda

Consiliul consultativ: Ioana Boca – Fundația Academia Civică – București, Viorel Marineasa – Universitatea de Vest din Timișoara, Stelian Mândruț – Academia Română, filiala Cluj-Napoca, Silviu B. Moldovan – CNSAS – București, Bogdan Murgescu – Universitatea din București, Victor Neumann – Universitatea de Vest din Timișoara, Daniel Vighi – Universitatea de Vest din Timișoara, Smaranda Vultur – Universitatea de Vest din Timișoara

ISSN: 1843-309X

CUPRINS

Cuvânt către cititor	9
Foreword	10

STUDII

Richard Andrew Hall, Rescrierea istoriei Revoluției. Triumful revizionismului securist în România postceaușistă (IV)	11
Dumitru Tomoni, Zilele astrale ale Timișoarei: 15 decembrie 1989 (II)....	31
Liza Kratochwill, Scandările Revoluției Române din Decembrie 1989 în istoria orală recentă	54

OPINII ȘI ATITUDINI

Arc peste timpul Memorialului Revoluției (Liza Kratochwill)	75
---	----

TEROAREA COMUNISTĂ

Din ororile comunismului. O poveste despre suferință, demnitate și curaj (Cristina Tudor)	90
Destinul Episcopului Ioan Bălan (Sergiu Soica)	98
Activitatea Frontului Plugarilor în județele Caraș și Severin (1944-1948) (Eusebiu Narai).....	104
Holodomorul și consecințele lui (Simona Mocioalcă).....	114
Statutul și normativele privind viața studenților din Centrul Universitar Timișoara între 1956-1959 (II) (Cristina Tudor).....	120

BIBLIOTECA REVOLUȚIEI

Dinu C. Giurescu, <i>România în timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej</i> , Editura Enciclopedică, București, 2015, 240 p. (Loredana Popescu-Tănasie).....	133
Ștefan Ehling, <i>Cu hora nainte</i> , Editura Tim, Reșița, 2014, 317 p. (Simona Mocioalcă)	139
Costel Balint, <i>Barbara legiune apusă</i> , Editura Eurostampa, Timișoara, 2015, 143 p. (Adina Hornea Abruda)	146

ARTĂ ȘI CULTURĂ

Primăvară editorială la Memorialul Revoluției	160
Pe urmele Revoluției la Viena. Decernare de diplome și medalii pentru umanitarism și solidaritate	163

INSTANTANEE – MEMORIAL

Memorialul – „copilul” de 25 de ani al Revoluției	167
După 25 de ani... Elevii și Revoluția.....	174
„Cupa Eroilor Neamului” la minifotbal – Ediția a V-a	181
„Drumul spre unitatea germană” de la Berlin la Timișoara. Expoziție și decernare de medalie aniversară la Memorialul Revoluției.	189
Proiectul educațional „Căderea Comunismului în Europa de Est”.....	197

COLABORATORI	199
---------------------------	-----

TABLE OF CONTENTS

Foreword	9
Foreword	10

STUDIES

Richard Andrew Hall, Rewriting the Revolution. The Triumph of Securitate Revisionism in Post-Ceaușescu Romania (IV).....	11
Dumitru Tomoni, Lustrous Days of Timișoara: December 15 th 1989 (II)...	31
Liza Kratochwill, Chants of the Romanian Revolution of December 1989 in Contemporary Oral History.....	54

OPINIONS AND ATTITUDES

An Arc over the Time of “Memorialul Revoluției” (Liza Kratochwill) ...	75
--	----

COMMUNIST TERROR

Recalling some of the communist terrors. A story about torment, dignity and courage (Cristina Tudor)	90
The destiny of Bishop Ioan Bălan (Sergiu Soica)	98
Activity carried out by the Ploughmen’s Front in Caraș and Severin Counties (1944-1948) (Eusebiu Narai).....	104
The Holodomor and its consequences (Simona Mocioalcă).....	114
By-law and regulations governing the students’ life in Timișoara University Centre from 1956 to 1959 (II) (Cristina Tudor)	120

REVOLUTION LIBRARY

Dinu C. Giurescu, <i>România în timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej [Romania during Gheorghe Gheorghiu-Dej's Rule]</i> , Encyclopaedic Publishing House, Bucharest, 2015, 240 p. (Loredana Popescu-Tănasie).....	133
Ștefan Ehling, <i>Cu hora nainte [Going with the Flow]</i> , Tim Publishing House, Reșița, 2014, 317 p. (Simona Mocioalcă)	139
Costel Balint, <i>Barbara legiune apusă [The Extinct Barbarian Legion]</i> , Eurostampa Publishing House, Timișoara, 2015, 143 p. (Adina Hornea Abruda).	146

ART AND CULTURE

A Publishing Spring at the “Memorialul Revoluției”	160
Following in the Steps of the Revolution in Wien. Awarding of diplomas and medals for humanitarianism and solidarity.....	163

SNAPSHOTS – MEMORIAL

“Memorialul Revoluției” – The Romanian Revolution’s 25-year-old “child” .	167
After 25 years... Students and Revolution	174
The 5 th edition of the “National Heroes” Mini-Football Cup	181
“The Road to the German Unity” from Berlin to Timișoara. Exhibition and awarding of anniversary medal at the “Memorialul Revoluției”	189
”The Fall of Communism in the Eastern Europe” Educational Project	197

COLLABORATORS	199
----------------------------	-----

INHALTSVERZEICHNIS

Vorwort	9
Vorwort	10

STUDIEN

Richard Andrew Hall, Die Wiederschreibung der Revolutionsgeschichte. Der Triumph des Revisionismus der Securitate in Rumänien nach Ceaușescu (IV)	11
Dumitru Tomoni, Die astralen Tage Temeswars: 15. Dezember 1989 (II)....	31
Liza Kratochwill, Die Losungen der Rumänischen Revolution im Dezember 1989 in der mündlichen jüngsten Geschichte.....	54

MEINUNGEN UND HALTUNGEN

Brücke über die Zeit der Revolutionsgedenkstätte (Liza Kratochwill)	75
---	----

KOMMUNISTISCHE TERROR

Aus den Greuelthaten des Kommunismus. Eine Geschichte über Leiden, Würde und Mut (Cristina Tudor).....	90
Das Schicksal des Bischofs Ioan Bălan (Sergiu Soica)	98
Die Tätigkeit des Fronts der Ackermänner in den Kreisen Caraș und Severin (1944-1948) (Eusebiu Narai).....	104
Der Holodomor und seine Folgen (Simona Mocioalcă)	114
Das Statut und die Normative betr. des Studentenlebens im Universitätszentrum Temeswar zw. 1956-1958 (II) (Cristina Tudor).....	120

BIBLIOTHEK DER REVOLUTION

Dinu C. Giurescu, <i>Rumänien in der Zeit von Gheorghe Gheorghiu-Dej</i> , Enzyklopedischer Verlag, Bukarest, 2015, 240 S. (Loredana Popescu-Tănasie)	133
Ștefan Ehling, <i>Mit der Hora voraus</i> , Tim Verlag, Reschitz, 2014, 317 S. (Simona Mocioalcă)	139
Costel Balint, <i>Die vergangene grausame Legion</i> , Eurostampa Verlag, Temeswar, 2015, 143 S. (Adina Hornea Abruda)	146

KUNST UND KULTUR

Verlegerischer Frühling bei der Revolutionsgedenkstätte	160
Auf die Spur der Revolution in Wien	163

AUGENBLICKE – MEMORIAL

Die Gedenkstätte – das 25 jährige „Kind“ der Revolution	467
Nach 25. Jahren... Die Schüler und die Revolution.....	174
Minifußball-Cup der „Volkshelden“ – 5. Auflage	181
„Der Weg zur Deutschen Einheit“ von Berlin nach Temeswar. Ausstellung und Verleihung von Jubiläumsmedaille bei der Revolutionsgedenkstätte.	189
Das erzieherische Projekt „Der Fall des Kommunismus in Osteuropa“...197	

MITARBEITER	199
--------------------------	-----

Cuvânt către cititor

Se împlinesc 26 de ani de la sângerosul Decembrie 1989. Constat cu amărăciune că nici acum nu există voință suficientă pentru elucidarea aspectelor controversate din acea perioadă, mai mult, organele abilitate în cercetarea evenimentelor din Decembrie 1989 au considerat că dosarul trebuie clasat. Materialul cercetat de procurorii militari din Parchetul instanței supreme, din dosarul 11/P/2014, se referă la 3.831 de persoane, din care 709 persoane decedate, 1.855 de persoane rănite prin împușcare, 343 de persoane rănite în alte împrejurări sau care au suferit diferite traume, respectiv 924 de persoane reținute. În situația de față, consider că munca de documentare, cercetare și conservare desfășurată de noi la Memorialul Revoluției capătă o importanță mult mai profundă, fapt care ne obligă să avem o activitate cât mai consistentă.

În această notă, vom încerca să îmbunătățim revista noastră prin publicarea unui număr mai mare de studii și documentare pe subiectele care încă nu sunt suficient de bine prezentate în spațiul public. Vom încerca, de asemenea, să publicăm revista și în limba engleză, pentru a veni în sprijinul cititorilor din afara țării.

Nu uitați că puteți citi revista noastră și online, pe adresa www.memorialulrevoluției.ro, la secțiunea *revista online*.

Gino **RADO**

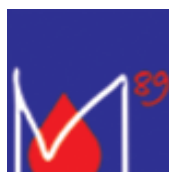
Foreword

26 years have passed since the Romania's bloody December of 1989 and it is with great sorrow that I found that there is not enough will, not even now, after all this time, to clear once and for all the controversial aspects of that period of time. And to make matters worse, those vested with power and authority to investigate the events of December 1989 considered that the case should be closed. The entire material documented in the case no. 11/P/2014 and examined by the military prosecutors with the Prosecutor General's Office to the Supreme Court refers to a number of 3.831 persons out of whom 709 people died, 1855 persons sustained gunshot injuries, 343 were injured in other circumstances or sustained various traumas and 924 were arrested. Given this situation, I reckon that the thoroughgoing documentation, research and preservation work we are proudly carrying out at the "Memorialul Revoluției" Association gains a new dimension and becomes of paramount importance and therefore, our activity must continue keeping the same sustainable pace.

In this context, we will make every effort to improve our bulletin by publishing more studies and documents focused particularly on the themes that have been insufficiently presented to the wide public. As an appreciation for our readers from around the world, we will try to publish the English version of our bulletin.

Don't forget you can read our magazine online, at
www.memorialulrevoluției.ro, section *Online magazine*.

Gino **RADO**

Richard Andrew Hall, Rescrierea istoriei Revoluției. Triumful revizionismului securist în România postceaușistă (IV)

In the (12th)/2013 issue of our bulletin, we have published a fragment of the doctoral thesis authored by the well-known American researcher, Mr. Richard Andrew Hall, regarding the Romanian Revolution of 1989. We continue our tradition by presenting a new exciting fragment.

We should underline that Mr. Hall's doctoral thesis, which was defended at the University of Indiana, in 1996, renders the author's opinions formed during that year, after an exhaustive analysis of all documents about the Revolution published until that moment. Since Mr. Hall is still interested in the Romanian Revolution of 1989, he maintains and updates the website he created in memory of the events of December 1989: <http://romanianrevolutionofdecember1989.com>.

18-22 decembrie 1989: Regimul lui Ceaușescu se prăbușește

În perioada 15-17 decembrie și 18-22 decembrie 1989 *Securitatea* s-a grăbit să urmeze, într-un mod absolut servil și fără milă, ordinele lui Nicolae Ceaușescu de a reprimă demonstrații. Ultima perioadă se distinge printr-o diferență: efortul, oarecum inedit, al Armatei de a-și minimaliza rolul în reprimarea manifestațiilor, rol care, în cele din urmă, a culminat în 22 decembrie cu delimitarea acesteia de regimul pe care nu demult îl servise. Având în vedere atât gradul mai redus de implicare în activitățile regimului ceaușist, dar și lunga perioadă de timp în care instituțiile statului s-au aflat la mâna *Securității*, se conturează astfel pilonii ipotezei noastre privind verosimilitatea cu care acestea vor încerca să salveze regimul autoritar.

Istoriografia evenimentelor petrecute între 18 și 22 decembrie 1989 evidențiază, încă o dată, tendința relatărilor opoziției de a reflecta cele mai critice elemente ale poziției instituționale adoptată de *Securitate*. Similar declarațiilor date de *Securitate*, mărturiile opoziției aduc în prim plan tertipul implicării străine, accentuând rolul atribuit Uniunii Sovietice și evitând, în același timp, să divulge sau chiar negând cu vehemență implicarea masivă a *Securității*, mai ales a trupelor U.S.L.A., în măcel. Totuși, probele disponibile care contracarează acest consens al relatărilor indică nu doar că toate aceste înțelegeri ale faptelor sunt false, dar și că sunt, în mod firesc, *revizioniste*, dat fiind că o parte din dovezile-cheie contracarante provin din perioada care a succedat evenimentele din decembrie. Astfel, materialele istoriografice ale

acestei perioade înlătură (în proporții diferite) responsabilitatea *Securității* și reflectă animozitatea cronică a instituțiilor față de Uniunea Sovietică.

Ceașescu pleacă în Iran

În dimineața zilei de luni, 18 decembrie 1989, președintele Nicolae Ceaușescu pleacă în Iran într-o vizită oficială planificată cu mult timp înainte. Era primul șef de stat care efectua o astfel de vizită oficială în Teheran după decesul Ayatolahului Khomeini în iunie 1989¹. Putem afirma că, atunci când avionul prezidențial decola spre Iran, Timișoara era, practic, sub ocupație militară, aici reunindu-se unități ale Armatei, *Securității* și Miliției. Pare-se că veștile pe care Ceaușescu le primise cu privire la înăbușirea revoltei erau suficient de bune încât să îl determine să părăsească țara. În absența sa, atribuțiile erau preluate de Biroul permanent al Comitetului Politic Executiv. Cu alte cuvinte, conducerea țării era lăsată în mâna prim viceprim-ministrului, adică în mâna soției sale, Elena Ceaușescu (care nu era, nicidecum, o străină de putere), și a vicepreședintelui Consiliului de Stat, Manea Mănescu, despre care se știa că era căsătorit cu sora lui Nicolae Ceaușescu, Maria Ceaușescu².

Pe de o parte, faptul că Nicolae Ceaușescu părăsea țara în mijlocul celei mai grave amenințări la adresa regimului comunist din România, fiind pe deplin conștient de ceea ce se întâmplase cu ceilalți lideri comuniști din regiune cu doar câteva luni înainte, în acea toamnă, nu poate fi privit decât ca o dovadă incontestabilă a gradului extrem de infatuare și detașare față de realitate la care acesta ajunsese. Pe de altă parte, absența lui din țară între 18 și 20 decembrie, adică pentru un răstimp de peste patruzeci și opt de ore, oferea elitelor regimului comunist oportunitatea perfectă de a-l înlătura de la putere, dacă s-ar fi dorit astfel. Mai mult, dacă ar fi solicitat, Ceaușescu ar fi obținut, mai mult ca sigur, azil politic în Iran. În teorie, cel puțin, pare că, dacă înlăturarea lui Ceaușescu ar fi fost premeditată, acesta era momentul ideal pentru a acționa.

Pentru majoritatea elitelor comuniste era încă vie în memorie amintirea momentelor de groază din timpul cutremurului devastator din martie 1977, când absența lui Ceaușescu din țară paralizase, efectiv, aparatul regimului³. Mai mult, comandanții aflați sub comanda dictatorului erau mânați de puternicul imbold de a acționa rapid, dat fiind că deasupra capului acestora plana încă amenințarea lansată la ședința de urgență a C.P.Ex. din 17 decembrie, când Ceaușescu îi amenințase cu înlăturarea din funcții și chiar posibila execuție (Ceaușescu fiind convins la acea ședință mai degrabă să amâne decizia decât să o anuleze). În schimb, acoliții

¹ Jack Anderson și Dale Van Atta, *Iran Embarrassed by Ceaușescu Visit [Iranul stânjenit de vizita lui Ceaușescu]*, în „The Washington Post”, 17 ianuarie 1990, E17.

² Martyn Rady, *Romania in Turmoil: A Contemporary History [România fierbe: O istorie contemporană]*, New York: IB Tauris & Co Ltd., 1992, p. 94. Pentru link-ul lui Mănescu privind familia Ceaușescu, vezi *ibidem*, pp. 52-53.

³ Într-adevăr, lovitura de stat nereușită programată pentru octombrie 1984, când Ceaușescu efectua o vizită oficială de stat în Germania de Vest, se baza pe amintirea experienței din martie 1977. Vezi Silviu Brucan, *Generația irosită: Memoriile periplului românesc de la capitalism la socialism și retur*, Boulder, CO: Westview Press, 1993, pp. 131-134.

dictatorului îi executau orbește ordinele, așteptând cu răbdare revenirea sa în țară. Iată deci un argument extrem de solid împotriva oricărei presupunerii potrivit căreia subordonații lui Ceaușescu plănuiau să îl înlocuiască și, ca atare, au lăsat ca evenimentele din Timișoara să le scape de sub control.

Teoriile care susțin că regimul lui Ceaușescu a fost răsturnat de o *lovitură de stat* gândită, organizată și realizată din afară nu au destule argumente pentru a explica de ce uneltitorii nu au încercat să preia puterea în răstimpul în care Ceaușescu nu se afla în țară și de ce nu l-au împiedicat să revină în România. Întâmplările din Timișoara deja asiguraseră că izgonirea lui Ceaușescu încorpora, cumva, acea dimensiune populară care, în opinia multora, constituia filonul central în jurul căruia se țesea scenariul *loviturii de stat*. Mai mult decât atât, dacă protestele din Timișoara ar fi fost instigate de agenți străini, de ce, oare, nu au putut acești agenți „*să propage revoluția*” în întreg Bucureștiul (care, în mod surprinzător, a rămas destul de tăcut) în cursul acelor zile?

În susținerea tezei potrivit căreia evenimentele din decembrie nu au fost altceva decât o *lovitură de stat* gândită și sprijinită de sovietici, Cornel Ivanciuc citează comentariile din martie 1994 ale lui Igor Toporovski (directorul Institutului pentru Studii Politice Rusești și Internaționale de la Moscova), care pretindea că Biroul Politic Sovietic „a ales momentul când Ceaușescu era la Teheran [pentru a-l înlătura], căci altfel acțiunea ar fi fost greu de inițiat”⁴. Totuși, faptele spun altceva. Ceaușescu nu a fost înlăturat la momentul cel mai prielnic – când se afla în Iran – iar răscoala din Timișoara nu s-a răspândit în afara orașului decât *după* întoarcerea lui Ceaușescu. Toate acestea aruncă îndoieli asupra afirmațiilor lui Toporovski.

18-19 decembrie. Evenimentele din Timișoara în absența lui Ceaușescu

Având în vedere importanța deosebită acordată scenariului „turiștilor străini”, scenariu conturat cu ardoare în relatările inspirate de *Securitate* privind evenimentele din decembrie, merită consemnate acțiunile întreprinse de regimul ceaușist în 18 decembrie 1989. Astfel că la încheierea ședinței de urgență a C.P.Ex. convocate duminică după-masă, Nicolae Ceaușescu anunță: „Am dispus ca întreaga activitate turistică să fie întreruptă. Nu vom mai primi niciun turist străin, fiindcă toți s-au dovedit a fi agenți de spionaj... Nici măcar cei din țările socialiste nu vor mai fi acceptați, cu excepția celor din Coreea (de Nord – *n.n.*), Cuba și China. Fiindcă țările socialiste vecine nu sunt de încredere. Aceia care vin din țările socialiste vecine sunt trimiși ca agenți”⁵.

În consecință, luni, 18 decembrie 1989, într-un stil tipic ceaușist, se anunță că România nu mai acceptă turiști străini din cauza „lipsei locurilor de

⁴ Cornel Ivanciuc, *Raporturile dintre Frontul Salvării Naționale și K.G.B.*, „22”, nr. 21 (24-30 mai 1995), p. 11.

⁵ Vezi Mircea Bunea, *Praf în ochi. Procesul celor 24-1-2*, Editura Scripta, București, 1994, p. 34.

cazare” și pe motivul că „nu sunt prielnice pentru turism” „condițiile meteo”⁶. În mod ironic, singurii exceptați de la această interdicție erau „turiștii sovietici care reveneau din călătoriile efectuate la cumpărături în Iugoslavia”⁷(!).

Este interesant de văzut cum fostul colonel de *Securitate* Filip Teodorescu își ajustează caracterizarea situației din Timișoara din 18 decembrie pentru a explica această schimbare: „În hoteluri erau puțini străini, cei mai mulți părăsind orașul în jurul prânzului (în 17 decembrie – *n.n.*), când se conturau deja ciocnirile. Au rămas cei interesați să rămână. Ne-a atras atenția numărul nejustificat de mare de turiști sovietici, veniți fie cu autobuze, fie cu autoturisme. Nu toți erau cazați în hoteluri, aceștia fie părăsiseră autobuzele, fie își petrecuseră noaptea în mașini staționate. Verificările făcute la graniță indicau intrarea prin punctele de trecere a frontierei din Nordul Transilvaniei. Declarau cu toții că sunt în tranzit spre Iugoslavia. Explicația era plauzibilă, călătoriile în scop de bișniță ale sovieticilor fiind bine cunoscute de toată lumea. Din păcate, nu dispuneam de forțe și nici condițiile nu ne-au permis să urmărim activitatea măcar a unora dintre *turiști*”⁸.

Apare, astfel, întrebarea: de ce, dacă turiștii sovietici erau principalii bănuți a fi în spatele revoltei, *exact lor li se îngăduia*, mai departe, intrarea în România? Una dintre cele mai clare respingeri ale „scenariului turiștilor” a venit de la un grup de ofițeri [de armată] din Garnizoana Timișoara. Într-o scrisoare deschisă aceștia întreabă: „Dacă ei (turiștii – *n.n.*) apăreau ca suspecți pentru trupele speciale de *Securitate* și pentru ofițerii de contrainformații militare, de ce n-au încercat să-i țină sub supraveghere? În acea perioadă *securiștii* și C.I.-iștii n-au mai știut să-și facă meseria? Au uitat, cumva, pentru ce erau plătiți cu bani grei din bugetul de stat?”⁹

Așa cum am menționat mai devreme, printr-o interesantă turnură psihologică, pare că, uneori, foștii *securiști* le atribuiau altora propriile lor acțiuni, în special unor convenabili și fantomatici „turiști străini”. Unele din argumentele *Securității* par să se bazeze pe manipulări și pe scoaterea din context a unor informații reale și plasarea acestora în contexte care slujeau mult mai bine interesele instituționale ale *Securității*. De pildă, comentariile corespondentului agenției de presă iugoslave TANJUG la punctul de frontieră Vatin, publicate în 20 decembrie 1989, ne pot da un indiciu de unde a apărut ideea „turiștilor străini călătorind în coloane de mașini”: „Oamenii care au petrecut azi timp îndelungat la acest punct de graniță au spus că autoritățile române însoțesc mașinile particulare de turiști care se întorc acasă prin România. De regulă, se așteaptă

⁶ Belgrade Domestic Service, 1400 GMT 20 decembrie 1989, în FBIS-EEU-89-243, 20 decembrie 1989.

⁷ Agenția France Presse, 19 decembrie 1989, în FBIS-EEU-89-242, 19 decembrie 1989.

⁸ Filip Teodorescu, *Un risc asumat: Timișoara decembrie 1989*, Editura Viitorul Românesc, București, 1992, p. 92.

⁹ Un grup de ofițeri din Garnizoana Timișoara, *Frica de propriul popor [Fear of your own people]*, „România liberă”, 15 octombrie 1991, 2a.

până când se adună cinci sau șase mașini, care apoi sunt lăsate să treacă într-un convoi însoțit de mașini oficiale ale autorităților române”¹⁰.

Nu în ultimul rând sunt de menționat teoriile ziariștilor francezi Portocală și Weber despre „intervenția străină”, referindu-se la declarația dată în instanță de „maestrul prințator de spioni” (colonelul de *Securitate* Filip Teodorescu), potrivit căreia în timpul evenimentelor ar fi arestat „agenți străini” în Timișoara. Într-adevăr, Teodorescu a arestat niște „agenți” la o fabrică din Timișoara, însă, mai târziu, s-a dovedit că arestații erau, de fapt, membri ai D.I.A., Direcția de informații a Armatei, și *nu* agenți ai serviciilor străine de informații.

În Timișoara ziua de luni este ziua perchezițiilor la domiciliu și a arestărilor. Protestatarii se strâng, din nou, strigând cea mai tragică lozincă a acestor zile: „Ne vrem morții înapoi!”. Forțele regimului răspund deschizând, iarăși, focul. Astfel că bilanțul zilelor de 18 și 19 decembrie a fost unul tragic: cel puțin 7 persoane au fost ucise și peste 100 de persoane au fost rănite. Se zvonea că *securiștii* îi împușcaseră pe unii dintre răniți în incinta spitalelor unde aceștia erau tratați. Zvonul urma să se confirme prin observațiile unui ostaș al armatei, care a fost martor la deshumarea a douăzeci și șapte de cadavre din Cimitirul Săracilor din Timișoara, în ianuarie 1990: unele din aceste cadavre aveau încă urme clare de răni tratate¹¹.

Urmând orbește ordinele date de Elena Ceaușescu, în noaptea de 18/19 decembrie ofițeri de *Securitate* și miliție sustrag cadavrele a patruzeci de protestatari morți de la morga Spitalului Județean și le transportă la București, unde au fost incinerate¹². La fel ca în noaptea de 16/17 decembrie, când regimul a întreprins acțiuni absurde pentru a pretinde că nu se întâmplase nimic neobișnuit în seara precedentă la clădirea Comitetului Județean de Partid, reparând toate stricăciunile din zonă, acest incident reflectă credința că „dacă nu există acte de

¹⁰ Belgrad TANJUG, 2137 GMT 20 decembrie 1989, în FBIS-EEU-89-244, 21 decembrie 1989, 80. Dezinformarea este, deseori, considerată sinonimul unei „mari minciuni”, însă, într-adevăr, cele mai eficace dezinformări conțin totdeauna un sâmbure de adevăr. Deseori, fapte reale sunt prezentate în afara contextului. Este, de asemenea, extrem de important să se observe calitatea de reflectare în oglindă aproape freudiană a acestei dezinformări (aceasta fiind o caracteristică des întâlnită a regimurilor totalitare). Acest lucru se aplică în special atunci când se aduc în discuție acuzațiile privind angajarea forțelor străine în „acțiuni teroriste” – o descriere bizar de corectă a propriilor acțiuni ale regimului ceaușist.

¹¹ Liviu Ștefanuț, interviewat de Dan Preisz, *Teroriștii Timișoarei*, „România liberă”, 21 aprilie 1994, p. 6. Deși colonelul de *Securitate* Teodorescu neagă cu vehemență această afirmație, descrierea sa în legătură cu ce s-a petrecut, de fapt, în acele zile la Spitalul Județean nu face altceva decât să întărească această suspiciune (Teodorescu, *Un risc asumat*, pp. 87-89). Lucrătorii spitalului au susținut că *Securitatea* a făcut interogatorii brutale, la care personalul medical n-a fost prezent, vezi comentariile Floricăi Curpaș în Titus Suciuc, *Reportaj cu sufletul la gură*, Editura Facla, Timișoara, 1990, p. 145.

¹² Incidentul este explicat în rechizitoriul procuraturii împotriva ofițerilor de miliție și *Securitate* arestați pentru amestec în represiunea de la Timișoara, vezi Teodorescu, *Un risc asumat*, pp. 279-300.

identitate și nici cadavre, înseamnă că n-au existat nici morți”. Reflexele orweliene ale regimului nu l-au părăsit niciodată, nici măcar în cele mai mari momente de criză.

20 decembrie 1989: protestatarii cuceresc Timișoara

Nicolae Ceaușescu revine din vizita oficială efectuată în Iran în după-amiaza zilei de miercuri, 20 decembrie. Câteva ore mai târziu denunță, pe calea undelor, „acțiunile teroriste” din Timișoara, „organizate și dezlănțuite în strânsă legătură cu cercurile reacționare, imperialiste, iredentiste, șoviniste și cu serviciile de spionaj din diferite țări străine”¹³. Dar chiar în clipele în care Ceaușescu anunța la televiziunea națională că în județul Timiș s-a decretat „starea de urgență”, regimul pierdea controlul asupra Timișoarei.

În dimineața de 20 decembrie, unitățile armatei încep să se retragă din Timișoara. Pe măsură ce ostașii dispăreau de pe străzi, relatările sugerează că milițienii și *securiștii* rămași fie și-au urmat comandanții, fie au fost copleșiți de mulțime¹⁴. Spre seară, centrul orașului pare să fie controlat de circa 100.000 de cetățeni (aproape o treime din populația Timișoarei), care înaintează încrezători. Ce anume determinase această schimbare bruscă a situației? Fusese, oare, Timișoara abandonată protestatarilor?

Fiind împiedicată să se desfășoare pe străzi, în 18 decembrie rezistența se mută în fabrici. În zilele de luni și marți se formează comitete de grevă ad-hoc la unele din cele mai importante uzine din Timișoara. Ironic, reflexele totalitare ale regimului par să fi contribuit la dezvoltarea acestor mișcări greviste. Nedorindu-se o răscolire a apelor, luni dimineață au fost trimiși în mai multe fabrici din Timișoara activiști de partid, care să lămurească muncitorii de ceea ce *NU* se întâmplase în oraș în noaptea precedentă. Adelina Elena, de la Fabrica Electrobanat (ELBA, pe scurt) relatează că, înainte de sosirea activistului de partid la fabrica sa, mulți dintre colegii săi nu-și dăduseră seama de amploarea violenței din noaptea precedentă¹⁵. Potrivit Elenei, prezentarea făcută de activistul de partid a fost într-atât de absurdă, încât a provocat o reacție complet opusă celei dorite de sistem. Activistul susținea că „huligani, fasciști, elemente declasate și retrograde au devastat Timișoara. Ne-a mai vorbit, de asemenea, despre László Tőkés, un fanatic religios, care incitase vagabonzii să atace, fure și să dea foc. Tot huliganii atrăseseră și copii în aceste acțiuni. Toți erau beți, inclusiv copiii și femeile, pentru că se îmbătaseră cu lichior furat din magazinele pe care le spărseseră. Au atacat și clădirea Județenei (de partid – n.n.), dar să nu ne îngrijorăm: toți au fost prinși. Toți”¹⁶.

¹³ Citat în Rady, *Romania in Turmoil [România fierbe]*, p. 97.

¹⁴ Budapest Domestic Service, 2115 GMT 20 decembrie 1989, în FBIS-EEU-89-244, 21 decembrie 1989.

¹⁵ Adelina Elena, *Martor ocular. Față în față*, „Orizont”, 6 ianuarie 1990, p. 5.

¹⁶ *Ibidem*.

Li s-a spus că acesta era motivul pentru care se instaurase „starea de urgență” (neoficial declarată în acel moment). Li s-a mai spus că, începând de atunci, se interzic toate întrunirile de mai mult de trei persoane. Muncitorii au fost avertizați împotriva răspândirii zvonurilor. Întorcându-se la locurile de muncă, spune Elena, oamenilor le-a rămas o nelămurire: De unde au apărut, dintr-odată, în Timișoara atât de mulți „fasciști”, „huligani” și „bețivani” de toate vârstele?

În dimineața următoare, marți, 19 decembrie, personalul (în marea majoritate femei) de la ELBA încetează lucrul. Răspunsul regimului nu ezită să apară: se trimit alți 200 de ostași la fabrică pentru „a convinge” femeile să se întoarcă la lucru. Din nou, se obține efectul contrar: femeile încep să scandeze „Nu lucrăm sub arme!”. Punctul culminant se atinge odată cu lozinca: „Jos Ceaușescu!”. Cuprinși de panică, primarul Petre Moț și secretarul județean de partid, Radu Bălan, vin în grabă la fața locului. Nefiind în stare să disperseze mulțimea furioasă, Bălan începe să mângălească frenetic într-un carnețel cererile unora dintre femei: „Vrem căldură... vrem ciocolată pentru copii... ciorapi, lenjerie, cacao, vată”¹⁷. Generalul M.Ap.N. Ștefan Gușă, trimis să-i salveze pe Moț și Bălan, se trezește, și el, încolțit de femei. Oficialii reușesc să scape doar în momentul în care se înregistrează ciocniri în afara fabricii, ciocniri care au costat câteva vieți în ceea ce pare a fi fost o diversiune intenționată.

Înapoi la sediul partidului, generalul Gușă este, după cum s-ar zice, apostrofat și ridiculizat, pentru că „s-a speriat de o grămadă de femei”, însă episodul ELBA pare să fi lăsat o impresie puternică asupra recruților din armată și poate chiar și asupra unora din comandanții lor. După incident, forțele regimului evacuează zona din jurul Fabricii ELBA, iar angajații ies în stradă. Începând din după-amiaza zilei de 19 decembrie, focurile de armă se răresc, pentru ca mai târziu să înceteze complet. În beznă noapții, soldații se văd puși în situația de a se confrunta nu cu vandali sau cu teroriști străini, ci cu niște femei muncitoare, care-și exprimau frustrări legate de umilințele absurde din viața de zi cu zi a ultimei părți a epocii Ceaușescu, frustrări care nu le erau străine nici recruților înșiși.

Dimineața zilei de miercuri, 20 decembrie, surprinde întregul oraș de pe Bega în grevă generală, singurii agenți economici care mai funcționează fiind fabricile de pâine¹⁸. Coloane de muncitori se îndreaptă spre centrul orașului, într-o demonstrație de solidaritate cu cei care își pierduseră rudele în violențele din zilele anterioare și care acum cereau să li se dea morții. Unitățile armatei lasă cetățenii să treacă nestingheriți. Iată deci un prim indiciu clar al susținerii cauzei demonstrațiilor de către armată. Soldații refuză cu îndârjire să execute ordinele,

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Rady, *Romania in Turmoil [România fierbe]*, p. 96.

iar unii chiar se alătură demonstrației¹⁹. Lozinca „Armata e cu noi!” răsună în centrul Timișoarei. Nu după mult timp, armata începe să se retragă în cazărmi.

În acele momente, observatorii erau tentați să interpreteze această hotărâre ca o dovadă că linia de comandă militară se dezintegrează și că ofițerii de rang mijlociu luau problemele în propriile mâini. Mai mult, *retragerea* era privită ca un semn neechivoc de susținere a cauzei demonstrațiilor. Maiorul de armată Viorel Oancea, care în 22 decembrie era primul ofițer din Timișoara ce își declara public susținerea pentru revoluție, tăgăduiește însă ideea unei retrageri spontane: „Evident, a existat un ordin, armata nu a fost în poziția de a lua hotărâri în mod independent. Probabil generalul Gușă sau Ion Coman (au luat această hotărâre – *n.n.*)...”²⁰ Înalții comandanți militari erau, fără îndoială, preocupați să mențină coerența instituției, iar în acele împrejurări singura cale de a împiedica scăparea ei de sub control era să retragă soldații de pe străzi.²¹ Dar, indiferent ce s-ar fi urmărit, locuitorii din Timișoara au interpretat acțiunea de retragere a trupelor în cazărmi ca o susținere a cauzei lor.

Rapoartele susțin că, în timp ce retragerea armatei era în desfășurare, străzile se goleau, de asemenea, de milițieni și *securiști* în uniformă. Rămâne încă o necunoscută dacă acest lucru făcea parte dintr-o retragere coordonată a forțelor regimului sau dacă a fost doar o acțiune determinată de retragerea armatei.

În după-amiaza zilei de 20 decembrie încep negocieri între Comitetul de Acțiune al Frontului Democratic Român – FDR (rodul fuziunii diferitelor comitete de grevă înființate în cursul ultimelor două zile) și doi reprezentanți ai regimului, prim-ministrul Constantin Dăscălescu și colegul său din C.P.Ex., Emil Bobu. În acele clipe, astfel de acțiuni ale unor reprezentanți înalți ai guvernului păreau să sugereze că apăruse o falie în eșaloanele superioare ale ierarhiei regimului și că unii politicieni ar putea abandona corabia. Generalul M.Ap.N., Victor Stănculescu, susține însă că Dăscălescu și Bobu fuseseră trimiși la Timișoara din ordinele directe ale lui Ceaușescu²². La fel afirmă și Rady, că „acționau conform instrucțiunilor președintelui și... doar trăgeau de timp”²³.

Discuțiile se târăgău, Dăscălescu și Bobu făcând doar făgăduieli vagi și spunând că principalele cereri ale demonstrațiilor trebuie să aștepte revenirea în țară a lui Ceaușescu. Potrivit spuselor lui Rady, asemenea tactici de târăgănare mai fuseseră folosite și în timpul evenimentelor din noiembrie 1987 din Brașov: deși se duseseră negocieri cu reprezentanți ai protestatarilor, de îndată ce regimul

¹⁹ *Ibidem*; Nestor Rateș, *Romania: The Entangled Revolution [România: Revoluția încâlcită]*, New York: Praeger, 1991, pp. 33-34.

²⁰ Maiorul Viorel Oancea, intervievat de Tudorel Urian, *Frica, din nou pe străzi [Fear on the streets once again]*, „Cuvântul”, nr. 4, 14 februarie 1990, p. 5 și p. 11.

²¹ S-a opinat că și alți factori ar fi contribuit la retragere, ca de pildă amenințarea comitetului de grevă de la Combinatul Petrochimic „Solventul” cu aruncarea în aer a fabricii dacă armata nu se retrage imediat. Vezi Rady, *Romania in Turmoil [România fierbe]*, pp. 96-97.

²² Generalul Victor Atanasie Stănculescu, intervievat de Ioan Buduca, „Cuvântul”, nr. 8-9 (29 martie 1990), p. 9.

²³ Rady, *Romania in Turmoil [România fierbe]*, p. 97.

și-a restabilit controlul, partenerii de negociere au fost arestați²⁴. Anunțarea de către Ceaușescu a „stării de urgență” indică clar că acesta nu abandonase controlul urbei de pe Bega în mâna demonstranților²⁵. Totuși se pare că dispariția milițienilor și *securiștilor* în uniformă a avut scopul să detensioneze situația și să ofere credibilitate eforturilor echipei de negociatori a regimului. Era foarte probabil ca ofițerii să fi reapărut pe străzi de îndată ce demonstranții ar fi fost complet disipați.

Teza potrivit căreia regimul încerca să restabilească controlul prin alte mijloace este întărită și de cazul lui Ioan (Dorel) Curuțiu. Puspoki afirma că *Securitatea* și-a infiltrat mai mulți ofițeri (cel puțin un bărbat și o femeie) în rândul conducerii demonstranților cu scopul de a-i compromite și de a-i manipula pe ceilalți lideri²⁶. Curuțiu e unul din reprezentanții F.D.R. care au negociat cu Dăscălescu și Bobu²⁷. Comentariile lui Curuțiu după evenimente au fost foarte dubioase²⁸. Dar ceea ce trezește, cu adevărat, bănuiele este locul unde a ajuns Curuțiu după evenimente: în 1990 acesta era maior în „departamentul de serviciu și armament” al Ministerului de Interne²⁹.

Greșeala fatală a lui Ceaușescu: mitingul de susținere din 21 decembrie

În dimineața de joi, 21 decembrie 1989, regimul nu mai reușește să stăpânească situația din Timișoara. Mai mult, se pierde controlul și în alte câteva orașe din apropiere: Lugoj și Cugir. Totuși regimul ar fi putut ține piept acestor provocări dacă n-ar fi fost stăruința lui Ceaușescu de a convoca o adunare populară în care să se adreseze personal supușilor săi „iubiți”. Autoamăgirea lui Nicolae Ceaușescu despre propria sa invincibilitate a fost cea care a făcut ca regimul să nu mai fie în stare să restabilească controlul. Discursul inflamator și incoerent de miercuri seara de la televiziunea națională a semnalat panica pentru cei care l-au urmărit. Dacă Ceaușescu e atât de frământat, au concluzionat ei, înseamnă că s-a întâmplat ceva serios la Timișoara. După cuvântarea televizată, Ceaușescu hotărăște organizarea, în ziua imediat următoare, a unui miting de susținere în centrul Bucureștilor, în piața din fața clădirii Comitetului Central. Evenimentul urma să fie transmis în direct la radioul și televiziunea națională.

Tocmai din cauza faptului că acest miting s-a dovedit a fi dangătul funebru al regimului ceaușist, au apărut o serie de speculații despre cine l-ar fi îndemnat pe Ceaușescu să facă o asemenea greșeală. În ianuarie 1993 ziarul de

²⁴ *Ibidem.*

²⁵ *Ibidem*, pp. 97-98.

²⁶ F. Puspoki, *Piramida umbrelor (III)*, „Orizont”, nr. 11, 16 martie 1990, p. 4.

²⁷ Radu Ciobotea, *Incredibil. La Timișoara – Miliția înarma revoluționarii*, „Flacăra”, nr. 33, 14 august 1991, pp. 4-5.

²⁸ Acesta pretinde că în după-amiaza zilei de 20 decembrie a fost numit „comandant al gărzii revoluționare a F.D.R.”, că Miliția a transmis o scrisoare de recunoaștere către F.D.R. și că în 22 decembrie Miliția a pus la dispoziția revoluționarilor mai multe pistoale-mitralieră și stații de emisie-recepție.

²⁹ *Ibidem.*

opozitie „România liberă” a sugerat că „adunarea populară a fost organizată la sugestia lui Gogu Rădulescu (membru C.P.Ex. – *n.n.*).”³⁰ Același articol menționează că Rădulescu fusese urmărit în cursul acelor zile și că fusese „observat transmițând ceva în afară”, astfel insinuându-se, încă o dată, rolul puterilor străine în evenimentele din România³¹.

Ne îndoim totuși că Nicolae Ceaușescu ar fi avut nevoie de încurajările lui Rădulescu pentru a convoca un asemenea miting. Este însă foarte probabil că ideea i-a venit chiar lui Ceaușescu și, ca de obicei, membrii docili ai C.P.Ex. n-au îndrăznit să-l contrazică. Era o reacție tipică din partea lui Ceaușescu, instinctivă, nesăbuită și prea-încrăzătoare. Mai mult, după cum am văzut, în opinia lui Nicolae Ceaușescu, evenimentele care îl confruntau în decembrie 1989 nu erau decât o reluare a celor din august 1968: primejduiau socialismul și, nu în ultimul rând, suveranitatea și independența națională a României. Astfel că, în aceste momente cruciale, Ceaușescu făcea apel nu doar la interesele politice ale partidului, ci și la interesele principale instituționale ale *Securității*. Și, totodată, se baza pe o tehnică de mobilizare de încredere a sistemelor totalitare: adunările populare „spontane” de susținere a regimului.

Mitingul de susținere începe joi, 21 decembrie 1989, la amiază, conform cutumei. Aproape 100.000 de muncitori, aleși cu grijă din marile fabrici ale Bucureștilor, sunt mânați în centrul orașului pentru a asculta cuvântarea lui Ceaușescu de la balconul clădirii Comitetului Central. Se strigă obișnuitele lozinci „spontane” de susținere a dictatorului și a politicii sale și se citește introducerea linguiștoare ale subalternilor din partid. Trei minute trec de când Ceaușescu își rostește cuvântarea, când o tulburare neobișnuită a mulțimii îl forțează să se oprească în mijlocul propoziției. Abia acum își dă seama de nebunia sa în a insista ca întregul eveniment să fie transmis în direct la radio și televiziune. Înainte ca transmisia radio și TV să fie întreruptă, întreaga națiune a putut auzi țipete ascuțite și scandări de tipul „Jos Ceaușescu!”, „Călăule!” și „Timișoara, Timișoara!”. Pentru ca situația să fie și mai rea, imaginile televizate surprind uimirea și nedumerirea de pe chipul lui Ceaușescu. După vreo trei minute, odată cu restabilirea unei aparente ordini în piață, se reia transmisia în direct. Ceaușescu tocmai anunța că în acea dimineață C.P.Ex.-ul a aprobat o creștere a salariului minim și a pensiilor!³² Reușește să își termine cuvântarea, deși în fundal se aud sporadic zgomote bizare și strigăte din mulțime.

Este imposibil de estimat măsura în care imaginea unui Ceaușescu speriat, cerând zadarnic mulțimii să se liniștească a influențat telespectatorii. Totuși amploarea și îndrăzneala protestelor împotriva regimului s-au intensificat clar după transmiterea acestui moment de slăbiciune a dictatorului, moment care

³⁰ R.M., *Dezvăluiri*, „România liberă”, 19 ianuarie 1993; Rădulescu a decedat în 1994.

³¹ *Ibidem*. Este de presupus că puterea străină la care se făcea referire ar fi Uniunea Sovietică.

³² Probabil Nicolae Ceaușescu improviza. O casetă cu mitingul, difuzată de un post de radio din București în decembrie 1993, reda vocea Elenei Ceaușescu strigând către soțul său: „Promite-le ceva! Promite-le orice!”.

era, practic, de neimaginat înainte. Demonstrațiile împotriva regimului s-au răspândit în orașele principale ale Transilvaniei – Cluj, Brașov și Târgu Mureș – în după-amiaza de 21 decembrie. Nu a mai contat că se restabilise ordinea la miting, astfel încât Ceaușescu să își poată încheia cuvântarea, sau că televiziunea română urma să retransmită aceeași cuvântare mai târziu cu lozinci pro-Ceaușescu sincronizate peste tulburări. Greșeala de netăgăduit fusese deja făcută.

S-a argumentat că acea perioadă scurtă, dar totuși atât de lungă, în care camerele de televiziune au difuzat în direct întregii națiuni neîncrederea și neajutorarea lui Ceaușescu, a reprezentat un fel de moment psihologic unic, ca o piatră ce sfarmă o oglindă. Ce anume a provocat reacția lui Ceaușescu? Inițial, multe relatări evidențiau faptul că unele persoane din mulțime au început să scandeze lozinci anti-Ceaușescu³³.

Temându-se că vor fi prinși, aceștia au fugit apoi prin mulțime. Celelalte persoane din mulțime au fost înspăimântate de acest neașteptat act de curaj și au încercat și ele să fugă. Marea tulburare pe care spectatorii au auzit-o înainte ca transmisia să fie întreruptă era zgomotul acestor oameni încercând să forțeze ieșirea din piață. Ulterior, majoritatea explicațiilor au susținut însă că aceste evenimente fuseseră, mai degrabă, un răspuns la actul inițial de sfidare: aprinderea unei petarde de cineva din mulțime. Atunci a fost momentul oportun, atunci au profitat demonstrații de confuzia și anonimatul momentului pentru a striga „Jos Ceaușescu”. În ambele cazuri s-a pus în discuție spontaneitatea evenimentului catalizator.

Nica Leon: Strania poveste a „eroului” de la mitingul din 21 decembrie

Din cauza faptului că întreruperea cuvântării lui Ceaușescu s-a dovedit a fi un moment crucial pentru evenimentele din decembrie, era firesc ca la începutul anilor '90 presa liberă să încerce să găsească persoana sau persoanele responsabile pentru „dezlănțuirea revoluției din București”. Pe parcursul unor interviuri realizate în perioada cuprinsă între martie și aprilie 1990, Petre Mihai Băcanu, senior editor al ziarului „România liberă”, a adus în atenția publică un grup de muncitori, pe care i-a prezentat ca fiind „eroii mitingului din 21 decembrie”³⁴. Băcanu era perceput atât în țară, cât și în străinătate, ca fiind „conștiința” profesionalismului jurnalistic (ca jurnalist la „România liberă”, înainte de evenimentele din 1989, fusese închis în perioada ianuarie-decembrie 1989 pe motivul că, împreună cu alte două persoane, încercase să publice un ziar de opoziție clandestin), iar ziarul său era considerat pepiniera opoziției politice și sociale față de regimul Frontului Salvării Naționale.

³³ Rateș, *Romania: The Entangled Revolution [România: Revoluția încâlcită]*, p. 39; Rady, *Romania in Turmoil [România fierbe]*, p. 100.

³⁴ Vezi seria *Intercontinental 21/22* în „România liberă”, în special articolele din 31 martie 1990, 1 aprilie 1990, 2 aprilie 1990, 5 aprilie 1990 și 6 aprilie 1990. Nu există motive care să ne facă să credem că aceia pe care Băcanu i-a prezentat nu au scandat împotriva lui Ceaușescu la acel miting. Problema e însuși contextul în care Băcanu a ales să le prezinte acțiunile.

În mare parte datorită implicării lui Băcanu, unul dintre acești muncitori, Nica Leon, urma să fie identificat ca bărbatul care a avut curajul să scandeze împotriva lui Ceaușescu³⁵. Leon a fost prezentat ca fiind acela care a strigat „Trăiască Timișoara! Jos cu măcelaru’! Jos Ceaușescu!” și „Timișoara, Timișoara!” în momentul decisiv din timpul cuvântării lui Ceaușescu. Surse străine respectabile, ca de pildă Rates, îl creditează pe Leon a fi cel care a subminat mitingul din 21 decembrie³⁶.

În lunile care au precedat evenimentele din decembrie 1989, Nica Leon a întruchipat prototipul eroului. S-a aflat mai târziu că în 20 decembrie 1989, cu o zi înainte de strigătul său eroic, cotidianul canadian „The Globe and Mail” din Toronto publicase o scrisoare deschisă semnată de Nica Leon, prin care acesta critica regimul lui Ceaușescu³⁷. Iată deci o confirmare a curajului acțiunii sale din 21 decembrie. În anii ’90 Leon era președintele unui mic partid politic, dar și membru fondator al sucursalei române a organizației Amnesty International și un critic vehement al regimului lui Iliescu³⁸. În cursul evenimentelor haotice și violente din 13-15 iunie 1990, care au dus la eliberarea Pieții Universității, ce fusese ocupată timp de două luni de protestatari, Nica Leon a fost arestat și, timp de câteva luni, a făcut obiectul unei campanii, într-un final, de succes, duse prin intermediul ziarului „România liberă”, pentru eliberarea sa. Opoziția l-a primit cu brațele deschise, prezența sa fiind des întâlnită în presa de opoziție.

Cu toate acestea, în următorii ani, se observă o stigmatizare a sa de către opoziția de care s-a delimitat într-o manieră iremediabilă. În 1992 unul din ziarele opoziției îl descria ca „fiind în război cu lumea întreagă”. Se observă din întrebările și comentariile jurnaliștilor de opoziție că Nica Leon nu mai era susținut și aclamat așa cum fusese odinioară³⁹. Descrierea oferită de Ilie Stoian în 1993 cu privire la rolul jucat de Leon la mitingul din 21 decembrie reflectă clar această schimbare de percepție: „Exact atunci Nica Leon a profitat de protecția

³⁵ Notorietatea lui Leon era, de asemenea, fructul expunerii sale într-o bine cunoscută serie de documentare, cunoscută generic sub denumirea „Noaptea generalilor”, difuzată de Televiziunea Română în anii ’90. Această serie de televiziune a fost, de asemenea, produsă de Petre Mihai Băcanu.

³⁶ Rates, *Romania: The Entangled Revolution [România: Revoluția încâlcită]*, p. 39.

³⁷ Nicola Leon, *Ne-ai luat drepturile și, în schimb, ne-ai dat pureci și frică*, „The Globe and Mail”, 20 decembrie 1989, A7. În pofida unei mici diferențe constatate la nume, Nica Leon a pretins că scrisoarea îi aparținea și, mai mult, că nu există motive care să ne facă să ne îndoim de acest lucru. Nicola Leon era prezentat ca fiind „un tehnician mecanic în vârstă de 34 de ani din București”, informații care se potriveau realității. Nu este însă clar când a ajuns această scrisoare la ziarul amintit mai sus.

³⁸ Vezi, de exemplu, comentariile sale publicate în articolul semnat de Sorin Roșca Stănescu, *Mai puține flori, mai mulți participanți*, „România liberă”, 24 aprilie 1990, p. 3.

³⁹ Nica Leon, intervievat de comitetul editorial, *Nica Leon în război cu toată lumea*, „Flacăra”, nr. 34, 26 august 1992, pp. 4-5.

oferită de rumoare și a urlat „Timișoara”... după care a fugit de teamă”⁴⁰. Se pare că eroismul lui Leon era condiționat de relația pe care acesta o avea cu opoziția.

În aparență, pare că Leon a suferit o metamorfoză uluitoare: de la un simplu accesoriu al opoziției la o persoană care acorda interviuri presei despre nostalgia regimului ceaușist. La începutul anului 1994, același Nica Leon se regăsea în paginile ziarului „Europa” aducând elogii *Securității* și, practic, deplângând dărâmarea regimului ceaușist, grăbită chiar de propriile sale acțiuni⁴¹. Uimitor, Leon apăra cu vehemență acțiunile întreprinse de directorul *Securității*, gen. Iulian Vlad, din decembrie 1989, pe care îl considera onest și patriot. Ce anume a determinat transformarea atât de radicală a unei persoane pe care opoziția o prezenta ca disident aprig al regimului timp de 10 ani înainte de evenimentele din decembrie, ca un dușman neînduplecat al *Securității* și ca un erou al mitingului din 21 decembrie?

Ceea ce este interesant legat de Leon este faptul că opiniile sale asupra unor chestiuni din decembrie 1989 au rămas constante, în pofida fluctuațiilor sale de la un cap al spectrului politic la altul. Apărarea din partea lui Leon și simpatia acestuia față de gen. Vlad nu este ceva care a apărut brusc, după trecerea sa în tabăra ceaușistă. Aceasta transpare și din interviurile date presei de opoziție în anii '90⁴². Mai mult, Leon a negat cu ferocitate existența „teroriștilor” implicați în evenimentele din decembrie 1989. În aprilie 1990 Leon a declarat pentru ziarul „Expres” că „teroriștii au fost inventați”⁴³, pentru ca, mai apoi, în septembrie 1990, să îi mărturisească lui Liviu Valenaș și Danielei Rainov (jurnaliști ai publicației „Baricada”) că „Totul (din decembrie 1989 – *n.n.*) a fost o grandioasă diversiune! NU AU EXISTAT TERORIȘTI!” și că Vlad a fost arestat din cauza faptului că poseda informații de-a dreptul distructive pentru Front⁴⁴.

În interviurile date jurnalistului Petre Mihai Băcanu pentru cotidianul „România liberă” în aprilie 1990, Nica Leon menționa, de asemenea, câteva episoade care plasau *Securitatea* și Miliția într-o cu totul altă lumină, în sensul bun al cuvântului. Leon susținea că în după-amiaza zilei de 21 decembrie, în timpul confruntărilor dintre protestatari și forțele regimului din Piața Universității, vorbise cu un sergent major de Miliție, care „ne ura succes (nouă, protestatarilor – *n.n.*)”⁴⁵. Tot acesta mai declara că în cursul aceleiași seri ajutase

⁴⁰ Stoian, *Decembrie '89*, p. 23.

⁴¹ Nica Leon, interviu de Angela Băcescu, „Europa”, martie-aprilie 1994, pp. 2-3. Băcescu l-a prezentat pe Leon ca președinte al Partidului Liberal Democrat și membru al Amnesty International (!). Printre multele afirmații și susțineri îndoielnice din acest interviu se numără și declarația potrivit căreia Elena Ceaușescu ar fi complotat o *lovitură de stat* împotriva soțului său pentru data de 30 decembrie 1989.

⁴² Vezi, de exemplu, Nica Leon, interviu de Liviu Valenaș și Daniela Rainov, *Lovitura de palat din România*, „Baricada”, nr. 36, 18 septembrie 1990, p. 3.

⁴³ Răsvan Popescu, *Moda lui jos*, „Expres”, nr. 13, 27 aprilie-3 mai 1990, p. 2. Pentru a înțelege semnificația negării existenței „teroriștilor”, consultați capitolele șapte și opt.

⁴⁴ Leon, interviu, *Lovitura de palat*.

⁴⁵ Băcanu, *Intercontinental 21/22*, 5 aprilie 1990, p. 3.

un ofițer de Miliție rănit, ducându-l la un loc sigur⁴⁶. Leon vorbise cu trupele U.S.L.A., aflate în Piața Universității, și iată cum caracteriza acțiunile acestora: „(...) ofițerii U.S.L.A. blocau strada care ducea către Ambasada Americană și compania aeriană israeliană EL Al. Ofițerii U.S.L.A. nu au atacat mulțimea, ci au stat de vorbă cu demonstrații și le-au explicat că nu li se pot alătura, deoarece primiseră ordin să staționeze între Banca Franceză și Hotelul «Intercontinental»»⁴⁷.

După cum vom vedea în continuare, alți martori oculari contestă această descriere a U.S.L.A. În mod clar însă cel mai tulburător aspect despre Nica Leon era cel pe care Petre Mihai Băcanu a omis să îl prezinte publicului larg: eroul Revoluției din București fusese arestat ca „terrorist” în 24 decembrie 1989. Leon fusese găsit în subsolul clădirii Comitetului Central, în timp ce încerca să transmită ceva printr-o stație de emisie-recepție aparținând Direcției V *Securitate*⁴⁸. Am putea tinde că credem că Leon fusese victima unei neînțelegeri tragice, dacă nu ar exista o serie de articole scrise de un fost ofițer al Direcției V de *Securitate* în publicația ceaușistă „Timpul” la începutul anului 1991⁴⁹. Fostul ofițer de *Securitate* prezenta epopeea unui grup de persoane arestate sub eticheta de „teroriști” în timpul evenimentelor din decembrie: printre aceștia numărându-se alți ofițeri ai Direcției V de *Securitate*, membri ai trupelor U.S.L.A., un student iordanian și... Nica Leon. Despre ultimul fostul ofițer de *Securitate* spune că ridică moralul celorlalți prizonieri. Potrivit acestui ofițer D.I.A., „Nica Leon ne încuraja și repeta des că, dacă va scăpa, va depune mărturie în favoarea noastră la ONU”⁵⁰. Mai mult, se spune că Leon ar fi contactat soțiile ofițerilor Direcției a V-a de *Securitate* pentru a le informa că soții erau încă în viață, după ce a fost eliberat în 30 decembrie 1989. Prezența lui Nica printre cei arestați este confirmată și de alți ofițeri de *Securitate*⁵¹.

Chiar și înainte de interviul luat de Băcanu existau indicii care umbreau, oarecum, credibilitatea lui Leon. În februarie 1990 Leon dăduse un interviu pentru „Democrația”, publicație condusă de cel mai notoriu autor al cuvântărilor ținute de Ceaușescu, Eugen Florescu⁵². În mod surprinzător, întrucât acesta era

⁴⁶ Băcanu, *Intercontinental* 21/22, 6 aprilie 1990.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Leon recunoaște acest lucru, cu mândrie, în interviul *Lovitura de palat*.

⁴⁹ Vezi seria în șase părți semnată de maiorul A.D. (aparent maiorul Aurel David, unul dintre ofițerii Direcției V a Securității, judecați și achitați în martie 1990) și intitulată *Scenariile și realitatea. Mărturie la dosarul „Teroriștii”*, serie publicată între ianuarie și martie 1991 în „Timpul”. Este important să se observe că, atunci când această serie a fost publicată, Nica Leon era încă un membru acceptat al opoziției.

⁵⁰ Maiorul A.D., *Scenariile și Realitatea (VI)*, „Timpul”, 1 martie 1991, p. 11.

⁵¹ Băcescu, *Din nou în calea...*, p. 161. Ofițerul U.S.L.A. Romulus Garz face trimitere la „ofițerul David (unul dintre cei patru ofițeri ai gărzii personale a lui Ceaușescu)” și la prezența lui Nica Leon printre prizonierii cu care se afla. Garz a fost arestat după faimosul incident de la Ministerul Apărării din noaptea de 23/24 decembrie – aspect abordat în capitolul șapte.

⁵² Vezi interviul lui Nica Leon din „Democrația”, nr. 4, 12 februarie 1990.

unul dintre primele interviuri date de Leon de la acele evenimente, nu se făcea nicio referire la faimosul strigăt de la mitingul din 21 decembrie. În ediția publicată în 9 martie 1990, popularul, pe atunci, ziar „Expres” făcea o trimitere vagă la arestarea lui Leon (în timp ce folosea o stație de emisie-recepție) în clădirea C.C.⁵³ Mai mult, la adunarea Consiliului Provizoriu de Unitate Națională, de la începutul anului 1990, se spune că Dan Iosif, un oficial al Frontului, s-ar fi referit la arestarea lui Leon, numindu-l fie „*securist*”, fie „*terorist*”⁵⁴.

Nica Leon rămâne, în continuare, o enigmă. Este extrem de dificil să spui exact care au fost adevăratele sale intenții în după-amiaza zilei de 21 decembrie 1989. Mulțimea a strigat, într-adevăr, „*Timișoara, Timișoara!*”, întrucât aceste scandări au putut fi auzite în timpul transmisiei TV. Dacă Leon a strigat cu adevărat, a fost el, oare, primul care a scandat? Dacă nu, care a fost motivația care l-a împins să scandeze? A fost, la acel moment, acea scandare un act individual de curaj? Juca, oare, Leon rolul unui instigator de *Securitate* – al cuiva care dorea să se infiltreze printre protestatari – în 21 decembrie 1989? Alături de alte aspecte ale evenimentelor din decembrie 1989, istoriografia a ceea ce s-a petrecut este la fel de importantă, dacă nu mai importantă, decât ceea ce s-a întâmplat, de fapt. În cazul lui Nica Leon, istoriografia redă cel puțin un portret de mare manipulare a acțiunilor pe care acesta le-a inițiat în decembrie 1989.

Cine a aruncat „petarda”?

Multe surse au sugerat că explozia unei „petarde” și agitația simultană din piață l-au surprins pe Ceaușescu și au permis demonstrațiilor să strige lozincile anti-Ceaușescu. Din nou, discrepanța dintre ceea ce s-a raportat despre acest incident și adevărul despre ceea ce pare să se fi întâmplat este semnificativă. Raportul primei Comisii Senatoriale de cercetare a evenimentelor din decembrie 1989 (publicat în 1992) susține că „în timp ce (Ceaușescu – *n.n.*) vorbea, s-a auzit o explozie care a pricinuit o tulburare de proporție. După scurtă vreme, mitingul s-a destrămat în dezordine”⁵⁵. Iată cum descrie Stoian incidentul „petardei”: „(...) (atunci – *n.n.*) a luat cuvântul Ceaușescu. În acel moment s-a

⁵³ Vezi „Expres”, 9 martie 1990, p. 8.

⁵⁴ Valenas și Rainov au ridicat, într-adevăr, această problemă în interviul luat lui Leon, *Lovitura de palat*. Cu toate acestea, au refuzat să îi combată răspunsurile, părând aproape că empatizează cu acesta. Deși Leon încă se alinia la poziția luată de opoziție, presa care susținea regimul pretindea că acesta fusese informator al *Securității*, având numele de cod „*Neluțu*”. Alegația a fost publicată în ziarul ceaușist „*România mare*” și în cotidianul „*Azi*”, o publicație apropiată prim-ministrului de atunci, Petre Roman, vezi „Expres Magazin”, nr. 32, 13-20 august 1991, p. 2. Nica Leon însuși – aproape cu mândrie – enumeră toate alegațiile apărute la adresa sa (incluzându-le și pe cele care menționau legătura acestuia cu Ceaușescu) în *Nica Leon în război cu toată lumea*, „*Flacăra*”, nr. 34, 26 august 1992, p. 4. Cu toate acestea, evită să comenteze corectitudinea acestora.

⁵⁵ Raportul Comisiei Senatoriale pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989, *Cine a tras în noi în 16-22?*, „*România liberă*”, 27 mai 1992, p. 5.

întâmpat lucrul care ni se pare cel mai important din toată acea perioadă. Nu este adevărat că mulțimea a început să-l huiduie spontan. În mijlocul unei fraze bâlbâite la tribună, undeva în centrul Pieței, acolo unde se găseau mai multe femei, cineva a făcut să explodeze o petardă de genul celor de Crăciun. Prima reacție a fost a acelor femei, care, speriate, au început să țipe. De abia pe urmă, toți cei adunați acolo au început să huiduie.”⁵⁶ Românii s-au referit, uneori, la aceasta ca la „petarda fericirii noastre”.⁵⁷

Parte din problema scenariului „petardei” provine din faptul că nu există un consens cu privire la cine a explodat-o și nimeni nu și-a asumat responsabilitatea pentru acest act istoric. Totuși, mai multe nume au fost evidențiate în legătură cu acest aspect⁵⁸. Sursele *securiste* doresc să insinueze că atât punerea la cale a acestui episod, cât și cauzele agitației care a urmat sunt parte a unui plan premeditat de a dezorganiza mitingul. Încă o dată, se încearcă negarea spontaneității revoltei anti-Ceaușescu. Un ziarist de la jurnalul ceaușist „Democrația” scria în decembrie 1990: „(...) trebuie subliniat faptul că în cadrul acestui miting au fost aplicate metode îndelung studiate de manipulare psihologică a maselor compacte (semnale acustice, cu efect asupra subconștientului, transmise prin stațiile de amplificare, imitând vuiet de cutremur, zgomot de trupe și tancuri și împușcături, mișcări ale unor grupuri în piață, menite să disloce masele, petarde)”⁵⁹.

Potrivit „unui grup de foști ofițeri de *Securitate*”, „turiștii” și colaboratorii lor din interior s-au deplasat de la Timișoara la București și s-au infiltrat în mulțimea de la miting. „Turiștii” au încercat să-i sperie pe cei din mulțime „folosind furcile din oțel-beton, care susțineau unele lozinci din poliuretan expandat, pentru a-i înțepa în spate pe participanți și a le crea impresia, pe fondul zgomotelor produse de petarde și de scurtcircuitarea

⁵⁶ Stoian, *Decembrie '89: Arta diversiunii*, p. 23. Doar după aceasta, susține Stoian, a intervenit Nica Leon cu faimosul său strigăt.

⁵⁷ Tudorel Urian, *Cabala teroriștilor*, „Cuvântul”, nr. 20, 13 iunie 1990, p. 4.

⁵⁸ Suspecți sunt o droaie: dubiosul Nica Leon pretinde că un om de 60 de ani, pe nume Andrei Ilie, „care l-a pupat pe Iliescu când acesta a ajuns la C.C. (în 22 decembrie – n.n.)” a aruncat petarda (Nica Leon, interviul *Nica Leon în război cu toată lumea*. Ziaristul de opoziție A. Corneliu Giagim scrie că „autorul” petardei a fost Matei Ilie, care a asamblat-o dintr-un tub de spray (A. Corneliu Giagim, 16-22. *Cine-a tras în noi?!*, „Baricada”, nr. 49-50 din 18 decembrie 1990, p. 6. La începutul lui 1990, Petre Mihai Băcanu a afirmat cu tărie că un tânăr pe nume Adrian Constantin a aruncat petarda (Băcanu, *Intercontinental 21/22*, „România liberă”, 31 martie 1990, p. 1. Deși Băcanu a putut să-i intervieveze pe Nica Leon și pe tânărul mecanic de aviație, care au scandat sloganele împotriva lui Ceaușescu, nu a avut succes însă să-l găsească pe Constantin pentru a-i afla punctul de vedere. Dan Iosif, demnitarul F.S.N. care l-a acuzat pe Nica Leon ca fiind „terorist”, a fost și el propus ca sursă a petardei („Expres Magazin”, nr. 30, 20-26 februarie 1991, p. 8. Foarte probabil că sunt și alte nume creditate cu această faptă.

⁵⁹ C. Maltese Martine Ui (probabil un pseudonim), *De la „Jos Ceaușescu!” am ajuns la „Jos România!” Dubla lovitură împotriva României*, „Democrația”, nr. 48 (decembrie 1990), p. 3.

difuzoarelor stației de amplificare, că se trage asupra lor”⁶⁰. Iată o descriere interesantă a acestui eveniment de către un fost ofițer USLA: „În ziua de 21 decembrie 1989 am asigurat măsurile antiteroriste la mitingul «de adio». În mulțime am identificat și luat în supraveghere opt bărbați ciudați: toți erau îmbrăcați aproximativ la fel (pardesiuri lungi din lână, pălării), toți fumau deodată, toți stăteau în grup. Unii arătau a slavi, alții, asiatici. La un moment dat, au scos din buzunare globuri de pom, le-au dat foc de la țigări și le-au aruncat în mulțime; în globuri erau petardele care au pus mulțimea în mișcare”⁶¹.

Raportul S.R.I. din 1994 despre evenimente sugerează că „tunetele puternice” care au fost auzite ar fi putut veni de la detonarea unei petarde și că bubuitul care s-a auzit nu era de la mulțime, ci de la difuzoare⁶². Panica din rândul mulțimii a fost pricinuită de transmisia unor ultrasunete (din afara spectrului auzibil) și de faptul că demonstranți neidentificați i-au înțepat pe alții cu vergele de oțel, în timp ce strigau „Fugiți, ne omoară!” și „Vin tancurile!”⁶³.

Povestirile din rândul opoziției încorporează elemente asemănătoare. Influential ziarist Cornel Nistorescu plasează incidentul petardei în contextul unei *lovituri de stat* susținute de o facțiune din cadrul *Securității*: „În același timp, la mitingul din 21 decembrie, potrivit unor informații certe, un ofițer de *Securitate* a lansat cele două petarde care au provocat panica și au declanșat mânia bucureștenilor. În același timp, pe stația de amplificare, controlată tot de *Securitate*, au fost difuzate fluierături și huiduieli”⁶⁴.

Ecaterina Rădoi, de la revista „Zig-Zag”, sugerează că panica incredibilă care a urmat a fost rezultatul unei emisii de sunete asemănătoare cu huruitul tancurilor și focul de mitralieră⁶⁵.

⁶⁰ 30 septembrie 1990, p. 4. A se vedea, de asemenea, o traducere a acestui articol în FBIS-EEU-90-207, 25 octombrie 1990, pp. 50-53.

⁶¹ S.V., *ofițer U.S.L.A. în rezervă* (poate Strat Vintilă, pe baza altor relatări), în Pavel Coruț, *Floarea de argint*, Editura Miracol, București, 1994, p. 171. În fapt, descrierea acestor bărbați ca purtând paltoane până la genunchi și pălării îi face să arate suspecti, ca înșiși securiștii și cei de la U.S.L.A., după cum vom vedea mai târziu.

⁶² *Fapte care trimit la o acțiune premeditată a unor „actori” din afară (II)*, „Curierul național”, 10 iulie 1994, p. 2.

⁶³ *Ibidem*. Fostul viceprim-ministru și senator, Gelu Voican Voiculescu, face afirmații asemănătoare. El pretinde că explozia a fost pricinuită de „o petardă artizanală” făcută dintr-un tub de spray. De asemenea, sugerează că panica a fost intensificată de „probabil voita” funcționare greșită a difuzoarelor și emiterea unor sunete înspăimântătoare, care semănau cu huruitul tancurilor. Voiculescu adaugă că „e, de asemenea, posibil... că a fost un fel de «bombă acustică»”. Gelu Voican Voiculescu, intervievat de Neti Luchian și Val. Voiculescu, *Haosul nostru i-a paralizat (I)*, „Libertatea”, 16 iulie 1991.

⁶⁴ Cornel Nistorescu, *Complot sau conspirație cu pretenții la putere?*, „Cuvântul”, nr. 20, 13 iunie 1990, p. 5.

⁶⁵ Ecaterina Rădoi, *Să ne amintim de 15 decembrie 1989-20 mai 1990*, „Zig-Zag”, nr. 190, 23-31 decembrie 1993, pp. 4-7.

Dar incidentul „petardei” și tulburarea simultană ar putea avea o explicație mai simplă. Este util să revedem cum a fost raportată tulburarea mitingului de către corespondenții de presă străini din București, imediat după ce-a avut loc incidentul. La scurt timp după ce adunarea populară s-a destrămat, un ziarist bulgar a relatat că motivul tulburării a fost folosirea de grenade cu gaze lacrimogene de către forțele regimului pentru a împiedica demonstrații să intre în piață, ceea ce a dezlănțuit panică printre cei care se aflau deja în piață⁶⁶. Ziaristul sugerează că demonstrații s-au adunat, inițial, lângă Piața Romană, pe Bulevardul Magheru, și erau de ordinul miilor când au ajuns în Piața Palatului, unde avea loc discursul.

Relatări similare vin de la ziaristul agenției iugoslave Tanjug, care a transmis că demonstrații s-au adunat în colțul din nord-vestul Pieței Palatului, lângă Hotelul „Athénée Palace”, și, când „au încercat să se apropie de mitingul oficial, s-a aruncat cu grenade de gaz lacrimogen asupra lor”⁶⁷. Potrivit aceluiași corespondent, bărbați tineri au început să strige lozinci anti-Ceaușescu și, când au fost alungați de miliție, au luat-o pe străzi laterale pentru a ajunge pe partea cealaltă a mitingului⁶⁸. Miliția a folosit atunci gaze lacrimogene pentru a-i împiedica pe acești demonstrați să ajungă la mitingul oficial și, după ce „au explodat grenadele cu gaze lacrimogene, transmisia directă la radio și televiziune a fost tulburată pentru câteva minute”⁶⁹.

Este semnificativ că și martori oculari ai confruntărilor dintre forțele regimului și demonstrați din după-amiaza și seara de 21 decembrie se referă la forțele regimului folosind „petarde” împotriva demonstraților⁷⁰. Un martor ocular al întâmplărilor din Piața Universității din 21 decembrie povestește că „*Securitatea* fugea după ei (demonstrați – *n.n.*) în grupuri și folosea petarde și bastoane contra lor”⁷¹. Mai mult, Rady a observat că în noaptea de 21/22 decembrie *Securitatea* „a detonat bombe în câteva locuri, cu speranța că va răspândi panica”⁷².

Ce forțe ar fi putut folosi „petarde” și grenade cu gaze lacrimogene împotriva demonstraților? În procesul său de la începutul lui 1990, ministrul de interne din perioada evenimentelor, Tudor Postelnicu, a afirmat că „U.S.L.A.

⁶⁶ Sofia Domestic Service, 1400 GMT 21 decembrie 1989, în FBIS-EEU-89-244, 21 decembrie 1989, p. 71.

⁶⁷ Belgrade TANJUG Domestic Service, 1359 GMT 21 decembrie 1989, în FBIS-EEU-89-245, 22 decembrie 1989, p. 77.

⁶⁸ Belgrade Domestic Service, 1410 GMT 21 decembrie 1989, în FBIS-EEU-89-244, 21 decembrie 1989, pp. 70-71.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ Vezi relatările din Băcanu, *Intercontinental 21/22*, 15 martie 1990, 5 aprilie 1990 și 19 aprilie 1990.

⁷¹ Vezi comentariile lui Marcel Constantinescu în Băcanu, *Intercontinental 21/22*, 15 martie 1990, p. 3.

⁷² Rady, *Romania in Turmoil [România fierbe]*, p. 104.

aveau grenade cu gaze lacrimogene” la miting.⁷³ Stoian a notat diferența dintre mitingul din 21 decembrie și mitingurile din trecut ale regimului în stilul său tipic colorat: „Ce frapa, în primul rând, era că, dacă altă dată, la mitingurile cu care bucureștenii erau deja obișnuiți, oamenii erau indiferenți, ba unii chiar veseli, pentru că puteau să mai chiulească trei-patru ceasuri de la muncă, acum nimeni nu zâmbea. Aproape toți înaintau într-o liniște rău prevestitoare. Încă o noutate o reprezenta verificarea identității a cât mai multor persoane aflate pe străzi și, cu această ocazie, cei străini de grupurile de muncitori erau puși, ce-i drept, politicos, să iasă din rânduri. Participanții la miting erau aduși în mod organizat, pentru a putea fi controlați mai ușor. În momentul în care Piața Palatului a fost ocupată, s-a mai întâmplat un lucru nou. Dacă, până atunci, perimetrele erau înconjurate de civili (*securiști*, activiști) și milițieni care nu le permiteau să plece celor care se plictiseau să mai asculte prostiile lui Ceaușescu, de data aceasta se întâmpla invers și asta încă înainte ca mitingul să înceapă. Oricine dorea să se ducă la treburile lui era liber s-o facă, dar nimeni din afară nu putea pătrunde în zona protejată”⁷⁴. Martori oculari au identificat forțele care i-au împiedicat să intre în piață ca „trupe USLA”⁷⁵.

Transcrierile parțiale ale comunicațiilor între unitățile U.S.L.A. și de Miliție au fost publicate la sfârșitul lui ianuarie și începutul lui februarie 1990 în ziarul „Libertatea”⁷⁶. Aceste transcrieri sugerează că, încă înainte ca adunarea populară să fi început, grupuri mari de demonstranți, adunate în mai multe intersecții ducând spre Piața Palatului, strigau lozinci împotriva regimului și puneau la încercare capacitatea forțelor de ordine de a-i împiedica să intre în piață⁷⁷. Se pare că demonstranții au înțeles foarte bine excelenta oportunitate oferită de transmiterea mitingului în direct. Astfel, impresia lăsată de multe relatări, că a fost vorba de câțiva bărbați curajoși, izolați într-o mulțime de zeci de mii, care au îndrăznit să-l înfrunte pe Ceaușescu, este romanțată. Acțiunile celor împiedicați să intre în piață au dat curaj și câtorva din mulțime să strige „Jos Ceaușescu!”.

⁷³ Emil Munteanu, *Postelnicu a vorbit neîntrebat*, „România liberă”, 30 ianuarie 1990, p. 3.

⁷⁴ Stoian, *Decembrie '89: Arta diversivunii*, p. 22. Interpretarea lui Stoian despre acest fapt este că oamenii nu erau lăsați să intre în piață, fiindcă „se aștepta ceva”, insinuând, astfel, că tulburarea mitingului a fost organizată de dinainte.

⁷⁵ Vezi comentariile lui Nistor Ruxăndoiu în Gheorghe Ioniță, *Culcați-i la pământ!*, „Adevărul de duminică”, 14 ianuarie 1990, p. 2.

⁷⁶ Publicat în „Libertatea” între 27 ianuarie și 15 februarie 1990 sub titlul *Dintre sute de...catarge! Revoluția ascultată prin stație* (identificarea radio pentru ofițerii U.S.L.A. care derulau activitățile de monitorizare). Asemenea înregistrări puteau veni doar dintr-o sursă: fosta Securitate. Interesant că, cu excepția unui singur episod (3 februarie 1990), toate aceste comunicări sunt din după-amiaza de 21 decembrie sau dimineața de 22 decembrie. Lipsesc comunicările U.S.L.A. de la ora 3:30 din după-amiaza de 21 decembrie până la ora 8 din dimineața de 22 decembrie – perioada în care forțele regimului au deschis foc asupra demonstranților.

⁷⁷ *Dintre sute de catarge*, 27 ianuarie 1990, 29 ianuarie 1990.

Transcrierile arată, de asemenea, că din ordinele generalului Vlad, șeful *Securității*, U.S.L.A. a folosit „gela” (codul folosit de *Securitate* pentru „petarde”) împotriva demonstranților⁷⁸. Ilie Stoian pretinde că generalul Grigore Ghiță, comandantul trupelor de *Securitate*, și-a încălcat instrucțiunile când a inclus unități U.S.L.A., inclusiv o unitate de geniu-chimic (care ar fi răspuns de gazele lacrimogene) printre forțele regimului detașate pentru miting⁷⁹. Totuși o asemenea acțiune pare să fie în concordanță cu Ordinul 2600 al Ministerului de Interne. Mai mult, până și raportul Comisiei Senatoriale ilustrează că măsurile de siguranță ale mitingului din 21 decembrie au fost lăsate aproape în întregime în sarcina *Securității* și că generalul Gianu Bucureșcu, adjunctul generalului Vlad, a fost personal răspunzător de miting⁸⁰.

Se pare că factorul cheie care a contribuit la tulburarea cuvântării lui Ceaușescu a fost încercarea forțelor guvernamentale de a opri intrarea unor demonstranți anti-ceaușiști în Piața Palatului. Agitația și confuzia rezultate au schimbat caracterul mitingului, încât câțiva din rândul acelei mulțimi, aleasă cu grijă să participe la miting, au profitat de prilej și au trecut de la lozincile în favoarea lui Ceaușescu la huiduieli. E posibil ca „petarda” de la miting să fi fost lansată de *Securitate*, dar puțin probabil că aceasta a fost un act de sfidare împotriva dictatorului. „Petarda” pare a fi fost folosită ca să împiedice protestatarii să intre în piață sau să dezorienteze mulțimea și să mascheze sunetul unor lozinci anti-Ceaușescu. Tulburarea mitingului ar putea fi, astfel, mult mai puțin „organizată” decât s-a presupus în mod obișnuit.

Prof. dr. Richard Andrew **HALL**

(Traducere de Maria-Loredana **POPESCU ROTARU**)

⁷⁸ *Dintre sute de catarge*, 30 ianuarie 1990, p. 2. La sfârșitul acestui episod un redactor anonim definește „gela” ca însemnând „petarde”. Ștefănescu confirmă folosirea petardelor în declarația sa, cf. căreia șeful U.S.L.A., colonelul Gheorghe Ardeleanu, a fost văzut în clădirea Comitetului Central strigând la un subordonat „Dă-mi *gela*... dă-mi *gela*!” Conform lui Ștefănescu, „gela” a fost numele de cod pentru „petarde” folosite de U.S.L.A. în reprimarea demonstranților. Paul Ștefănescu, *Istoria Serviciilor Secrete Românești*, Editura Divers Press, București, 1994, p. 287.

⁷⁹ Stoian, *Decembrie '89: Arta diversiunii*, p. 21.

⁸⁰ Raportul Comisiei Senatoriale, *Cine a tras în noi în 16-22?*

Zilele astrale ale Timișoarei: 16 decembrie 1989 (II)

This study presents the sequence of the main events that took place in Timișoara starting from the morning of December 16th 1989 until the night of December 16th/17th 1989. The author makes a chronology of the major episodes, starting from the onset of the riot in front of the Reformed Church, the stall of trams, the marching to the County Committee, the confrontations from Maria Square, the protesters' marching, following the first route, from Calea Buziașului – Calea Girocului – University campus, and the second route: the Cathedral – Calea Circumvalațiunii, Dacia Square – Calea Torontalului – Calea Aradului Area, where the demonstrators were attacked by the repressive forces.

Key words: December 16th 1989, riot, Reformed Church, Maria Square, University Campus, Cathedral, Dacia Square, László Tókéş, Ilie Matei, Radu Bălan, Radu Tinu, Petru Moț, Ion Popescu, Vasile Milea, Constantin Zeca.

I Începutul revoltei

Odată cu pornirea tramvaielor, la adăpostul întunericului, în dimineața zilei de 16 decembrie, Securitatea a înființat mai multe posturi de filaj la domiciliul lui László Tókéş, unde deja se aflau 10-15 persoane care comentau despre situația pastorului și a soției sale.¹ Această situație îi este comunicată de către Radu Tinu colonelului Sima, care îi informează pe col. Gheorghe Rațiu, șeful Direcției de Informații Interne, pe generalul Alexie Ștefan, secretar de stat în ministerul de Interne, ce răspundea de județul Timiș, și pe generalul Gianu Bucurescu, adjunct al ministrului de Interne.²

Evenimentele din ziua precedentă, cât și faptul că la primele ore ale dimineții se adunaseră 25-30 de persoane în fața locuinței pastorului, l-au făcut pe Radu Bălan să-i informeze pe cei prezenți la obișnuita ședință de secretariat că sunt „ceva probleme în Piața Maria”.³ La scurt timp, Ceaușescu l-a sunat pe Bălan, interesându-se de situația privitoare la Tókéş și cerându-i să treacă la evacuarea pastorului. Luat prin surprindere, Bălan a încercat să minimalizeze cele întâmplate în seara precedentă și să-l asigure că „în oraș este liniște, studenții merg la cursuri, iar muncitorii lucrează”.⁴ În ceea ce privește evacuarea pastorului, Bălan a avut obiecții asupra legalității unui astfel de demers, deoarece nu trecuse termenul de opt zile, de la pronunțarea sentinței până la executarea hotărârii judecătorești.

¹ Arhiva Memorialului Revoluției din Timișoara, Raportul lui Nicolae Mavru din 17.12.1989, p. 1 (în continuare: A.M.R.T...).

² *Ibidem*, Declarația lui Gheorghe Atudoroaie din 06.01.1990, p. 1.

³ *Procesul de la Timișoara*, vol. IV, Ediție îngrijită de Miodrag Milin și Traian Orban, Editura Mirton, Timișoara, 2006, p. 2069 (în continuare (*Procesul*, vol. IV...)).

⁴ *Procesul de la Timișoara. Audierea în cadrul urmăririi penale a celor 21+4 inculpați*, coordonator Gino Rado, Editura Memorialul Revoluției 1989, Timișoara, 2013, p. 28 (în continuare: Gino Rado, *Procesul*...).

Răspunsul lui Ceaușescu a fost fără echivoc: „Ce vă cramponați de câteva ore? Să luați măsuri să-l evacuați imediat!”⁵

Venit la Timișoara pentru rezolvarea unor probleme personale, fostul prim-secretar al județului Timiș, Ilie Matei, a fost informat de către Bălan de situația pastorului Tőkés, inclusiv de poziția lui Ceaușescu, pe care Matei a aprobat-o.

În acest timp, în fața Bisericii Reformate grupul curioșilor continua să crească și pentru că se răspândise zvonul că pastorul „va fi arestat și lichidat”.⁶ Tensiunea a fost întreținută și de prezența celor doi reprezentanți ai puterii locale, Moț și Rotărescu, care au venit la pastor pentru a-l asigura că îi vor fi aduse lemne, vor fi puse geamurile sparte și că, a doua zi, va putea ține slujba religioasă. În timp ce Tőkés primea aceste promisiuni, doi medici, Jurchescu Pavel, inspector la Direcția Sanitară, și Rab Ioan asigurau asistența medicală a soției, convenind că nu era nevoie de internare, totul putându-se rezolva ambulatoriu.⁷

În ciuda mai multor apeluri făcute de Tőkés, cei adunați în fața bisericii au refuzat să se împrăștie. În aceste condiții, autoritățile se mobilizează în vederea unei intervenții în forță. La orele prânzului, lt.-col. Corpodeanu Ion i-a ordonat căpitanului Dorneanu Cornel, șeful Biroului de Pază și Ordine al Miliției Municipale Timișoara, să pregătească plutonul de intervenție. Plutonul era format din 30 de subofițeri de Miliție, toți sectoriști, dotați cu costume de protecție de culoare albastră, scuturi, bastoane din cauciuc și căști cu vizor. Ulterior au fost dotați cu spray-uri lacrimogene și cătușe.⁸ Aceeași dorință de restabilire a liniștii prin împrăștierea cât mai rapidă a celor adunați în fața locuinței pastorului o manifestă și responsabilii din București. Generalul maior Constantin Nuță, adjunct al ministrului de Interne și șef al Inspectoratului General al Miliției, i-a solicitat col. Ion Popescu informații despre situația de la Biserica Reformată, măsurile ce au fost luate de către organele locale de partid, Securitate și Miliție, și i-a ordonat să pună în aplicare Ordinul M.I. nr. 02600/1988, privind păstrarea și restabilirea ordinii publice, plan ce se găsea întocmit la toate reședințele de județ.⁹ Planul prevedea trupele de șoc capabile să acționeze rapid și eficient în caz de necesitate și stabilea dispozitivele de luptă în diferite zone din oraș.

La orele 14,45 col. Popescu a alarmat, prin lansarea parolei „Fulgerul”, unitățile subordonate – trupele de Miliție-Securitate, Pompieri, subunitatea antiteroristă (U.S.L.A.) și Brigada de Grăniceri Timișoara, trecută la Ministerul de Interne de la Ministerul Apărării Naționale prin Ordinul M.I. nr. 01072 din 13 decembrie 1989, pentru a acționa împotriva demonstrațiilor, potrivit prevederilor

⁵ *Procesul de la Timișoara*, vol. III, Ediție îngrijită de Miodrag Milin și Traian Orban, Editura Mirton, Timișoara, 2005, p. 1419 (în continuare: *Procesul*, vol. III...).

⁶ A.M.R.T., Raportul lui Nicolae Mavru din 17.12.1989, p. 1.

⁷ Titus Suci, *Lumea bună a balconului*, Ediția a II-a, Editura Institutului Revoluției Române, București, 2008, p. 146 (în continuare: Titus Suci, *Lumea bună...*).

⁸ *Procesul de la Timișoara*, vol. IV..., p. 1746.

⁹ Neculai Damian, *Scânteia vine din văzduh*, Editura Eurostampa, Timișoara, 1999, p. 31.

Planului unic întocmit în baza Ordinului 02600/1988 al ministrului de Interne.¹⁰ Aceste măsuri sunt raportate ministrului de Interne Tudor Postelnicu de către col. Popescu, care își reafirmă hotărârea de a interveni în forță pentru împrăștierea protestatarilor de la Biserica Reformată. În acest scop, au fost trimiși în Piața Maria căpitanul Dorneanu, comandantul plutonului de intervenție, și alți doi ofițeri, îmbrăcați în civil și dotați cu o stație radio-recepție, pentru a stabili dispozitivul ce trebuia ocupat, direcția de acțiune și itinerariul de deplasare.¹¹

În alertă intră și organele locale de partid, astfel că directorii marilor întreprinderi timișorene primesc ordin să nu plece acasă și să pregătească echipe de 20-30 de salariați în stare să acționeze, la nevoie, pentru menținerea ordinii, deoarece în oraș este o situație deosebită.¹²

În ciuda acestor pregătiri, situația fără precedent din zona Pieței Maria a creat mari probleme autorităților locale. Ele înțeleg că, numai prin dialog cu pastorul Tókés și concesiile minore, oamenii din stradă nu se împrăștie, dar, în același timp, nu au motive să intervină în forță și nici nu știu cum să o facă. Autoritățile locale manifestă evidente rezerve față de o intervenție în forță pentru împrăștierea mulțimii și încearcă să obțină aceleași rezultate prin mijloace care să nu le creeze probleme. În acest sens, pe de o parte, din ordinul primarului Petru Moț sunt trimiși 60-70 de sindicaliști în fața casei lui Tókés, pentru a împiedica coagularea protestatarilor, iar pe de altă parte, Radu Bălan dispune mobilizarea Gărzilor Patriotice pentru paza unor obiective și pentru menținerea liniștii.¹³

În jurul orelor 17,00, Ceaușescu l-a sunat, de mai multe ori, pe Bălan pentru a se interesa despre situația din Timișoara, dar acesta a căutat să minimizeze lucrurile, spunându-i că în fața locuinței pastorului sunt doar 150-200 de cetățeni pașnici, care nu reprezintă niciun pericol. Având alte informații, potrivit cărora numărul timișorenilor aflați pe străzile orașului era mult mai mare, Ceaușescu l-a admonestat și l-a întrebat dacă a ieșit Armata în stradă. Iritarea lui Ceaușescu a devenit maximă atunci când a aflat de la Bălan că nimeni nu a dat ordin să iasă Armata în stradă, iar pentru rezolvarea situației create au fost mobilizați doar 204 luptători din cei 40.000 de membri ai Gărzilor Patriotice din Timișoara.¹⁴

După aceste convorbiri telefonice, atât pentru Ceaușescu, cât și pentru cei din anturajul său era evident că autoritățile locale nu sunt capabile să restabilească liniștea în Timișoara și că se impune trimiterea de „ajutoare din București”, oameni care să acționeze cu mai multă duritate și determinare. Și totuși, în ciuda informațiilor primite prin diferite surse, nici pentru cei din conducerea țării situația creată în Timișoara nu era foarte clară. De aceea, Emil Bobu l-a trimis la Timișoara pe Nicolae Mihalache, adjunct al șefului secției organizatorice a Comitetului

¹⁰ *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., p. 1297.

¹¹ Neculai Damian, *op. cit.*, p. 34.

¹² *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., p. 2131.

¹³ *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., p. 1422.

¹⁴ *Ibidem*.

Central al P.C.R., cu o misiune clară: „Nu ai nicio sarcină. Mergi pentru ca să mă informezi pe mine, să știu și eu care este situația.”¹⁵

Admonestările lui Ceaușescu nu aveau cum să-l lase indiferent pe Radu Bălan, astfel că șeful județului este nevoit să acționeze rapid. Sună la Comandamentul Diviziei din Timișoara, la Comandamentul Armatei a IV-a de la Craiova și la ministrul Apărării, generalul Vasile Milea, pentru a afla dacă au primit ordin de mobilizare, dar toți cei contactați au răspuns negativ. La scurt timp, Milea i-a comunicat că, între timp, a primit ordin de la Ceaușescu să scoată Armata pe străzile orașului Timișoara, dar fără armament și muniție. În același timp, Milea l-a informat că, din ordinul lui Ceaușescu, duminică, 17 decembrie, se va organiza o defilare a trupelor M.Ap.N. pe străzile orașului, pentru a pune în valoare forța și capacitatea de utilizare a armatei.¹⁶ Pentru a avea o imagine cât mai reală despre ceea ce se întâmplă în oraș, în jurul orelor 19,00 Bălan se deplasează în Piața Maria, fiind însoțit de Nicolae Mihalache, care, între timp, sosise cu un avion în Timișoara. În piață ei constată că „era o mulțime de oameni în continuă creștere”, „în jur de aproximativ 2.000”, că erau „câțiva milițieni și câțiva membri ai Gărzilor Patriotice”, iar circulația tramvaielor era oprită, dar nu identifică nicio soluție de rezolvare a acestei situații, lucru recunoscut de Bălan la proces: „De fapt, domnule președinte, vă spun foarte deschis... practic, nu putea să se facă absolut nimic, nu găseam soluție, nu puteam să ne gândim cum să acționăm asupra acestor oameni.”¹⁷

Deruta lui Bălan și a altor reprezentanți ai autorităților locale era explicabilă, pentru că nu s-au mai confruntat cu o asemenea situație: sute de timișoreni ieșiți în stradă să își exprime nemulțumirile.

Într-adevăr, la lăsarea serii numărul timișorenilor care se aflau în zona Pieței Maria era în continuă creștere, afirmație confirmată și de studentul Bogdan Cristian: „Mulțimea creștea cu cât se întuneca, oamenii păreau tot mai hotărâți, se strigau lozinci tot timpul, tramvaiele circulau, erau pline, faptul acesta putea aduce servicii grupului de demonstranți, oamenii aveau să vorbească, vestea se răspândea, purta prin oraș un îndemn ce, din fericire, avea să fie urmat.”¹⁸

Tőkés a ieșit de mai multe ori la fereastră, cerându-le protestatarilor să plece acasă. Pentru că un grup a încercat să urce la apartamentul pastorului, deoarece se zvonise că acolo erau mai mulți securiști, care îl amenințau, pastorul s-a adresat, din nou, mulțimii: „Fraților, repet, nu sunt în pericol! Pe de altă parte, v-aș ruga să mă lăsați să-mi pregătesc predica pentru mâine. Știu, vreți să mă ajutați, dar îmi faceți numai greutate! Repet, nu sunt în pericol! Dacă vreți să vă convingeți, formați o delegație...”¹⁹ „În acele momente – își amintește Claudiu Iordache – între

¹⁵ *Procesul de la Timișoara*, vol. IV..., p. 2026.

¹⁶ *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., p. 1424.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 1427-1429.

¹⁸ Mărturia lui Bogdan Cristian în Titus Suci, *Reportaj cu sufletul la gură*, Editura Facla, Timișoara, 1990, p. 22 (în continuare: Titus Suci, *Reportaj...*).

¹⁹ Mărturia lui Gheorghe Curpas în Titus Suci, *Reportaj...*, p. 28.

noi și el exista o prăpastie! El cobora în infernul fricii, noi ne avântam spre el, pe crestele unor gesturi sublime. El ne îndemna să plecăm. Noi îi răspundeam că rămânem, că nu vom pleca și că nu-l vom lăsa singur orice s-ar întâmpla!”²⁰

Într-adevăr, s-a format o delegație de șase protestatari, care au urcat în apartamentul pastorului și au constatat că pastorul nu este amenințat de către securiști, dar mulțimea nu s-a lăsat convinsă. De teama reacției autorităților, membri ai comunității reformate cer ajutorul credincioșilor de la biserica baptistă, situată în apropiere, pentru a da manifestației un caracter religios. Avem, în acest sens, mărturia lui Imre Borbély, cercetător la „Solventul” Timișoara, ajuns deputat U.D.M.R. de Harghita între 1992-1996: „În 16 decembrie am fost împreună cu Balaton Zoltan la pocăiți pe malul Begăi, am uitat numele pastorului de acolo, mi-a fost coleg deputat (e vorba de Petre Dugulescu, pastor baptist și fost deputat P.N.Ț.C.D. – *n.n.*). I-am rugat să vină să cânte colinde pentru ca, față de Securitate, László să aibe acest alibi, nu este o demonstrație politică, este o demonstrație religioasă. Au venit și au cântat colinde, dar știrea despre demonstrația care a fost în 15 și care n-a fost prea mare s-a răspândit prin oraș, astfel încât în 16 deja a fost acolo o mulțime care a venit pe la prânz foarte înfierbântată și, clar, cu o tentă politică. În 16, practic, comunitatea reformată n-a mai avut niciun fel de efect asupra mulțimii.”²¹ Această teamă se va amplifica în zilele următoare, lucru recunoscut și mărturisit și de soția pastorului, Edith Tókéș: „Când am auzit cuvântarea lui Ceușescu, de miercuri, 20 decembrie, seara, am fost disperată. Iar prima reacție, când am auzit că s-a ridicat Bucureștiul, a fost de frică. Așa-zisa vină a soțului meu lua proporții uriașe. I se va arunca în spinare un întreg complot.”²²

În scurt timp, oamenii au început să cânte „Deșteaptă-te, române!”, să joace „Hora Unirii” și să strige lozinci: „Libertate!”, „Vrem căldură!”, „Vrem pâine!”. Atmosfera l-a impresionat în mod deosebit pe inginerul Alexandru Ciura, care tocmai ieșea din farmacia din zonă: „Momentul acela n-o să-l uit niciodată. La ieșire există o treaptă. Exact când am călcat pe ea, am auzit strigându-se «Libertate!». Lozinca m-a înfiorat. Era primul strigăt revendicativ pe care-l auzeam de când mă știu... De atunci am acționat ca într-un fel de transă.”²³ Nici poetul Nicolae Bădilescu nu putea uita acele momente de excepție: „Când s-a strigat prima dată «Vrem căldură!», ne găseam în starea de a merge s-o obținem și oamenii îl invitau pe Tókéș să se așeze în frunte, pentru a-l urma până unde îl găseau pe ăla care să ne dea căldura aceea blestemată! Dar, se știe, insul n-a fost în stare să simtă ce șansă îi oferă viața.”²⁴

²⁰ Mărturia lui Claudiu Iordache în Titus Suci, *Lumea bună...*, p. 34.

²¹ Mărturia lui Imre Borbély în Marius Mioc, *Revoluția fără mistere*, Editura „Almanahul Banatului”, Timișoara, 2002, p. 52.

²² Mariana Cernicova-Bucă, *Timișoara, 1989: vocile orașului*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2014, p. 22.

²³ Mărturia lui Alexandru Ciura în Titus Suci, *Lumea bună...*, p.76.

²⁴ Mărturia lui Nicolae Bădilescu în *Ibidem*, p. 95.

II Oprirea tramvaielor

Sub impulsul atmosferei create, în fața locuinței pastorului, la îndemnul lui Ion Monoran, un grup s-a desprins din mulțime și s-a îndreptat spre stația Maria, cu intenția de a opri tramvaiele și de a spori numărul mulțimii: „Simțeam că atmosfera din oraș era propice unei acțiuni de amploare, iar aceasta putea lua ușor o orientare anticomunistă și anticeaușistă”, mărturisea Ion Monoran într-un dialog purtat cu George Lână.²⁵ Tot Monoran a fost cel care a oprit primul tramvai ce venea dinspre gară: „M-am apropiat de linia de tramvai și-am oprit primul tramvai. Lângă tramvai l-am observat pe Zoly Borbély, hotărât, care deja trăsesse pantograful tramvaiului, decuplându-l, cu toate protestele vatmanului, speriat de moarte. I-am spus să urce în cabină, că nu i se va întâmpla nimic și că vom lua asupra noastră întreaga răspundere. A venit un tramvai și din sensul opus și l-am oprit și pe acesta.”²⁶

Prezent în mulțime, studentul Cristian Bogdan nu putea să nu rețină un asemenea moment: „Tramvaiele staționau, care, cum venea, era oprit, demonstrații trăgeau frânghiile pantografelor, goleau vagoanele. În mulțime niciun milițian, nicio uniformă. Am stat acolo până spre ora douăzeci, umblând printre demonstrații, ascultând ceea ce spuneau oamenii care se urcau pe scările și tampoanele tramvaielor și vorbeau.”²⁷

Atât momentul opririi tramvaielor, cât și autorii acestei acțiuni, importante în evoluția evenimentelor din seara zilei de 16 decembrie, au suscitat diverse comentarii și aprecieri. Potrivit declarației lui Radu Tinu din 12.01.1990, primele două tramvaie au fost oprite în stația Maria în jurul orei 17,30.²⁸ Declarația lui Tinu este confirmată și de către căpitanul Grui Tiberiu: „În jurul orei 17,00-17,30, a început să se adune tot mai multă lume și să se scandeze atât lozinci în favoarea preotului, cât și pentru libertate. Au fost oprite tramvaiele, s-au adunat mai multe persoane (3-4000).”²⁹ Aceste două declarații sunt credibile, pentru că sunt făcute la doar câteva săptămâni de la momentul respectiv, iar cei doi ofițeri aveau importante atribuții în supravegherea protestatarilor.

Într-un dialog purtat în decembrie 1989 cu publicistul George Lână, Ion Monoran plasează momentul opririi tramvaielor în jurul orelor 19,00.³⁰ În schimb, Daniel Zăgănescu crede că evenimentul s-a petrecut mai devreme: „Era spre seară, aproximativ ora 17 (...). Am oprit tramvaiele eu, Monoran, Zoltan Borbély... noi. Ne-am postat în fața unuia, l-am dat jos pe vatman, iar oamenii, fiindcă tramvaiele

²⁵ „Caietele Revoluției”, nr. 3(5)/2006, p. 27.

²⁶ *Ibidem*, p. 28.

²⁷ Mărturia lui Bogdan Cristian în Titus Suciu, *Reportaj...*, p. 22.

²⁸ Declarația lui Radu Tinu din 12.01.1990 în Gino Rado, *Procesul de la Timișoara*, Editura Memorialul Revoluției 1989, Timișoara, 2013, p. 186.

²⁹ Declarația lui Grui Tiberiu din 05.01.1990 în *Ibidem*, p. 279.

³⁰ „Caietele Revoluției”, nr. 3(5)/2006, p. 28.

se blocau cum veneau, de se făcuse o coadă și într-o parte și în alta, fără să îi vezi capetele, rămâneau în zonă.”³¹

Fără a preciza momentul opririi primului tramvai, Aurelian David Mihuț a reținut că autorul acestui gest spectaculos a fost un tânăr muncitor: „Deja se circula cu greutate prin intersecție, tramvaiele deranjau cu soneria lor, care ne avertizau să ne dăm la o parte. Un tânăr muncitor la Uzina «6 Martie» din Timișoara a avut inspirația să prindă frânghia pantografului unui tramvai care trecea mai încet și să-l decupleze de la rețea, oprindu-l, astfel, pe linie. În urma sa, toate tramvaiele au fost obligate să se oprească, făcându-i, astfel, pe călători să coboare în stradă.”³²

Pe fondul derutei create prin oprirea tramvaielor, când numărul protestatarilor a crescut rapid, iar câțiva copii au aruncat cu pietre în geamurile tramvaielor, la orele 17,55, Daniel Zăgănescu s-a urcat pe tamponul unui tramvai și a strigat, pentru prima dată în decembrie 1989, „Jos Ceaușescu!”.³³ Un asemenea moment nu poate fi uitat nici peste decenii: „Ajutat de Zoltan Borbély, de Radu Galea, am urcat pe tamponul tramvaiului, am cerut să se facă liniște, s-a făcut, atunci am spus că mă numesc Daniel Zăgănescu și că nu mi-e frică de Securitate, după care le-am spus «Strigați după mine *Jos Ceaușescu!*». Liniște de mormânt, nu m-am lăsat, am făcut aceeași propunere din nou. Nu degeaba, dar nu cu rezultatul dorit. Câteva voci. N-am luat asta ca insucces, ci ca promisiune, am repetat propunerea. E, de data asta, mulțumire totală... Acesta a fost începutul.”³⁴

Gheorghe Curpas a reținut că „un oarecare Goruță ori Moruță Vasile” s-a urcat pe tampoane și a strigat „Jos Ceaușescu!”: „Cred că acest om e primul tribun al revoluției. Spunea că are doi copii, că vrea ca ei să trăiască altfel, că e momentul să ne ridicăm la luptă pentru libertate... Mă treceau fiorii, se spuneau astfel de cuvinte pentru prima dată în fața unei mulțimi, îl admiram, mă temeam pentru el, îl compăttimeam, îl invidiam.”³⁵

În schimb, Ștefan Iordănescu își amintește că un student, Daniel Vălcăneanțu s-a urcat pe un tramvai și a strigat „Jos Ceaușescu!”: „Țipând cât îl țineau plămâni, a spus că e student; dacă mulțimea nu îl va apăra, «Securitatea o să-l omoare!».”³⁶

Aceste confuzii sunt explicabile, deoarece, după ce Daniel Zăgănescu a strigat, pentru prima dată, „Jos Ceaușescu!”, alți cinci demonstranți au folosit tramvaiele oprite drept o platformă pentru a protesta împotriva regimului

³¹ Mărturia lui Daniel Zăgănescu în Titus Suci, Vasile Bogdan, *Candelă împotriva timpului*, Editura Memorialul Revoluției 1989, Timișoara, 2011, p. 194 (în continuare: Titus Suci, Vasile Bogdan, *Candelă...*).

³² Miodrag Milin, *Timișoara în revoluție și după*, Editura Marineasa, Timișoara, 1997, p. 24 (în continuare: Miodrag Milin, *Timișoara...*).

³³ Declarația lui Radu Tinu din 12.01.1990 în Rado Gino, *Procesul...*, p.186.

³⁴ Mărturia lui Daniel Zăgănescu în Titus Suci, Vasile Bogdan, *Candelă...*, p.194.

³⁵ Mărturia lui George Curpas în Titus Suci, *Reportaj...*, p. 29.

³⁶ Mărturia lui Ștefan Iordănescu în Miodrag Milin, *Timișoara 15-21 decembrie '89*, Timișoara, 1990, p. 24.

dictatorial.³⁷ Mai mult, Tibi Kovács a „vorbit de vreo trei ori”, spunând, printre altele: „Toată Europa ne-a dat exemplul de urmat: Polonia, Ungaria, U.R.S.S., Cehoslovacia, Iugoslavia, Bulgaria! Noi ce mai așteptăm?”³⁸

Mai greu de explicat sunt afirmațiile făcute de Alex Mihai Stoenescu într-o cronologie a evenimentelor din decembrie 1989: „După aproximativ o oră, timp în care lumea se cam plictisise de oratorii de pe tamponane... s-a încercat radicalizarea mesajului și, pentru prima oară, a fost lansată lozincă «Jos Ceaușescu!».”³⁹ Acest moment, petrecut în Piața Maria, Stoenescu îl plasează după orele 20,00, dar, în fraza următoare, pe aceeași pagină, autorul ne informează, fără a indica vreo sursă, că pe traseul spre căminele studențești, când, în mod neașteptat, s-a oprit iluminatul public și întreaga zonă a orașului a rămas în beznă, „s-a strigat, pentru prima oară, «Jos Ceaușescu!»”.⁴⁰

Dincolo de aceste controverse, oprirea tramvaielor și scandarea lozincii „Jos Ceaușescu!” a marcat trecerea de la o acțiune de solidaritate cu pastorul Tókéș, expresie a unui civism recunoscut timișorenilor, la o revoltă anticeaușistă, expresie a răbufnirii nemulțumirilor față de un regim agresiv și dictatorial. Atunci s-a aprins scânteia revoltei și tot atunci a încetat rolul jucat de pastorul Tókéș în derularea evenimentelor din Timișoara.⁴¹

Trecerea la o altă etapă a protestelor era evidentă și pentru Ion Monoran: „Mă simt nevoit să accentuez că mulțimea (care a început să strige lozinci precum «Libertate!», «Vrem căldură!», «Vrem mâncare la copii!» etc.) uitase de pățania lui László Tókéș, lozincile scandate demonstrând că revendicările ei erau îndreptate împotriva lui Ceaușescu și a situației disperate prin care trecea țara.”⁴²

Despărțirea de Tókéș a fost simțită și de către medicul Ioan Rab: „Cazul pastorului Tókéș fusese «uitat». Nu mai exista în mintea ori simțirea niciunui, oamenii erau mobilizați de alte motivații. De fapt, în fața casei parohiale nu se găsea niciun manifestant – exista un cordon de milițieni, de militari, ce blocau accesul înspre Timotei Cipariu, ce n-ar fi putut însă rezista dacă oamenii ar fi dorit să ajungă la pastor, numai că nimeni nu părea să aibă această intenție!”⁴³

Mulțimea s-a despărțit și la propriu de Tókéș, grupându-se în Piața Maria, unde se crease o stare revoluționară ce i-a marcat pe cei prezenți: „Când s-a strigat «Jos Ceaușescu!», parcă s-a rupt lumea, era ceva uluitor. Toți strigau deodată, de-ți luau mințile, adică s-a intrat într-o stare ce nu se poate descrie. După ani de zile de

³⁷ A.M.R.T., Raportul lui Nicolae Mavru din 17.12.1989, p. 3.

³⁸ Mărturia lui Tibi Kovács în Miodrag Milin, *Timișoara 15-21 decembrie '89*, p. 32 (în continuare: Miodrag Milin, *Timișoara...*).

³⁹ Alex Mihai Stoenescu, *Cronologia evenimentelor din decembrie 1989*, Editura RAO, București, 2009, p. 59.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Dumitru Tomoni, *Decembrie 1989 în Timișoara. De la revoltă populară la revoluție în „Studii și articole de istorie”*, LXXIV, București, 2009, p. 71.

⁴² „Caietele revoluției”, nr. 4/2008, p. 42.

⁴³ Mărturia lui Ioan Rab în Titus Suci, *Lumea bună...*, p. 148.

tăcere, de duplicitate, toți strigau”⁴⁴, își amintește Daniel Vighi. Era pentru prima dată când, „într-o țară în care nu mulți inși avuseseră curajul să rostească fie și un banc «interpretabil», oamenii au blocat circulația, scandând lozinci nemaiauzite nicicând”.⁴⁵ Nici Ioan Rab nu poate uita momentele sublime trăite în piață, împreună cu soția și soacra sa, alături de peste 2000 de timișoreni: „Doamne, ce-a mai fost atunci! Frica de securiști și informatori ne mai domina, câteva fracțiuni de secundă am rămas înmărmuriți, dar după aceea... După aceea a fost o adevărată dezlănțuire. Bătăi din palme, tropote, strigăte și-apoi din piepturile tuturor: «Jos Ceaușescu!». Și tot mai tare, tot mai frenetic: «Jos Ceaușescu! Jos Ceaușescu! Jos...», strigam, de acum, prinzându-ne de mâini și de umeri cu orice necunoscut, învârtindu-ne ca într-o horă.”⁴⁶ Aceeași stare de spirit o trăiește și Aurelian David Mihuț: „Mulțimea privea cu înfrigurare ceea ce se petrece. Era ceva ce nu se mai auzise până atunci și aceasta fascina. Un securist a fost identificat de câțiva dintre cei din apropiere; l-au imobilizat și l-au adus în fața tramvaiului ce staționa pe linie... Era evident că Securitatea era prezentă, nu se știa în ce număr. Scandările ajunseseră la «Jos Ceaușescu!», «Libertate! Libertate!», «Acum ori niciodată!» etc. Era ceea ce fiecare rostea în gând de ani de zile.”⁴⁷ Studentul la filologie Constantin Jinga, împușcat în 17 decembrie, află despre evenimentele din Piața Maria de la o prietenă, care îl anunță telefonic cu nedisimulată bucurie: „Măi, cred că a venit clipa cea mare!”⁴⁸

Cu totul altfel au perceput acest moment reprezentanții autorităților. Astfel, Nicolae Mavru, șeful serviciului Filaj, consemna: „Îmi amintesc bine, deoarece eram lângă maiorul Radu Tinu și strigam și noi, alături de ceilalți, «Jos Ceaușescu!». Noi strigam cu rușine totuși, pentru că era șeful statului în funcție și comandantul suprem. Mă uitam la Tinu și, mai mult ca sigur, gândea ca mine: dacă ne recunoaște cineva? Dacă ne vede, dracului, cineva strigând «Jos Ceaușescu!» împreună cuăștia și ne raportează mai sus? Eu, poate, mai scăpam, că eram în filaj și aveam obligația să mă confund cu mediul, dar Tinu...”⁴⁹

Prezent în piață pentru a lua pulsul, Radu Bălan declară la proces: „După părerea mea, (erau – *n.n.*) către 2000 de oameni, se întrerupsese circulația tramvaielor, se spărsese geamurile la unele tramvaie, tramvaiele care erau blocate. Oamenii le evacua și creștea numărul acelor care erau în jur. Mihalache s-a luat cu mâinile de cap și a spus că asta e consecința faptului că nu au luat măsuri.”⁵⁰

⁴⁴ Mărturia lui Daniel Vighi în Miodrag Milin, *Timișoara...*, p. 27.

⁴⁵ Mărturia lui Claudiu Iordache în Titus Suci, *Lumea bună...*, p. 33.

⁴⁶ Mărturia lui Ioan Rab în *Ibidem*, p. 148.

⁴⁷ Miodrag Milin, *Timișoara...*, p. 24.

⁴⁸ Mărturia lui Constantin Jinga în Marius Mioc, *Revoluția din Timișoara. Așa cum a fost*, Editura Brumar, Timișoara, 1997, p. 19.

⁴⁹ Nicolae Mavru, *Revoluția din stradă*, Editura RAO, București, 2004, p. 81 (în continuare: Nicolae Mavru, *Revoluția...*).

⁵⁰ *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., p. 1428.

Într-adevăr, Mihalache nu se putea împăca cu ceea ce vedea: „Circulația tramvaielor era întreruptă. Vreo o sută de tineri scandau: «Jos Ceaușescu!», «Jos dictatorul!», «Libertate!», «Jos tiranul!», «Vrem alegeri libere!». Pe trotuare și pe toată strada, dinspre locuința pastorului, se găseau alți aproximativ 2000 de oameni, care scandau, cu toții, aceleași lozinci.”⁵¹

III Marșul spre Comitetul Județean P.C.R.

Până în jurul orelor 19,00 s-au scandat în Piața Maria lozinci antidictatoriale și cu un pronunțat caracter social – „Libertate!”, „Jos dictatura!”, „Jos Ceaușescu!”, „Vrem pâine!”, „Vrem lapte!”, „Vrem căldură!” etc – și s-a cântat „Deșteaptă-te, române!” și „Hora Unirii!”. În timp ce protestatarii discutau cum să acționeze, cu un autocar „COMTIM” au fost aduse în Piața Maria trupe speciale de Miliție, cu căști cu vizieră, scuturi albe și bastoane, și au fost dispuse pe un aliniament în dreptul casei pastorului, în capătul Străzii Timotei Cipariu. Acest cordon izola grupul enoriașilor (aproximativ 200) de coloana mare de manifestați (peste 1000), situată între piață și Podul Maria.⁵²

După mai multe încercări s-au pus în mișcare trei coloane de demonstrați. Una a luat-o spre Catedrală, alta spre Platforma Buziașului, iar cea de-a treia spre Piața Kúttl și Bulevardul Tinereții.

În fruntea coloanei care s-a îndreptat spre Catedrală se afla Ion Monoran, care a insistat ca traseul să nu treacă prin Piața Operei, deoarece îi „era teamă să nu se comită spargeri de magazine și distrugeri de bunuri, ci pe la căminele studențești, pentru a face apel și la ajutorul studenților”⁵³. Când coloana s-a apropiat de podul de la Maria, un grup a încercat să nu respecte cele stabilite anterior și să se îndrepte spre centru. În ciuda stăruințelor lui Monoran de a dirija coloana de protestatari pe traseul Splaiul Tudor Vladimirescu, Bulevardul Vasile Pârvan, Podul Michelangelo, Banca Națională, Bulevardul „23 August”, Comitetul Județean P.C.R., un grup desprins din coloană a ajuns în fața sediului județean de partid pe traseul Catedrală, Piața Libertății, Bulevardul „23 August”.⁵⁴

Constituită inițial din câteva sute de demonstrați, coloana s-a îndreptat pe Splaiul Tudor Vladimirescu spre zona căminelor studențești. Ajunși în fața Restaurantului „Flora”, unde era organizată o petrecere, un grup de protestatari a intrat în local pentru a-i informa pe cei de acolo despre protestul timișorenilor: „Câțiva inși au intrat înăuntru și le-au spus că în oraș e revoluție, i-au chemat cu noi, unii s-au oferit, ne-au dat și o ladă de bere, am fugit după ceilalți, să nu rămânem de grup. Când am observat că printre noi erau vreo șase militari, le-am

⁵¹ *Procesul de la Timișoara*, vol. IV..., p. 2027.

⁵² Mărturia lui Ștefan Iordănescu în *Timișoara 15-21 decembrie '89...*, p. 24.

⁵³ Memoriul lui Ion Monoran în „Caietele Revoluției”, nr. 4/2008, p. 42.

⁵⁴ Declarația lui Aga Florin Ilie în *Decembrie 1989. Mărturii*, ediție îngrijită de Miodrag Milin și Adrian Kali, Editura Mirton, Timișoara, 2008, p. 15. (în continuare: *Decembrie 1989. Mărturii...*).

spus să meargă acasă ori la unitate sau, dacă tot voiau să umble cu noi, să meargă să se schimbe.”⁵⁵

Pe traseu demonstrații au distrus lozincile stradale ale dictaturii și au scandat lozinci: „Libertate!”, „Jos Ceaușescu!”, „Jos dictatura!”, „Acum sau niciodată!”, „Studenti, veniți cu noi!”, „Azi în Timișoara, mâine în toată țara!” etc. În sensul giratoriu de pe Bulevardul Vasile Pârvan s-au oprit 20-30 de minute pentru a-i aștepta pe studenți. Din căminele studențești, supravegheate de cadre didactice și de securiști, au coborât un număr redus de studenți. În zonă se alătură și un grup venit din Strada Cluj.⁵⁶ În sensul giratoriu au apărut și trei camioane cu trupe de Securitate, cu căști, scuturi și bastoane, care s-au desfășurat pe trei rânduri, dar, când au văzut hotărârea coloanei de a-și continua traseul, militarii au fugit spre camioane, s-au îmbarcat și s-au îndreptat spre Sala Olimpia.⁵⁷

Când coloana a ajuns pe Podul Michelangelo, primarul Moț, secretarii cu probleme organizatorice de la județ și de la municipiu, Florea Sofronie și Ion Rotărescu, și alți activiști de partid trimiși de Radu Bălan au încercat, fără succes, să-i contacteze pe demonstrați și să le comunice că pastorul nu va fi evacuat.⁵⁸ Trecând pe lângă Banca Națională, Hotelul „Continental”, Poșta Mare și redacția ziarului „Drapelul Roșu”, coloana a ajuns în fața Comitetului Județean P.C.R., în jurul orelor 20,30. „Pe când ne apropiam, am văzut aprinzându-se lumina la primul-secretar... poate era el, poate altcineva și cerea întăriri pentru a ne împrăștia; asta însă nu ne-a împiedicat să înaintăm mai departe cu aceeași hotărâre. Ajunși în fața Consiliului, am strigat primului-secretar să vină să vorbească cu noi, am strigat o jumătate de oră și n-a venit nimeni. În acest timp ne-am purtat civilizată, nu s-au folosit pietrele, nu s-a spart niciun geam”, își amintește Gheorghe Curpas.⁵⁹

Într-adevăr, depășit de evenimente, Radu Bălan, după propria-i mărturie, nu a avut curajul să încerce un dialog cu demonstrații, deși știa că se bucură de simpatia timișorenilor: „Deși știam că eram respectat de populația orașului, n-am îndrăznit să ies, pentru a încerca un dialog cu mulțimea adunată, pentru că mi-a fost teamă.”⁶⁰ În aceste condiții, un protestatar a aruncat cu o piatră și a spart un geam și atunci mulțimea s-a dezlănțuit: „Atunci mulțimea n-a mai putut fi domolită. Pe lângă pietre, oamenii au rupt din copaci crengi, ciomege; trei inși s-au angajat să smulgă o placardă de pe frontispiciul edificiului.”⁶¹ Prezent în sediu, care avea luminile stinse, Bălan urmărește evenimentele din stradă: „Și aici erau două grupe, pentru că strada era împărțită în două, separată de spații verzi și arbori. Oamenii de bună-credință, care strigau «Libertate!», «Democrație!» sau, atunci când aștia

⁵⁵ Mărturia lui Gheorghe Curpas în Titus Suci, *Reportaj...*, p. 28.

⁵⁶ Florin Medeleț, Mihai Ziman, *O cronică a Revoluției din Timișoara. 16-22 decembrie 1989*, Timișoara, 1990, p. 6.

⁵⁷ Mărturia lui Ștefan Iordănescu în Miodrag Milin, *Timișoara 15-21 decembrie '89...*, p. 28.

⁵⁸ *Procesul de la Timișoara*, vol. IV..., p. 1874.

⁵⁹ Mărturia lui Gheorghe Curpas în Titus Suci, *Reportaj...*, p. 30.

⁶⁰ *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., p. 1433.

⁶¹ Mărturia lui Gheorghe Curpas în Titus Suci, *Reportaj...*, p. 30.

spărgeau, îi aplaudau, și erau vreo 200-300 de oameni care ne-au făcut praf geamurile sediului, ușile și așa mai departe.”⁶²

Urcându-se pe spatele câtorva tineri, Ion Monoran a reușit să smulgă de deasupra ușii de la intrare un steag cu secera și ciocanul, căruia i-a rupt însemnele.⁶³ Radu Mircea descrie o scenă care l-a impresionat în mod deosebit: „Chiar dacă n-am avut mijloace potrivite, doi tineri s-au cățărat, acesta e cuvântul, cățărat, la lumina unor lanterne, pe Zidul Consiliului – se foloseau doar de intervalele dintre structurile clădirii! – pentru a smulge stema. Au ajuns până la ea, n-au reușit însă să o dea jos, fiindcă aveau o poziție proastă, iar stema stătea foarte bine prinsă în ancorele ei.”⁶⁴ Aceeași scenă, cu încercarea nereușită de a da jos însemnele de pe clădirea Județenei de Partid, este mărturisită și de către Cristian Bogdan: „În fața Consiliului, trei inși încercau să dea stema jos, nu reușeau, era foarte bine prinsă și ei nu aveau nicio unealtă; jos se strigau lozinci, după un timp, s-au manifestat altfel, au spart vitrinele librăriei din apropiere, au dat foc cărților lui Ceaușescu, au spart poarta Consiliului.”⁶⁵ În schimb, și de această dată, Nicolae Mavru, șeful serviciului Filaj al Securității Timiș, are o versiune diferită: „M-am amestecat printre oameni până aproape de trotuarul de lângă C.J.P., apoi, văzând că se îngroașă gluma, m-am retras pe linia de tramvai. Deodată, doi tineri de 20-22 de ani s-au cățărat pe zidul C.J.P., cu o dexteritate care m-a uimit. Sunt convins că nici cei cu pregătire specială nu puteau să se cațere atât de ușor și de repede. Au ajuns și la stema P.C.R., și la cea a României și le-au aruncat. Erau îmbrăcați cu ceva gen salopetă neagră.”⁶⁶ Mai mult, șeful Filajului susține că pe cei doi tineri i-a găsit a doua zi în penitenciar, unde s-a dus special pentru ei: „Nu mai aveau bluza neagră de salopetă. Unul a declarat că este din Ardeal, altul din Moldova (Botoșani, parcă). Acte nu aveau. Au fost eliberați pe 19 decembrie. Nici astăzi nu se știe cine au fost. Numele declarate de ei nu există.”⁶⁷ Afirmând, fără rezerve, că cei doi tineri au aruncat de pe clădire atât stema P.C.R., cât și pe cea a României, Mavru a ignorat până și propriul raport, întocmit în 19 decembrie 1989, în care consemna: „Am depistat la penitenciar pe cei doi tineri care în ziua de 16.12.1989 au spart sticla de la stema P.C.R. cu secera și ciocanul și i-am raportat tov. lt.-col. Atudoroaie.”⁶⁸

Relatările privind numărul demonstrațiilor aflați în fața Județenei de Partid diferă. Radu Bălan declară la proces că erau 2000 de demonstrați, activistul Nicolae Mihalache susține că numărul lor era dublu.⁶⁹

⁶² *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., p. 1432.

⁶³ Memoriul lui Ion Monoran în „Caietele Revoluției”, nr. 4/2008, p. 42.

⁶⁴ Mărturia lui Radu Mircea în Titus Suci, *Reportaj...*, p. 25.

⁶⁵ Mărturia lui Cristian Bogdan în *Ibidem*, p. 23.

⁶⁶ Nicolae Mavru, *op. cit.*, p. 88.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ A.M.R.T., Nota lui Nicolae Mavru din 19.12.1989, p. 3.

⁶⁹ *Procesul de la Timișoara*, vol. IV..., p. 2028.

La venirea demonstranților, în fața sediului nu erau forțe de intervenție, ci doar o mașină a pompierilor, care s-a retras spre intersecția Bulevardului „23 August” cu Strada Leonte Filipescu. Nereușind să se încadreze pe strada laterală, mașina s-a blocat și atunci mai mulți tineri au sărit pe cabină, au spart geamurile și au forțat echipajul să abandoneze vehiculul.⁷⁰ Radu Bălan ordonă forțelor aflate în subordine să intervină. La orele 20,30 col. Petrea Cristea, șeful Gărzilor Patriotice Timiș, a fost chemat de Radu Bălan la Comitetul Județean P.C.R., unde i s-a cerut să-i mobilizeze pe cei 204 luptători prezenți în sediul Județenei de Partid pentru apărarea acesteia. Totodată au fost convocați și ofițerii din Statul Major al Gărzilor Patriotice din județul Timiș și s-a transmis și un raport Statului Major de la C.C. al P.C.R.⁷¹ Peste 10 minute, inspectorul-șef, col. Ion Popescu, trimite plutonul de intervenție al Miliției Municipale, condus de căpitanul Cornel Dorneanu, șeful Biroului Pază și Ordine, cu scuturi de protecție din material plastic, căști de protecție și bastoane.⁷² La orele 20,45, Bălan l-a contactat telefonic pe lt.-col. Constantin Zeca, loctiitor la comanda Diviziei 18 Mecanizate, și i-a solicitat să scoată trupele din cazarmă și să treacă, în cel mai scurt timp, la restabilirea ordinii în oraș, îndeosebi la Județeană de Partid și în zona Piața Maria și Piața Sinaia.⁷³ În același timp, i-a cerut lt.-col. Ion Bunoaica, comandantul Brigăzii 30 Securitate Timișoara, să intervină la Comitetul Județean de Partid, conform ordinului dat de gen. col. Iulian Vlad.⁷⁴

O grupă de 10 milițieni, condusă de Dorneanu, a ajuns cu o autospecială în colțul sediului de partid, pe Strada Leonte Filipescu, iar alți 20 de milițieni din plutonul de intervenție al Miliției Municipale au venit cu un autobuz pe Strada Emil Bodnăraș și apoi pe Bulevardul „23 August”. „Atunci ne-am unit – declară la proces Dorneanu – și, unul lângă altul, sub ploaia aceea de sticle pline, sticle goale, pari de lemn, răngi de fier, am reușit să ajungem până în dreptul ușii... Și, rezistând așa, încet-încet am înaintat. La un moment dat, am văzut că mulțimea începe să se disperseze. Lucru care s-a și produs, într-adevăr, și s-a plecat pe trei căi diferite. O parte din mulțime a luat-o spre «Continental», o parte spre Bulevardul Victoriei, iar o altă parte a luat-o spre podul dinspre Băile Neptun.”⁷⁵

Momentul intervenției plutonului de milițieni este descris și de martorul Georghe Curpas: „Și-atunci am fost atacați de milițieni. De vreo 30 de milițieni, ce apăruseră de pe Strada Filipescu, fiind echipați cu scuturi, ciomege și căști. Noi am început să aruncăm cu pietre în ei, ei însă înaintau mereu, unii dintre noi au dispărut, rândurile s-au rărit; cei mai curajoși s-au dovedit tinerii din primele cincisăse rânduri, «Nu fugiți, lașilor!», strigau ei; între noi a căzut o bombă

⁷⁰ Mărturia lui Tibi Kovács în Miodrag Milin, *Timișoara 15-21 decembrie '89...*, p. 33.

⁷¹ A.M.R.T., Declarația lui Petrea Cristea din 27 februarie 1990, p. 1.

⁷² *Ibidem*, Documentar privind acțiunile desfășurate de Brigada 30 Securitate Timișoara în perioada 16.12.-22.12.1989, nr. TO5367 din 05.03.1990, p. 2.

⁷³ *Ibidem*, Declarația lui Zeca Constantin din 27.02.1990, p. 1.

⁷⁴ *Ibidem*, Declarația lui Bunoaica Ion din 6 martie 1990, p. 3.

⁷⁵ *Procesul de la Timișoara*, vol. IV..., p. 1751.

lacrimogenă, în aer au apărut particule, picături iritante; am început să lacrimăm, ba parcă ni s-a umflat gâtul, limba, dar continuam să ne batem, am prins un milițian între noi și l-am bătut cu ce am putut, pumni, picioare, ciomege; l-au salvat alți doi,ăștia ne-au dispersat, am luat-o spre Bulevardul Victoriei.”⁷⁶

Prezent în sediu, și activistul Nicolae Mihalache asistă la confruntările din stradă, inclusiv la primele arestări făcute în seara de 16 decembrie: „În timp ce se arunca cu pietre în sediu, au apărut 60-70 lucrători de miliție în salopete albastre cu scuturi și bastoane din cauciuc, care au început să lovească pe manifestați cu destul de mare brutalitate. Am văzut chiar pe unul care cred că-și pierduse cunoștința. În acest mod, s-a reușit îndepărtarea demonștrărilor spre Hotelul «Continental», timp în care au fost operate și vreo 30-40 de arestări. Cei reținuți fiind trimiși la Miliție, cred, cu diferite mijloace de transport.”⁷⁷

În confruntarea de la Județeană de Partid s-au făcut primele arestări, și tot acolo s-a strigat, pentru prima oară, lozincă „Fără violență!”. În ciuda faptului că s-a strigat această lozincă, iar căpitanul Dorneanu făcea apel prin portavoce la calm și la împrăștierea demonștrărilor, s-au înregistrat răniți în ambele tabere.

IV Confruntările din Piața Maria

După intervenția în forță a plutonului de intervenție a Miliției o parte a demonștrărilor prezenți în fața Comitetului Județean de Partid a luat-o spre Piața Operei și apoi spre Piața Maria, iar cealaltă spre Podul Michelangelo și Complexul Studentesc. În această situație, atât plutonul de intervenție al Miliției Municipale, cât și plutonul comandat de col. Ion Constantin, ajuns pe jos în fața sediului județean de partid, vor pleca, din ordinul col. Ion Popescu, în Piața Maria.⁷⁸ La orele 21,30 cinci plutoane de Securitate au realizat dispozitivul ordonat la Comitetul Județean de Partid, dar demonștrății, fiind deja împrăștiați, s-a dispus să rămână două plutoane pentru a asigura paza sediului, iar celelalte să fie lăsate disponibile pentru alte acțiuni.⁷⁹ În jurul orelor 22,00 au ajuns în Piața Maria două din cele trei plutoane de Securitate, ocupând un dispozitiv ce includea Bulevardul „6 Martie” la intersecție cu Strada Gheorghe Doja.

În urma apelurilor făcute de Bălan pentru scoaterea Armatei în stradă, ca urmare a faptului că protestele s-au extins în mai multe zone ale orașului, ministrul Vasile Milea i-a ordonat, la orele 21,30, lt.-col. Zeca să scoată în oraș cinci patrulare a zece militari fiecare, înarmați, dar fără muniție, iar peste 30 de minute să mai scoată încă zece patrulare. În baza acestui ordin, Zeca a dispus organizarea patrulelor din militari aparținând U.M. 01197, 01125 și 01145 Timișoara. Un ordin asemănător primește, din partea ministrului Apărării

⁷⁶ Mărturia lui Gheorghe Curpas în Titus Suci, *Reportaj...*, pp. 30-31.

⁷⁷ *Procesul de la Timișoara*, vol. IV..., p. 2030.

⁷⁸ *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., p. 840.

⁷⁹ A.M.R.T., Extras din registrul de evidență a acțiunilor de luptă ale Brigăzii 30 Securitate Timișoara, anexa nr. 3 din 04.01.1990, p. 2.

Naționale, și comandantul Marii Unități de Apărare Antiaeriană a Teritoriului, col. Constantin Rotariu, care trimite nouă patrulare cu armamentul din dotare, dar fără muniție.⁸⁰

După împrăștierea demonstrațiilor din fața Județenei de Partid, cea mai mare parte s-au îndreptat spre Piața Maria, pe traseul: Hotelul „Continental”, Piața Libertății, Strada Alba Iulia, Piața Operei, Catedrală, Podul Maria. Această mișcare a coloanei de demonstrați a fost atent supravegheată, astfel că și instituțiile de forță și-au dirijat efectivele scoase în stradă spre aceeași piață.

În jurul orelor 22,00, când dinspre Piața Kúttl vin în viteză două mașini de pompieri, iar de pe Podul Maria își făcea apariția și o trupă de intervenție, în uniforme albastre, de postav, căști albe cu vizieră, scuturi albe, începe confruntarea dintre protestatari și forțele de intervenție, care aruncă jeturi de apă împotriva protestatarilor. Forțele de intervenție au pus stăpânire pe toată strada și pe căile de acces înspre Maria. Mulțimea, masată pe trotuare și în intrările laterale, ripostează, zvârlind cu pietre de pavaj și sticle spre trupă și mașini.⁸¹

Prezent în piață, și doctorul Rab consideră că apariția mașinilor de pompieri și presiunea scutierilor asupra demonstrațiilor au dus la declanșarea confruntării: „La un moment dat, peste strigătele acelea anticeaușiste au început să se audă huiduieli. Atunci s-a produs, zic eu, primul act de represiune împotriva demonstrațiilor. Dinspre Kúttl se apropia un tun cu apă, care «mătura» în calea lui totul!... Și au început să zboare sticlele, întâi spre mașina pompierilor, apoi, la urma urmei reacție firească – spre vitrinele magazinelor. Deci tunul se apropia, noi ne retrăgeam, ne ascundeam pe unde puteam, câțiva tineri s-au repezit la lăzile cu sticle de bere din fața alimentarei – până atunci nu le băgase în seamă nimeni! – și au început să arunce în dreapta, în stânga, în față.” Soția medicului a încercat să îi tempereze: „Nu faceți asta, băieți, o să spună că suntem huligani!”, dar răspunsul lor a fost fără echivoc: „Dar ei ce sunt, doamnă, de încearcă să ne împăștie ca pe niște șobolani?”⁸²

Același moment este surprins și de către Tiberiu Kovács: „La scurt timp, au început să circule, în viteză și într-un circuit Kúttl – Maria, 2-3 mașini-autotunuri de-ale pompierilor. Dinspre Podul Maria s-au arătat unități speciale. Erau echipați identic cu cei de la «Județeană». (Probabil că erau aceiași.) Li s-au alăturat și securiști civili; înarmați cu pari, crengi rupte, bastoane. Au năvălit peste mulțime, sprijiniți de un autotun al pompierilor, care împrăștia jeturi de apă. Mulțimea a fugit în străduțe sau spre P-ța Kúttl (Sinaia).”⁸³

Începutul confruntărilor și-l amintește și Claudiu Iordache: „La un moment dat, a început să circule zvonul că vin milițienii. Vânzoleală, strigăte de mânie... Pentru că au încercat să ne împrăștie ca pe niște animale, s-a ajuns la violență.

⁸⁰ *Armata română în Revoluția din decembrie 1989*, coordonator Costache Codrescu, Ediția a II-a, Editura Militară, București, 1989, p. 56.

⁸¹ Mărturia lui Aurel Badea în Miodrag Milin, *Timișoara 15-21 decembrie '89...*, p. 25.

⁸² Mărturia lui Ioan Rab în Titus Suci, *Lumea bună...*, p. 149.

⁸³ Declarația lui Tiberiu Kovács în Miodrag Milin, *Timișoara 15-21 decembrie '89...*, p. 34.

Pietrele zburau prin văzduh, strigătele nu conțineau o clipă... În aceste teribile momente a apărut, dinspre Piața Kúttl, o mașină a pompierilor. Iar dinspre Catedrală o formație de scutieri. Aceștia au intrat curând în acțiune: învălmășeală, busculade, strigăte dintr-o parte și alta.”⁸⁴ Raportul de forțe nu era egal și acest lucru îl simte și Claudiu Iordache: „Mașina pompierilor continua să stropescă demonstrații, dar jetul de apă nu era puternic. Scutierii declanșează o nouă șarjă. Ne-am trezit ajunși din urmă. Unul nu ne-a «iertat».” De aceea, Aurelian David Mișu leagă declanșarea represiunii de începutul spargerilor și devastărilor din zonă, în semn de revoltă și neputință în fața unor forțe dotate și organizate: „A început o luptă surdă, oamenii erau loviți cu bastoanele, erau mobilizați de gazele neuroparalizante ce țâșneau din dozele utilizate de militari... Lupta devenise inegală, trupele de ordine erau bine înarmate, cu sisteme de atac și de apărare bine puse la punct; iar mulțimea nu putea nici măcar să se apere, fiindcă, în afară de brațe, nu avea nimic altceva. În această situație, un grup de tineri a alergat la alimentarea din colț, unde erau depozitate sticle goale de lapte; au spart geamul și au început să scoată lăzile. Au urmat primele bubuituri ale sticlelor care loveau scuturi, ca apoi să se spargă de asfalt.”⁸⁵

Luați prin surprindere de forțe ce beneficiau de echipamente, instrucție și organizare, demonstrații s-au retras pe străzile din zonă, dar nu pentru a părăsi confruntarea, ci pentru a se replia. După 30-40 de minute de confruntări, piața a fost ocupată de forțele de intervenție, care controlau spațiul situat între: mijlocul podului de peste Bega – accesul spre Cofetăria „Flora” și spre Splaiul Tudor Vladimirescu – Strada Gheorghe Doja – Strada Timotei Cipariu – Strada Moșilor – Piața Kúttl – Strada Zugrav Nedelcu – Strada Miron Costin – accesul spre Spitalul C.F.R.⁸⁶

În ciuda acestui control, mulțimea revine de pe străzile laterale cu și mai multă determinare. Momentul este surprins de Aurel Badea: „Mulțimea, în furia ei, câștigă tot mai mult teren. Câști, scuturi, dar și soldați ai trupelor de intervenție au fost călcați în picioare; s-a pus stăpânire pe tunurile pompierilor. Echipajele au fost bătute și alungate, iar mașinile devastate... În câteva minute au dispărut toate forțele de ordine, spulberate. Lumea, înfuriată, continuă devastările: sunt sparte aproape toate vitrinele, de la pod și până-n Kúttl. Semaforul de la Splaiul Tudor Vladimirescu a fost distrus complet de un tânăr: spârgea, cu înverșunare și perseverență, tot ce era sticlă, folosindu-se de o lopată militară. S-a declanșat alarma la «Casa de Credit» (vis-à-vis de Regională), șuierând sinistru întreaga noapte. O mașină ARO, a conducerii Regionalei C.F.R., a fost rostogolită de la trotuar în stradă, până la stația de tramvai, și aprinsă.”⁸⁷

Momentul schimbării raportului de forțe este surprins și de către studentul Bogdan Cristian: „Lumea încerca să se regroupeze, s-au organizat și au

⁸⁴ Mărturia lui Claudiu Iordache în Miodrag Milin, *Timișoara 15-21 decembrie '89...*, p. 34.

⁸⁵ Mărturia lui Aurelian David Mișu în *Ibidem*, pp. 26-27.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 25.

⁸⁷ Mărturia lui Aurel Badea în *Ibidem*, pp. 25-26.

intrat însă în acțiune și militarii, în intersecția Gh. Doja – „6 Martie” a apărut un cordon, nu prea vedeam bine ce se întâmplă dincolo de el, dar mi-am putut da seama că acolo se încinsese o bătaie în toată regula, demonstrații având alt moral decât atunci când se găsiseră în fața Consiliului Județean. După câteva minute demonstrații stăpâneau situația, milițienii și militarii refugiindu-se pe unde puteau.”⁸⁸

În acest timp, trei mașini de pompieri în stare de alarmă, venind dinspre Catedrală, încercau să treacă podul pentru a ajunge în Piața Maria. Fiind blocate pe pod de către demonstrați, una dintre ele nu va mai reuși să se retragă. Echipajul a fost admonestat și obligat să fugă, mașina a fost devastată și împinsă pe malul Begăi, iar anexe (furtunuri, tuburi, țevi) aruncate peste pod, în apă.

În Piața Kúttl s-a improvisat o baricadă din lăzile de pâine scoase dintr-un magazin, din scânduri și țevi, luate de la o schelă amenajată pentru repararea turnului unei biserici din zonă și din mobilier luat de la Librăria „Mihail Sadoveanu”, inclusiv cărțile lui Ceaușescu, cărora li s-au dat foc. Aceste lucruri l-au impresionat în mod deosebit pe Vasile Rotărescu, ajuns în zonă împreună cu un alt vecin: „Nu-mi venea să cred că era adevărat: cărțile acestui ins, care a fost, cu adevărat, cel mai mare blestem pentru națiunea noastră, ardeau! Oamenii scoteau tomurile cu chipul radios din Librăria «Mihail Sadoveanu» și le aruncau pe foc, pe focul acela ce se întindea între librărie și brutăria de vizavi, pe linia de tramvai! Ne-am apropiat, eram uluit, parcă îmi era frică să nu fiu victima unor halucinații. Când am auzit și lozincile «Jos Ceaușescu!», «Jos tiranul!» n-am mai vrut să mă bucur singur, l-am rugat pe prieten să meargă acasă și să le spunem la soții ce se striga în gura mare, în plină stradă.”⁸⁹

În timpul acestor confruntări violente se fac arestări din rândul demonstrațiilor, dar se înregistrează și victime, fiind răniți în ambele tabere. Fiind trimis în Piața Maria, căpitanul Cornel Dorneanu, comandantul plutonului de intervenție al Miliției Municipale, a fost atacat de demonstrați în zona Cofetăriei „Flora”: „Cu chiu cu vai, împreună cu subordonații, ne-am întors în Piața Maria, regroupându-ne în dreptul Străzii Timotei Cipariu. Practic, barajele au fost rupte de manifestați, situație în care fiecare membru al plutonului s-a refugiat, care cum a putut, pentru a scăpa de dezlănțuirea mulțimii.”⁹⁰ După această confruntare, Dorneanu și alți cinci subordonați au fost duși, pentru îngrijiri, la Spitalul Județean. Medicul chirurg Octavian Onisei nu va putea uita mult timp comportamentul căpitanului: „Pe Dorneanu n-o să-l uit mult timp... Striga mereu, striga, în adevăratul sens al cuvântului, că indivizii aceia sunt huligani, golani, că trebuiau struniți; striga că el nu era un om oarecare, ci comandant și că trebuia să fie între oamenii lui, dacă nu cu totul, măcar cu capul,

⁸⁸ Mărturia lui Bogdan Cristian în Titus Suci, *Reportaj...*, p. 24.

⁸⁹ Mărturia lui Vasile Rotărescu în Titus Suci, *Reportaj...*, p. 33.

⁹⁰ *Procesul de la Timișoara*, vol. IV..., p. 1759.

ca să-i comande, ca să le spună cum să facă, marele lui regret fiind acela că nu li s-a dat ordin să tragă, pentru a-i face chisăliță.”⁹¹

Nici lt.-col. Ion Corpodeanu, loctiitor al șefului Miliției Județene, trimis în Piața Maria, după orele 22,00, pentru a stabili legătura cu lt.-col. Ioan Dumitrescu, șeful Dispozitivului de pază a locuinței lui Tókés, nu a scăpat de furia mulțimii: „În jur de 300-400 aruncau cu pietre, sticle, bețe, sticle incendiare în milițieni, care, în cele din urmă, au luat-o la fugă. Ca și mine, de altfel. Eram în ținută civilă. Am fost molestat de două persoane necunoscute.”⁹²

Pentru împrăștierea demonstrațiilor și restabilirea liniștii, în Piața Maria se aduc forțe noi și se modifică tactica de acțiune. La orele 22,45 col. Popescu a ordonat forțelor de intervenție ca în Bulevardul „6 Martie” colț cu Strada Ștefan Furtună, Strada Timotei Cipariu, la ambele capete, Strada Gheorghe Doja, Strada Miron Costin și Piața Maria „să nu mai intre țipenie de om”. În acest sens, s-a ordonat trimiterea a două mașini cu apă.⁹³ La scurt timp, 100 de militari în termen și 3 ofițeri de la U.M. 01125, sub comanda lt.-col. Cioară Vasile, au fost dispuși în Piața Maria și Piața Sinaia, dotați cu pistol-mitralieră și baionetă, dar fără muniție, pentru împrăștierea demonstrațiilor.⁹⁴ În jurul orelor 23,30 sunt trimiși în Piața Maria încă 200 de militari, iar col. Popescu a solicitat forțe suplimentare de la Brigada de Securitate.⁹⁵

După această concentrare de forțe se schimbă și tactica de acțiune a forțelor de intervenție. Pentru a putea acționa din interiorul Pieței spre exterior și a împinge demonstrații pe străzile adiacente și spre cele două extremități ale Pieței Maria – spre podul dinspre Catedrală și spre Restaurantul „Sinaia” – forțele constituie trei baraje: primul la intersecția Str. Treboniu Laurean cu Str. Timotei Cipariu, care presa demonstrații către Bulevardul „6 Martie”, al doilea la intersecția Bulevardului „6 Martie” cu Bulevardul Tinereții, în dreptul Restaurantului „Sinaia”, care nu permitea retragerea manifestațiilor către Calea Șagului, având la dispoziție o mașină de pompieri și o mașină blindată ușoară (ABI), și al treilea la intersecția din dreptul Regionalei C.F.R., pentru a împiedica venirea unor grupuri de demonstrați dinspre Catedrală.⁹⁶

Spre miezul nopții s-a ajuns în Piața Maria la o stare de acalmie, nu mai au loc lupte corp la corp, ci doar atacuri și contraatacuri sporadice, cele două tabere poziționându-se la distanță, una de alta.

⁹¹ Mărturia lui Octavian Onisei în Titus Suciu, *Reportaj...*, p. 37.

⁹² *Procesul de la Timișoara*, vol. II..., p. 133.

⁹³ A.M.R.T., Notă privind informațiile și activitățile desfășurate în noaptea de 16/17.12.1989 de către Grupa de comandă a Inspectoratului Județean Timiș al Ministerului de Interne, p. 2. (în continuare: *Notă...*).

⁹⁴ *Ibidem*, Raportul comandantului U.M. 01125 din 04.01.1990, p. 1.

⁹⁵ *Ibidem*, Notă..., p. 3.

⁹⁶ Nicolai Damian, *op. cit.*, p. 48.

V Marșul manifestațiilor pe traseul: Calea Buziașului – Calea Girocului – Complexul Studentesc

În jurul orelor 22,00 o parte dintre demonstrații care s-au retras de la Județeană de Partid spre Podul Michelangelo au ajuns la Fabrica de Încălțăminte „Banatul” și, de acolo, la alte întreprinderi din Calea Buziașului pentru a-i chema pe muncitorii din schimbul II la demonstrație. Un alt grup de protestatari plecați din Piața Maria a ajuns în zona căminelor de nefamiliști de pe Calea Buziașului.⁹⁷ La Fabrica „Banatul” cele două grupuri au fost întâmpinate de o mașină de pompieri, care a încercat să-i împrăștie pe demonstrați cu jeturi de apă, dar a fost blocată și avariată. Coloana și-a continuat drumul pe Calea Buziașului, dar în dreptul Fabricii de Detergenți a fost ajunsă de două camioane cu soldați. Deși soldații au coborât din camioane și s-au pregătit să intervină, au fost convinși de către manifestați să renunțe. „Le-am spus soldaților – își amintește Sandu Mihai, excavatorist la I.E.L.I.F. Timișoara – să se urce în mașini, că și noi suntem ca și ei, că mâine-poimâine se vor elibera și ei și tot aceeași pâine o vor mânca. Soldații s-au urcat în mașini și au plecat.”⁹⁸ Același episod este relatat și de Adrian Kali: „Am luat-o apoi spre A.E.M., dar pe drum au apărut un camion militar cu prelată și o mașină de pompieri. Noi am strigat «Armata e cu noi!» și au trecut mai departe.”⁹⁹

Coloana a înaintat până la Fabrica „Electrotimiș”, dar pe acest traseu nu s-au alăturat prea mulți timișoreni, deoarece muncitorii au fost blocați în fabrici. La „Electrotimiș” coloana se desparte în două grupuri, o parte dintre protestatari ajunge în Complexul Studentesc, trecând pe lângă Spitalul Județean, iar o altă parte merge pe Strada Lidia, prin Cartierul Soarelui, iar apoi se îndreaptă pe Calea Girocului, tot spre Complexul Studentesc, deplasându-se pe străzile Arieș și Cluj. Numărul demonstrațiilor a crescut treptat, ajungând la circa 1.000 de persoane. Printre ei se afla și cercetătorul chimist Viorel Sasca: „Pe traseu am scandat «Libertate!», «Jos Ceaușescu!», «Jos Pingelică!», «Jos Pantofarul!», «Luptăm, luptăm și câștigăm!», «Vrem mâncare la copii!» și am cântat «Deșteaptă-te, române!». Cel mai mult am scandat însă «Români, veniți cu noi!» și «Nu fiți lași!» și «Fără violență!».”¹⁰⁰

Pe Strada Arieș s-a alăturat demonstrațiilor și doctorul Dan Ștefan Opreș. Despre componența coloanei își amintește: „Bună parte erau tineri: muncitori, funcționari, elevi, greu de spus ce erau. Erau și familii cu copii, ceea ce m-a surprins (...). Mai erau și câțiva găligani cu băte, unii dintre ei păreau băuți, însă puțini la număr, în comparație cu cei care mergeau pașnic, de parcă s-ar fi plimbat.”¹⁰¹ De remarcat că tot acest traseu de mai mulți kilometri a fost străbătut

⁹⁷ Mărturia lui Virgil Hosu în Titus Suciu, Vasile Bogdan, *Candelă...*, pp. 238-239.

⁹⁸ Mărturia lui Sandu Mihai în Marius Mioc, *Revoluția...*, pp. 45-46.

⁹⁹ Mărturia lui Adrian Kali în *Ibidem*, p. 16.

¹⁰⁰ Mărturia lui Viorel Sasca în Miodrag Milin, *Timișoara...*, p. 43.

¹⁰¹ *Ibidem*.

pașnic, fără să se distrugă nimic, în afara pancartelor de propagandă, scandându-se lozinci împotriva regimului dictatorial și apeluri de alăturare a timișorenilor.

Numărul studenților care s-au alăturat demonstrațiilor nu a fost foarte mare, lucru care nu l-a surprins pe Opreș: „Nu m-a surprins numărul mic al studenților, deoarece îi știam în vacanță. Apoi, la ieșirea din cămin, puteau fi notați nominal, ceea ce însemna că ușor puteau fi dați afară din facultăți. Câțiva au ieșit totuși, pe unul l-am văzut sărind pe geam ca să vină cu noi.”¹⁰²

În Complexul Studentesc, în apropierea Căminului nr. 19 și Secției de Miliție, a cărei firmă a fost spartă, cele două grupuri venite din Calea Girocului, la care s-au adăugat și grupuri de muncitori ieșiți din schimbul II, se întâlnesc cu coloana venită de la Catedrală și încep să se organizeze.

VI Marșul manifestațiilor pe traseul: Catedrală – Circumvalațiunii

După orele 23,15, pe fondul stării de apatie create în zona Pieței Maria, Sorin Oprea, muncitor la „Electrometal” Timișoara, ia inițiativa constituirii unei coloane de protestatari care să se îndrepte spre Catedrală: „Era târziu, se apropia miezul nopții și, pentru că nu mai existau scutieri și pompieri, «obiectele» urii noastre, se instalase un fel de apatie. Atunci, încercând să mă folosesc de bicicletă ca de podium... am încercat să mă fac auzit: «Oameni buni, să mergem la Catedrală! Acolo vom fi în siguranță, nu ne va face nimeni nimic! Și ce o să facem în continuare o să vă spun acolo».”¹⁰³ Spera Oprea să strângă în acea noapte 10.000 de timișoreni pentru a se deplasa pe străzile orașului „ca niște oameni liberi, spunându-ne păsurile, exprimându-ne nemulțumirile și revolta, cerându-ne drepturile”.

Celor peste 700 de protestatari adunați în fața Catedralei Sorin Oprea le-a cerut să revină mereu, în fiecare zi, inclusiv a doua zi, la orele 10,00, în fața lăcașului sfânt, pentru că doar uniți vor putea să facă față aparatului represiv. Realizând că numărul celor adunați era prea mic, demonstrații au hotărât să pornească spre Complexul Studentesc, pe traseul: Catedrală, Piața Operei, Liceul M.I.U., Podul Michelangelo, pentru a solicita participarea studenților.

În fața Operei, Oprea s-a ridicat pe socul unui stâlp și i-a îndemnat pe cei prezenți să nu se împrăștie și să aibă încredere în victorie. Scandând lozinci împotriva regimului și distrugând toate materialele de propagandă comunistă întâlnite în cale – fără a sparge nicio vitrină – coloana ajunge în Complexul Studentesc: „N-am intrat în întreprinderi ori case, nu am scos pe nimeni din pat, noi doar i-am «adunat» pe cei de pe străzi, reușita noastră fiind asigurată, cred eu, de faptul că eram un grup compact și scandam lozinci, că păream înși care știam ce vrem și inspiram încredere.”¹⁰⁴

¹⁰² *Ibidem*, p. 31.

¹⁰³ Mărturia lui Sorin Oprea în Titus Suci, *Lumea bună...*, pp. 178-179.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 180.

Ajunși în Complexul Studentesc, Oprea s-a urcat pe platforma unui transformator I.R.E.T. și le-a cerut studenților să li se alătore. Numărul studenților ieșiți din cămine nu a fost mare. În Complexul Studentesc s-a făcut joncțiunea cu demonstrații veniți de pe Calea Buziașului și Girocului. Sorin Oprea, liderul informal al serii de 16 decembrie, își amintește cu emoție despre acest moment: „Venind pe Strada Cluj, membrii unui grup de 3.000, poate 4.000 de persoane, s-au «împrăștiat» printre noi... Îmbrățișări, entuziasm, fericire, optimism... Ceva de nedescris.”¹⁰⁵

După contopirea celor două coloane, Oprea a propus să se deplaseze, din nou, spre Catedrală, pentru a solicita sprijinul mitropolitului Nicolae Corneanu pentru un dialog cu autoritățile locale. Coloana a pornit în jurul orelor 24,00, ordonat, spre Liceul „Ion Vidu” și, de acolo, spre Podul Michelangelo. La intrarea pe Strada Cluj, două autotunuri de pompieri, venind dinspre pod, au încercat, din viteză, să-i împrăștie pe demonstrați, dar chiar în acel moment un troleibuz s-a interpus, nu se știe dacă întâmplător sau deliberat, între mulțime și autotunuri, parând jetul de apă. Drumul spre Catedrală este descris de Viorel Sasca: „În cursul deplasării spre Piața Operei s-a dat foc la lozincile comuniste. Pe porțiunea dinspre Podul Michelangelo și Piața Operei s-a scandat, pentru prima oară, «Jos comunismul!». În coloană erau oameni de toate vârstele, majoritatea, totuși, tineri. Se aflau destule femei, fete și copii. Acte de vandalism nu am observat, cu excepția spargerii geamurilor de la un cămin. Două fete de lângă mine l-au îndemnat pe un adolescent să spargă geamurile de la Librăria «Eminescu», ca să ardă operele lui Ceaușescu. I-am temperat, spunându-le că noi nu trebuie să distrugem.”¹⁰⁶

După miezul nopții coloana de demonstrați a ajuns în fața Catedralei, unde cei aproximativ 10.000 de manifestați au cântat „Hora Unirii” și „Deșteaptă-te, române!” și au scandat lozinci împotriva regimului comunist și a lui Ceaușescu.¹⁰⁷ „Acolo, în fața lăcașului lui Dumnezeu, am înțeles că nu există loc pe lume mai potrivit unde sufletele obosite de nedreptățile vieții să-și găsească alinare”, va consemna, mai târziu, profesorul Costel Balint.¹⁰⁸

Coloana de la Catedrală s-a împărțit în două. Majoritatea s-au urcat pe treptele Catedralei sau au rămas pe platoul din față, iar o altă parte s-au așezat în fața cordonului de militari și milițieni cu căști și scuturi, care blocau strada între Comitetul Municipal de Partid și Cinematograful „Capitol”. „Observând intenția grupului desprins din coloană, toți cei care se aflau în fața Catedralei, și în special Sorin Oprea, au insistat să nu se încerce ruperea cordonului de scutieri, pentru a se evita orice fel de incidente”, își amintește Ioan Gheorghe Bîndariu.¹⁰⁹ După

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 181.

¹⁰⁶ Mărturia lui Viorel Sasca în Miodrag Milin, *Timișoara...*, p. 44.

¹⁰⁷ Dumitru Tomoni, *Catedrala ortodoxă în decembrie 1989, o problemă controversată a Revoluției din Timișoara?* în „Historica”, Craiova, an IX, nr. 1/2011, p. 58.

¹⁰⁸ Costel Balint, *1989 Timișoara în decembrie*, Editura Helicon, Timișoara, 1992, p. 16.

¹⁰⁹ Mărturia lui Ioan Gheorghe Bîndariu în *Decembrie '89. Mărturii...*, p. 40.

încercarea eșuată de a trage clopotele, „ca să știe lumea că se întâmplă ceva!”, Sorin Oprea, împreună cu 5-6 protestatari, constituiți într-un gen de comitet de inițiativă, au hotărât să se deplaseze spre cartierele dens populate: Circumvalațiunii, Calea Aradului, Calea Lipovei, pentru a chema și alți timișoreni și apoi, cu efective sporite, pentru a se reîntoarce la Catedrală. În conștiința multora Catedrala era locul ce insufla siguranță și încredere în izbânda acțiunilor începute împotriva unui regim ateu și opresiv. Anunțul traseului pe care trebuia să se deplaseze coloana l-a surprins pe doctorul Opreș: „Mie mi se părea imprudent să anunți așa ceva cu voce tare, traseul pe care urma să mergem, pentru că precis auzeau și milițienii, care ne-ar fi putut organiza o ambuscadă. Totuși mulțimea a pornit.”¹¹⁰

La orele 1,50 mulțimea, plecată de la Catedrală, s-a împărțit în două, o parte s-a îndreptat spre Piața Maria, iar cealaltă parte pe Bulevardul Politehniciei, Piața Horațiu și Bulevardul Republicii.¹¹¹ Detalii privind traseul coloanei principale le oferă tot doctorul Opreș: „Drumul a continuat în liniște, adică fără violență. Am remarcat niște puști strigând lozinci de mama focului. Erau sub 10 ani, cu părinții, care-i cărau mai mult pe umeri, așa că erau deasupra mulțimii și țipau «Jos Ceaușescu!» cât îi țineau plămâni. Am cotit pe Bulevardul Republicii. Mi-a trecut prin minte că, de câte ori a trebuit să demonstrez pe această arteră, o întindeam, iar acum mergeam fără să mă silească nimeni. Acum am auzit și lozinci noi: «Ceaușescu la export!» și «Ceaușescu la Canal!».¹¹² Pe tribuna amenajată pentru sărbătorirea zilelor de „1 Mai” și „23 August” s-au urcat mai mulți tineri de 13-14 ani, care, spre hazul mulțimii, au început să-l imite pe Ceaușescu dând din mână. La viaductul din fața sediului vechi al Facultății de Construcții, coloana s-a oprit, încercându-se dărâmarea lozincii care folosea drept parapet la liniile ferate. Pentru că nu s-a reușit distrugerea ei, a fost incendiată. În schimb, parapetul dinspre Strada Circumvalațiunii a fost dat jos și călcat în picioare de mulțime.”¹¹³

După orele 2,00, când coloana s-a încadrat pe Strada Circumvalațiunii, între stația „Peco” și Fabrica „Electrometal”, un autoturism „Dacia 1300”, venind cu viteză din fața coloanei, a intrat între demonstrații și a lovit două persoane, una fiind transportată cu un autoturism la spital. Când coloana a ajuns în fața Fabricii „Electrometal”, Sorin Oprea, muncitor la această întreprindere, s-a dus la lucru, fiind în tura de noapte, pentru a-și construi un alibi, după ce s-a înțeles cu cei din fruntea coloanei că se vor întâlni, a doua zi, la ora 18,00, la Catedrală.¹¹⁴

Demonstrații au străbătut Strada Circumvalațiunii scandând lozinci – cea mai des strigată fiind „Români, veniți cu noi!” – , în timp ce lumea ieșea în balcoane și aprindea lumânări. La intersecția cu Strada Coriolan Brediceanu o

¹¹⁰ Mărturia lui Dan Ștefan Opreș în Miodrag Milin, *Timișoara...*, p. 34.

¹¹¹ A.M.R.T., *Notă...*, p. 6.

¹¹² Mărturia lui Dan Ștefan Opreș în Miodrag Milin, *Timișoara...*, p. 34.

¹¹³ *Ibidem.*

¹¹⁴ Mărturia lui Sorin Oprea în Titus Suci, *Lumea bună...*, p. 183.

presupusă cameră de luat vederi, aflată pe un stâlp, a fost spartă. La 150 de metri de intersecția cu Strada Gheorghe Lazăr erau așezate, în linie, 3-4 autocamioane de Armată, în fața cărora se aflau aliniați soldați cu baionetele montate la arme.¹¹⁵ La orele 2,30 col. Ion Popescu i-a raportat ministrului Tudor Postelnicu că demonstrații se îndreptau spre Fabrica de Lapte și, pentru anihilarea lor, „se acționează cu un pluton de urmărire, două plutoane pentru blocaj, o companie de grăniceri, 2 mașini de pompieri și alte forțe.”¹¹⁶

Întâlnirea cu primul baraj al forțelor de represiune creează emoții și îngrijorare în rândul demonstraților, mărturisește doctorul Opriș: „Mulțimea s-a oprit. Când soldații au înaintat câțiva pași, manifestații au fugit înapoi, spre blocurile din Circumvalațiunii, majoritatea căutând să aibă o cale de retragere sigură... Din față se striga să nu plecăm, să nu ne fie frică, dar nouă ne era. Toată lumea era masată pe trotuarul și pe spațiul verde din fața blocurilor. Demonstrația s-a clătinat, practic, la primul contact mai serios cu forțele de ordine. Capul coloanei a reușit să se îndrepte pașnic, fără altercații, spre Bulevardul Gheorghe Lazăr. Militarii n-au intervenit, așa că și restul demonstraților și-au continuat drumul. Scandând «Armata e cu noi!», oamenii au trecut pe trotuar, pe lângă mașinile pompierilor, înconjurată de soldați, sub bătaia reflectoarelor.”¹¹⁷

După ce a depășit cu succes primul baraj, coloana s-a deplasat pe traseul: Strada Gheorghe Lazăr, Strada Timiș, Piața Dacia, spre Strada Torontalului. Pe traseu se strigau lozinci – „Români, veniți cu noi!”, „Nu fiți lași!”, „Libertate!”, „Coborâți!”, „Luptăm! Luptăm! Luptăm și câștigăm!”, se cânta „Deșteaptă-te, române!” și se bătea în stâlpii metalici, cu intenția de a atrage cât mai multă lume. Când demonstrații au ajuns în Piața Dacia, Dan Sobol s-a urcat pe o tețghea și le-a cerut să meargă mai departe, în Calea Torontalului, în Calea Aradului, apoi prin Calea Lipovei, să se reîntâlnească în Piața Operei.¹¹⁸ La intersecția cu Calea Torontalului, în jurul orelor 3,00, coloana de demonstrați a fost atacată de scutieri și militari cu băte de lemn și a fost dispersată. Zeci de protestatari au fost arestați. O parte a demonstraților au încercat să se regrupeze pe Strada Gheorghe Lazăr pentru a se îndrepta spre Catedrală, dar intervenția forțelor represive a zădărnicit această încercare.¹¹⁹

Prof. dr. Dumitru **TOMONI**

¹¹⁵ Mărturia lui Ioan Gheorghe Bîndariu în *Decembrie '89. Mărturii...*, p. 40.

¹¹⁶ A.M.R.T., *Notă...*, p. 6.

¹¹⁷ Mărturia lui Dan Ștefan Opriș în Miodrag Milin, *Timișoara...*, p. 36.

¹¹⁸ Idem, *Timișoara 15-21 decembrie '89...*, p. 44.

¹¹⁹ Mărturia lui Sandu Mihai în Marius Mioc, *Revoluția...*, p. 46.

Scandările Revoluției Române din Decembrie 1989 în istoria orală recentă

Timișoara distinguished itself not only by its (ecumenical, religious and ethnical) solidarity, which actually brought about the outset of the Romanian Revolution, but also through the call of the Romanian brethren to fight for freedom. The entire community spoke up in a single voice, expressing its discontent and revolt against the living conditions and claiming its freedoms and complaints in a series of chants that flew as a river from the western part of the country to all other regions and important cities which later on become martyr-cities.

However, one slogan has managed to accurately render the spirit of Timișoara during the 7-day period when the city was all alone in its fight against the repressive force. The supreme and absolute slogan the crowd was shouting in unison was: "There is a God!" The spiritual dimension brought up by this apparently simple chant is more than obvious. The chant's climax was reached when every single person in the crowd knelt down to pray in the Victoriei Square. Even now it's hard to imagine a mass of over 100,000 persons who, for three days in a row, from December 20th to 22nd 1989, knelt down to pray the Lord's Prayer for those who had fallen as well as for their own souls.

As we have found out later on from the interviews and testimonies we have carefully documented, those who had been murdered were the innocent people who fearfully but tenaciously crowded the streets in the hope of a better life. The lives of so many confident and guiltless children and young people have been cruelly taken away. So, it is them who *are the chosen ones*.

Key words: „Down with Ceaușescu!”, „Today in Timișoara, tomorrow all over the country!”, „Freedom!”, „Without violence!”, „Let him be tried here, where our children died!”.

Specialiștii care au tratat subiectul Revoluția Română au făcut referire, în cronicile lor, la evoluția evenimentelor din Timișoara și la scandări, le-au enumerat doar, însă nu le-au categorisit și analizat științific. Un studiu, în acest sens, era necesar. El cere timp, nu se poate spune că sunt cunoscute toate și, mai cu seamă, înțelese toate și analizate, comprehensiunea nu a funcționat întocmai, pentru că nu există o abordare fundamentată științific. Ele nu trebuie prezentate doar informativ. Toate scandările, ca formă de revoltă socială, au constituit un fenomen de masă și un mijloc de comunicare verbală, baza piramidei, sociologic privind, pilonul pe care a fost elaborată, ad-hoc, o nouă platformă politică democrată, Proclamația de la Timișoara.

Ca jurnalist și specialist în formele de comunicare, am constatat, de-a lungul a peste un deceniu de muncă de cercetare în istoria orală, din interviurile cu martori și specialiști (și ei participanți), că, prin geneza și evoluția evenimentelor autohtone de la finele anului 1989, sunt redată, de fapt, cerințele românilor, sub forma lozincilor, care s-au transformat, rapid, în programe politice. Scandările pot constitui foarte bine un scenariu al filmului Revoluției Române din Decembrie 1989. Acesta este un lucru cert.

Precizez că în studiul acesta informarea provine doar din izvoarele și sursele istoriei orale recente, dar confruntate cu altele.

În acest sens, este primordială o trecere în revistă a evoluției scandărilor din Decembrie 1989 din Timișoara, preluate apoi de celelalte orașe care s-au ridicat împotriva dictaturii din România. Deoarece nu trebuie ignorată nicio sursă, menționez că Lucia Hossu Longin, jurnalist, a făcut o primă trecere în revistă, a redat în filmul documentar „Remember Timișoara 1989” (o producție a Redacției Teatru-Film – TVR1, 2003) o listă cu scandările din perioada 16-20 decembrie 1989, dar este o variantă parțială, ca marginile unui vârful neșlefuit de cheie.

„Ăsta-i începutul!”, „Vrem pâine!”, „Vrem căldură!”, „Li-ber-ta-te!”, „Există Dumnezeu!”, „Deșteaptă-te, române!” (n.n – imnul revoluționar), „Nu vă lăsăm!”, „Jos Ceaușescu!”, „Jos cu tiranul!”, „Jos cu realesul!”, „Nu plecăm de aici!”, „Vrem morții noștri!”, „Armata e cu noi!”, „Lașii! Lașii!”, „Noi suntem poporul!”, „Voi pe cine apărați?”, „Români, veniți cu noi!”, „Nu fiți lași, veniți cu noi!”, „Studentii! Studenții!”, „Studenți, veniți cu noi!”, „Fără violență!”, „Azi în Timișoara, mâine-n toată țara!”, „Coborâți! Coborâți!”, „Luptăm! Luptăm! Luptăm și câștigăm!”, „Jos comunismul!”.

Forme de protest împotriva regimului Ceaușescu au mai fost în România și înainte de finele anului 1989, izolat, la Timișoara și în alte orașe, mai cu seamă la Brașov – 15 noiembrie 1987, București, Cluj, Iași, dar au fost necunoscute, înăbușite, trecute sub tăcere. Din cercetarea unor documente pe care mi le-a pus la dispoziție Eugen Gherga, luptător în revoluție – înregistrări audio și video cu manifestațiile din Timișoara – se desprinde o primă pagină de istorie modernă, a unei noi Românie. După prima scandare „Jos Ceaușescu!”, din 16 decembrie 1989, auzită în Piața Maria, urmată de altele, care au luat turnura și amploarea binecunoscute, Timișoara și-a dovedit sieși, în primul rând, și a demonstrat lumii întregi că „poate”, constituind, în premieră națională, în 21 decembrie 1989, un prim for politic, de masă, cu o programă de la care a pornit noua orânduire a unui sistem mai democrat și modul actual de viață în România. Iată ce se auzea din balconul Operei Naționale din Timișoara, în jurul orei 14:30, în primul forum public democrat, cu spirit de Alba Iulia, prin glasul prof. univ. Lorin Fortuna, care a făcut totul posibil, prin descătușarea spiritului timișorenilor:

„ Dăm citire în continuare, din nou. Sunt mulți care nu au auzit, probabil.

Proclamația Frontului Democratic Român, constituit la Timișoara:

I. Frontul Democratic Român este o organizație politică de masă, constituită la Timișoara, pentru a realiza un dialog cu Guvernul român, în scopul democratizării țării.

Frontul Democratic Român condiționează începerea acestui dialog de demisionare a președintelui Nicolae Ceaușescu.

Propunem Guvernului român, ca bază de discuție, următoarele revendicări:

1. Organizarea de alegeri libere;
2. Libertatea cuvântului, a presei, radioului și televiziunii;
3. Deschiderea imediată a granițelor de stat;
4. Integrarea României în rândul statelor care garantează și respectă drepturile fundamentale ale omului;
5. Eliberarea imediată a tuturor deținuților și dizidenților politici din România;
6. Revitalizarea economiei naționale;
7. Reforma învățământului în spirit democratic;
8. Dreptul de a manifesta liber;
9. Libertatea cultelor religioase;
10. Îmbunătățirea asistenței medicale și alimentației publice!”

Mulțimea: Uraaaa!...

II. Referitor la evenimentele din Timișoara:

1. Cerem cu fermitate să fie trași la răspundere cei ce au dat ordin să se tragă în popor!...

Mulțimea: Huoooo!... Criminalii!

Lorin Fortuna continuă:

2. Cerem restituirea decedaților pentru a fi îngropați după datină, cu doliu național;
3. Cerem eliberarea imediată a tuturor celor arestați în urma manifestației;
4. Cerem încetarea, pe viitor, a oricăror represalii asupra participanților la demonstrația din Timișoara;
5. Cerem autorităților locale recunoașterea Comitetului de acțiune al Frontului Democratic Român înființat la Timișoara și inițierea unui dialog direct;
6. Mulțumim colectivului Teatrului Național din Timișoara pentru sprijinul acordat!

Frontul Democratic Român adresează țării întregi următoarea chemare:

1. Cerem întregului popor român să ni se alătore în lupta noastră dreaptă pentru democratizarea țării;
2. Formați în toate orașele țării, în întreprinderi și instituții, Comitete ale Frontului Român, democratic, care să asigure coordonarea mișcării de democratizare națională;
3. Revendicați drepturile voastre constituționale, în mod pașnic și fără violență;
4. Intrați în grevă generală de azi, 21 decembrie 1989, până la victoria finală, cu excepția sectoarelor vitale, ce nu vor fi oprite;
5. Frontul Democratic Român mulțumește tuturor celor care au fost, sunt și vor fi alături de noi!”

Din interviurile realizate de mine între 2000-2015, cu procurori, participanți la Revoluție și martori (coroborate cu alte mărturii, din surse audio-video și scrise), am identificat lozinci specifice Timișoarei, originale, spontane, edificatoare, cum

sunt: „Există Dumnezeu!”, „Dumnezeu e cu noi!”, „Nu ne este frică!”, „Clopotele!”, „Biserica-i a noastră!”, „Plopul face pere!”, „Să fie judecat aicea în Banat!”, „Capitala Timișoara!”, „Azi în Timișoara, mâine-n toată țara!”, „Uniți-vă cu noi!”, „Vrem democrație!”.

De asemenea, se deduce, încă o dată, dacă mai trebuia, că prima strigare gen slogan, cu referire clară la conducerea țării și la regim, a fost auzită la Timișoara, de unde a plecat flacăra Revoluției, și anume „Jos Ceaușescu!”. Se întâmpla sâmbătă, 16 decembrie 1989, în Piața Maria, în jurul orei 16.00. Aceasta a fost confirmată chiar de unul din cei trei lideri care au declanșat revolta, Ion Monoran, la Radio Timișoara¹:

„Erau în jur de 200 de oameni. Mai mult nu erau. Și ce să faci cu 200 de oameni, când Ceaușescu era un tiran, era un dictator? Prima dată, când am ajuns în cercul acela, am spus: «Avem nevoie de lideri!»... și oamenii atunci: «Ce lideri? Ce-i aia lideri?» «Dom'le, avem nevoie de oameni care să acționeze și primul lucru pe care-l vom face, în minutele următoare, e să oprim tramvaiele!» «De ce să oprim tramvaiele?!»... probabil că erau securiști respectivii cetățeni îmbrăcați în civil, dar, până la urmă, cu ajutorul lui Zoli (Zoltan) Borbely și Dan Zăgănescu, acțiunea s-a desfășurat. Din acel moment, toate tramvaiele care circulau pe linia 7, 6, 1 și 8 au fost blocate, în Piața Maria. Vatmanul... mi-l amintesc și acuma, vatmanul de la primul tramvai pe care l-am oprit era într-un costum de blugi, era neliniștit, disperat, noi l-am rugat foarte frumos să urce în cabină și să fie liniștit, că nu i se va întâmpla nimic. După care a început să strige lumea: «Libertate!», «Vrem căldură!», «Vrem mâncare, vrem...!», mă rog, deci lozincile care s-au strigat atunci. Primul care a strigat «Jos Ceaușescu!» a fost Dan Zăgănescu, care, nici mai mult, nici mai puțin, s-a cocoțat pe tramvai și, cu un curaj care pe mine m-a uluit, efectiv, a început să strige «Jos Ceaușescu!».”

Florin Medeleț, coautor al *Cronicii Revoluției din Timișoara 16-22 Decembrie 1989* remarcă și el: „Pe la 16.00-17.00 caracterul demonstrației se schimbă, manifestarea revoluționară începând să prindă contur... Printre cei urcați pe tramvaie s-a aflat și un student, Dorel V., precum și un alt tânăr, Sorin O.

(„Luptătorul Bănățean”, nr. 7, 28.12.1989, Timișoara). Se scandează: «Jos Ceaușescu!», «Libertate, nu te dăm, nu plecăm!».”²

Istoricul Medeleț afirma, în 1990, la Radio Timișoara³: „... spunerile oamenilor sau scandările oamenilor, ca să evit cuvântul lozinci, constituie, practic, programul politic al revoluției, așa cum s-a declanșat ea, la Timișoara, cum s-a desfășurat apoi în toată țara, aceleași lozinci, aceleași scandări au fost preluate și de

¹ Radio Timișoara, Emisiunea „Timișoara – 1989. Decembrie de neuitat, o istorie trăită”, „Mărturii despre revoluție”, banda 247.

² Florin Medeleț, Mihai Ziman, *O Cronică a Revoluției din Timișoara 16-22 Decembrie 1989*, broșură editată de Muzeul Banatului din Timișoara și Asociația Muzeografilor din Banat, Tiraj II, Ediția I, aprilie, 1990, p. 4.

³ Radio Timișoara, Emisiunea „Timișoara – 1989. Decembrie de neuitat, o istorie trăită”, „Mărturii despre revoluție”, banda 232.

oamenii din București și din alte centre. Pentru că acestea reprezentau sufletul oamenilor, credința lor, conștiința lor, convingerile lor profunde. S-au făcut spuneri și s-au spus spuneri, s-au strigat spuneri în românește și în maghiară. Și, pe lângă spuneri, în acele zile, s-a și cântat. (...)

Da, despre Hora Unirii mi-aduc aminte ce spunea, ieri, pastorul László Tőkés – «c-a devenit, în aceeași măsură, un cântec românesc și un cântec unguresc», foarte frumos. Și-aș mai aminti și acel imn baptist despre venirea lui Dumnezeu, care s-a cântat în Piața Operei, și-aș aminti și de repetata rugăciune *Tatăl Nostru* – această strămoșească rugăciune a românilor, care începe cu cuvântul: *Dumnezeu, Domnul – Dom(i)ne Deus* – este unul dintre cele mai vechi cuvinte ale noastre. Și cred că aceste spuneri sunt cele care dau, practic, programul spontan, popular, politic al mișcării care a răsturnat una din cele mai odioase dictaturi din lume și, sigur, cea mai odioasă din istoria țării noastre.”

O primă clasificare, ad-hoc, ce suportă îmbunătățiri, este aceea conform căreia unele scandări și spuneri sunt repetate în trei categorii, după cum urmează:

- spunerile care țin de tactică, anume de momentul tactic al desfășurării fenomenului revoluționar, în Timișoara;
- spunerile cu caracter politic;
- spunerile cu caracter politico-strategic de mare, mare amploare și respirație pentru viitorul întregii țări și al întregului popor.

M-aș întoarce la **cele tactice, ale momentului**. Aș înșira câteva dintre ele, nu pe toate: „*Îl vrem pe László Tőkés!*”; „*Am învins!*”; „*Victorie!*”; „*Acum sau niciodată!*”; „*Jurăm să nu plecăm!*”; „*Arestații! Arestații!*”; „*Și voi sunteți români, și noi suntem români!*”; „*Armata e cu noi!*”; „*Pe cine apărați?*”; „*Cine a tras?*”; „*Unde ne sunt morții?*”; „*Să fie judecat aicea în Banat!*”; „*Vrem doliu național!*”; „*Azi în Timișoara, mâine în toată țara!*”; „*Nu suntem fasciști!*”; „*Noi suntem poporul!*”; „*Nu plecăm, nu te dăm!*”; „*Fără violență!*”. Acestea ar fi, în esență, majoritatea lozincilor tactice ale momentului.

Lor li se adaugă **lozinci politice**, care vizează **schimbări politice de moment**, în țară, pentru deschiderea spre o altă istorie și pentru un alt viitor: „*Jos Ceaușescu!*”; „*Jos dictatura!*”; „*Jos guvernul!*”; „*Alegeri libere!*”; „*Democrație!*”; „*Libertate!*”; „*România liberă!*”.

Și vin marile **lozinci politico-strategice**, dintre care se repetă unele deja amintite: „*Libertate!*”; „*Democrație!*”; „*Vrem alegeri libere!*”; „*Pâine și pământ!*”; „*România liberă!*”; „*Noi suntem poporul!*”; „*Azi în Timișoara, mâine-n toată țara!*” – deschidere largă spre unitatea națională; „*Jos tiranii!*”;

„*Fără violență!*”; „*Armata e cu noi!*” – în sensul larg și istoric al cuvântului, nu numai pentru zilele acelea, când armata din Garnizoana Timișoarei a spus: „*Da, dacă trebuie, murim alături de oamenii orașului!*”; „*Și voi sunteți români!*”; „*Vrem*

mâncare pentru copii, dar nu numai pentru copiii noștri, vrem mâncare pentru toți copiii românilor noștri dintotdeauna și pentru totdeauna!"⁴

Trebuie făcută o precizare la cele enumerate de istoricul Medeleț, și anume că ele pot fi considerate nu doar scandări strategice, ci și **psihosociale**, cum ar fi: „*Și voi sunteți români!*”, „*Murim alături de oamenii orașului!*”, „*Vrem mâncare!*”, pe care istoricul le-a inclus la cele politico-strategice.

Revin la fundamentul celor întâmplate și amintite mai sus. Ioan Bânciu, soțul Martirei Leontina Bânciu, împușcată lângă Podul Decebal în 17 decembrie 1989, duminică, în ziua a șaptea a săptămânii, dată de Dumnezeu pentru odihnă, participant, el însuși, la Revoluție, mi-a relatat că singurul lucru cu care a convins-o pe soția sa să meargă în oraș cu el să vadă ce se întâmplă a fost promisiunea de a o însoți la biserică. Ioan Bânciu își amintește cu precizie de momentul în care a auzit-o pe soție că scandează, alături de ceilalți manifestanți din coloană. Când s-a ajuns la Catedrală și cineva a strigat „*Există Dumnezeu!*”, Leontina Bânciu a început, și ea, să scandeze aceleași cuvinte. Puțin mai târziu, în aceeași duminică, soția avea să-i moară în brațe.

„*Există Dumnezeu!*” și „*Dumnezeu e cu noi!*” au strigat mii de timișoreni și în 21 decembrie, după-masă, la adunarea din Piața Operei, redenumită, de atunci, Piața Victoriei, ca protest împotriva celui căruia îi erau ridicate, până nu demult, osanale, precum: „*Ceaușescu omul-univers!*”, pentru a-i infirma și răsturna atotsupremația. Iar roata s-a învârtit, cu adevărat, căci ce-a fost scris trebuia să se întâmple, după voia lui Dumnezeu.

Ce mai sugerează, de fapt, scandarea „*Există Dumnezeu!*”? Dincolo de caracterul psihosocial imediat, de crez, de îndemn, de sentimentul de autoîncurajare și încurajare reciprocă (de ex. „*Nu ne este frică!*”), de credința că vor izbuti și se vor salva (vezi expresiile-șablon „*Atunci ne-am mântuit de frică!*”, „*Atunci ne-am izbăvit!*”), că binele învinge răul, este dedus și cel de atenționare, de unde, mai târziu: „*Vom muri și vom fi liberi!*”. Cele două cuvinte, „*Există Dumnezeu!*”, au un conținut semantic mult mai bogat, care poate fi raportat la starea de fapt, la individ și grup, tot așa cum memoria și conștiința sunt individuale și colective. Termenul a fost folosit, pentru prima dată, de Emil Durkheim⁵ și discipolii săi. Ei considerau conștiința colectivă ca „un ansamblu al opiniilor, credințelor și sentimentelor împărtășite de o colectivitate și anterioare indivizilor”.

Conf. univ. dr. Smaranda Vultur făcea referire, în cadrul sesiunii a doua de comunicări științifice de la Timișoara, din 2-3 decembrie 2014, organizată de

⁴ *Idem.*

⁵ Emile Durkheim (1858-1917), sociolog francez. Influențat de pozitivismul lui Auguste Comte, a considerat fenomenele sociale ca exterioare în raport cu individul (*Regulile metodei sociologice, Sinuciderea, Formele elementare ale vieții religioase*). A întemeiat, în 1896, revista „*L'Année sociologique*”, în jurul căreia s-a constituit Școala franceză de sociologie. (Referințe biografice din Alexandru Stănculescu, *Mic dicționar enciclopedic*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005.)

Fundația Academia Civică București, de Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței de la Sighet și de Asociația Memorialul Revoluției, la spațiul sacru și la două tipuri de paradigme: *paradigma eroică* și *paradigma sacră*. Mai concret, la Eroii Revoluției și la Martirii Revoluției. Sunt două noțiuni, de multe ori confundate, dar ele sunt, de fapt, dependente una de cealaltă, în sensul că una succede celeilalte și niciodată invers, precum într-un lanț trofic. Altfel interpretat, sunt două stări diferite, de la prima se ajunge la a doua: bravura și sacrificiul suprem. Ca să vin în completarea celor subliniate și interpretate, „paradigma eroică” poate fi tradusă prin curaj și elan, spre deosebire de „paradigma sacră”, în directă conexiune cu evenimentele și cu informația prin imagini memorate în conștiință: furtul cadavrelor din morga Spitalului Județean din Timișoara, înfășurarea acestora, aruncarea lor în autoizotermă, transportarea rapidă, în secret, la București, arderea lor la crematoriul „Cenușa”. Pe lângă faptul că pot constitui o imagine elocventă prin conturarea traseului „transhumant”, toate acestea fac o trimitere analogică la „coletele” despre care au fost date mărturie în procese, de fapt și de drept. „Colete” strânse și din București și nu numai.

De observat, de asemenea, în această analiză personală, noțiunea „paradigmă”, care este, ea însăși, un model, un exemplu, un ansamblu al formelor unui cuvânt sau un set de asumptions de fond, de concepte, rezultate și proceduri, un mod global de a privi fenomenele, instituit într-o comunitate științifică. Dar nu numai, căci ceea ce s-a făcut, până acum, juridic, procesual, cu privire la responsabilii crimelor și la Dosarele Revoluției, precum și la grupurile urmașilor și răniților despăgubiți, care au mai putut beneficia de Legea 42, modificată, este tot o paradigmă. Ca urmare, cele două paradigme pot fi înțelese ca o asumare a celor întâmplare, înmagazinate într-o cutie neagră a memoriei și trecute prin filtrul conștiinței.

Raportându-ne la timp, așa cum o fac cu prioritate și istoricii, ca și jurnaliștii, de altfel, care pun accent pe date exacte, am sesizat o trinitate a strigărilor înlănțuite succesiv, într-un psihologism al întâmplărilor, pe care le-am numit: **anticipative, atemporale și postfactice.**

Argumentez comparativ cele trei categorii, dar și exemplificativ, recurgând la teoria întemeietorului filozofiei, Aristotel⁶, care dă drept cert în *Memoria și reamintirea* că „simultaneitatea și succesiunea caracterizează în mod original raporturile dintre evenimente memorate”. Adică reamintirea trebuie să pornească de la un punct pentru a reconstitui înlănțuirile... „Dacă timpul aparține mișcării, e nevoie de un suflet pentru a distinge două clipe și a le raporta una la alta ca anterioară și posterioară sau a priori și posteriori.”. Este, de fapt, definiția kantiană a noțiunii de

⁶ Aristotel din Stagira (384-322 î. Hr.), filozof grec, discipol al lui Platon și apoi profesor la Academia lui Platon, preceptor al tânărului Alexandru cel Mare. Întors la Atena, a înființat Liceul. A organizat cercetarea științifică în discipline distincte, în lucrări de logică, studii consacrate naturii, lucrări de critică: *Organon*, *Despre naștere și distrugere*, *Despre cer*, *Fizica*, *Metafizica (despre ființa ca ființă)*, *Istoria animalelor*, *Parva naturalia*, *Politica*, *Poietica*, *Retorica*. (Referințe biografice din Alexandru Stănculescu, *op. cit.*, p. 74.)

expansiune temporală în experiența personală, ce precede și o face posibilă pe o a alta, dar printr-o comparație secundă. Altfel spus, conform lui Husserl⁷, care considera raporturile timpurilor, referitoare la durată, niște *a priori*-uri indisociabile de aprehensiunile imanente experienței interne a timpului, teorie întărită de concepția bergsoniană. Însuși gânditorul duratei, Henri Bergson⁸, crede că „în amintirea pură evenimentul evocat revine împreună cu data sa”.

Ca atare, din acest punct de vedere procesual, al pornirii, săvârșirii și încheierii, am identificat trei categorii de scandări:

I. Anticipative (anterioare sau a priori), care încep ceva, prevestesc ce va urma; analogic, se poate face trimitere la origini și la legendarele *Oracole ale Antichității*, întruchipate de femei înzestrate cu darul premoniției, al prevederii, care este cunoscută, dogmatic vorbind, ca providență.

În același context poate fi amintit un duhovnic național iubit de oameni, considerat profet și sfânt. Acesta le spunea credincioșilor, de multe ori, că „răul vine din antichitate (chiar dinainte) și se răspândește, de aceea lupta e aprigă și e nevoie de putere și încredere”. A prevăzut chiar și ruperea „zdrenței roșii” cu însemne. Mai mult, „Sfântul Ardealului”, după cum mai este numit de credincioși, în anii '80 a fost vizitat și chemat în taină, de Nicolae Ceaușescu, îngrijorat de apariția semnelor instabilității dictaturii sale. Conform mărturiilor care circulă în sfera informațională publică, mediatică, virtuală, președintele de-atunci al statului l-ar fi întrebat de viitorul său, iar răspunsul monahului ar fi fost: „*Veți muri brusc, în mod violent, la o zi de sărbătoare...*”. Acesta a fost unul din cele două răspunsuri cerute preotului de dictator. Părintele Arsenie Boca, căci despre el este vorba, martir al gulagului comunist (terorizat de Securitate, încă din anii '50, alungat din mănăstirea desființată, dus la muncă silnică, la canal, deținut politic la penitenciarele Jilava, Timișoara, Oradea), ar fi murit otrăvit (știa deja și-și accepta destinul), după eliberarea din detenție, în noiembrie 1989.

O scandare clar anticipativă a fost „*Vom trăi și vom vedea cum tiranul va cădea!*”, strigată de timișorenii adunați în 21.12.1989, în Piața Operei din Timișoara.

Tot anticipative, ca declin al ceva, sunt scandările: „*Vino-acasă repede, Ceaușescu, unde ești?*”, „*Azi în Timișoara, mâine-n toată țara!*”, „*Și voi veți fi siliți!*” (mai puțin cunoscută și scandată), „*Ceaușescu Anul Nou îl va face în cavou!*”, precum și cea parafrazată chiar după Nicolae Ceaușescu, sugestiv: „*Plopul*

⁷ Edmund Gustav Albert Husserl (1859-1938), filozof german, întemeietorul fenomenologiei, a propus un program de investigare sistematică a conștiinței și a obiectelor ei (*Logică formală și transcendențială, Meditații carteziene*). (Referințe biografice din Alexandru Stănculescu, *op. cit.*, p. 594.)

⁸ Henri Bergson (1859-1941), filozof francez. A considerat experiența subiectivă a timpului ca sursă a libertății umane: *Eseu asupra datelor imediate ale conștiinței, Materie și memorie*. Potrivit concepției sale, „elanul vital”, care apare în opoziție cu entropia materială, și nu selecția naturală produce gândirea, creativitatea, mișcarea și evoluția: *Evoluția creatoare*. Premiul Nobel pentru literatură, 1927. (Referințe biografice din Alexandru Stănculescu, *op. cit.*, p.132.)

face pere!”, în 21.12.1989, la Timișoara. În seara aceleiași zile, în același spațiu, timișorenii strigau: „*Moare cineva, a căzut o stea! Să moară Ceaușescu! Să mai cadă o stea, să moară și ea!*”.

II. Atemporale (necondiționate de perioadă, pentru că Dumnezeu e unul, e timpul, e cerul și pământul, adevărul absolut): „*Există Dumnezeu!*”; „*Dumnezeu se naște... astăzi și întotdeauna!*”.

Cele mai concludente sunt scandările supreme, absolute, regești: „*Dumnezeu e cu noi!*” – de genul celor citate în istoria națională, precum *Nihil sine Deo* (*Nimic fără Dumnezeu*), dar și în istoria universală, mai cu seamă în timpul Revoluției Franceze, cum ar fi „*Libertate! Fraternitate! Egalitate!*”, scandare ce i-a inspirat, ulterior, pe proletari (după Revoluția din Octombrie, din U.R.S.S.S.: „*Proletari din toate țările, uniți-vă!*”), uzitată și în România, în primii ani ai comunismului.

III. Postfatale (*posteriores, postfactum*), adică la sfârșitul evenimentelor, după derularea marilor confruntări de la începutul Revoluției, în Timișoara – moment pe care l-am luat ca reper în ramificarea acestei tipologii. Și aici avem: „*Unde ne sunt morții?*” „*Ceaușescu judecat pentru sângele vărsat!*”, „*Criminalii condamnați!*”, „*Moarte tiranilor!*”, „*Cinste lor, cinste lor, cinste lor, Eroilor!*”.

Acestea evoluează, de fapt, logic, într-un teatru al evenimentelor, pus în scenă de doi actori-martori: erou și orator. Dimensiunea tragică, sacră, conturează caracterul mitului Grecei antice. Era un spațiu sacru, așa cum a devenit și Timișoara în alt timp, în alt mileniu. Și-ar mai fi de adăugat Castaforumul, locul unde, într-o gură de canal de la Popești-Leordeni, a fost aruncată cenușa Martirilor de la Timișoara, răniți și uciși (unii chiar în Spitalul Județean), apoi furați din morgă și transportați în secret spre capitală, spre a-i face dispăruți și a ascunde crimele, așa cum am mai precizat și după cum se știe.

Punând accent pe considerentul contextual, conform altor criterii avute în vedere, am mai identificat și alte tipuri de scandări. În esență, prin orice slogan sau lozincă, în fostul regim se înțelegea același tip de urale și osanale pentru dictator, care serveau cultului personalității și dovedeau supunerea față de acesta. Prin scandări se clamează, în orice caz, ceva unanim, în funcție de cauze și împrejurări, contând foarte mult numărul celor ce clamează, semnificația cuvintelor și, desigur, sentimentul de solidaritate, deoarece, așa cum spunea Aristotel în *Parva naturalia*, „*Memoria e solidară cu timpul!*”.

Am distins deci, în cele ce urmează, mai multe genuri de scandări ale populației, într-o incursiune în orașele glăsuitoare.

Revendicative, de îndemn și de solidaritate

„*Studenti, veniți cu noi!*”; „*Uniți-vă cu noi!*”; „*Libertate!*”; „*Nu fiți lași, veniți cu noi!*”; „*Azi în Timișoara, mâine-n toată țara!*”; „*Nu trageți în popor!*”; „*Țara e a noastră!*” (mai puțin strigată); „*Soldați, soldați, pe cine apărați?*”; „*Nu*

trageți, sunteți copiii, frații noștri!”; „Români, veniți cu noi!”; „Veniți și voi cu noi!”; „Armata e cu noi!”; „Și armata!”; „Și voi aveți copii!”; „Și voi aveți părinți și frați!”; „Îi vrem pe arestați!”; „Arestații!”; „Să fie eliberați studenții!”; „Unde ne sunt morții?” (chiar și: „Unde ne sunt morții, București?”) – ceea ce demonstrează că s-a aflat rapid și se știa unde au fost transportate cadavrele furate de la Spitalul Județean); „Dreptate!”, precum și elocventa: „Solidaritate!” – în Piața Operei (azi Victoriei) din Timișoara, 21.12.1989, după ora 19.00, dar nu numai, atunci când s-a cântat și s-a scandat și: „Toată țara e cu noi!”; „Să mergem la Popa Șapcă!”; „A venit Aradul!”; „Putem să rezistăm!”; „Trăiască Timișoara! De azi, cu Timișoara să fie toată țara!”; „Uniți-vă, români!”; „Toată țara e cu noi!”; „Vrem și noi!”.

Tot din Piața Operei, cu liderii de la balconul Operei, s-a clamat: „Să se deblocheze telefoanele și frontierele! Legătura telefonică cu restul lumii!”, „Readucerea în Timișoara a eroului, preotul Tőkés!”; „Cerem clujenilor să elibereze pe Doina Cornea!”; „Eliberarea lui Mircea Dinescu, la București, marele poet!”; „Și Dan Petrescu de la Iași!”, **originalele:** „Dumnezeu e cu noi!”; „Poșta e cu noi!”; „Cefereul!”; „U.M.T.-ul!”; „Radio Timișoara!”; „Biserica-i a noastră!”; „Trăiască Timișoara și cu ea toată țara!”; „Capitala Timișoara!”; „Bucureștiul e cu noi!”; „România liberă!”; „Trăiască oltenii!”; „Noi dorim democrație!”; „Noi dorim să facem parte din Europa popoarelor civilizate!”; „Trăiască Timișoara și cu ea toată țara!”; „Vine Aradul și Oradea!”; „Oradea e cu noi!”; „Craiova e cu noi!”; „Trăiască Craiova!”; „Târgu-Mureș e cu noi!”; „Țara e cu noi!”; „Europa e cu noi!”.

Toate aceste slogane, specifice Timișoarei, au fost strigate, pentru prima oară, în Piața Operei, în 21-22.12.1989, și tot pentru prima dată în România se auzea, la adunarea din 21 decembrie 1989, la microfonul montat în balconul Operei din Timișoara, că „a început și Bucureștiul și la Lugoj se moare!”, prin vocea lui Lorin Fortuna, liderul Frontului Democratic Român. Urmat de mulțime, Lorin Fortuna clama: „Dorim să colaborăm cu autoritățile! Cerem retragerea armatei! Cerem eliberarea imediată a arestaților de la Popa Șapcă și a celor arestați, în ultima vreme, pe motive politice! Cerem identificarea morților, a răniților și să nu mai fie executați răniții din spitale!... Aici să vină Dăscălescu! Vrem un socialism democratic! Vrem reforme democratice! Vrem alegeri libere! Egalitate între toate naționalitățile poporului român! Bună vecinătate!” Alte scandări din 21 decembrie, din Piața Operei, au fost: „Drepturile noastre, ale oamenilor!”; „Vrem pâine, nu gloanțe!”; „Drapelul roșu – ziarul e cu noi!”; „Poșta e cu noi!”; „Vesa! Vesa! Vesa!”; „România liberă!”.

Au existat și scandări de solidaritate a Timișoarei cu alte orașe și a altor orașe cu orașul de pe Bega: „Brașov!”; „București!”; „Sibiu!”; „Reșița”, precum și spunerii: „Alături de noi e Bucovina și Suceava! Alături de noi e și Satu Mare!”; „Au venit oameni și din Bistrița... Timișoara-Bistrița!”; „A făcut ce a făcut și primăria din Jimbolia e alături de noi!”.

Foarte vehiculat a fost sloganul „Timișoara! Timișoara!” (21-22.12.1989), pentru că orașul de pe Bega a început și a fost susținut, după cinci zile, de alte orașe

care s-au răzvrătit. Chiar și mitingul din capitală, organizat de Nicolae Ceaușescu (fatal pentru el și guvernul lui), în 21 decembrie 1989, a fost spart de timișoreni plecați acolo, care îi îndemneau pe bucureșteni să nu-l creadă pe cel ce se considera conducător suprem prin dictatură personală, ci să li se alăture. A fost o încleștare, o luptă de convingere între două tabere, între „cei mulți, aduși special din întreprinderi pentru a-l susține pe Ceaușescu, și cei puțini, care au provocat panica între mitingiștii debusolați” – așa cum afirma și gen. Dan Voinea, fost șef al Parchetelor Militare din România, într-un interviu acordat Mariei Petrașcu, la Timișoara, în 2005.

Cât despre obișnuitele ovații și urale la adresa lui Nicolae Ceaușescu, adică de susținere a dictatorului, aici trebuie discutat mai mult. Astfel, Ana Blandiana argumenta, în 2-3 decembrie 2014, la sesiunea de comunicări de la Timișoara, că a aflat, dintr-o sursă personală, de trucarea sonorului cu scandările, pentru păcălirea telespectatorilor – mai precis, folosirea unor înregistrări de arhivă de la Radio Timișoara cu lozincile-șablon pentru „tătucul” din *Epoca de aur*. În continuarea ideii, subliniez, din propria documentare și cercetare (pornind de la filmul „Videogramele unei Revoluții”, în care Ana Blandiana opina că, de fapt, bucureștenii de la miting nu îl ovaționau pe „tătuc”, adică a fost o făcătură), că această informație a fost confirmată și de fostul procuror-șef al Secției Militare a Procuraturii Generale din România, gen. Dan Voinea, care preciza, la 17 decembrie 2005: „Am constatat, din cercetările pe care le-am făcut pentru cele întâmplate în București, că mai multe grupuri de timișoreni și-au făcut apariția, în dimineața zilei de 21 decembrie 1989, în București. Un grup de aproximativ 25-30 de persoane a fost văzut pe Strada Știrbei Vodă, care a înaintat până la intersecția Străzii Știrbei Vodă cu Calea Victoriei, unde erau cordoane de ordine pentru mitingul organizat de Ceaușescu, în dimineața aceleiași zile, în Piața Palatului, unde deja erau câteva mii de persoane cărora Ceaușescu le vorbea, persoane care, în noaptea de 20 spre 21, fuseseră nominalizate, selectate din întreprinderi, din instituții, ca să participe la acest miting de solidaritate cu Ceaușescu și de criticare a celor petrecute la Timișoara. Acest grup de 25-30 de persoane a pătruns în intersecția de care v-am vorbit, deci în zona Hotelului «Athénée Palace», și a fost imediat înconjurat de către milițieni și luptători din Gărzile Patriotice, pentru că acest grup le cerea cetățenilor care erau pe trotuar să li se alăture, să nu asculte ce spunea Ceaușescu, și le transmitea, din mers, îndemnuri la luptă și povesteau ce s-a întâmplat la Timișoara. În momentul intervenției forțelor de ordine, a avut loc o mică bătălie între acest grup și forțele de ordine. Membrii acestui grup nu s-au întors, n-au fugit spre Calea Știrbei Vodă, ci s-au dus în mulțimea de manifestați, țipând, urlând, împingând și au creat chiar și panică, pentru că, în acele momente, milițienii și securiștii care erau acolo și cu luptătorii din Gărzile Patriotice încercau să pună mâna pe ei, să-i aresteze. Și lucrul ăsta s-a și întâmplat cu câțiva din ei. S-a aruncat și cu petarde, ca să-i sperie, dar, în același moment, un alt grup de timișoreni a fost văzut penetrând zona dinspre Biserica Crăciunescu, unde mai mulți martori care participau la miting îi descriu pe aceștia. Și, în momentul când s-a spart mitingul, populația, mitingiștii lui Ceaușescu au intrat în panică și au început să fugă și să arunce pancardele, că nu știau, efectiv, ce se întâmplă. Oricum, intraseră în panică și panica, imediat, și-a produs efectul. Acel grup s-a ținut la ei să nu plece. Să-

i țină pe loc, să demonstreze împotriva lui Ceaușescu. Și s-au alăturat și bucureșteni și s-a format, dacă vreți, pentru prima dată, în București, grupul de manifestați anticomuniști, deci care au debutat acolo, în zona aia, grup care începe să anime populația Bucureștiului, ei merg pe străzile din centrul capitalei, îi cheamă pe cetățeni să vină cu ei: „*Veniți cu noi!*”... așa, și încep să protesteze pe principala arteră a capitalei, Bulevardul Magheru, între Piața Romană și Piața Universității.”

Pe de altă parte, vizionând și transpunând în text înregistrarea-document a mitingului și a discursului președintelui R.S.R., Nicolae Ceaușescu, este evident că mitingiștii scandau și ovaționau cu lozinci pe care le agitau pro Ceaușescu. Suprapunerea sonorului cu imaginea nu putea fi atât de performantă, cel puțin, nu în totalitate și nu la secvențe de filmări în care oamenii sunt încadrați astfel încât să nu se poată observa dacă mimează sau nu. Cert este că la marea adunare populară a „municipiului București”, din Piața Palatului, din 21.12.1989, transmisă în direct de Televiziunea Națională, au putut fi auzite clar (și cu ajutorul tehnologiei specifice) lozincile-stereotip care au intoxicat societatea românească, mai ales din anii '70, de când cultul personalității a început să ia amploare: „*Ceaușescu – România, stima noastră și mândria!*” – până la momentul de panică generală, apoi, la reluare (după bruij), urale cu „*Ceaușescu – P.C.R.!*”, urmate de spargerea bruscă a mitingului. De subliniat că, în momentul scandărilor, imaginile sunt focusate pe cei doi dictatori cu figuri perplexe și pe reprezentanți din guvernul Ceaușescu, la balcon, populația fiind filmată mai mult în plan general, chiar și atunci când președintele promitea mărirea salariilor și un trai mai bun.

Urmând ecourile care au străbătut, la rând, comune din județul Timiș, tot Banatul și apoi țara, într-o evoluție geografică, la est, sud, vest și nord de Timișoara, se pot constata locațiile în care nemulțumirea a erupt, întorcându-se, ca un bumerang, în sprijinul orașului de pe Bega:

La **Jimbolia** localnicii, mai ales muncitorii, se înverșunează, ca și la **Buziaș**, unde bănățenii au scandat, în sprijinul timișorenilor și împotriva regimului tiranic: „*Jos Ceaușescu!*”, „*Acum sau niciodată!*”, chiar și „*România mare!*” (n.n. – cf. Aurel Fanu, participant, în vizorul Securității din 25.10.1989, a rupt o poză a Elenei Ceaușescu de pe coperta revistei „Șoimii patriei” și a inscripționat „*Jos Ceaușescu!*”).

Despre solidaritatea celor din Buziaș cu Timișoara se anunța, în 21 decembrie 1989, masei de timișoreni manifestați, greviști din Piața Operei, de la balconul Operei, de către un reprezentant al C.F.D.R. Redau din înregistrarea-document:

„Au venit chiar acum delegați care sunt din partea Comitetului Municipal Buziaș. Demonstrația oamenilor muncii din orașul Buziaș se face în numele oamenilor muncii din oraș și a tuturor locuitorilor. Ei cer... noi am cerut unele, ei mai cer altele:

- *Ridicarea stării de urgență din județul Timiș;*
- *Demisia Guvernului;*

- Nicolae Ceaușescu să se prezinte de bunăvoie în fața locuitorilor pentru a-și justifica faptele comise împotriva poporului;
- Demisia lui Nicolae Ceaușescu și a tovarășei;
- Respectarea drepturilor omului;
- Doliu național;
- Eliberarea tuturor deținuților;
- Să ni se spună câți au ars și au îngropat, fără să știm noi... vrem să ne arate și gropile comune;
- Libertatea cuvântului și a presei;
- Alegeri libere (alegerea președintelui de către popor și nu de către organele de partid!

Deci și Comitetul Orășenesc de partid Buziaș este alături de noi!”

O revoltă strașnică a fost și în **Lugoj**. După cum ne relatează Nicolae Toma (participant, ziarist), în data de 20 a pornit de la Ceas. „Când a aruncat manifestele, Ianculescu a strigat: «*Jos Ceaușescu!*». În clipa când a zis «*Jos Ceaușescu!*», grupurile s-au unit instantaneu și-au început ce-a fost și la Timișoara. Au început oamenii să zbiere. Marius Curin se numește, el a făcut baletul la Cluj, s-a urcat sus, pe Ceasul Electric, și a zis: «*Fraților, trebuie să îi ajutăm pe cei de la Timișoara!*»... la Operă – eu am mărturii băgate într-o carte – în stânga era o plancardă (n.n. – pancartă): «*Lugojenii sunt cu voi!*». Coloana s-a îndreptat spre I.U.R.T. Or traversat orașul, Miliția Rutieră era pe fază, era cu o mașină în față, nu s-a băgat, iar în față tot timpul s-a băgat, ca să nu ocupe amândouă benzi. Ocupam o singură bandă. Când s-a apropiat de unitatea militară... «*Jos comunismul!*», «*Armata e cu noi!*». Deci n-a fost agresiv. Și-odată s-a auzit... o rafală de câteva gloanțe. În clipa aia, nimeni nu și-a dat seama că s-ar fi întâmplat ceva. Primul a căzut Rosada... «*Nu trageți! Nu trageți! Nu trageți!*»... Conform altor mărturii, în 20 și 21 decembrie lugojenii au scandat pe străzi, împotriva dictaturii și a comunismului, «*Libertate!*».

La **Arad** au fost mișcări de grup izolate din 14-16 decembrie, iar populația „a explodat” în 21 decembrie, spre după-amiază, în timp ce la București Nicolae Ceaușescu încă mai era aplaudat. S-a strigat la Arad: „*Jos Ceaușescu!*” și „*Timișoara!*”, apoi, în noaptea de 21 spre 22: „*A-ra-dul! A-ra-dul! A-ra-dul! A-ra-dul!*”; „*Jos comunismul!*”; „*Jos dictatura!*”; „*Libertate!*”; „*Timișoara! Timișoara!*”; „*Li-ber-ta-te! Li-ber-ta-te!*”; „*Cinste lor!*”; „*Vrem victorie!*”; „*Și acum! Și acum!*”; „*U-ni-ta-te! U-ni-ta-te! U-ni-ta-te!*”.

Caransebeș:

Zaharia Drăghiță (muncitor, lider revoluționar, președinte al Asociației „21 Decembrie 1989” din Caransebeș):

Zaharia Drăghiță: – Lucram pe cea mai importantă mașină din uzină. Și-am încercat să-mi lămuresc colegii: „Mă, fraților, ăia mor la Timișoara și pentru noi! Haideți să facem ceva!” (...) În data de 18 am reușit să lămuresc 12 colegi. Neștiind că

majoritatea erau în asentimentul meu, dar le era teamă. Ne uitam sus, la macarale, era plin de Securitate. Ne urmăreau orice mișcare. Ei, în data de 18, când au fost arestați primii (n.n. – reținuți și condamnați, în baza Decretului 153/70), patru muncitori de la A.C.H.: Radu Emil, Luniță Viorel-Costel, Sanda Vasile, Szeri Octavian. În aceeași zi, 18.12.1989, au apărut primii fluturași anti-Ceaușescu, matrița fiind construită de Pompiliu Mateescu și Aurel Păsat (vezi Mihai Rădulescu, *Bun venit, Libertate!*, ediție revăzută și adăugită, Editura Nagard, Lugoj, 2014, p. 16), ne-au chemat în sala de mese să dăm în scris, să ne găsească grafologic pe cei care au scris pe garduri. Că la noi, în 17 noaptea, 18 dimineața, s-a scris pe garduri: „*Jos Ceaușescu! Jos comunismul!*”... Știam tot ce se întâmplă la Timișoara. Adică, în mare, ascultam „Europa liberă”. Și mai veneau colegii... cu mașini, cu tot. Și, în data de 21, n-am mai rezistat.

Liza Kratochwill: – Ce s-a scandat?

Z.H.: – „*Jos Ceaușescu!*”, „*Jos comunismul!*”, „*Libertate!*”, „*Fraternitate!*”...

L.K.: – De Timișoara s-a scandat ceva?

Mihail Rădulescu, jurist (în 1989 judecător la Caransebeș):

– Și de Timișoara. „*Solidari cu Timișoara!*”...

Z.D.: – Da. Aici au fost... nu știu cum să mă exprim, oamenii atât de uniți... „*Timișoara! Suntem alături de voi!*”... am și plâns pe traseu.

Reșița a urmat spiritul solidar cu Timișoara – prin glasul muncitorului Irinel Struță: „*Tineri, la arme!*”, „*Să apărăm liniștea orașului!*”, din seara de 21 decembrie, dar înarmarea necontrolată a populației, asemeni Brașovului, alt oraș industrial (și turistic), a dus la multe victime: 24 de morți, dintre care 16 militari, în infernul gloanțelor fatale, până în 26.12.1989, gloanțe trase chiar până în 2, 3 ianuarie 1990. Și în acest oraș s-a scandat în 21 și în 22 decembrie: „*Nu cedăm!*”; „*Jos tiranul!*”; „*Jos Ceaușescu!*”; „*Vrem libertate!*”, dar și „*Moarte pentru moarte!*”; „*Am învins!*”; „*Suntem liberi!*”; „*Țara e liberă!*”.

București:

- Liza Kratochwill: Se întâmpla în ziua de 21?

Carmen Alexandrescu, vicepreședintele Asociației „21 Decembrie 1989” din București, participantă la evenimentele din Decembrie 1989:

Carmen Alexandrescu: – 21. Începuse lumea să se adune și în față, la Teatrul Național... lumea a încercat să ocupe carosabilul și, la un moment dat, au trecut niște tancuri sau T.A.B.-uri. Deci erau de alea, pe roți mai ușoare... a trecut unul, a mai trecut încă unul, pe rând, mai multe. Lumea a încercat să vină, chiar au încercat să se cațere unii pe el, noi eram cu „*Fără violență!*”. Și nici nu ne puteam imagina că se poate trage. Și toată lumea care venea acolo știa ce s-a întâmplat la Timișoara... cum spuneam, au trecut T.A.B.-urile astea, după aceea, iar ne-am reunit, am început să cântăm „Hora Unirii”, după aceea, „*Ieri în Timișoara, azi în toată țara!*”, „*Jos dictatura!*”, deci lozinci. Și strigam și noi cum puteam. Și se filma din „Inter”... de la

etaj, în după-amiaza de 21. Pentru că, la un moment dat, pe la ora 4.00-5.00, a fost un rănit, cineva a fost împușcat în zona aia, aproape unde-i troița acum, deci în zona mai către intersecția Universității. (...) Seara, când am ajuns acasă, la șapte, șapte și ceva, mai venisem cu o prietenă, noi încercasem în piață să cântăm „Deșteaptă-te române!” și nu se știau versurile. În afară de prima strofă nimeni nu știa versurile. Dar noi venisem, că noi boicotam de-o săptămână, și venise un prieten care fusese prin Moldova și apăruse într-o revistă cântecul cu „Deșteaptă-te, române!” și ne-a adus un ziar... am scris toți, cu indigouri fiecare, cuvintele cântecului „Deșteaptă-te, române!”... Deci eu am tot fost la C.C. în față. Am auzit toate discursurile, la un moment dat, a fost prezentat Verdeț, parcă, să vorbească, lumea a huiduit și s-a spus „Fără comuniști!”... În 22, când s-au retras, pe la 11.00 s-au retras de pe stradă, de dimineață erau militari cu milițieni, când am venit eu spre piață, pe la unșpe ăștia s-au retras... Era încă un milițian în intersecția aia, asta m-a surprins, care dirija circulația, imperturbabil. Era de necrezut! În Piața Rosetti. De ce? Ulterior, în următoarele zile, n-am mai văzut, nu s-a mai văzut milițian pe stradă. La unșpe n-a mai fost armată pe stradă, la C.C., în față, era o mulțime de oameni, nu existau armate și tancuri, care au apărut seara, după ce Iliescu a plecat de la C.C., s-a dus la Televiziune. Deci nu s-a tras în 22 decât după ce s-a lăsat întunericul. Deci pe la cinci, șase, fiind iarnă, după ce s-a lăsat întunericul, după reacția lumii din față: „Fără comuniști!” și „Jos comunismul!”.

Conform unor înregistrări-document, filmări făcute și de amatori, în capitala țării se striga, în 21 decembrie 1989, în jurul orei 22.00, în Piața Universității, zona „Intercontinental”, „Dales”, Bibliotecă, atunci când se trăgea, se spărgea, se dădea foc la clădiri și TAB-uri, se murea: „Ti-mi-șoara!”, „Nu plecăm!”, „Cinste lor, Eroilor!”, „Fără Ceaușescu!”.

Din 22 decembrie și în zilele ce au urmat, dinspre Calea Victoriei până la clădirea Radio-Televiziunii și în împrejurimi se striga: „Libertate!”, „Soldate, hai cu noi!”, „Fără violență!”, „Adevărul!”, ca și la Comitetul Central; „Poporul și armata!”, „Nu-l vrem!” – la apariția în balcon a prim-ministrului din Biroul Permanent al P.C.R., Constantin Dăscălescu, pus în fața masei să-și anunțe demisia și pe cea a guvernului său comunist, când a anunțat că e *alături de popor*, după fuga președintelui Ceaușescu.

În 22 decembrie 1989, din Studioul 4 al Televiziunii Române Libere, erau transmise comunicate incendiare, dar și apeluri și îndemnuri, precum: „Români, apărați țara!”, „Țara este numai una!”, „Trăiască România!”, „Trăiască poporul român, liber, demn, independent!”.

„Către poporul român:

Nu întrerupeți manifestațiile până la căderea guvernului Ceaușescu!

Cereți formarea unui guvern provizoriu, care să organizeze alegeri libere!

Ocupați primăriile, redacțiile și tipografiile, studiourile de radio-tv și folosiți-le în interesul poporului! Fără violență!

Grevă generală până la căderea guvernului Ceaușescu!”

„Către Armata și Securitatea română:
Nu trageți în poporul român!
Rămâneți în cazărmi și interveniți numai în apărarea poporului român!
Fiți gata să apărați poporul român împotriva bandelor de ucigași ai dictatorului
Ceaușescu!
Ucigașii vor fi pedepsiți!”

Către reprezentanții Partidului Comunist Român:
Desolidarizați-vă de conducerea criminală!
Cereți demisia guvernului!
Eliberați deținuții politici!
Dați adevăr poporului!”

În acest context, trebuie precizat că lozinca specifică Bucureștiului, din seara aceea de 22 decembrie, a fost: „*Oleee! Ole! Ole! Oleeee! Ceaușescu nu mai e!*”, iar în 24 decembrie: „*Ceaușescu va plăti pentru moartea de copii!*”, pentru ca, în februarie 1990, să se strige: „*Vrem alegeri fără Front, Iliescu ne-a-nșelat!*”.

Confruntând mărturia de mai sus cu un video-document cu manifestații din București, din după-amiaza de 22.12.1989, în care se poate observa o pânză pe o clădire cu lozincile «*Jos comunismul!*» și „*Jos tiranul!*”, se poate deduce o inadvertență raportat la ceea ce afirma, în repetate rânduri, gen. Dan Voinea, procuror militar, anume că din 22.12.1989 nu s-a mai strigat în niciun oraș revoluționar „*Jos comunismul!*” (în contextul victimelor de după 22): „Din 22 acești revoluționari care intraseră să-i ia gâtul lui Ceaușescu, în clădirea C.C.-ului, nu mai aleargă nici după Ceaușescu, nici după ălalalți, aleargă toți și se aliază cu cei cu care se bătuseră, până în 22, se aliază să prindă teroriști. Adică până ieri strigau împotriva Securității și de-acuma sunt «*Securitatea e cu noi!*»... și nu mai strigă nimeni «*Jos comunismul!*» în 22, dacă observați, și nici în Timișoara...”.

Contrar considerației magistratului Voinea, trebuie subliniat că la Timișoara s-a scandat și ulterior momentului 20 decembrie, și în 22 împotriva guvernului comunist, scandări urmate de noi victime. Chiar și aici. Și-am să exemplific cu probe desprinse din filmări-document și din alte localități, unde scenariul acțiunilor a fost asemănător: Brașov, Cluj, Sibiu (chiar și Oradea, Cugir, Constanța, dar cu manifestări mai slabe).

O problemă fără echivoc este că cele mai multe victime au fost după 22 decembrie 1989, deci după ziua de vineri, când Ceaușescu a fugit cu elicopterul, de pe clădirea Comitetului Central. Și tot din noaptea acelei zile începe măcelul în toată țara, ca și la Timișoara, care nu conținește până la executarea cuplului Ceaușescu, în 25 decembrie, în unele locuri chiar și în 26 decembrie (vezi Hunedoara). Victimele din ultimele zile ale lunii decembrie (25-31.12.1989) constituie cazuri izolate, diverse incidente soldate cu morți și răniți prin împușcare, care trebuie instrumentate și studiate separat.

Braşov, 22.12.1989, ora 8.25

Mulţimea de braşoveni protestează în stradă: „*Libertate! Libertate! Libertate!*”; „*Fără violenţă!*”; „*Armata e cu noi!*”; „*Ceaşescu vinovat, criminalii judecaţi!*”; „*Noi de-acia nu plecăm, nu plecăm acasă, până nu vom câştiga libertatea noastră!*”; „*Jos Ceauşescu!*”; „*Jos vampirul din Carpaţi!*”; „*Libertate!*”.
ora 11:13, vizavi de clădirea Judeţenei de Partid: Masa de oameni, în faţa şirului de soldaţi care barează intrarea în faţa Judeţenei, scandează: „*Braşov-Tişişoara! Braşov-Tişişoara! Braşov-Tişişoara!*”.

Mulţimea aplaudă grupul reprezentanţilor săi, care se îndreaptă spre intrarea în Judeţeană, pentru tratative, şi scandează: „*Noi suntem poporul! Noi suntem poporul!*”; „*Fără violenţă!*”; „*Oraşul e cu voi!*”; „*Armata e cu noi!*”; „*Jos cu criminalul!*”.

Ora 11:28 Mulţimea, aflată faţă în faţă cu scutierii şi Armata, continuă să aştepte şi să scandeze: „*Noi de-aceia nu plecăm, nu plecăm acasă, până nu vom câştiga libertatea noastră!*” şi „*Jos guvernul P.C.R.!*”.

Ora 11:41 „*Jos cu guvernul! Jos cu guvernul!*”; „*Păcat! Păcat! Aveţi copii şi fraţi! Păcat! Păcat! Aveţi copii şi fraţi!*”

Cluj, 21.12.1989, ora 16:37 În zona centrală se aude: „*Jos Ceauşescu! Jos Ceauşescu!*”. Martorul Răzvan Rotta e unul din cei care au immortalizat momentele în care oamenii scandează, în Piaţa Unirii şi Piaţa Libertăţii: „*Strigau: Libertate!, strigau Tişişoara!, strigau Pace!... aşa ceva, Fără violenţă!... N-am auzit şi am mai spus-o, nu cred c-am auzit atunci ceva de Jos comunismul! sau Jos Ceauşescu!*”.

Sibiu, 22.12.1989, 13:22 Se trage. Vocea unui sibian se distinge slab în acest zgomot asurzitor: „*Poporul a învins!*”

24.12.1989, ora 9.04 În Sibiu se mai trage şi sunetul se contopeşte cu glasuri sparte... „*Libertate! Libertate!*”... şi cu imaginea oraşului răzvrătit, cu inscripţii: „*Dracula de Scorniceşti!*”; „*Vrem libertate! Libertate!*”; „*Nu mai vrem ceauşism!*”.

Sibienii, cu gând pios pentru victimele de la Tişişoara, cu drapele fără stema reseristă, îngenunchează şi scandează: „*Ole! Ole! Ole! Ceauşescu nu mai e!*”, „*Glorie celor căzuţi!*”; „*Victorie!*”; „*Trăiască dreptatea!*”; „*Armata e cu noi!*”; „*România liberă!*”; „*Libertate şi frăţie!*”; „*Uraaaa!*”.

În **27 decembrie 1989**, în vitrina unui magazin alimentar, „*Bulevard*”, printre distrugerii, se mai păstra, scris cu vopsea: „*Vrem mâncare!*”; „*Jos Ceauşescu!*”.

Pe lângă aceste înregistrări originale, majoritatea din filmări de amatori, există şi participanţi militari la evenimente, precum Cătălin Raymond Tabarcea, care mi-a mărturisit (în urmă cu un an):

Cătălin Tabarcea: – Pe vremea respectivă, decembrie 1989, eram în anul III, elev al Şcolii Militare de Ofiţeri Activi „*Nicolae Bălcescu*”, la arma Infanterie. 20 decembrie, noaptea... o informaţie că mocneşte, că fierbe şi Sibiu, c-au văzut pe ziduri scris: „*Jos Ceauşescu!*”, „*Jos tiranul!*” şi toţi... şi aici aş vrea să marchez un lucru foarte important, toţi ne puneam întrebarea: „*Doamne fereşte! Ce vom face*”

dacă vom fi nevoiți să tragem? Ce se va-ntâmpla?” În 21 dimineața, în jurul orelor 8.30, a fost adunarea, a durat o oră, în jurul orelor 9.30-10,00 am primit ordin de la București: „Muniție de război!” Aurel Dragomir ne-a spus: „Încercați, vorbiți cu ei, vedeți de partea cui sunt, ce vor!”

Liza Kratochwill: – Dragomir a ordonat atunci să faceți uz de armă?

C.R.T.: – Nu a zis atunci. În Piață, dacă știți Piața din Sibiu, are forma unui patruleter neregulat. Și-n fiecare colț este câte-o stradă. Cea care merge către centru, Bulevard, cea care este dinspre Brukenthal, cea de la turn, unde este turnul acela, și cea dinspre „Dunărea”, era un restaurant. Huiduieli, înjurături... Până am ajuns în piață, când am trecut pe lângă Spitalul Județean, iar ostilitate... sticle, pietre, cu tot ce puteau. Eu am luat ceva în cap, cred că am luat o sticlă... Am avut curajul să mă uit în ochii oamenilor. Fețe schimonosite de ură și de... „*Asasinilor! Cretinilor! Nemernicilor! De partea cui...?*” Gândiți-vă că nu numai noi ascultam „Europa Liberă”! (...) După foc de avertisment, s-a făcut liniște, a fost acel declin: „*Armata n-a tras, a tras în aer! Armata e cu noi!*”

L. K.: – Ce se mai scanda?

C.R.T.: – „*Jos Ceaușescu!*”; „*Jos tiranul!*”; „*Armata e cu noi!*”; „*Azi în Timișoara, mâine-n toată țara!*”; „*Mă, copii, nu trageți!*”; „*Da' cine trage? Că nu tragem. Noi nu tragem, că suntem și noi... c-avem și noi părinți acasă!*” „*Dacă e...?*” „*Nu se pune problema!*” Mi-aduc aminte că, dacă nu cumva... asta a fost în 22.

Despre **Slatina**, Constantin Soare (martor) îmi povestea, în decembrie 2014:

Constantin Soare: – În 22 au ieșit toți în stradă.

Liza Kratochwill: – Cum au manifestat, ce s-a întâmplat?

C.S.: – Au rupt, au intrat în Consiliul Popular, au intrat peste ei...

L.K.: – Ce s-a scandat? De Timișoara?

C.S.: – „*Jos comunismul!*”, „*Vrem fraternitate cu Timișoara!*”...

Cei din Slatina au ieșit la îndemnul timișorenilor, pentru că, într-adevăr, în 21 decembrie 1989, la balconul Operei din Timișoara, se afirma: „În Gara de Est trei garnituri din Slatina așteaptă să vină aici, să ne întărească și să ne ajute! Trebuie să-i hrănim!”.

În județul **Teleorman**, la **Alexandria**, în **22 decembrie 1989**, populația se adună în fața Comitetului Județean, moment care e filmat. Mulțimea, în expectativă, scandează: „*Timișoara! Timișoara! Timișoara!*”; „*Alegeri libere!*”; „*Li-ber-ta-te! Li-ber-ta-te!*”; „*București! București!*”; „*Trăiască Armata română!*”; „*Asasinii!*”; „*Trăiască libertatea!*”.

În **24 decembrie** continuă: „*Nu ne supunem Bucureștiului!*”; „*Fără oamenii lui Ceaușescu!*”; „*Noi alegeri!*”; „*Armata e cu noi!*”; „*Fără Negrea!*” (n.n. – col. Eugen Negrea, comandantul Miliției Județene) și „*Noi suntem poporul!*”.

Din această retrospectivă a scandărilor din timpul evenimentelor, conform altor criterii, mai sunt de observat și identificat:

Scandări comune, spontane și organizatorice: cele mai strigate: „*Jos călăul!*”; „*Jos cu clanul!*”; „*Jos cu pantofarul!*”; „*Jos cu cizmarul!*”; „*Jos cu dictatorii!*”; „*Noi de-aicea nu plecăm, nu plecăm acasă, până nu vom câștiga libertatea noastră!*”; „*Jos cu trădătorul!*”; „*Jos cu tiranii!*”; „*Jos guvernul!*”; „*Libertate!*”; „*Criminalii condamnați!*”; „*Jurăm, jurăm, jurăm să câștigăm!*”; „*Nu trageți! Nu trageți în popor!*”; „*Fără violență!*”; „*Măcelar din Scornicești, cine dracu' crezi că ești?*”; „*Și voi aveți copii!*”; „*Să fie judecat! Să fie judecat, aicea în Banat!*”; „*Țara e a noastră!*”; „*Victorie!*”; „*Copilul libertății!*” (strigată la Timișoara, în Piața Operei, devenită Victoriei, la nașterea unui copil botezat Victor; unica din toată țara); „*Trăiască libertatea! Trăiască România!*”; „*România liberă!*”; „*Trăiască poporul... Živeli...!*” (strigată și în limba sârbă de la tribuna din Timișoara); „*Am învins!*”; „*Clopotele!*”; „*Să bată clopotele!*”; „*Jos cu securiștii!*”; „*Hoții!*”; „*Să moară Ceaușescu!*”; „*Dreptate pentru toți!*”; „*Noua Alba-Iulie!*”; „*Moșii! Moșii! Moșii! Moșii din Avram Iancu la poartă!*”; „*Capitala Timișoara!*”; „*Trebuie delegație!*”.

Se mai cerea de către organizatori, în acord cu mulțimea: „*Fabrica de pâine, de lapte, Comtim-Frigo, nu întrerupeți lucrul! La fel telecomunicațiile, depindem de voi... Trăiască Telefoanele, Poșta, Telegraful, Radioul!*”; „*S-avem alt conducător până la revelion!*”; „*Plopul face pere!*”; „*Sunt copiii noștri!*”; „*Ceaușescu și soția ne-au furat copilăria!*”; „*România nu te vrea nici pe tine, nici pe ea!*”; „*Poporul nu te vrea!*”

„*Ceaușescu e un porc, cel mai bun pentru export!*”; „*Ceaușescu, condamnat pentru morții din Banat!*” (la Adunarea populară de la Timișoara, Piața Operei, 21.12.1989, în jurul orei 14.00, când s-a anunțat din balcon: „*Mergem cu drapelul nostru la Valea Jiului!*” și în seara aceleiași zile, când balconiștii, ajutați de actori, au

improvizat momente artistice pentru toată suflarea din piață, care trebuia să reziste la frig și să înfrunte riscurile rămânerii peste noapte).

Scandări politice sau ideologice: „*Să vină Dăscălescu!*”; „*Jos cu Dăscălescu! Dăscălescu!*”; „*Demisia!*”; „*România liberă!*”; „*Jos cu comunismul!*”; „*Trăiască F.D.R.!*” (20.12.1989, balconul fostului Comitet Județean de Partid, respectiv balconul Operei Române din Timișoara), dar și „*Gorbaciov, reforme!*” – slogan care, așa cum mi s-a confirmat într-un interviu, a fost strigat în Timișoara, chiar din 17.12.1989, fiind auzit și de soția dr. Tăut, lovit cu patul puștii, de un militar din cordonul de lângă intersecția dintre Hotelul „Continental” și Policlinica 3, ridicat brutal, arestat la Securitate, torturat și închis la Penitenciarul din Popa Șapcă, maltratată și aici, eliberat după demonstrațiile din Piața Operei din 20 și apoi din 21 decembrie 1989, când circa 100.000 de bănățeni scandau, la îndemnul celor din balcon: „*Unde e Bălan?*”; „*Vrem pe Bălan!*” sau „*Vrem pe Bălan, că-i de-al nostru*”

bănăţean! Vrem pe Bălan, sânge bănăţean!”, dar și „Vrem alegeri libere!”; „Singur s-a ales, nu noi l-am ales!”; „Care e conducătorul ce votează cu poporul?”

.Punând în text înregistrările audio de arhivă și video-documentele din timpul evenimentelor, începând cu cele de la Timișoara, am mai constatat un tip de scandare, una dintre cele mai definitorii ale revoltei populare. Este vorba de **scandările de atitudine și personificare**, cum ar fi: „*Jos cu Ceaușescu!*” (răsunând pe străzile Timișoarei încă din 16.12.1989) și varianta sârbească „*Dole Čaušesku!*” (unică în Timișoara, 21.12.1989, tribuna din balconul Operei); „*Jos familia Ceaușescu!*”; „*Jos clanul!*”; „*Jos dinastia!*”; „*Jos pseudochimista!*”; „*Nu plecăm!*”; „*Jurăm! Jurăm! Jurăm să nu plecăm!*”; „*Nu vă fie frică!*”; „*Nu ne este frică!*”; „*Nu cedăm în fața lor!*”; „*Luptăm, luptăm, luptăm și câștigăm!*”; „*Vom muri, dar nu plecăm!*”; „*Vom muri și vom învinge!*”; „*Vom muri și vom fi liberi!*” (conține o încărcătură biblică, a Golgotei și crucificării de care vorbea și conf. Smaranda Vultur, altfel spus, spiritul de sacrificiu); „*Noi suntem poporul!*”; „*Nu suntem huligani!*”; „*Noi suntem aici, în piață, lașii stau acasă!*”; „*Nu ne este frică, Ceaușescu pică!*”; „*Noi de-aicea nu plecăm, nu plecăm acasă, până când ne câștigăm libertatea noastră!*”; „*Ceaușescu condamnat pentru sângele vărsat!*”; „*Ceaușescu vinovat pentru morții din Banat!*”; „*Ceaușescu, cine ești? Un tiran din Scornicești!*”; „*România nu te vrea nici pe tine, nici pe ea!*”; „*Banatu-i fruncea!*” (21.12.1989, Piața Operei); „*Ceaușescu, asasin al poporului român!*”; „*Ceaușescu și soția, criminali în România!*”; „*Ceaușescu judecat pentru sângele vărsat!*”; „*Vino-acasă repede, Ceaușescu, unde ești?*”; „*Acum sau niciodată!*”; „*Să se arate!*”; „*Să-l vedem!*”; „*Jos Securitatea!*”; „*Doctorul Tăutu!*”; „*Dialog!*”; „*Vesa! Vesa!*”, dar și „*Fără tratative!*” (strategică, dacă ar fi să raportez tipul acestei scandări la categoriile lui istoricului Florin Medeleț); „*Noi suntem poporul care trudește!*”; „*Nu ne vom lăsa!*”; „*Ceaușescu, poți și tu ca Honecker!*”; „*Să ardă și el ca lumânarea!*”; „*Asasinii! Criminalii!*”; „*Vom învinge!*”; „*Victor!... Victoria!*”; „*Eroii din Giroc!*” (21.12.1989, Piața Operei, Timișoara).

Scandările strategice au fost mai cu seamă: „*Jos terorismul!*”; „*Vom lupta pentru popor!*” – scandate de cei de la U.S.L.A. în 24 decembrie 1989, dimineața, la sediul lor din București, după ce i-a vizitat șeful Securității, ministrul de Interne Vlad, împreună cu reprezentanți ai C.F.S.N.

Scandări de dimensiune materialistă și spirituală (metafizică): „*Vrem căldură, vrem curent și mâncare fără rație!*”; „*Ce-i în shop și la noi!*”; „*Vrem saloane de Crăciun, nu conducător nebun!*”; „*Libertate!*”; „*Cinste lor, Eroilor!*”; „*Există Dumnezeu!*”; „*Ceaușescu Nicolae, n-aveai pace în mormânt!*”; „*Blestemați pe veci să fie!*”; „*N-aibă doliu național!*” – cele din urmă ținând de antropologie, mai precis de tradiție și cultură – ritualul blestemului (Timișoara, 20.12.1989) și „*Jos satanismul! Jos minciuna! Jos necredința! Nu suntem păgâni! Noi suntem creștini! Dumnezeu e cu noi!*” (21.12.1989, Piața Operei din Timișoara). După modelul Timișoarei, Ion Caramitru afirma, pe un ton revoluționar, ridicând o cruce către cei din fața televizoarelor, din Studioul 4 al TVR, în 22/23.12.1989: „*Dumnezeu se naște... astăzi și întotdeauna!*”, în timp ce un crainic anunța: „*Clopotele trebuie să bată în toată țara, până la victoria finală!*”.

Pentru Timișoara a mai fost caracteristică o scandare, pe care o consider de natură **patrimonială**: „*Drapelul la muzeu! La muzeu! La muzeu! La muzeu!*” – sugestie din rândul populației adunate, în 22.12.1989, în Piața Operei.

Pentru că adevărul stă și în statistică, am identificat, deocamdată, peste 200 de scandări (pe parcursul cercetărilor de istorie orală e posibil să fie descoperite altele) pe zone, zile și ore (unele pot fi incluse la câte două-trei categorii), la care se adaugă cele din alte locuri ale țării unde s-a murit, scandându-se la unison: „*Timișoara! Timișoara! Timișoara!*”... glăsuiri ale românilor cu suflete descătușate.

Iată deci evenimentele decembriste, consumate în două **dimensiuni: biblică** (cea a Sfântului Ioan Botezătorul, care prevestea că va veni regele suprem al omenirii, Isus, fiul lui Dumnezeu Tatăl Atotceresc; cea a Sfântului Gheorghe în luptă cu balaurul) și **mitică**. Precum în *mitul din Phaidros*, al lui Platon, am marcat scandările și tipul lor, iar perceperea lor este condiționată de eul personal și de experiențele trăite, lăsând în sufletul fiecăruia o amprentă, precum inelul (pecetea) în ceară, ca un artefact de suflet al istoriei recente despre oameni, fapte sau destine pecetluite în cursul evenimentelor. Luând în considerare preocuparea lui Paul Ricoeur, s-ar mai putea spune: pentru ca *memoria* să nu devină *uitare*.

Liza **KRATOCHWILL** (jurnalist)

OPINII ȘI ATITUDINI

Arc peste timpul Memorialului Revoluției

April 24th 2015 was the day when “Memorialul Revoluției” Association proudly celebrated 25 years of continued existence at its new premises in Timișoara, Strada Oituz 2b. This 25th anniversary gathered not only the living founders of our non-governmental organization but also very important guests, loyal collaborators and active supporters of both the establishment itself and its wide range of cultural and historical activities. Our Jubilee anniversary was the perfect moment to complete the oral history of the city, of the country and of this organisation who added a new page in its chronicle.

Likewise the bridges of Timisoara, which played an essential role in the history of the city (that of silent evidentiary witnesses to the repression of December 1989), “Memorialul Revoluției” is a reliable witness and at the same time, an accurate observer of all that had happened back then, as well as of everything that has been said or left unsaid, being as steady as the bridges – an arc over time on such an important day.

Key-words: Ioan Savu, Teodor Stanca, Marius Mioc, Dan Ciobotaru, Ștefan Luca, Petru Ehegartner, Ilie Stepan, Cornel Ungureanu, Marcel Tolcea.

Despre fapte, reușite și perspective de vorbă cu:

Ioan Savu – lider al Revoluției Române din Decembrie 1989, de la balconul fostului Comitet Județean de Partid, azi Prefectura și Consiliul Județean Timiș, organizator al dialogului cu Constantin Dăscălescu și autoritățile centrale și județene ale P.C.R., pentru transmiterea, la Ceaușescu, a celor cerute de manifestații de la Timișoara, în urma represiunii armate

Liza Kratochwill: – Domnule Savu, „inima Revoluției timișorene”, cum apreciați cei 25 de ani parcurși de Asociația Memorialul Revoluției?

Ioan Savu: – Păi, cu frământări. Cu multe eforturi, cu multe dezamăgiri, s-au făcut eforturi și financiare, dar nu în primul rând financiare, deși acelea sunt chiar importante. A trebuit să se reia totul de la început, în altă locație. Nu-i ușor lucrul acesta. De regulă, oamenii renunță, îi demobilizează când văd că sunt multe piedici.

L.K.: – Cum vi se pare clădirea aceasta și ce s-a făcut, comparativ cu fostul sediu?

I.S.: – Cred că-i mai așezat locul aici. E mai bun pentru asta. În vânzoleala orașului, acolo, nici n-aveai unde să te oprești cu mașina, de exemplu. Când intri aici, simți altfel. Poți să mai faci câte ceva prin jur, am văzut că s-au făcut, deja, monumente și se vor mai face. Este un loc bine ales aici.

L.K.: – Vizavi de noul monument, dumneavoastră știți foarte bine că Memorialul are un ansamblu de 12 monumente în oraș, are cărți, are un Centru de Cercetare și Documentare. Din acest punct de vedere, cum apreciați rezultatele de până acum?

I.S.: – Foarte bine. De fapt, sunteți cam singurii care ați făcut lucrurile astea. Se simte, totuși, nevoia unui monument reprezentativ pentru Revoluție și pentru Timișoara. Ar trebui discutat. Sigur, au trecut 25 de ani, era nimerit să fie la 25 de ani, dar nu contează atât de mult la câți ani, contează c-ar trebui să existe. Este locul de unde a început Revoluția Română, locul de unde au început niște schimbări de mentalitate. Sunt multe de făcut încă, dar sunt lucruri, locul unde s-au făcut lucruri, poate pentru prima dată, în Centrul și Estul Europei. Au fost primele alegeri pentru Consiliul Municipal și Consiliul Județean, din 27 și 29 ianuarie 1990. Nu prea s-a mai întâmplat să se facă atât de rapid alegeri democratice. A fost fenomenul C.A.D.A., a fost Proclamația de la Timișoara...

L.K.: – Și, iată, Asociația Memorialul Revoluției. Cum vedeți această asociație ca entitate în sânul orașului Timișoara? În trei cuvinte, ca o definiție pentru Memorial și ceea ce înseamnă el pentru oraș, pentru țară, pentru Europa.

I.S.: – E o memorie concretă. Atunci când lumea uită – prea repede uită! –, este o piedică în calea uitării. Dar să nu zicem o piedică, este un reper viu în calea uitării timișorenilor, a românilor și a altora, vizavi de Revoluția Română.

Teodor Stanca – președintele Asociației Foștilor Deținuți Politici, lider al revoltei studențești din 1956, din Timișoara

Teodor Stanca: – Memorialul a reușit fantastic de mult, este, de-a dreptul, aș putea spune, deasupra posibilului, parcă a depășit posibilul! Câtă strădanie, cât a adunat, câtă lume adunată în jurul acestei idei de Memorial! Și cred că este un loc în care ar trebui să ne vedem mai des, să ne reamintim despre ce a fost și înainte de Revoluție, și cu ocazia Revoluției, și ce-am așteptat și cu ce ne-am ales, sunt atâtea semne de întrebare la care nu avem suficiente răspunsuri.

Eu, ca președinte al Asociației Foștilor Deținuți Politici, trebuie să-mi exprim regretul că nu am fost, totdeauna, suficient de implicat în problemele acestui Memorial, pentru că, mă rog, destinul nostru a fost de-așa natură încât, după ieșirea din închisori și după trecerea atâtor ani, suntem tot mai puțini, tot mai bătrâni, cu probleme cu care ne luptăm în fiecare zi, de aceea nu mai suntem prezenți așa cum ne-am fi dorit sau cum am fost la începutul anilor '90. Dar, cu toate astea, sigur că am ținut legătura cu domnul Orban. Ceea ce pot eu să spun și, mă rog, mă bucur că ceva, ceva din trecutul meu, să zic așa, din 1990 până acuma... am reușit să leg o picătură din acest Memorial, atunci când am fost deputat, am fost unul care am dat un vot, în Parlamentul României, pentru ca acest Memorial să devină o instituție de interes național și s-au votat atuncea, pentru prima dată,

alocări de fonduri bugetare și, tot în perioada aceea, am reușit, prin relațiile pe care le aveam atunci, să aduc și niște sponsorizări pentru Memorial. Dar consider că este foarte puțin, față de ceea ce s-a realizat aicea și, de aceea, n-am decât cuvinte de mare respect și grațitudine pentru efortul acestei echipe conduse de domnul Orban.

Liza Kratochwill: – Dumneavoastră sunteți modest, dar acel vot a fost ca picătura definitivă în ocean, să zic așa. Dar, personal, cu ce idealuri ați trăit primele zile de libertate?

T.S.: – Păi, aici este problema! Noi, foștii deținuți politici, n-am renunțat niciodată la ideea că n-o să se schimbe ceva în viața țării și în viața noastră. Așteptam. Și, atunci când au început să apară mișcări în interiorul sistemului comunist, semne de libertate, desprinderea unor țări din sistem, atunci, în '89, eram într-o așteptare febrilă să se petreacă același lucru și la noi. De aceea, eu zic că toți foștii deținuți politici care au ieșit, și ei, în stradă, împreună cu marea majoritate a populației Timișoarei, au strigat sau au simțit în sufletul lor ideea de „Jos comunismul!” și mai puțin de „Jos Ceaușescu!” – așa cum o parte o înțelegea, dintre cei care erau participanți.

L.K.: – Dumneavoastră ce-ați strigat atunci? Erați în Timișoara...

T.S.: – Păi, „Jos comunismul!”, nu puteam să strig altceva decât „Jos comunismul!”. Sigur că...

L.K.: – Când, vă amintiți, știți exact prima oară, deci prima zi în care ați strigat „Jos comunismul!”, atunci?

T.S.: – Păi, chiar... pentru noi, cel puțin, noi știam că nu poate să reziste regimul lui Ceaușescu...

L.K.: – Dar, efectiv, când s-a întâmplat să strigați?

T.S.: – Noi, încă din primul moment, am zis că mergem acolo, în ideea că va trebui să înțeleagă lumea că trebuie să se termine cu comunismul; acuma, nu pot să spun exact în ce zi...

L.K.: – Vă referiți la Piața Operei, da...

T.S.: – La Piața Operei, sigur că da! Dar a fost pe tot traseul ăsta...

L.K.: – În prima zi a grevei generale sau în 20? În 19, 20?

T.S.: – Nu, deja din 18... Sigur că da, am fost și cu tot grupul acela de la Comitetul Județean și, pe urmă, în Piața Operei, zi și noapte aproape. Copiii mei, care erau studenți, au stat tot timpul, și noaptea, în piață. Deci era o așteptare febrilă, sigur că era un risc, era o teamă că nebunii vor putea, până la urmă, să folosească, ceea ce chiar și declarau, că, dacă nu se potolesc lucrurile, vor trimite armată, aviație și așa mai departe!...

L.K.: – Dumneavoastră ați trăit cu asumarea acestui risc, încă din anii studenției, pentru că sunteți unul dintre inițiatorii mișcării studențești din Timișoara...

T.S.: – Vedeți, aicea este o chestiune care pentru noi... poate că n-ar trebui...

L.K.: – Atunci cum v-ați exprimat? Avem acel document scris, cu anumite revendicări. S-a scandat ceva?

T.S.: – În '56?

L.K.: – Da. Vorbesc în contextul în care pe mine mă interesează memoria în istoria orală, deci vorbită, cum s-a manifestat?

T.S.: – Vedeți, în 1956 era o atmosferă extrem de interesantă, adică evoluția evenimentelor din Ungaria care, spre sfârșitul lunii octombrie, deja, stăpâneau aproape toată Ungaria, și Imre Nagy declarase că vrea să iasă din Tratatul de la Varșovia; atmosfera de oarecare libertate apăruse deja și aici, în sensul că oamenii discutau foarte liber și pe stradă, și-n tramvaie, și peste tot, mă rog, subiectul discuțiilor era ce se întâmplă în Ungaria. Studenții au fost primii care au receptat acel mesaj, mai ales că noi știam, de la bun început, că, acolo, Ungaria a început printr-o manifestație studențească, în 23 octombrie, deci de la ei a pornit. Și studenții, care aveau și posibilitatea de a fi mai uniți, grupuri mai cu aceleași interese, și profesionale, și de viață, și-așa s-a născut această idee, că trebuie să reacționăm, trebuie să ne exprimăm într-un anumit fel, ca populația să vadă că poate să conteze pe noi. Dar, cum să vă spun, în adunarea aceea studențească, din 30 octombrie, la care au participat din conducerea de la București, conducerea de partid regională, rectorii universităților, au avut loc niște discuții extrem de îndrăznețe, din partea studenților, atacuri directe la politica partidului, nu doar să discute doar probleme studențești de cămin, de cantină, de burse, nu știu ce, din contră, problemele erau ce caută rușii în țara noastră, ce caută la uraniul nostru, la petrolul nostru, mă rog, sistemul ăsta. Era o țară, din punctul nostru de vedere așa era percepută, ca o țară ocupată de armata sovietică și ăsta era punctul principal al cerințelor noastre: retragerea imediată a trupelor sovietice. Dar, pe urmă, au fost și alte lucruri, tot de ordin social și economic. Și, în cadrul acestor discuții, sigur că ele au avut și un caracter din acesta lozincal, să zic... „Ne-am săturat de minciună!”, „Vrem adevărul!”, „Vrem libertate!”, „Ne-am săturat de robie!” și treburi din astea. Dar, cum să vă spun, lucrurile erau de așa natură, atunci, încât noi am vrut să avem un dialog cu puterea și dialogul cu puterea, la ora aceea, nu se putea face, cum s-a făcut în '90... Plecați voi, că vin alții!... Nici nu știam noi cine-s „ălalalți” care puteau să vină, în momentul respectiv. Și-atunci noi vroiam ca ei să înțeleagă că nu se mai poate așa și că trebuie să facă ceva pentru poporul acesta, care era... trecea prin momente grele.

L.K.: – Spuneți-mi, ce v-a dat putere să rezistați, în acele zile în care ați trecut prin experiența detenției?

T.S.: – Simțământul datoriei împlinite. În sensul că am zis: am venit, am intrat în acel joc, am riscat, nu ne-a obligat nimeni și, dacă am făcut treaba asta, înseamnă că am făcut-o în context cu ce simțeam și, pe de altă parte, atmosfera care era în închisori, cu toată teroarea... Nu vă spun, era un regim absolut de exterminare!... Cu toate astea, noi ne găseam, în mediul nostru de acolo, puncte de rezistență. Și trăiam într-o frățietate. Și credința în Dumnezeu. ăsta era unul...

L.K.: – Era un călău, așa-zis...

T.S.: – Dar toți erau călăi.

L.K.: – ... unul mai zelos?

T.S.: – Cât am fost în Gherla, însuși Goiciu, directorul închisorii, era recunoscut printre cei mai mari... Nu mai știu prenumele.

L.K.: – Mai trăiește?

T.S.: – Nu cred că mai trăiește acuma, dar nu demult cred c-a murit, adică după '90 încă mai era în viață. Și erau foarte mulți în viață după '90, când ar fi trebuit să dea socoteală pentru modul în care erau tratați deținuții.

L.K.: – S-a făcut o inițiativă în sensul ăsta?

T.S.: – Nu se făcuse, în perioada aceea, din păcate, decât așa, în dezbateri publice, dar nu să apară printr-un act normativ sau ceva care să prevadă asta. Mai ales că, după ce-a ajuns Convenția la putere, erau foarte multe alte lucruri urgente pe agendă și noi speram că, încet, încet, lucrurile se vor clarifica și că Convenția va mai avea încă patru ani la dispoziție ca să ajungă și la problemele astea mai delicate privind desprinderea, într-adevăr, de comunism. În jurul nostru, în Parlament, când am fost patru ani acolo, îi vedeam, îi cunoșteam pe unii de unde vin, ce rădăcini au...

L.K.: – Da. Ce părere aveți de modul în care s-au demarat, iată, aceste procese ale comunismului, ale celor care și-au bătut joc de oameni atunci?

T.S.: – Păi, au fost adevărați torționari, călăi, putem să le spunem oricum, pentru că, într-adevăr, pentru ei noi nu reprezentam absolut nimic. Adică noi eram la discreția lor, puteau să facă din noi orice. Puteau să ne omoare, puteau să ne chinuie. Asta este!

L.K.: – Pe scurt, cum apreciați mersul acestor procese? Ce s-a făcut până acum?

T.S.: – Din păcate, ele au numai o semnificație simbolică. În sensul că am mai pus, în atenția opiniei publice, problema trecutului comunist și a crimelor comunismului. Dar ele au venit așa de târziu! Vișinescu ăsta, care are 90 de ani... ce mai poți să aștepti?! Ce poate să mai aștepte lumea de la el? N-are cum să mai plătească pentru ce-a făcut.

L.K.: – Iată, și în Germania, un fost contabil este în fața justiției, astăzi, pentru că a lucrat pentru SS atunci, este acuzat că a contribuit la exterminarea evreilor deportați la Auschwitz.

T.S.: – Da, păi, la ei, crimele lor nu s-au prescris nici acuma. Și, oriunde îi găsește, și acuma îi aduce în fața justiției. Or, noi l-am avut pe Drăghici, i-am avut pe... toți comandanții de închisori, toți șefii de securități județene, mai trăiau atunci, deci erau la dispoziția noastră. Și, totuși, au trecut, au fost protejați, au fost apărați, într-un fel, de oamenii din jurul lui Iliescu și de echipa pe care Iliescu a adus-o, după Revoluție.

Marius Mioc – luptător arestat și bătut în Decembrie 1989, la sediul Securității Timiș și la Penitenciarul din Popa Șapcă

Liza Kratochwill: – O impresie, astăzi, la 25 de ani de existență și activitate efervescentă a Memorialului Revoluției...

Marius Mioc: – Este bine că această asociație, care a reușit să ajungă la 25 de ani și care a reușit să confirme, prin activitatea ei, că este una din multele ONG-uri care există, este un O.N.G. nu numai pe hârtie, ci, efectiv, face câte ceva. Și merită

felicitate pentru 25 de ani, pentru revistele scoase, pentru expozițiile realizate. Lasă ceva în urmă.

L.K.: – În privința informației despre cele întâmplate în '89, mă refer la cărți, la proiecte, am pornit cu procesele: Timșoara, Sibiu, cu revistele (15 numere), iată avem deja 13 monumente, ce părere aveți, care ar fi minusul, ce ar trebui făcut în plus?

M.M.: – Deci este bine că s-au pornit toate acestea, chiar la început, Memorialul nu edita nimica și e bine că, în sfârșit, după un timp, s-a gândit să înceapă și această activitate de editare de cărți, de reviste, și sunt lucruri valoroase care au apărut în aceste reviste. Din păcate, ele nu au o circulație suficientă, inclusiv faptul că nu sunt puse în vânzare, pe mine asta mă deranjează. Sunt, cumva, într-un circuit restrâns, și poate din cauza asta, din lipsă de difuzare. Se mai dă, am înțeles, pe la cei care vin pe-aici, la Memorial, dar nu există în librării, nu prea găsești, și cred că asta este un minus al acestei reviste. În rest, sunt din ce în ce mai bune, ca și conținut, deci mai documentate, cărțile.

L.K.: – Ca subiect? Noi am pornit cu prioritatea abordării evenimentelor din Decembrie 1989, acum s-a mai lărgit aria, sunt și subiecte legate de comunism, de...

M.M.: – Da, am observat și eu...

L.K.: – Dar în privința evenimentelor din Decembrie '89 și a celor postdecembriste, cum apreciați așa, în balanță?

M.M.: – Deci am observat lărgirea tematicii revistei, unele chestii, cum ar fi turneul de fotbal și nu știu ce, mi se par puțin nepotrivite pentru acest tip de revistă, dar ca și conținut este bine că reușește să aibă un... să-și păstreze... să iasă această revistă și adaugă un plus de informație. Acuma informația este foarte mult disponibilă, care există, dar nu este cunoscută. Asta este problema. Deci sunt arhive care, teoretic, pot fi cercetate, dar nu se înghesuie lumea să le cerceteze. Asta este problema.

L.K.: – Mai concret, la care problemă vă referiți?

M.M.: – De exemplu, au apărut acum „Dosarele Revoluției”, site-ul acela în care sunt sute, mii de pagini din procesele Revoluției. Mii! Și s-a anunțat, atunci când a apărut, o scurtă știre în presă, dar foarte puțini cercetători, efectiv, au stat să verifice, să cerceteze ce a apărut acolo. Mai simplu le este la istorici să se plângă: „Vai, n-avem acces la arhive!”, dar de miile de documente la care există acces ei nici nu se interesează. Preferă să meargă cu supoziții, cu speculații.

Dan Ciobotaru – istoric și arheolog, membru în Consiliul Director al Memorialului Revoluției din Timșoara:

Dan Ciobotaru: – E foarte greu să spui cum altfel ar fi putut să fie toate lucrurile astea. La istorie eviți să pui întrebarea așa, însă cred că, din toate variantele posibile, Memorialul a evoluat destul de bine, pentru că el, după 25 de ani, funcționează, are un sediu, are foarte multe speranțe de viitor, expoziții, intenția de a finaliza acest spațiu și de a-l pune în valoare mai bine, ceea ce, până la urmă, pare

să fie vorba de o instituție tânără, nu o instituție deja bătrână de 25 de ani. Eu am venit la Memorial impresionat de personalitatea liderului Memorialului, domnul Orban.

Liza Kratochwill: – Când se întâmpla asta? Să recurgem la metoda istoricului, dată...

D.C.: – Nu mai știu, să tot fie vreo 15 ani. Și mi-a plăcut c-a știut, totdeauna, să-și atingă scopurile și că, din tot fenomenul ăsta al Revoluției de la Timișoara, Memorialul rămâne, cu fiecare an, cu fiecare eveniment, păstrătorul acestor tradiții, un loc în care să rămână, să spunem, partea emotivă, sentimentală, cu cercetarea, cu arhivarea și documentarea cu mare exactitate a fenomenului. Și e foarte important că s-a reușit să se facă lucrul ăsta. N-a fost ușor. Au fost făcute piedici, pe care tot istoricul Memorialului poate să le releve, faptul că au fost și suișuri și coborâșuri, faptul că lucrurile au părut să meargă mai ușor, după aceea mai greu, însă cred că asta este mult, un sfert de secol e foarte mult, și știu foarte multe instituții care au și dispărut în timpul ăsta. Așa că faptul că e păstrat și e funcțională instituția, în toți anii ăștia, și că în spatele nostru în cealaltă sală, se desfășoară lucrările la care sunt foarte multe personalități din Timișoara, e un semn că lucrurile merg foarte bine.

L.K.: – E o performanță.

D.C.: – E o performanță, da. Însăși supraviețuirea e un mare lucru, în lumea tumultuoasă în care ne desfășurăm activitatea asta, să ții viu un fenomen atât de important pentru Timișoara și România, făcând, de foarte multe ori, mai mult decât ceea ce înseamnă activitatea obișnuită instituțională. Asta se vede. E un colectiv în care mulți au lucrat aici, care de mulți ani reușește să atragă atenția asupra acestui eveniment din istoria României. E important și să-l facă internațional, să se vorbească în multe locuri în care expozițiile și cărțile Memorialului ajung. Țasta nu-i un lucru ușor, dacă vezi vitrinele cu cărțile pe care Memorialul le-a scos, realizezi că e, totuși, o activitate continuă și de succes. Asta e important.

L.K.: – Dumneavoastră aveți experiența și cunoștințele unui istoric și ale unui manager, în același timp. Cum vedeți implicarea Memorialului – el este, oricum, ca entitate, în emblema orașului – în perspectiva „Timișoara, capitală culturală europeană”? Ca sugestie, ca idee.

D.C.: – Memorialul să-și desfășoare activitatea, ca de obicei. Trebuie să existe și orașul, să întindă mâna, din cealaltă parte, către Memorial, pentru a participa la acest eveniment. Proiectele cu care se pregătesc pentru „Timișoara, capitală culturală europeană” implică și partea asta. Sper că ea va fi destul de bine dezvoltată. Sper. Întotdeauna trebuie să fie două părți. Memorialul nu poate să facă totul. Trebuie să fie căutat pentru a se implica în acest lucru. E o instituție de tradiție, e cunoscută, nici nu se pune problema, așa că sper că va fi destul de mult implicată. Probabil anul cultural e un an cultural, e o investiție mare, care se face pentru Timișoara, dacă Timișoara obține treaba asta, va fi o emblemă, un brand foarte important pentru mulți ani de-acum înainte. Și ăsta e unul dintre elementele esențiale ale particularizării Timișoarei, a momentului Revoluției de-aici. Și, din discuțiile la care am participat, acolo, niciodată n-a lipsit elementul ăsta. Propuneri,

să spunem, legat de logo-ul asociației, de sigla asociației, întotdeauna Revoluția era prezentă în discuție. Așa că Memorialul este reprezentantul cel mai serios, astăzi, al cercetării acestui eveniment și-al păstrării memoriei Revoluției. Și-apoi orașul este împânzit de monumente care sunt făcute de Memorial și care se văd la tot pasul în oraș. N-ai cum să nu implici lucrurile astea. Sper că, dacă Timișoara va primi acest statut, Memorialul va fi reprezentat așa cum merită, cu toată această pregătire. Are și resurse, are tot ceea ce-i necesar pentru ca să se implice, are un sediu, iată, foarte încăpător, nu e finalizat, dar, probabil, ce-i finalizat în Timișoara? Niciuna din instituțiile oficiale nu are un statut definitiv.

L.K.: – Și, filozofic vorbind, „never say never”.

D.C.: – Și e mai bine așa. Asta ne ține în viață, da.

Ștefan Luca – rănit în Decembrie 1989, membru în Consiliul Director al Memorialului Revoluției din Timișoara:

Liza Kratochwill: – Cu ce gând v-ați implicat în proiectul Asociației Memorialul Revoluției, în sine?

Ștefan Luca: – Pe de-o parte, a fost destul de... Dacă a trebuit să mergem undeva, am mers, dacă a trebuit să facem ceva, am făcut. Deci ce s-a putut am făcut și eu. Așa sper să fie și de-acu' încolo.

L.K.: – Dacă ar fi să schimbați ceva, ce ați schimba?

Ș.L.: – Primele zile după Revoluție. Sau perioada de după Revoluție. Nu e ce s-a dorit. S-a vrut una și a devenit altceva. În ideea asta. În rest, sunt multe care nu depind de noi.

L.K.: – În privința adevărului, unde credeți că ar trebui să tatoneze Memorialul Revoluției? Atât cât îi permite tipul de activitate.

Ș.T.: – Păi, ar fi unele locuri unde nu poate Memorialul să aibă acces.

L.K.: – Acolo unde poate...

Ș.T.: – Unde poate, sper eu că s-a făcut destul, s-a făcut. Unde s-a putut. Unde nu se poate și n-are acces, nu se poate ajunge.

Petru Ehegartner – senator în Parlamentul României, martor la evenimentele petrecute la Timișoara în 1989

Petru Ehegartner: – În primul rând, trebuie remarcată stăruința și tenacitatea domnului doctor Orban, care, prin activitatea domniei sale, pe care eu o cunosc de când eram consilier local și cunosc atașamentul față de acest act de responsabilitate față de istoria Timișoarei, pe care și l-a asumat. Și, sigur, pentru momentul aniversar, 25 de ani, prezența unor martori ai istoriei Timișoarei, a fost un moment inedit și binevenit pentru sănătatea spirituală a Timișoarei. Am avut cinstea și onoarea să prezint un discurs, în 17 decembrie 2014, în care m-am regăsit, în contextul apropiaților de la acest eveniment, de astăzi, și mi-am adus aminte cu plăcere că am reușit și am avut onoarea de a fi un mesager al spiritului Timișoarei în Parlamentul României.

Liza Kratochwill: – Din acest punct de vedere, în contextul „Timișoara, capitală culturală europeană” care credeți că ar fi rolul Memorialului?

P.E.: – Ar fi unul foarte important. Timișoara este și va rămâne un simbol al schimbărilor democratice din 1989. Și, dacă România, respectiv Timișoara, este cunoscută în Europa, Timișoara, prin evenimentele din 1989, are un avans mare, față de eventuale alte candidate, la această posibilitate de a deveni capitală culturală europeană. (...)

L.K.: – Ce ați trăit dumneavoastră, ce ați văzut în acele zile din Decembrie 1989?

P.E.: – Eu am surprins Revoluția din '89 în seara zilei de 17 decembrie, duminică. Mă întorceam de la Arad și am surprins evenimentele în desfășurare, în trei puncte ale Timișoarei. Eram împreună cu familia, cele două fete și soția. Încercând să trec pe sub Bastion, pe lângă „Continental”, era un cordon de... soldați de Securitate cred că erau, care ne-au interzis. Am fost nevoit să mă întorc înapoi. Am încercat, pe urmă, prin Piața Traian, eu intenționând să ajung în zona de Sud a Timișoarei. În Piața Traian nu erau baraje ale autorităților, în schimb, erau evenimentele în plină desfășurare. Se vandalizau magazinele, se scanda, era o atmosferă pe care o am, și în momentul de față, în fața ochilor, o stare de ceață, fum, ceva foarte confuz.

L.K.: – În jurul după-amiezii?

P.E.: – Era seară deja, începuse să se însereze. Deci probabil era deja 18.00-19.00. Se spărgeau vitrinele... Nu pot să spun că am văzut foc, era un zgomot, foarte interesantă atmosfera. Pentru că, fiind într-o stare de totală surprindere... și-acuma văd în mijlocul drumului un pick-up care era luat de la unul din magazinele de electronice.

L.K.: – Unde? În ce loc?

P.E.: – Exact pe porțiunea liniei de tramvai dinspre Badea Cârțan, chiar în mijlocul pieței, era un pick-up aruncat și mi-a rămas imaginea. La care m-am oprit, am ieșit... „Ce se întâmplă?!”... la care o voce de-acolo: „Îl dăm jos pe Ceaușescu!”. Atâta mi-a rămas în memorie. După aia am dat înapoi și, pe latura cum stau eu cu fața spre Catedrală, pe latura din stânga am luat-o, m-am întors, revenind iarăși pe artera principală, și-am reușit, în sfârșit, pe la Filty, să am acces...

L.K.: – Ați ocolit pentru că erau forțele de ordine?

P.E.: – Nu, nu se putea traversa piața. Și sigur că, după ce am ajuns acasă, deja oamenii din bloc, oamenii de pe scara blocului comentau ce s-a întâmplat. Eu am lipsit duminică și sâmbătă. Mergeam, de regulă, la părinți, lângă Arad. Și au început să relateze. Am dat telefoane la colegi de serviciu care mi-au spus. Și-am fost martor, în seara zilei de 17 spre 18 decembrie, o noapte absolut deosebită, când, în plină iarnă, deși afară era destul de cald, ploua și tuna și fulgera. Și mi-era relatate – eu stăteam foarte aproape, în apropiere – evenimentele din zona Giroc. Din Piața Giroc. Și, sigur, ulterior, la întreprindere, prin ce se... cum au evoluat lucrurile, cert este că, din data de 20, I.A.E.M.-ul a intrat în grevă oficial, să spunem, deși și în 18, și în 19 era o stare de...

L.K.: – Lucrați la I.A.E.M.?

P.E.: – Da, la I.A.E.M. Timișoara. Și a fost acea perioadă de autentică revoluție, zic eu, de la căderea regimului Ceaușescu, în data de 22, când Timișoara era un vulcan de revoltă, democrație și spirit de sacrificiu, așa zice, pentru că cei care au stat în piață au stat și noaptea, pe timpul nopții. O perioadă am participat și eu la demonstrațiile din Piața Operei, împreună cu colegii...

L.K.: – 20, 21, 22?

P.E.: – 20, 21... da, până în 22. Și a urmat perioada aia de... am făcut parte din niște grupuri de pază ale întreprinderii, se organizau tot felul de... după scenariile care erau pe vremea respectivă.

L.K.: – Spuneți-mi care era atmosfera în fabrică, înainte de 20 și de 19, deci înainte de grevă, când era temerea.

P.E.: – Înainte de grevă, deci vă referiți la perioada declanșării, din seara zilei de 17?

L.K.: – Când ați ajuns, v-au anunțat să nu ieșiți, că „sunt vandali, că sunt huligani”, după scenariul binecunoscut?

P.E.: – Au fost ceva încercări de obstrucționare, însă, când s-a ieșit masiv, de pe Calea Buziașului, a ieșit și I.A.E.M.-ul. Au pornit de la „Optica”, „Electrotimiș”, I.A.E.M.

L.K.: – Din cadrul I.A.E.M.-ului au fost reținuți, arestați în 16?

P.E.: – Da, au fost câteva persoane, n-aș putea să spun, n-aș vrea să greșesc, dar, în orice caz, au fost câțiva.

L.K.: – Ați fost anunțați, atunci, a fost acea ședință?...

P.E.: – Nu. Atunci nu s-a... probabil că la nivel de conducere. Eu eram, la vremea respectivă...

L.K.: – S-a lucrat normal?

P.E.: – Ehhh, „lucrat”! Știți cum era, o întreprindere cu o densitate foarte mare de muncitori...

L.K.: – Câți angajați erau?

P.E.: – Avea 4000 și... dacă nu greșesc, 4.300 de angajați, dar era ca formă de activitate, erau grupați într-o... de exemplu, în săli mari, stăteau, erau benzi de montaj foarte multe, multă manoperă. Și oamenii, prin activitatea în sine, erau grupați. Se comenta, se șușotea. Nu a fost, să spun... era și foarte periculos să se impună ceva, pentru că starea de spirit era foarte inflamată și se încerca acalmarea, crearea unei acalmii. Chiar în perioada respectivă eu eram martor, să zic, prin relatări. Pentru că, în ultimul an, chiar în Revoluție, am activat la Departamentul de Proiectare și eram într-o locație lângă, în exteriorul întreprinderii, nu eram între oameni de-acolo. După aia, după 20, ne-am grupat și ne-au adus și pe noi în interior. Cam asta a fost percepția, pentru că... mă uitam și-aici, la cei care s-au exprimat, și făceam un comentariu, față de un coleg: „Aici există câte persoane, atâtea percepții despre Revoluție.” Fiecare a avut și prin participare, și prin felul, prin modul în care a fost implicat în evenimente...

L.K.: – Dar de-acolo, din cadrul I.A.E.M.-ului, cine a fost reprezentantul în balconul Operei? Cum v-ați organizat, după aceea, pentru ieșirea în Piața Operei?

P.E.: – Eu, când s-a organizat, nu pot să relatez, că nu eram acolo. Sigur că, după declanșarea grevei generale...

L.K.: – A fost un lider, desigur, din fiecare fabrică.

P.E.: – Da, cred c-au fost niște chestii de lideri. Înainte nu se prelua, nu era previzibilă, și nici ulterior, aș vrea să spun, nu au fost niște excese de...

L.K.: – Nu s-a evidențiat nimeni din fabrică?...

P.E.: – Au fost câteva voci, sigur, care au preluat, să spunem, autoritatea de opinie, în momentul respectiv.

L.K.: – Directorul a fost schimbat imediat?

P.E.: – Directorul nu a fost schimbat imediat, directorul și-a dat demisia la ceva timp. Și pot să spun că schimbările nu au fost de-a dreptul „revoluționare”. La I.A.E.M. era o atmosferă relativ mai calmă, să spun așa. Dar au avut loc schimbări ulterioare. Directorul și-a dat demisia la câteva săptămâni...

L.K.: – Și-a dat demisia din considerente profesionale, personale sau s-a cerut, cumva, a fost o chestie tacită sau se temea?

P.E.: – Au fost și voci...

L.K.: – Asta depinde și de ce fel de om era, cum era văzut înainte și după...

P.E.: – Noi am fost, totuși, o întreprindere etalon, pentru vremea respectivă, directorul avea niște merite în mersul întreprinderii, în acele condiții, sigur că da. Și au fost voci, că astea-s excese, ca de fiecare dată, sunt...

L.K.: – Atunci a fost fenomenul schimbărilor...

P.E.: – Însă n-a fost, în mod curent, n-a fost un director zbir sau așa ceva. Sigur, era cu mentalitate pentru disciplină, pentru că se lucra într-un domeniu în care disciplina se impunea de la sine, dar n-a fost o reacție, să spun, violentă pentru schimbarea conducerii. Au fost și-au urmat perioade, mereu, de schimbări, dar schimbările au survenit, eu zic că din fericire pentru noi, și mă bucur să constat, și astăzi, cu ce ne putem mândri noi, ca timișoreni, avem două entități care au traversat cu brio și au reușit tranziția. Modul și sacrificiile sau costul, prețul acestei tranziții este evident, dar faptul că s-a conservat o entitate economică, care produce, care contribuie la bugetul de stat, care creează locuri de muncă stabile, este, zic, o reușită. Și, dacă Timișoara ar fi avut parte de mai multe exemple, cum este I.A.E.M. sau E.L.B.A., cred că situația economică a Timișoarei era mult mai bună și puteam să fim, să spunem, cu mai puține frustrări pentru faptul că nu am reușit să valorificăm, prin schimbările necesare pentru noul sistem economic la care am trecut, n-am reușit să conservăm sau să transferăm mai mult din capitalul vremii respective. Și asta ne costă.

Ilie Stepan, compozitor și instrumentist, fondator al grupului timișorean de muzică rock „Pro Musica” și autorul piesei „Timișoara”, emblemă a orașului în care a izbucnit Revoluția din Decembrie 1989

Liza Kratochwill: – Domnule Stepan, sunteți prezența vie și melodică, să-i zic așa, ca să încerc să fac o metaforă, a spiritului timișorean revoluționar. Mă refer aici, desigur, la imnul revoluționar timișorean, este un imn, după părerea mea. În

primul rând, cum s-a născut această melodie, piesa timișorenilor? Știu că dumneavoastră sunteți compozitorul, iar domnul Marian Odangiu este autorul textului, al versurilor. Haideți să începem cu referire la acele zile și la cum s-a născut imnul acesta!

Ilie Stepan: – Piesa „Timișoara”, care, apoi – cum spuneai, și înclin să cred că așa este – a devenit un imn al orașului Timișoara și al asocierii orașului Timișoara cu Revoluția din Decembrie 1989, s-a născut din zilele acelea fierbinți, însângerate și înnegurate de suferință, dar, în același timp, pătrunse de speranță și de dorința de viață mai bună a tuturor celor care au fost pe străzi, a tuturor timișorenilor. Piesa s-a născut atunci, cum spuneam, în finalul lui Decembrie 1989, este o piesă pe care am scris-o împreună cu Marian Odangiu, el a scris textul, versurile, am înregistrat-o imediat, în ianuarie 1990, și a și fost difuzată în premieră. Este o piesă care, cum am mai spus în niște referiri pe care le-am făcut despre această piesă... este o piesă unde eu, care, să zicem așa, sunt perfecționist și tot timpul mai schimb câte ceva în muzica pe care o scriu, n-aș schimba nimic! În cazul acestei piese, n-aș schimba nimic!

L.K.: – Este o piesă născută din durere, din furie, din speranță...

I.S.: – Da, e născută dintr-o suflare, o respirație, o respirație prin care s-a dat această piesă și respirația asta spune totul. Este... simt eu, în ceea ce mă privește, este un lucru natural care a ieșit și n-aș mai schimba, n-aș mai adăuga nimic la piesa asta. Acuma, evenimentul la care purtăm această discuție despre piesa Timișoarei... 25 de ani și mai bine de când am scris piesa. Și astăzi, la acest eveniment, când purtăm această discuție, sunt 25 de ani ai acestui Memorial al Revoluției creat cu... cum să spun eu, creat cu trudă și abnegație deosebită a acestui om deosebit, care este doctorul Traian Orban, un om care, de 25 de ani, zi de zi, pune câte o cărămidă, la modul figurat vorbind și poate nu numai, și practic... la această construcție numită Memorialul Revoluției, la această construcție plină de sensuri și de încărcătură și de proiecție înspre trecut și, de ce nu, și înspre viitor, pentru că toți cei care i-au trecut, îi trec și îi vor trece pragul acestui Memorial – el este un muzeu, în adevăratul sens al cuvântului – vor putea să afle, să simtă câte ceva, dacă sunt interesați, vizavi de ceea ce s-a întâmplat acum, în cazul nostru, la 25 de ani de la Decembrie '89. Sunt bucuros să constat că, după ce a clădit și a dezvoltat un Memorial, la vechea lui adresă, prin niște jocuri pe care eu nu le cunosc, dar care nu i-au căzut prea bine sau nu le-au căzut prea bine celor care au lucrat la acest proiect excepțional, Memorialul a fost mutat, a fost obligat să plece de-acolo, a luat-o, cum spunem noi, cu colaboratorii lui, de la început. Sigur c-a avut, sunt convins, cum să spun, a avut parte și de oameni, foarte mulți, care l-au ajutat, dar el este liantul, cum s-ar spune.

L.K.: – Cum vi se pare acest nou început, aici?

I.S.: – Este un nou început – cum bine spui – și este ca orice lucru predestinat să fie bine făcut. Este un început mai bun decât acolo. Deci orice lucru care te lovește nu e neapărat să te și doboare. Sunt bucuros, cum spuneam, și emoționat că sunt 25 de ani de la Decembrie, de la Memorialul Revoluției, care a fost la câteva luni deschis, după Decembrie '89. Și sunt bucuros, încă o dată spun, pentru că s-a

reluat, s-a pornit de la zero și s-a recreat un spațiu generos, ca întindere, și coplesitor și emoționant ca și conținut.

L.K.: – Ca timișorean, „copil al libertății”, și ca artist, cum vedeți rolul Memorialului în contextul „Timișoara, capitală culturală europeană”?

I.S.: – Sigur că da! Eu nu știu... cei care gândesc acest proiect, adică cei care-l finalizează, sunt considerați a fi... și înclin să cred că așa este, a fi profesioniști care pun pe hârtie un demers de o asemenea complexitate, nu știu câtă importanță i-au dat acestui Memorial, dar, în opinia mea, locul îi este clar, absolut de nelipsit din primele pagini ale proiectului. Dacă nu chiar de pe prima pagină! Pentru că de-aicea a început. Cultura nu înseamnă numai spații simandicoase, în care, pe bună dreptate, se petrec niște evenimente, cum să spun, de... în ale artei – și este bine că este așa – , cultura înseamnă și alt tip de relații și de relaționări ale acelor care gustă cultura, cultura trecutului, cultura evenimentelor istorice etc. Memorialul, repet, este un lucru pe care noi nu putem... și sunt convins sau îndrăznesc să sper că nu lipsește din agenda și din conținutul dosarului care va însoți demersul și aspirațiile orașului Timișoara la a obține, sperăm din tot sufletul, titlul de „capitală culturală europeană”. Cu sau fără calificarea de „capitală culturală europeană”, Memorialul își vede, totuși, de treaba lui, mai departe și, ca timișorean, ca participant și trăitor al acelor evenimente, nu pot decât să fiu foarte, foarte mândru – nu e un cuvânt prea apăsător – , să fiu mândru că el există și să-l recomand la prietenii mei, cei care vizitează orașul, să-l viziteze.

Prof. univ. dr. Cornel Ungureanu – președintele Uniunii Scriitorilor, Filiala Timișoara

Liza Kratochwill: – 25 de ani de activitate a Asociației Memorialul Revoluției, cu greutate, cu hopuri, s-a reușit, totuși. Iată, suntem într-o nouă clădire. Ce impresie aveți dumneavoastră despre activitatea Memorialului?

Cornel Ungureanu: – Am o impresie extraordinară, fiindcă există un Centru de Cercetare care funcționează și funcționează foarte frumos. Există o editură care propune cărți multe, cărți ce urmează acestei munci de cercetare. Dacă vrem, într-adevăr, să fim în Timișoara anul 2015, trebuie să aflăm întâmplările esențiale de demult. Or, cercetările, cărțile demonstrează că există o Timișoară, care merită să fie o capitală a culturii. Merită și este! Și prin acest Memorial. E o clădire frumoasă. Sunt expoziții care vorbesc despre o Europă a istoriei noastre, a culturii noastre, mai ales a unei Timișoare în care a început Revoluția, care există, prin acest Memorial, ca o definiție a anului 1989.

L.K.: – Dumneavoastră ați trăit acele zile, în Timișoara, deci nu ați fost în alte părți, chiar ați fost aici și vorbiți retrăind acele momente. Din idealurile pe care fiecare ni le-am propus și la care am sperat, atunci, ce nu s-a împlinit, pentru dumneavoastră personal?

C.U.: – Pentru mine personal, ar fi foarte multe de spus, pentru mine personal s-au împlinit destule, fiindcă am scos foarte multe cărți. Nu s-a împlinit o viață culturală substanțial finanțată. Niciunul din scriitorii filialei pe care o conduc n-a primit un

onorariu pentru cărțile pe care le-a scris. Ideea de cultură nu este definită, nu e protejată, n-a fost protejată, în ultimii 25 de ani, așa cum se cuvine.

L.K.: – Care ar fi rolul Memorialului Revoluției, ca brand al orașului, în contextul în care Timișoara tinde să devină capitală europeană, la capitolul cultură? Mă refer la editură, la documentare, la acțiunile care au o conotație și religioasă, și artistică.

C.U.: – A fost, în ultimii 25 de ani, mereu în memoria și alături de cei care au construit memoria. Faptul că s-a mutat mereu, dintr-o parte în alta, faptul că, întotdeauna, locul a fost pus sub semnul întrebării, mi se pare îngrijorător. Principalul lucru ar fi ca Timișoara să-și asume, cum se cuvine, rolul acestui Memorial, în istoria și în geografia ei.

L.K.: – Cum credeți că ar trebui procedat, privitor la tineret, la noile generații, care vor să se afirme în aflarea adevărului, în cultură, iată – ați atins un punct nevralgic: nevoia, nevoia de finanțare, nevoia de schimbare a mentalității și așa mai departe – , cum vedeți îmbunătățirea sau îndepărtarea acestor vicii sau, să le zicem, slăbiciuni, pentru noile generații? Pentru un tânăr din domeniul cercetării sau al culturii care, eu știu, să vorbim la modul pragmatic, are o carte, dar are nevoie de o finanțare, se adresează unei edituri... Din acest punct de vedere. Să pornim de la eroul nostru, al zilei de astăzi!

C.U.: – Problema începe de la o catastrofă. Președintele, conducătorul Memorialului m-a întrebat dacă *aceste cărți pe care ei le scot sunt citite*. Eu l-am întrebat: *Cine mai credeți că citește astăzi?* Este o întrebare dură, care ține de educație, de felul în care se desfășoară procesul de învățământ, cum ne ocupăm de tineri, ce-i învățăm, ce trebuie să fie ei. Există o dezordine care este puțin îngrijorătoare. Există o dezordine în cultură, care vine din această dezordine a învățământului. Faptul că există niște repere, iar acest Memorial este un reper, trebuie să ne atragă atenția, trebuie să gândim felul în care înțelegem aceste repere! Trebuie să le înțelegem!

Prof. univ. dr. Marcel Tolcea – scriitor și jurnalist

Marcel Tolcea: – Memorialul Revoluției este, la modul metaforic, cea mai importantă carte deschisă, vie, dinamică și, în același timp, sinceră despre ceea ce s-a petrecut nu doar în 1989, ci despre ceea ce s-a petrecut în momentul în care Timișoara a primit acest dar, care se numește „darul libertății”. A primi un asemenea dar înseamnă a te responsabiliza, domnul Traian Orban nu a făcut altceva decât să se înconjoare de oameni care să ducă la capăt proiectul, proiecte referitoare la memoria aceasta a cărții. Iată, de câțiva ani, de un an și ceva, împreună cu Pavel Vereș, îngrijesc o galerie, „Galeria '89”, care dă seama despre o atitudine a unor artiști importanți din Timișoara și din România, mă refer la Suzana Fântânariu, de pildă, sau la Silviu Orăvițan, care au expus și vor expune aici. Per global, vorbim despre o cifră rotundă, nu în ceea ce privește întoarcerea la 1989, ci la întrebarea fundamentală, grea și responsabilă: „Am primit o Revoluție, ce facem cu ea?”. Lui Traian Orban i se cuvin toate mulțumirile noastre!

Liza Kratochwill: – Mulțumim! Și, în contextul acestei „cărți”, dacă ar fi o filă albă în această carte – și cred că-n orice carte mai există loc de încă o filă – , care ar fi rândurile pe care le-ați scrie?

M.T.: – Rândurile pe care le-aș scrie ar fi cele dedicate memoriei copiilor de atunci, care sunt, astăzi, oameni maturi. Pentru ei Revoluția a fost o jumătate de vis, dacă nu au avut, din fericire, victime în familie. Și a fost momentul unei rupturi interioare pentru cei care au avut părinți răniți sau care au suferit repercusiunile Revoluției. Cred că lucrul acesta ar trebui să fie rescris, pentru că dă seama și despre un alt tip de apropiere, nu numai de cea memorialistică propriu-zisă.

L.K.: – Dintre scandările de atunci ale Timișoarei pe care ați mai striga-o astăzi?

M.T.: – Eu m-am gândit foarte multă vreme și, chiar în timp ce se desfășura întâlnirea noastră, vernisajul expoziției superbe a lui Traian Abruda, m-am gândit la „Există Dumnezeu!” – pentru că a fost un strigăt care are în el nu patosul omului care descoperă existența divină sau care se reazămă de prezența divină ca de un aliat ce poate să îl ducă sănătos, viu, la capătul acestui drum extrem de periculos, ci este, în traducere: pronia divină a făcut ca, la Timișoara, să se deschidă o ușă din ceruri, în care Revoluția, libertatea și demnitatea unor oameni să provoace, să dea acest dar tuturor românilor. „Există Dumnezeu!” este aproape o afirmație dogmatică.

A consemnat Liza **KRATOCHWILL**

TEROAREA COMUNISTĂ

Din ororile comunismului. O poveste despre suferință, demnitate și curaj

The fervent wish to have a deeper understanding of both the communist terror and its horrific consequences determined us to conduct this interview. The entire story revolves around an ordinary Romanian family who experienced the communist repression and persecution to the highest possible degree. For this family the ordeal started shortly after the onset of the communist dictatorship in Romania. Soon after the mother's deportation to Baragan, the father was initially deported to the same camp, in Bărăgan; then he was transferred to the forced labour camp in Periprava.

This heartbreaking story represents a page of excruciating history which needs to be known for the generations to come to avoid making the errors of the past.

Key words: Communism, Periprava, Bărăgan, deportations, camp.

Foto 1

Foto 1 Familia Merceanu în Bărăgan

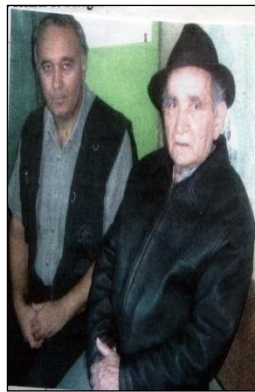

Foto 2

Foto 2 Grigore Merceanu-fiul împreună cu un supraviețuitor de la Periprava, Ștefăniță Danciu

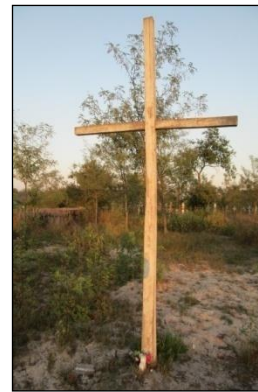

Foto 3

Foto 3 Monumentul ridicat în memoria celor uciși la Periprava

Povestea pe scurt

Dorința de cunoaștere mai aprofundată a terorii comuniste și a ororilor ei a dus la realizarea acestui interviu. Este vorba despre povestea unei familii de români care a cunoscut reprimarea și persecuția comunistă la cel mai înalt nivel. Această

poveste constituie, cu adevărat, o pagină de istorie ce trebuie cunoscută, pentru ca generațiile viitoare să nu repete greșelile trecutului.

Pentru această familie totul a început în primii ani ai dictaturii comuniste din România. Mama, Victoria Lungu (Merceanu după căsătorie)¹, și bunica, Maria Lungu, au fost deportate din Ciclova Română în Răchitoasa. Motivul deportării acestora s-a datorat curajului pe care Victoria Lungu l-a avut, și anume susținerea unui grup anticomunist din zona Oraviței, așa-numitul grup al lui Nicolae Doran. Victoria Lungu, fiica preotului din sat, Petru Lungu, era învățătoare când a fost arestată, în 1951, de Securitate, deportată apoi cu domiciliu obligatoriu la Movila Gâldăului² și eliberată după opt ani și două luni.

Drumul până în Bărăgan se poate rezuma astfel: au plecat din Oravița într-un vagon de marfă, iar din Ciclova Română au fost duse cu o căruță la gară și, ulterior, încărcate în tren și duse în Bărăgan. În Bărăgan, Victoria Lungu a continuat să fie învățătoare până la plecarea de acolo. Acolo a petrecut importante momente din viață: s-a căsătorit cu Grigore Merceanu³, și el deportat cu domiciliu obligatoriu, a născut singurul copil.

După experiența din Bărăgan, această familie și-a continuat viața la Oravița.

Grigore Merceanu-tatăl a fost inginer petrolier la „Astra Română”, la Ploiești, actuala firmă „Shell”. Vârsta fragedă a fiului, care se numește tot Grigore, a făcut ca acesta să nu-și mai amintească figura tatălui, pozele rămânând singura legătură de cunoaștere dintre cei doi. Acest copil născut dintr-o poveste de dragoste, în condiții de viață grele, a ajuns să-și cunoască tatăl din spusele mamei, pentru perioada din Bărăgan, iar pentru perioada de la Periprava a primit singurele informații despre tatăl său de la un alt deținut din lagăr, Ștefăniță Danciu. Este trist să îți trăiești copilăria cu gândul că nu te-ai putut bucura de tatăl tău din cauza unui regim totalitar, că tatăl tău a fost chinuit, că și-a trăit ultimii ani din viață suferind și așteptând, probabil, momentul revederii familiei... asta dacă, într-un lagăr sau închisoare comunistă, se mai putea aștepta așa ceva, dacă deținuții politici mai sperau la această ultimă șansă sau, mai trist, își așteptau sfârșitul.

În anul 1948 Grigore Merceanu-tatăl a fost arestat și anchetat de Miliție și Securitate, fiindu-i stabilite domiciliu obligatoriu în Bărăgan, atât în Movila Gâldăului, cât și în Răchitoasa. A fost ridicat de la Ploiești sub acuzarea că este

¹ Victoria Lungu (Merceanu) s-a născut la 19 august 1917 în Maidan, raionul Oravița, și a murit la 22 mai 1991.

² Atât Răchitoasa, cât și Movila Gâldăului fac parte din raionul Fetești. Sunt localități apărute în anul 1951, în urma deportărilor masive din mai multe județe ale țării. În 1964 locuințele ridicate aici din pământ, fără fundație, au fost demolate.

³ Grigore Merceanu-tatăl s-a născut în 8 ianuarie 1906 la Rediu, Turda, județul Cluj, și a murit în 8 octombrie 1962 în colonia de muncă de la Periprava, din județul Tulcea. Autoritățile comuniste i-au trimis familiei certificatul de deces, la doi ani de la tragicul eveniment.

legionar. Pe 16 mai 1952 a fost arestat a doua oară, tot la Ploiești. În 1955 i s-a prelungit domiciliul obligatoriu.

În 1958, când fiul avea doi ani, Grigore Merceanu-tatăl a fost trimis, pentru 36 de luni, în colonia de muncă de la Periprava, numită „9 Culme”. A fost condamnat la 3 ani de închisoare administrativă. În septembrie 1961 a fost ridicat din colonia de muncă, dus la Constanța și readus la Periprava, în condiții critice de sănătate, în octombrie 1962, unde a și murit, la vârsta de 56 de ani⁴.

Interviu cu Grigore Merceanu, fiul celor două victime ale represiunii comuniste

Mă bucur că suntem împreună astăzi să redactăm un material despre ce s-a întâmplat în perioada comunismului, despre rezistența comunistă și represiunea din România, încercând să ajungem la Revoluția Română și la cele trăite de dumneavoastră în decembrie 1989.

Ce puteți să ne spuneți despre dumneavoastră și familia dumneavoastră?

Mama mea a fost învățătoare, iar tata a fost inginer petrolist. Mama este din Caraș-Severin și tata din județul Cluj, din Reditu. Mama a fost deportată în

⁴ În documentele deținute de Direcția Instanțelor Militare din cadrul Ministerului Apărării, Biroul Arhivă, sunt prezente următoarele informații, la 7 februarie 2007: „**MERCEANU GRIGORE** (...), născut la data de 08.01.1906, în loc. Reghin (localitate consemnată greșit, este vorba de Reditu – n.n.), a fost arestat la data de 10.03.1941 și, prin Sentința nr. 49 din 28.03.1941 a Tribunalului Militar al Comandamentului Militar al Regiunii Petroliere Ploiești, a fost condamnat la **10 ani detențiune grea**, pentru delictul de «*crimă de răzvrătire, uzurpare de uniformă militară, violență armată contra unei santinelle și port ilegal de armă*», prev. și ped. de art. 210, al. 1 și 2 c. pen. anterior, art. 574 C.J.M.

Nu deținem data punerii în libertate.

La data de 16.05.1952 a fost din nou arestat, fiind învinuit de «*activitate legionară*» – a participat la Rebeliune – și prin Decizia M.A.I. nr. 366/1952 a fost internat într-o colonie de muncă pe o perioadă de 24 de luni.

La data punerii în libertate, prin Decizia M.A.I. nr. 5130/1954 i s-a fixat domiciliu obligatoriu pentru o perioadă de 12 luni, fiind strămutat în comuna Răchitoasa, Raion Fetești, iar prin Decizia M.A.I. nr. 5788/1955 și Decizia M.A.I. nr. 6843/21.06.1957 i s-au prelungit restricțiile domiciliare cu încă 60 de luni.

Nu deținem data ridicării restricțiilor domiciliare.

La data de 12.09.1958 a fost din nou arestat pentru «*activitate legionară*» și, prin Ordinul M.A.I. nr. 10030/1958, a fost internat într-o colonie de muncă pentru o perioadă de 36 de luni.

La data punerii în libertate, 19.12.1961, i s-a prelungit internarea în această colonie cu încă 36 de luni, conform Ordinului M.A.I. nr. 10094/1961.

La data de 09.10.1962 a decedat în timpul executării pedepsei administrative, decesul fiind înregistrat la Sfatul Popular al comunei Periprava, Raion Tulcea, Regiunea Dobrogea, sub nr. 13 din 12.10.1962”.

Bărăgan, iar tata a fost acolo cu domiciliu obligatoriu. De acolo, din Bărăgan, tatăl meu a fost luat și dus la Periprava și de atunci nu l-am mai văzut, nu l-am mai cunoscut, mi-a venit de la el doar certificatul de moarte.

Din ce motiv au fost reprimăți părinții dumneavoastră de regimul comunist?

În primul rând, mama mea a fost luată din Ciclova Română, mama s-a născut în Caraș-Severin, la Maidan, așa s-a numit localitatea Brădișoru de Jos. A fost luată de acolo, împreună cu bunica mea, pentru că erau în grupul anticomunist „al lui Doran”, așa știu din istoria familiei, din ce mi-a povestit mama mea. Și, împreună cu bunica mea, mama a fost luată din Ciclova Română și dusă la Răchitoasa, județul Ialomița, iar tata a fost acolo cu domiciliu obligatoriu, în Răchitoasa, unde era când a fost mama mea și bunica acolo. Tatăl meu a fost angajat la o firmă, la „Astra Română”, și toți intelectualii români, la vremea aceea, erau ba țărăniști, ba legionari, ba liberali și erau vânați, iar el a fost prin mai multe pușcării, în total 21 de ani, tot prin pușcării a fost.

Să înțeleg că tatăl dumneavoastră a fost închis pentru că a fost privit de comuniști ca fiind un element periculos la adresa sistemului?

Da, era o luptă între comuniști, care erau proaspăt veniți la putere, și toți ceilalți care erau, că unii erau țărăniști, alții erau legionari, alții erau liberali, și deci lupta asta era pe viață și pe moarte (...).

În ce context s-au cunoscut părinții dumneavoastră? Care este povestea lor?

Mama și bunica mea au avut niște momente acolo, în Răchitoasa, practic, au clacat psihic și au zis că nu mai are rost viața lor și s-au înțeles ele două (...) să meargă să se arunce în Borcea și taică-miu le-a urmărit și, până la urmă, mai cu forța, le-a adus înapoi și le-a spus că se poate trăi și aici și, până la urmă, s-au căsătorit acolo și în 1956 m-am născut eu, în iunie. (...)

Ce cunoașteți despre comunitatea de acolo, din Bărăgan? Ce amintiri o leagă pe mama dumneavoastră de perioada în care a fost deportată?

Amintirea frumoasă a fost că am apărut eu, în rest, nu prea au avut amintiri frumoase. Mama s-a adaptat, mama, cum era învățătoare, a început să lucreze acolo, are și carte de muncă acolo, s-a integrat în comunitate, după cartea ei de muncă mi-au făcut mie dosarul de Bărăgan, că a fost angajată acolo, iar taică-miu a ajutat pe multă lume acolo. Știu că, atunci când m-am născut eu, a cumpărat o căruță de lubeniță, era un om așa, foarte volubil și foarte muncitor, numai că n-a cedat și atunci o trebuit să-l omoare și, până la urmă, l-au omorât.

Ce ne puteți spune despre viața tatălui dumneavoastră după ce v-ați născut? Ce au făcut autoritățile comuniste?

După ce m-am născut eu, am rămas singura speranță într-un viitor a lui și am aici poze (*arată poze cu familia din perioada petrecută în Bărăgan*) de la botezul meu din Răchitoasa, uitați casele cu stuf, iar aici am ce demersuri am făcut la Direcția Instanțelor Militare (...).

Practic, după ce a cunoscut-o pe mama dumneavoastră în Bărăgan, tatăl dumneavoastră a fost luat din Răchitoasa și dus într-un lagăr de muncă? Ce s-a întâmplat ulterior?

După ce m-am născut eu, am înțeles că în 1958 (în 1956 m-am născut eu) a fost luat și dus la Periprava, iar de acolo ce informații am, numai de la domnul Ștefăniță Danciu, pe care îl aveți aici în poză (*arată poze cu familia din perioada petrecută în Bărăgan*), Dumnezeu să-l ierte! El mi-a povestit, că nu am avut de la cine din pușcărie, viața din Bărăgan, l-am mai avut pe domnul Marcel Cazacu, Dumnezeu să-l ierte și pe dânsul!, el mi-a făcut actele de pe Bărăgan, nu am vrut să-mi fac actele de pe Bărăgan, că am zis că este o țară săracă și să nu cer eu de la țara noastră să-mi plătească mie, că asta a fost, și mi-a făcut actele la Deținuți Politici, cu forța mi le-a făcut și atunci le-a trimis la Bărăgan (...).

În orice caz, eu am fost acum la Periprava și acolo de 10 ani nu au făcut nimic, au rămas două grinzi, crucea din două grinzi, care în curs de 10 ani a putrezit (...).

Dacă nu l-aș fi întâlnit pe domnul Ștefăniță Danciu, aș fi rămas mult mai sărac, pentru că a fost singura legătură cu tatăl meu, de acolo.

Ce informații cunoașteți de la domnul Danciu despre perioada din lagăr?

În primul rând, mi-a povestit că acolo, în lagăr, nu se circula decât în pas alergător și era foarte strict și regimul de viață era infernal. A auzit că Merceanu, taică-miu, a fost dus la Constanța și de acolo a fost adus, după nu știu câte săptămâni, și l-au băgat direct în infirmerie. Știa că îi acolo, în infirmerie, taică-miu, atât a putut să-mi spună, că știa că este acolo, în infirmerie, și că a fost bătut rău și într-o noapte a auzit... așa auzeau, noaptea, cum merge căruța și, când mergea căruța acolo, știau sigur că, dacă pleacă căruța noaptea, sunt morți. Atunci îi încărcau în căruță și îi duceau, nimeni nu știa, n-a putut să spună nici domnul Ștefăniță Danciu unde a fost dus, ori l-au aruncat în apă, ori aruncat în gropi comune, deci ori în apă, ori în gropi comune. Asta nu poate să spună nimeni, se poate presupune.

Domnul Ștefăniță Danciu, când s-a eliberat – taică-miu, Dumnezeu să-l ierte, este și acum acolo (mort – *n.n.*), în dimineața în care s-a eliberat – mai erau vreo 10 deținuți care, tot ca el, se eliberau și trebuiau să le facă hârtiile – și era iarna și au întârziat, intenționat au întârziat, că după aia și-au dat seama că i-au trimis la moarte. S-a făcut deja prânzul și tot nu erau gata actele să plece din Periprava, la ora 16.00 după-masă li s-au eliberat actele, deja pe la 17.00-18.00 se făcea întuneric, că era iarnă, și după ce le-au eliberat actele, le-au spus: „Lăsați-ne să mai rămânem o noapte și plecăm mâine de dimineață”, că noaptea este riscant, că treceau Dunărea pe gheață până la Tulcea. „Nu, acum plecați, să nu vă mai vedem aici, gata!” Și-au plecat și a doua zi dimineața, pe la 10.00-11.00 așa, au ajuns în Tulcea. În Tulcea, când i-au văzut oamenii, și-au făcut cruce, ce-i cu ăștia, au intrat în vorbă cu ei: „Voi știți prin ce ați trecut?”, zic „Nu”. „Ați avut un mare noroc, că nu a fost suficient de frig, să fie gheața suficient de groasă, să treacă lupii.” Erau haite de lupi care nu scapă os de om, lupi din ăștia, înfometăți, și ăsta a

fost norocul vieții lor. A fost într-o porțiune a Dunării gheața mai moale și n-au putut lupii să treacă. (...)

Cum a fost informată mama dumneavoastră despre moartea soțului? Cum a fost tratat de autoritățile comuniste momentul?

După ce am plecat din Bărăgan cu mama și bunica mea, am venit la Oravița și acolo, în 1962, am primit de la tatăl meu o cutie, în care erau moțul de la botezul meu, era pus într-un șervețel, era o păpușă pe care mi-a făcut-o el mie și mai erau dinții de aur, a avut o porțiune cu dinți din aur, și dinții ăia erau, erau în cutia aia de lemn. Despre asta scrie, mi-e greu să povestesc așa, scrie Marcel Sămânță, scrie extraordinar⁵. Asta e, așa a fost viața!

A existat o justificare din partea autorităților comuniste referitor la decesul tatălui dumneavoastră?

Nu au justificat, nimeni nu a justificat nimic! Nu există asta! Nu există nicio justificare! Certificatul de moarte l-am primit după doi ani de la moartea lui, dar eu știu că a murit în 1962, după certificatul de moarte (...).

(...) De la mama mea știu că el o încuraja, susținând că „singurul lucru de care poți să te bucuri în viață este că vezi cerul, chiar dacă nu ți-a rămas nimeni în viață, nu mai ai nimic, absolut pe nimeni, dar și de asta trebuie să te bucuri”.

După cele povestite, rezumați în câteva idei ce reprezintă pentru dumneavoastră regimul comunist. Ați fi condamnat comunismul dacă nu ați fi suferit, împreună cu familia, ororile lui?

Da, l-aș fi condamnat. Comunismul... după cum am simțit eu, nu a existat niciun comunism, deoarece comunismul este, până la urmă, o formă filosofică, este adevărat, aiurea, dar ăștia nu au avut nicio doctrină. Comunismul are o doctrină, dacă iei filosofia lui Marx și Engels, acolo e o doctrină, ăia credeau în ceva, dar ăștia nu au crezut în nimic, nu au crezut decât în bani și putere și doar atât, în rest, nu i-a interesat absolut nimic! Asta a fost numai o mască, cu Congrese, cu cărți, Doamne!... numai masca puterii. Dacă au ajuns... eu nu am crezut că la Revoluție un om este în stare să împuște un alt om, ca el să rămână la putere. Mie nu mi-a venit să cred până la momentul de la Revoluție, nu știu, în 17 sau în 18, când am fost acolo, eram în Piața Libertății, când unu', că eram mulți, unu' și-a desfăcut pieptul și-a zis „Trageți!” și a tras, mie nu mi-a venit să cred, atunci mi-am făcut cruce și atunci toți ne-am pus pe burtă și ca șobolanii am fugit. Ne-am făcut cruce, am zis că nu este în stare, ăsta nu este comunism, asta e teroare. Domnul Rațiu, Dumnezeu să-l ierte, cum a răspuns, că „Democrație înseamnă să lupți până la ultima picătură de sânge, ca tu să ai dreptul să nu fii de acord cu mine și totuși să rămânem prieteni”. (...)

Care ar fi pedeapsa pe care credeți că o merită călăii din lagărele de muncă forțată sau din închisorile comuniste?

După mine ar trebui condamnați pe viață și Vișinescu și Ion Ficior (...).

⁵ Se face trimitere la lucrarea *Bărăgăniștii. Destine în valurile istoriei*, scrisă de Marcel Sămânță. Acesta s-a născut în Bărăgan, în 27 iunie 1955, iar primele șapte luni de viață le-a petrecut acolo.

Ca o concluzie despre comunism, în linii mari, ce a însemnat regimul comunist pentru dumneavoastră?

Dacă zicem comunism în România, atunci putem să spunem, după părerea mea: FALSITATE, NEÎNCREDERE ÎNTRE OAMENI ȘI, MAI ALES, HOȚIE, SUB TOATE FORMELE ÎNȚELEASĂ HOȚIA, și material, și uman. (...)

Cu trimitere la Revoluția Română, unde erați în decembrie 1989, ce cunoașteți despre acest capitol important din istoria României?

Eram în Timișoara, eu am locuința chiar pe Ungureanu și aici văd Piața Libertății (...), nu aveam stare de loc, din terasă puteam să văd tot, dar eu, tot timpul, am coborât jos (...) fiică-mea avea vreo 6 ani și fiu-meu aproape 2 ani avea. Îl mai luam și pe Doruleț, pe fiu-meu, îl mai luam și pe el, mă duceam cu el în Piața Libertății, ne duceam la Operă, că acolo mi-a plăcut extraordinar. (...)

Eu acum îmi dau seama că eu am fost inconștient, că puteam să ne omoare și pe mine și pe Doruleț, pe băiatul meu. Că ei trăgeau, erau oameni demenți, nu erau normali la cap, eu asta spun. (...)

Ați văzut persoane purtând arme?

I-am văzut. Da, aveau arme, le aveau la brâu, aveau din ălea mici (...) și erau doi – am o cască, am avut două, dar una i-am dat-o vecinului meu, mi-a zis să-i dau și lui una – i-am văzut, și-au aruncat căștile și-au fugit (...). Le-au aruncat jos și-au fugit și atunci m-am speriat, eram speriați toți, că se auzeau împușcături (...). M-am dus în pod și am blocat intrarea de la Scara B, eu mai umblam, că restul erau mai în vârstă, eu și Dorian, un coleg (...). Am blocat podul complet și deci nu aveai cum să intri, nici pe geamuri, dacă veneau cu elicopterele să intre pe acolo, pe sus, nu aveau pe unde să intre, părerea mea.

După ce am blocat toate acestea, pe dinăuntru, la scara mea, am închis cu lacătul. Se auzeau împușcături de acolo, de sus, dar erau 100% numai simulatoare, că nu aveau cum, și atunci, într-o dimineață, știu că pe la ora 10.00, vine vecinul meu de la patru, Dorian, căruia i-am dat și lui o cască din asta, să o aibă amintire... „Vino, că trag, mi-au tras în bucătărie, sus în tavan!” (...) am zis că aud că trag, dar la mine nu, la mine n-au nimerit, și trăgeau înspre pod, în geamurile de la pod (...) m-am dus imediat jos, am coborât și am ocolit (...) și m-am dus prin spatele lor și erau doi puștani cu arme din astea, de la armată, cum am făcut și noi armata, și l-am bătut pe umăr: „Măi, ești nebun, de ce trași acolo?”, că „Acolo, în podul ăla, sus, sunt teroriști...”. „Dom’le, nu sunt teroriști, nu mai trageți!” și unul era mai în fața lui și i-am zis că nu mai trageți și zicea că „șeful nostru” și i-am zis: „Lasă-l pe șeful vostru, că eu stau acolo, am blocat tot acolo!”. Zic: „Mă duc cu un băț și leg o cârpă și o scot pe geam, să vedeți că nu este nimeni acolo” și m-au așteptat ei și după aia nu au mai tras, s-au potolit. (...)

Ce așteptări ați avut de la Revoluția Română din decembrie 1989? Care au fost speranțele dumneavoastră și cum s-a schimbat viața dumneavoastră după Revoluție?

L-am primit pe Ion Iliescu (...). Mă așteptam la mai multă moralitate, să aibă trecere Ion Rațiu, să fim un popor mai deschis la minte. Părerea mea că, după 45 de ani, foarte puțini au mai rămas să gândească în felul acesta. Prea puțini au

rămas care să fie cu mintea mai deschisă, nu poți, când ieși de la un întuneric total la lumină, direct, ești năuc! (...) Brucan a spus 25 de ani, dar cred că mai mult. (...)

Am fost acum la Periprava, acolo nu a fost nicio Revoluție, nu există nici în mintea oamenilor, nici material. (...) Un băiat din sat mi-a spus că mai există doi, care au pensii bune, trăiesc liniștiți, care au fost executați (...).

Marius Oprea o săpat acolo și o luat ceva dovezi (...) a luat ceva documentație, că acolo există morți (...).

Impresii generale

Ce i-ați transmite tineretului?

Mi-aș dori ca tineretul să-și cunoască bine trecutul, ca să nu-l repete, și să caute să facă un adevărat proces al comunismului (...) și atunci își vor da seama de adevăratele crime ale comunismului.

Cristina **TUDOR**

Destinul Episcopului Ioan Bălan

Ioan Bălan was an important hierarchy of the Greek-Catholic Church of Banat. Consecrated Bishop of Lugoj, Ioan Bălan (February 11, 1880-August 4, 1959) witnessed a period rich in historical events, such as the difficulties of the First World War, the Union of Transylvania with Romania in 1918, the Second World War, which was unfortunately followed by the obstacles that had to be overcome by the Romanian Greek-Catholic Church and implicitly, by all persons belonging to this Community. Thus, the Bishop was arrested in 1948 by the communist regime. After having spent five years in the prison of Sighet, he was obliged to live in isolation far away from Lugoj, until the end of his life.

Key words: Bishop Ioan Bălan, the Greek-Catholic Church, Lugoj, communist regime, prisons, Securitate.

Episcopul Ioan Bălan este unul din episcopii Bisericii Române Unite, care a ajuns în anul 1948, împreună cu Iuliu Hossu (Episcopia Cluj-Gherla), Ioan Suci (Mitropolia Blaj), Vasile Aftenie (Vicariatul de București), Valeriu Traian Frențiu (Episcopia de Oradea), Alexandru Rusu (Episcopia de Maramureș) și Tit Liviu Chinezu (Vicariatul de București), în penitenciarele regimului comunist, unde a și murit. Episcopul Ioan Bălan a fost al optulea Episcop de Lugoj, a condus Episcopia începând cu anul 1936 – până la desființarea Bisericii Române Unite, în 1948.

Ioan Bălan s-a născut la Teiuș, județul Alba, în 11 februarie 1880. Studiile le-a urmat la Blaj, la Gimnaziul Greco-Catolic, apoi a fost la studii teologice la Seminarul Central din Budapesta și Viena, unde a obținut doctoratul în teologie în anul 1906 cu o teză despre dipticile liturgice: „Die kirche Dyphtichen. Ihr Wesen und Gebrauch”¹.

Prin calitățile sale intelectuale preotul Ioan Bălan ajunge să fie cunoscut și în mediile romano-catolice. Din acest moment, Bucureștiul a avut nevoie de un confesor greco-catolic. Datorită faptului că preotul Ioan Bălan era deosebit de activ la Blaj, atât pe plan cultural, cât și în pastorație, plecarea spre București nu a fost ușoară. În acest demers a fost sprijinit de Prințul Vladimir Ghika, canonicul Augustin Bunea și, astfel, la începutul anului 1909, preotul Ioan Bălan a plecat la București. Pentru a-i ușura întreținerea materială, episcopul romano-catolic din București l-a numit pe Ioan Bălan profesor de limba română și limba latină la Seminarul Arhiepiscopiei bucureștene, unde beneficia și de locuință².

Astfel, după mai multe discuții cu episcopul romano-catolic Raimund Netzhammer și cu alți fruntași din Transilvania, domiciliați în București, s-a ajuns la ideea de a construi o biserică greco-catolică în București, pe Strada Polonă Nr.

¹ *Studiu istoric și liturgic asupra dipticelor.* Această lucrare se găsește în manuscris la Arhiva Mitropoliei Banatului, Arhiepiscopia Ortodoxă Română Timișoara, *Fond Episcopul Ioan Boroș*, nr. 41-52, Dosar nr. 46, *Ioan Bălan, Curs teologie pastorală.*

² Arhiva Episcopiei Greco-Catolice de Lugoj, *Fond Episcop Ioan Bălan, Autobiografia episcopului Dr. Ioan Bălan scrisă pentru rudenile sale, 1955, fond neordonat.*

48, teren proprietate, atunci, a Bisericii Romano-Catolice. S-a întocmit un plan de construcție a bisericii. În anul 1909, de ziua Sfinților Constantin și Elena, preotul Ioan Bălan a sfințit, cu participarea Arhiepiscopului romano-catolic din București, piatra de temelie a viitoarei biserici. Din partea Mitropoliei Greco-Catolice din Blaj a fost prezent canonicul Ioan Micu Moldovan³.

După instalarea la București, preotul Ioan Bălan a început recenzarea credincioșilor greco-catolici din București, ținând o evidență clară a lor. Biserica a fost sfințită în ziua de Sfântul Nicolae, iar pictura bisericii a fost sprijinită financiar de către profesorul și academicianul Ioan Bianu.

În anul 1911 preotul Ioan Bălan a fost ridicat la rangul de protopop. Dat fiind faptul că preotul Ioan Bălan era cetățean al statului austro-ungar, a fost arestat în anul 1916 și dus la fortul Domnești, împreună cu alți clerici catolici și laici. A fost mutat apoi la Huși, unde existau multe călugărițe romano-catolice, și de acolo la Iași. Deoarece Ioan Bălan vorbea curent limba franceză, a lucrat la Spitalul Militar București – refugiat pe atunci la Iași – ca traducător sau în alte servicii⁴.

Un merit însemnat are protopopul Ioan Bălan și în construirea Bisericii „Maica Domnului” din București, de pe Strada Aquila, pentru care Papa Pius al X-lea a donat suma de 20.000 de franci francezi.

Ioan Bălan revine la Blaj și devine în anul 1920 canonic mitropolitan și apoi, din 1921, rector al Academiei de Teologie. În această perioadă, la Blaj, este secretar și președintele Reuniunii Arhidiecezane pentru misiuni, președintele Societății de Editură „Sfânta Unire”, președintele Tribunalului Matrimonial pentru diecezele sufragane, directorul Asociației „Sfântul Nichita” a preoților din arhidieceză (pentru care a compus statutele), secretar, apoi președinte al Astei și superior al călugărițelor din Ordinul „Sfânta Maria” din Blaj; în anul 1929 a fost delegat al Provinciei Mitropolitane Greco-Catolice românești în comisia pentru codificarea dreptului canonic oriental, cu sediul la Roma, sub conducerea cardinalului Petru Gasparri. La Roma a petrecut 6 ani, rămânând, și după plecarea sa, mai departe consultator al comisiei pentru redactarea Codului oriental.

Canonicul Ioan Bălan afirma că o bună pastorație nu se poate realiza decât cu preoți de o înaltă ținută intelectuală și spirituală. În acest scop, a înființat Asociația „Sfântul Nichita”, al cărei președinte a fost. Publică, în 1934, la Blaj, o broșură tocmai în acest scop, intitulată „Rostul Asociației preoțești Sfântul Nichita al Remesianei”, ce cuprinde statutele de funcționare. Această organizație bisericească avea ca scop desăvârșirea creștinească a preoților, îndeosebi a celor celibatari⁵.

În data de 30 august 1936, odată cu numirea Episcopului Alexandru Nicolescu ca Mitropolit la Blaj, Sfântul Scaun de la Roma a numit și noul Episcop de Lugoj în persoana Canonicului Ioan Bălan. Astfel, Giuseppe Cesarini, asesor al

³ *Ibidem*.

⁴ Remus Mircea Birtz, *Sfaturi pentru urmașii în Hristos*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2009, p. 12.

⁵ „Sionul Românesc”, anul XXI, Lugoj, nr. 24, 15 decembrie 1934, p. 103.

Sfintei Congregații pentru Bisericile Orientale, scria: „Îndeplinind toate practicile cerute, Sfânta Congregație pentru Bisericile Orientale solicită Sfântului Părinte să numească noul episcop român catolic de Lugoj, ca înlocuitor al monseniorului Nicolescu, care devine mitropolit de Blaj, în persoana ilustrisimului și reverendisimului monsenior canonic Ioan Bălan, al Capitlului catedralei de Făgăraș și Alba Iulia. Această numire, care exprimă deplina satisfacție a Nunțiatunii Apostolice din București, cât și a Episcopatului Român și a Guvernului României, va putea fi comunicată împreună cu vestea numirii monseniorului Nicolescu ca mitropolit”. În continuarea documentului, într-o notă de mână a Asesorului Giuseppe Cesarini, e menționat că „Sfântul Părinte e de acord cu numirea”⁶.

Mitropolitul Nicolescu și Episcopul Bălan au depus jurământul în fața Regelui Carol al II-lea, în ziua de 15 septembrie 1936 la Castelul Peleş, iar martori ai acestui jurământ, din partea Mitropolitului, au fost dr. Victor Macavei și Iacob Popa de la Blaj, iar a Episcopului au fost dr. Nicolae Muntean și dr. Nicolae Brînzeu de la Lugoj⁷.

Cu această ocazie, Episcopul Ioan Bălan a rostit un discurs, spunând următoarele: „Sire, prezentându-mă în fața augustei persoane a Majestății Voastre spre a face jurământul ce mi-l impune atât legea bisericii, cât și legea țării, primul meu cuvânt este de adâncă recunoștință și de profundă mulțumire pentru Majestatea Voastră, care a binevoit să-și dea asentimentul la numirea mea în Scaunul Episcopal al Lugojului. Dat fiind că episcopii celor două biserici românești nu ocupă numai un rol bisericesc, ci mai au și o importantă chemare față de țară și neamul lor, sunt fericit, Sire, că, mai înainte de a-mi ocupa scaunul, pot să asigur pe Majestatea Voastră, prin jurământul solemn, de fidelitatea ce o voi păstra Majestății Voastre și scumpei noastre țări...”⁸.

Consacrarea întru Episcop a dr. Ioan Bălan a avut loc la catedrala din Blaj în 18 octombrie 1936. La liturghie, în cadrul căreia s-a desfășurat ceremonia consacrării, Mitropolitul Alexandru Nicolescu a fost asistat de episcopii dr. Iuliu Hossu de Cluj-Gherla și dr. Alexandru Rusu de Baia Mare; au concelebrat Capitlul Mitropolitan, precum și reprezentanți ai Eparhiei de Lugoj: dr. Nicolae Brînzeu, Canonicele Ioan Ienea, Pr. George Muntean, Vicarul Timișoarei, Pr. Romulus Stoica, Protopopol Lugojului și dr. Iuliu Rațiu, Prim-notar Consistorial⁹.

Episcopul Bălan a sosit la Lugoj în 1 noiembrie cu trenul. Pe parcursul drumului Episcopul a avut excelente primiri în diferite gări. La plecarea din Blaj în gară se aflau: profesorii și studenții Academiei Teologice, călugărițele de la „Sf. Maria”, cu superioarele lor, elevele de la Școala Normală de fete. Mitropolitul Alexandru Nicolescu și membrii Capitlului blăjean l-au condus pe Episcopul Ioan Bălan la gară.

⁶ Arhiva Congregației pentru Bisericile Orientale, Roma, Dosar 400/1941, fila 4.

⁷ „Sionul Românesc”, anul XXIII, Lugoj, nr. 21, 25 octombrie 1936, p. 89.

⁸ Arhiva Congregației pentru Bisericile Orientale, Roma, Dosar 400/1941, fila 14 și „Sionul Românesc”, anul XXIII, Lugoj, nr. 19-20, 1 octombrie 1936, p. 128.

⁹ „Sionul Românesc”, anul XXIII, Lugoj, nr. 21, 25 octombrie 1936, p. 148.

La Liturgia solemnă de instalare, de la Catedrala Episcopiei de Lugoj, din 1 noiembrie 1936, au participat directorul general de la Ministerul Cultelor, Stancu Brădișteanu, reprezentanți ai Capitlului Mitropolitan, protopopul Bucureștiului, dr. Vasile Aftenie, ministrul Instrucțiunii, Valer Pop, precum și autoritățile locale. După liturghie, la reședința episcopală, Episcopul a fost salutat de personalitățile marcante ale Banatului. Episcopul Augustin Pacha a vorbit în numele Bisericii Catolice de rit latin, Pr. Nicolae Sintescu și Pr. Suru din partea Bisericii Ortodoxe, Protopopul Nemeș din partea cultului evanghelic, precum și un delegat din partea cultului mozaic. Din partea autorităților locale au vorbit: Victor Curuțiu, prefect pentru județul Severin, dr. Octavian Jucu, subprimar al municipiului Lugoj, colonelul Panait Boitan, din partea armatei, prim-procurorul dr. Fabius Rezei, din partea Tribunalului Lugoj.

La 1 noiembrie 1936, în primul său discurs rostit la instalarea sa, Episcopul Ioan Bălan afirma că dorința lui este „vestirea învățurii Domnului și să fac pe oameni să o îmbrățișeze cu atâta dragoste, încât după ea să-și îndrepte toată viața”¹⁰.

În timpul episcopatului său, Episcopul Ioan Bălan s-a străduit să trimită la studii în străinătate (Roma, Viena, Strasbourg) cât mai mulți clerici, deoarece prin pregătirea și formarea unui cler superior se puteau forma generațiile viitoare de credincioși. În același timp, sprijină ordinele călugărești, o continuare a activității de la Blaj, unde i-a ajutat mereu pe călugării asumpționiști francezi în misiunea lor educativă.

În anul 1940, cu ocazia jubileului de 60 de ani, Episcopul Ioan Bălan este decorat de către Directorul Ministerului Cultelor, Daniel Pepa, cu decorația „Coroana României” în grad de Mare Ofițer, acordată de Regele Carol al II-lea¹¹.

O perioadă grea pentru Episcopul Ioan Bălan a fost perioada 1940-1942, din cauza unei boli la ochi (cataractă dublă). Această boală i-a cauzat orbirea. Operația nu se putea face decât până la evoluția deplină a cataractei. Despre această perioadă Episcopul Ioan Bălan îi scrie nunțiuului Andrea Casulo, în 14 ianuarie 1943: „Programul în timpul problemelor la ochi: mă trezesc tot timpul la 4.50, celebraz liturghia la 5.50; la 6.45 sunt deja în catedrală pentru a asista la o altă liturghie. La 9 încep lucrul în cancelarie. Eu celebraz liturghiile și fac predicile în catedrală, eu pregătesc scrisorile mele pastorale și mai toată partea oficială a organului nostru oficial și mare parte din scrisorile oficiale sunt elaborate de mine de la început până la final. În rest, organismul meu se bucură de o excelentă sănătate și dorm ca un copil”¹².

Ioan Bălan a fost supus unei operații la ochi, care a reușit. În scrisoarea din 2 aprilie 1943, adresată secretarului Congregației Orientale, Eugene Tisserant, Episcopul Bălan afirma că operația a reușit foarte bine la ochiul drept și că poate

¹⁰ Ioan Bălan, *Spre culmile Sionului* (Discursul de instalare din 1 noiembrie 1936), Editura Librăriei Diecezane, Lugoj, 1937, p. 38.

¹¹ „Sionul Românesc”, anul XXIII, Lugoj, nr. 22, 5 noiembrie 1936, p. 95.

¹² Arhiva Congregației pentru Bisericile Orientale, Roma, Dosar 400/1941, fila 44.

citi chiar fără ochelari. După ce și-a recăpătat vederea, la ambii ochi, episcopul a afirmat: „Dumnezeu mi-a redat vederea ca să pot tălmăci cuvântul Lui”¹³.

Cu toate acestea, prigoana provocată de guvernul comunist a pricinuit mari dureri episcopilor, clerului greco-catolic și laicilor. Aceștia au trebuit să privească, aproape neputincioși, cum „se destramă” Biserica Greco-Catolică. Episcopul Ioan Bălan a fost arestat în 28 octombrie 1948, împreună cu Prepozitul Capitular Nicolae Brînzeu și Canonical Iosif Vezoc de la Lugoj. Episcopul Ioan Bălan a fost vizitat la sediul Episcopiei din Lugoj, vineri, 28 octombrie, în jurul orei 15, de către comandantul Securității din Lugoj, maiorul Kling, care l-a invitat la sediul Securității, „unde doi domni vor să-i vorbească”. Acesta a fost momentul nefast în care Episcopul Ioan Bălan a părăsit, pentru totdeauna, Episcopia de Lugoj, pe care o păstorise timp de doisprezece ani.

În ziua următoare, 29 octombrie, evenimentele în Episcopia lugojeană s-au desfășurat cu rapiditate. La Episcopie s-a prezentat o comisie formată din reprezentantul poliției, Popescu, preoții ortodocși Mihăescu, Jigorea și Sintescu, precum și câțiva profesori care formau „comitetul de preluare a Episcopiei”, interesându-se de bibliotecă, arhiva episcopiei și edificiul episcopal¹⁴.

Alături de Episcopul Ioan Bălan, au mai fost arestați episcopii Valeriu Traian Freñțiu la Oradea, Alexandru Rusu la Baia Mare, Vasile Aftenie, Vicar episcopal la București, și Iuliu Hossu la Cluj. Episcopul Ioan Bălan a fost dus la București, iar de acolo la vila Patriarhului ortodox, la Dragoslavele, împreună cu ceilalți episcopi, fiind considerați prizonieri ai Patriarhului până se vor decide să treacă la Biserica Ortodoxă. În vila de la Dragoslavele, episcopii arestați au dus o viață foarte grea. Fiecare avea câte o cameră, cu pază pe coridor și în exterior. Sufereau de frig și de foame. Rația alimentară era socotită la preț oficial, dar era cumpărată la liber, așa încât era extrem de puțină mâncare.

De la Mănăstirea Dragoslavele, episcopii arestați au fost duși la Mănăstirea Căldărușani. Aici au stat în lagăr, timp de 15 luni, până în ziua de 25 mai 1950, când au fost transportați la închisoarea din Sighet. La Sighet cel mai greu de suportat era frigul și foamea. Episcopul Ioan Bălan a fost pus în celula 48, împreună cu ceilalți episcopi. Ulterior au fost despărțiți, iar Ioan Bălan a stat în celula 44, împreună cu Iuliu Hossu și Valeriu Traian Freñțiu. În această perioadă, Episcopul Bălan a suferit de hernie dublă și totuși a fost supus unor munci grele, precum șpartul și căratul lemnului, curățirea closetelor, transportul tinetelor.

În anul 1955 episcopii care n-au murit în penitenciarul din Sighet, Iuliu Hossu, Alexandru Rusu și Ioan Bălan, au fost duși la Curtea de Argeș. În același an, eliberat din închisoare, Ioan Ploscaru a mers, de Sfântul Nicolae, într-o vizită la Curtea de Argeș pentru a-l vedea pe Ioan Bălan: „Preasfințitul Ioan Bălan era îmbătrânit și gârbovit de spate, însă cu spiritul tot atât de vioi ca și înainte. Când a sosit de la Sighet, Episcopul era atât de slăbit, încât nu putea urca treptele; se oprea

¹³ Ioan Ploscaru, *Lanțuri și teroare*, Signata, Timișoara, 1994, p. 299.

¹⁴ Iuliu Hossu, *Credința noastră este Viața noastră. Memoriile Cardinalului dr. Iuliu Hossu*, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca, 2003, p. 143.

la fiecare treaptă câte un minut ca să se odihnească, fiind secătuit de regimul de detenție din închisoarea de la Sighet. La Curtea de Argeș erau cazați în fostul palat al Reginei Elisabeta, unde aveau fiecare câte o cămăruță (camerele prevăzute pentru servitori). Acolo mai erau și Episcopii Iuliu Hossu și Alexandru Rusu¹⁵. De aici episcopii au fost despărțiți pentru toată viața, fără a se mai vedea, Episcopul Iuliu Hossu a fost dus la Mănăstirea Căldărușani, Alexandru Rusu la Mănăstirea Cocoș din Tulcea, apoi la penitenciarul Gherla, unde a încetat din viață, și episcopul Ioan Bălan la Ciorogârla, unde a încetat din viață.

Din acest moment, al despărțirii episcopilor, putem afirma că a început „mecanismul” Securității din România să funcționeze, astfel, dosarul de la Securitate al Episcopului Ioan Bălan este împărțit în patru volume: dosar fond informativ – 243 de file, dosar fond documentar – 36 de file și dosar fond penal volumul I – 5 file, volumul II – 15 file.

Episcopul Ioan Bălan a încetat din viață la vârsta de 79 de ani, în 4 august 1959, ora 2 dimineața, la Mănăstirea Ciorogârla. Trupul neînsuflețit a fost transportat la Cimitirul Bellu Catholic din București, iar oficiile religioase au fost făcute de preotul romano-catolic Francisc Zudor¹⁶.

Din păcate, după arestarea din 28 octombrie 1948, Episcopul Ioan Bălan nu-și va mai revedea Eparhia niciodată. În cei 11 ani de închisoare și domiciliu obligatoriu, episcopul a trecut prin mari suferințe pentru credința sa catolică, dar, până la moarte, s-a devotat binelui sufletesc al celor pe care i-a păstorit. Aflat la închisoarea din Dej, când Episcopul Ioan Bălan a încetat din viață, Episcopul Ioan Ploscaru le-a spus preoților de lângă el: „Dumnezeu îi va da Episcopului Ioan Bălan tripla coroană: de dascăl, de feciorelnic și de martir pentru munca de evanghelizare, pentru viața curată și pentru suferințele ce le-a îndurat în închisoare”¹⁷.

Dr. Sergiu SOICA

¹⁵ ACNSAS, Fond Penal, P1150, vol. I, Ministerul Securității Statului, Serviciul „C”, Arhiva Operativă, Dosar anchetă *Ioan Bălan*, Ministerul Afacerilor Interne, *Dunărea, Dosar individual Bălan Ioan Episcop de Lugoj*, 30 ianuarie 1953, fila 4.

¹⁶ ACNSAS, fond documentar, D 000077, *Bălan Ioan*, fila 21.

¹⁷ Ioan Bota, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România*, vol. II, Cluj-Napoca, Edit. Patmos, 1998, p. 24.

Activitatea Frontului Plugarilor în județele Caraș și Severin (1944-1948)

The Party system of Romania was strongly affected by the exchanges of forces externally and internally. But, the political parties which activated on the territory of Banat evolved in specific circumstances, determined by the sympathy towards P.S.D. in the urban (medium) environment, and P.N.Ț. in the rural environment.

The close relation between FP and PCR and their only purpose, that was, to freed the administration and to make a new agrarian law, created the illusion of a permanent collaboration between the two parties in the Caraș district. The trust of communists for FP generated a new system of leaders, members of FP in the administration. The disappointment occurred because of the members of FP over PNȚ-Maniu, and this led to the complete subordination of FP to the PCR.

FP, another political party was supported by a part of peasants and by intellectuals from Severin district, but it had problems from an organizational point of view during 1944-1945, determined by objective reasons, such as: the lack of well prepared members or leaders, the strong influence of the communists. FP, the main ally of the communists in the rural place, in April 1946, confronted with some organizational problems, such as: the lack of funds and means of transport, the decrease of popularity and prestige. They attracted members from: Socul, Caransebeș, Binchiș and Teregova. Just after the elections, because of organizational deficiencies, they started a new system of government. At the beginning of 1947, it started the reorganization of FP in Severin. During 1948, the organization of FP was in great action. In 1948, FP got involved in the activity of PMR.

Romania was taken by the communists, once with the results of the elections for the Parliament and their immediate consequences, such as: signing the Treaty of Peace with the great powers; banning the parties of opposition and massive arrests of members; exiling the King and naming the popular republic after the Russian model, all these have marked the entrance of our country in a new, but heavy period of our history. Not even the population of Banat didn't escape the hard period.

The system that was forcing people to give away part of their crops, one that had been introduced by the government and had already had devastating effects in the rural areas of Romania, the abuses of the local and national authorities, the pressure the traditional parties had to put up with hoping for a considerable assistance from the United States, preventing in this way a future existence of communist structures in our country led to more radical actions of their opponents, in order to maintain – by all means – democracy and the good relationships Romania had always had with countries like France or Great Britain.

Keywords: activity, Ploughmen's Front, Caraș, Severin, agrarian reform.

Constituit în 1933, la Deva, Frontul Plugarilor va reprezenta, încă de la începutul existenței sale, un aliat fidel al comuniștilor și al sateliților politici ai acestora, dar și un adversar politic înverșunat al național-țărăniștilor.

Actul de la 23 august 1944 va da un nou impuls activității sale politice, atât la nivel central, cât și local.

Anul 1945 a fost marcat, în egală măsură, de constituirea comitetelor locale ale Frontului Plugarilor pe cuprinsul județului Caraș, acțiune intens sprijinită de forurile de conducere ale Partidului Comunist: Biniș (ianuarie) – 10 membri; Carașova (1 martie) – 5 membri, cu un program de activitate în trei puncte („repararea drumurilor și pădurilor comunale, exproprierea pământului răpit de U.D.R. nouă și sustras de la exproprierea făcută, epurația notarului, primarului și casierei”); Cuptoare-Secul (25 martie) – 4 membri; Văliug (1 aprilie) – 14 membri, cu un program de activitate în două puncte („desființarea Sfatului Comunal existent, trecând atribuțiile sale asupra Comitetului Cetățenesc al Frontului Plugarilor, ales liber prin vot, numirea – în funcția de primar – a domnului Alexa Iosif Bălean, în locul lui Alexandru Gruescu, demisionat și – în funcția de ajutor de primar – a domnului Jurma Lazăr, în locul lui Francisc Holschwander, arestat și trimis în lagăr pentru propagandă hitleristă”); Iersig (8 aprilie) – 29 de membri; Vermeș (12 aprilie) – 10 membri; Reșița (15 aprilie) – 20 de membri; Doman (15 aprilie) – 8 membri; Călnic (15 aprilie) – 16 membri; Ezeriș (22 aprilie) – 10 membri; Iabalcea (22 aprilie) – 25 de membri; Lupac (29 aprilie) – 10 membri; Clocotici (29 aprilie) – 7 membri; Rafnic (15 iulie) – 8 membri; Zorlențul Mare (12 august) – 10 membri; Târnova (12 august) – 11 membri¹.

În cele din urmă, la 6 august 1945 a fost ales Comitetul Județean Caraș al Frontului Plugarilor: *președinți de onoare* – Aurel Ceia și dr. Manea; *președinte* – Gică Almăjan; *vicepreședinți* – Nicolae Bogdan Humă și Andrei Dragomirești-Deac; *secretar* – Ion Balică; *casier* – Ion Bălan. În Comitetul Județean al formațiunii amintite au fost cooptați și unii intelectuali, precum: dr. Ion Țeicu, Valeriu Bălan, Emil V. Câmpianu și Ion Boțoc. De asemenea, în Comitetul Județean au fost incluși, ca *membri de drept*, o serie de reprezentanți locali ai partidului: în plasa Sasca Montană – Eremia Stănoiu, Ion Mogoș, Petru Almăjan, Serafin Iovescu, Gheorghe Mosgoafă și Gheorghe Bobic; în plasa Moldova Nouă – Cionca Negosin, Radu Roșu, Dușan Radovancovici, Slavco Adam, Jarco și Predrag Novacovici; în plasa Bozovici – Eftimie Zmeu, Nicolae Andreescu, Ion Miloi, Simion Oprea, Nicolae Căpățână și Dumitru Valușescu; în plasa Reșița – Petru Ienciu, Traian Lința, Ioan Vodă, Nicolae Văcărescu, Petru Micloșină și Traian Franț; în plasa Oravița – Ion Bălan, Traian Emanoil, Iosif Drica, Ion Stolojan și Nicolae Cladovan; în plasa Bocșa Montană – Nicolae Bogdan Humă, Gheorghe Buda, Ion Frătescu, Nicolae Mioc, Petru Stan și Achim Barna².

Merită prezentată situația organizatorică a acestei formațiuni politice în județul Caraș după formarea structurilor de conducere locale: în august 1945 – 11.500 de membri, dintre care 255 erau înscriși și în Partidul Comunist (o practică frecventă în această perioadă – *n.n.*), 113 comune „organizate”, 107 primari încadrați în Frontul Plugarilor; în septembrie 1945 – 8.323 de membri, dintre care 309 erau

¹ Arhivele Naționale, Serviciul Județean Caraș-Severin (Caransebeș) (în continuare A.N., S.J.C.S.), Fond *Frontul Plugarilor – Comitetul Județean Caraș (1945-1950)* (în continuare F.P. – C. J. Caraș), d. 1/1945, f. 2-25.

² *Ibidem*, f. 1.

înscrisi și în P.C.R., 111 comune „organizate”, 105 primari încadrați în Frontul Plugarilor; în octombrie 1945 – 8.414 membri, dintre care 522 erau înscriși și în Partidul Comunist, 112 comune „organizate”, 105 primari încadrați în Frontul Plugarilor; în noiembrie 1945 – 8.465 de membri, dintre care 916 erau înscriși și în P.C.R., 112 comune „organizate”, 104 primari încadrați în Frontul Plugarilor. Analizând aceste informații, putem constata faptul că s-a redus drastic numărul membrilor F.P. în intervalul august-septembrie 1945, în paralel cu creșterea rapidă a numărului celor care erau înscriși, în același timp, în Partidul Comunist până la finele anului 1945, îndreptățind ideea că Frontul Plugarilor era o simplă organizație de masă a P.C.R.³

Adunarea Comitetului Județean Caraș al Frontului Plugarilor, desfășurată la Oravița în ziua de 3 noiembrie 1945, a dezbătut mai multe *probleme*: situația însămânțărilor, lipsa articolelor de primă necesitate (sarea, petrolul, grâul de sămânță etc.). Prefectul județului, prezent la lucrări, afirma următoarele: „Țara, pentru a putea face față situației excepționale de astăzi, are nevoie de oameni hotărâți la muncă și cinștiți. Astfel organizați, să strângem rândurile prin Frontul Plugarilor, ca, împreună cu celelalte organizații democratice încadrate în F.N.D., să facem zid în jurul guvernului democratic Dr. Petru Groza”; această declarație, consemnată în presa vremii, era explicabilă prin prisma evenimentelor politice interne (greva regală – *n.n.*)⁴.

Frontul Plugarilor s-a implicat foarte mult în aplicarea reformei agrare inițiată de cabinetul Groza, iar adoptarea unei poziții comune cu cea exprimată de Partidul Comunist în această chestiune a generat o serie de conflicte în plan local cu unii reprezentanți ai Partidului Social-Democrat.

Încă din primăvara anului 1946, F.P. și-a centrat întreaga activitate spre întărirea organizațiilor sale și lămurirea maselor țărănești asupra însemnătății alegerilor și necesității luptei pentru înfrângerea „reacțiunii”⁵.

La începutul anului 1946 erau înregistrate conflicte între P.S.D. și F.P. în mediul rural, determinate de poziția față de reforma agrară. Frontul Plugarilor se confrunța și cu unele probleme organizatorice: comitetele de plasă nu activau aproape deloc, exceptând plasa Bozovici; în comunele montanistice, în cele cu locuitori germani ș.a. Frontul Plugarilor nu reușise să înființeze organizații⁶.

La data de 16 iunie 1946 s-a inaugurat campania electorală a Frontului Plugarilor. În ziua de 25 iunie 1946, Comitetul Feminin al Frontului Plugarilor a adoptat o *moțiune* prin care participantele și-au luat „ca primă obligație să ducă o campanie de lămurire a tuturor sătencelor pentru ca ele să știe cum să folosească

³ *Ibidem*, Fond *Partidul Muncitoresc Român – Comitetul Județean Caraș (1945-1948)* (în continuare *P.M.R. – C. J. Caraș*), d. 7/1945, f. 155-158.

⁴ „Cuvântul satelor”, Timișoara, anul XIX, nr. 35, sâmbătă, 1 decembrie 1945, p. 3.

⁵ Gh. I. Ioniță, Gh. Țuțui, *Frontul Plugarilor (1933-1953)*, București, f.e., 1970, p. 222.

⁶ A.N., S.J.C.S., Fond *F. P. – C. J. Caraș*, d. 1/1946, f. 1-2.

drepturile câștigate”⁷. F.P. a organizat foarte multe întruniri țărănești – în cadrul cărora se explica importanța alegerilor parlamentare, se dezbătea conținutul prevederilor cuprinse în *Platforma-program a Blocului Partidelor Democratice*, insistându-se asupra punctelor care priveau țărănimea⁸.

După alegerile parlamentare, organizația județeană Caraș a Frontului Plugarilor era în plin proces de dezorganizare, nu mai existau cadre de conducere credibile la nivel local, unele organizații se desființaseră deja. Această situație era determinată de două cauze obiective: foarte mulți primari reprezentând Frontul Plugarilor „s-au demascat” cu ocazia alegerilor (îndemnând populația să voteze cu P.N.Ț.-Maniu – *n. n.*), iar contribuția Frontului Plugarilor în campania electorală a fost foarte redusă⁹.

La începutul anului 1947 nu s-au înregistrat progrese notabile în activitatea acestei formațiuni politice, fiind consemnat chiar un recul. În sinteza pe luna februarie 1947, întocmită de regionala Banat a comuniștilor, se constata că: „Frontul Plugarilor grupează țărani și intelectualitatea de la sate. N-a reușit să formeze cadre sănătoase și să aibă la sate organizații viabile. Nu se poate aprecia forța lor, căci cifrele date de ei nu sunt adevărate”. Concluzia era că „în general, Frontul Plugarilor n-a reușit să cuprindă marea majoritate a sătenilor și a intelectualilor de la sate”¹⁰.

De altfel, în primele luni ale anului 1947, în organizația județeană Caraș a Frontului Plugarilor s-au manifestat divergențe de păreri în toate privințele. De asemenea, au fost consemnate dificultăți financiare, au fost reorganizate 4 *comitete de plasă* (Oravița, Reșița, Sasca și Bocșa), datorită cadrelor slab pregătite din zonă, a fost înființată o *școală de cadre*, la care au participat 8 țărani, 3 dintre aceștia fiind trimiși ulterior pe teren pentru a face propagandă formațiunii politice amintite, au fost desemnați *noi instructori* în majoritatea plășilor județului, pentru revigorarea activității organizațiilor locale, s-a procedat la *excluderea* unor cadre din conducerea partidului, din diferite motive (indisciplină, aplicarea deficitară a reformei agrare etc.)¹¹.

Merită amintită și o *statistică* privind numărul membrilor acestei formațiuni politice în luna februarie 1947, la nivelul județului Caraș: în total – 10.813, adică puțin peste 5% din populația județului (200.185 de locuitori); în plasa Bocșa Vasiova – 990; în plasa Bozovici – 1.147; în plasa Moldova Nouă – 2.007; în plasa Oravița – 1.966; în plasa Reșița – 2.039; în plasa Sasca – 2.664. Oricum, acest număr îl depășea net pe cel al membrilor Partidului Comunist din județ (8.575)¹².

⁷ William Marin, Ioan Lunčan, *Două secole de luptă revoluționară în sud-vestul României (1733-1948)*, Editura Facla, Timișoara, 1984, p. 236.

⁸ Gh. I. Ioniță, Gh. Țuțui, *op. cit.*, p. 227.

⁹ A.N., S.J.C.S., Fond P.M.R. – C. J. Caraș, d. 16/1947, f. 49-50.

¹⁰ Mircea Rusnac, *Aspecte ale vieții politice din Banat în perioada 1944-1948*, în „Tibiscum” (Studii și comunicări de etnografie-istorie), Caransebeș, XI, 2003, p. 397.

¹¹ A.N., S.J.C.S., Fond F.P. – C. J. Caraș, d. 1/1947, f. 1; *Ibidem*, Fond P.M.R. – C. J. Caraș, d. 16/1947, f. 55-56.

¹² *Ibidem*, Fond P.M.R. – C. J. Caraș, d. 16/1947, f. 62.

După dizolvarea P.N.Ț.-Maniu, în luna iulie 1947, s-a procedat și la reorganizarea Comitetului Județean Caraș al Frontului Plugarilor, alcătuit acum din 20 de membri (17 țărani și 3 intelectuali), a comitetelor de plasă, formate din câte 9-12 membri, precum și a comitetelor comunale de partid, comunele fiind împărțite pe sectoare, măsuri considerate absolut necesare în condițiile în care „reacțiunea a început să se destrame, crescând – în schimb – influența Partidului Comunist și a Frontului Plugarilor”. Desigur, afirmațiile făceau parte din arsenalul propagandistic al Partidului Comunist și al „sateliților” săi, fiind menite să sublinieze larga popularitate de care se bucura Frontul Plugarilor în rândul țărănimii cărășene¹³.

La finele anului 1947, organizația județeană a Frontului Plugarilor număra 12.641 de membri, dintre care 750 de tineri și 620 de femei, repartizați pe plăși după cum urmează: Sasca – 3.200; Reșița – 2.486; Moldova Nouă – 1.900; Oravița – 1.860; Bozovici – 1.720; Bocșa Montană – 1.475. După cum se observă, în anul 1947 nu a fost înregistrată o creștere spectaculoasă a numărului membrilor acestei formațiuni politice, deși Frontul Plugarilor beneficia de sprijinul masiv al Partidului Comunist și al aparatului administrativ local, iar principalii competitori din lumea satelor, național-țărăniștii, fuseseră reduși la tăcere. De fapt, țărănimea din județul Caraș încă opunea o rezistență puternică la „infiltrarea” mediului rural de către comuniști și principalii lor aliați în zonă, reprezentanții Frontului Plugarilor¹⁴.

Organizația județeană Caraș a Frontului Plugarilor s-a implicat foarte mult în campania electorală din luna martie 1948, sub sigla Frontului Democrației Populare, alianță dominată de Partidul Muncitoresc Român: a trimis 650 de îndrumători la sate, o parte dintre aceștia fiind scoși din producție, pentru eficientizarea acțiunii de propagandă în mediul rural, a convocat *adunări populare* în vederea întâmpinării candidaților F.D.P. (Nicolae Profiri, Mihai Dalea, Petre Almăjan, Vasile Ionescu și Petre Manu) ș.a.m.d.¹⁵

Viziunea politică a comuniștilor este sintetizată în *declarația* Constanței Crăciun, care afirma la plenara lărgită a Partidului Muncitoresc Român de la Timișoara, la 24 iunie 1948, că „la noi Frontul Plugarilor a fost creat de clasa muncitoare, de muncitorii membri de partid și de sindicaliștii care mergeau la sate și spuneau țăranilor să se organizeze”. Cu aceeași ocazie, un instructor al Comitetului Central al P.M.R. făcea referire la teza lui Stalin, conform căreia: „Noi nu vom trece la socialism în mod pașnic, fără luptă de clasă ascuțită”¹⁶.

Participarea Frontului Plugarilor din județul Caraș – cot la cot cu Partidul Comunist – la epurarea administrativă și la înfăptuirea reformei agrare a creat iluzia unei colaborări permanente între cele două formațiuni. Încrederea totală pe care comuniștii o aveau în Frontul Plugarilor a generat numirea mai multor reprezentanți

¹³ *Ibidem*, d. 13/1947, f. 55-56.

¹⁴ *Ibidem*, f. 61.

¹⁵ *Ibidem*, Fond *Frontul Democrației Populare – Consiliul Județean Caraș (1948)* (în continuare *F.D.P.-C. J. Caraș*), d. 1/1948, f. 3; „România liberă”, București, anul VI, nr. 1088, sâmbătă, 6 martie 1948, p. 2.

¹⁶ Mircea Rusnac, *Aspecte ale vieții politice din Banat...*, p. 406.

ai acestei organizații în administrația locală. Dezamăgirea provocată de preferința manifestată de către majoritatea membrilor și chiar de către organele locale de conducere ale Frontului Plugarilor față de P.N.Ț.-Maniu, cu ocazia alegerilor parlamentare, a determinat reorganizarea Județenei Caraș a Frontului Plugarilor – prin creșterea ponderii țărănimii sărace în rândurile sale, favorizând, astfel, subordonarea completă a Frontului Plugarilor față de Partidul Comunist.

Deși beneficia de încrederea unei părți a țăranilor, funcționarilor și intelectualilor de pe cuprinsul județului Severin, Frontul Plugarilor a avut o serie de probleme de ordin organizatoric în anii 1944-1945, determinate de *motive obiective*: lipsa de cadre bine pregătite, influența puternică exercitată de Partidul Comunist și confuzia creată de presiunile acestei formațiuni politice, percepția negativă pe care o avea în comunele mai bogate ale județului etc.¹⁷

Astfel, la începutul anului 1945, Frontul Plugarilor și-a constituit *organizații* doar în aproximativ 10% din totalul comunelor din județ (Teregova, Feneș, Caransebeș, Făget, Globucraiova etc.)¹⁸. Situația s-a îmbunătățit vizibil în luna mai 1945, când formațiunea politică amintită reușise să-și constituie *organizații* în peste 50% din comunele județului, numărând 9.137 de *membri*, în marea majoritate țărani și funcționari comunal, și își impusese *primari* în 71 de localități din Severin¹⁹. Până în luna octombrie 1945, F. P. Severin avea deja 10.500 de *membri*, deținea *organizații* în peste 80% din localitățile județului, își constituise un *comitet orășenesc* în Lugoj (cu 180 de membri) și se preocupase îndeaproape de organizațiile proprii de tineret și femei, însă lipsa fondurilor necesare desfășurării – în continuare – a activității sale diminuea, în mod vizibil, efectul propagandei desfășurate în mediul rural²⁰. Cu toate acestea, conducerea organizației județene era acuzată, de unii dintre membrii de rând, de faptul că se implică prea puțin în problemele stringente cu care se confruntau comunitățile locale (deficiențele în aprovizionarea cu bunuri de larg consum și aplicarea defectuoasă – pe teren – a reformei agrare), solicitându-se, pe un ton imperativ, soluționarea acestei „situații de criză”²¹.

Frontul Plugarilor, principalul aliat al comuniștilor în mediul rural, se confrunța – în luna aprilie 1946 – cu o serie de *deficiențe organizatorice*: propaganda ineficientă, determinată de faptul că nu-și scosese activiștii proprii din producție în vederea pregătirii alegerilor; lipsa de fonduri și de mijloace de transport; scăderea

¹⁷ Vasile Rămneanțu, *Aspecte ale vieții economice și politice din județul Severin în perioada 1944-1946*, în „Analele Banatului” (în continuare AnB), serie nouă, Arheologie-Istorie, Timișoara, V, 1997, p. 432.

¹⁸ Arhivele Naționale, Serviciul Județean Timiș (în continuare A.N., S.J.T.), Fond *Partidul Comunist Român - Comitetul Județean Severin* (în continuare P.C.R. – C. J. Severin), d. 1a/1945, f. 24.

¹⁹ *Ibidem*, Fond *Frontul Plugarilor – Organizația Județeană Severin* (în continuare F.P. – O. J. Severin), d. 4/1947, f. 49.

²⁰ *Ibidem*, d. 1/1945, f. 1-2.

²¹ *Ibidem*, d. 4/1947, f. 55-56.

prestigiului organizației județene Severin, datorită nerezolvării unor doleanțe ale țărănimii, care necesitau o soluționare imediată. Cu toate acestea, deoarece Frontul Plugarilor avea numeroși reprezentanți în comitetele locale de aplicare a reformei agrare, s-au constatat înscrieri masive de membri în plășile Sacul, Caransebeș, Birchiș și Teregova²². Imediat după alegerile parlamentare, datorită deficiențelor de ordin organizatoric care au ieșit la iveală cu această ocazie, se preconiza organizarea pe resoarte a comitetelor județene și o amplă reorganizare a tuturor organizațiilor F. P.

La data de 15 iunie 1946 s-a desfășurat Congresul județean Severin al formațiunii politice amintite. La acest congres au participat: ministrul Agriculturii și Domeniilor (Romulus Zăroni), secretarul general al C. C. al Frontului Plugarilor (Miron Belea), secretarul Regionalei Banat a Frontului Plugarilor (Dănilă Sfetea), prefectul județului Severin (Ioan Vasiliu), primarul orașului Lugoj (av. Aurel Lascu), reprezentanții partidelor politice din județ, 122 de delegați din organizațiile comunale ale Frontului Plugarilor. Cu acest prilej au fost lansate îndemnuri pentru înscrierea de noi membri, constituirea de noi cooperative, precum și grave acuze la adresa partidelor istorice. De asemenea, a fost desemnată componența noului Comitet Județean Severin al Frontului Plugarilor: *președinte* – Bujor P. Popovici; *vicepreședinți* – Ioan Șerban, Ioan Dragoș și Ioniță Țăranu; *secretar* – Nicolae Pățu²³.

În timpul campaniei electorale, F. P. Severin își consolidase considerabil *structura organizatorică*: s-a constituit organizația județeană de femei în ziua de 20 septembrie 1946, coordonată de două activiste; s-au format organizații de femei în plășile Margina și Lugoj; s-a organizat Tineretul Plugăresc în 3 plăși ale județului, cu sprijinul a 3 activiști; Comitetul Județean avea – la dispoziția sa – un număr de 23 de activiști. Deși ducea lipsă de cadre cu experiență, F. P. Severin a convocat adunări în plășile Caransebeș și Teregova și s-a preocupat de răspândirea ziarelor pro-guvernamentale tipărite la nivel central sau local („Frontul Plugarilor”, „Lumea Nouă”, „Luptătorul bănățean”, „Scânteia”, „Vestea satelor”). Organizația Severin a Frontului Plugarilor a colaborat – în condiții optime – cu celelalte formațiuni politice componente ale B.P.D.-ului, beneficiind de un sprijin constant din partea Partidului Comunist²⁴.

Organizația Severin a Frontului Plugarilor era profund nemulțumită de faptul că „la sate unele organizații, membri și chiar conducători ai F.P. au căzut în mrejele reacțiunii (notari, primari etc.)”. De asemenea, în unele localități organizațiile F.P. au acționat „contrar indicațiilor”, fiind sancționate în ședința Comitetului Județean din 1 decembrie 1946. Imediat după alegerile parlamentare, datorită deficiențelor de ordin organizatoric care au ieșit la iveală cu această ocazie, se preconiza organizarea pe resoarte a comitetelor județene și o amplă reorganizare a tuturor organizațiilor F.P. „atât la sate, cât și la plăși”, până în ziua de 8 decembrie 1946 fiind reorganizate Comitetele Județene Arad și Timiș-Torontal²⁵.

²² *Ibidem*, d. 2/1946, f. 2.

²³ *Ibidem*, f. 10-12.

²⁴ *Ibidem*, f. 5.

²⁵ *Ibidem*, Fond P.C.R. - C. J. Severin, d. 8/1946, f. 87-88.

În luna decembrie 1946 s-a intensificat *activitatea organizatorică* a Frontului Plugarilor Severin: au fost verificate comitetele de plase și comunale, precum și toți membrii de rând ai formațiunii politice amintite; s-au ținut 6 ședințe cu comitetele de plasă, urmând să se țină ședințe în celelalte 7 plăși, cu ordinea de zi stabilită de Biroul Electoral Județean; s-au convocat întruniri publice în 6 plăși; s-au constituit organizații de tineret în 88 de comune din județ și sedii ale partidului în toate plășile județului; s-a menținut o bună colaborare cu B.P.D.-ul și cu centrele de mașini agricole; s-a înființat un cerc de studii, numit „Amicii poporului”. Cu toate acestea, F. P. Severin avea o misiune destul de dificilă: să înlăture suspiciunile care planau asupra platformei-program a B.P.D.-ului, considerată „un paravan al colhozului”, suspiciuni ce au determinat votul masiv în favoarea P.N.Ț.-Maniu în localitățile din mediul rural²⁶.

Pentru atitudinea F. P. Severin în timpul alegerilor legislative generale este relevant *raportul de activitate* al acestei organizații pe luna decembrie 1946, în care se subliniază următoarele aspecte: „ziua de 19 noiembrie 1946 a însemnat o completă verificare a forțelor noastre din județ... cruntă deziluzie... din totalul de 17.000 membri înscriși, mai bine de jumătate a dezertat și au votat cu reacțiunea”. În consecință, Biroul Politic al Comitetului Județean și președinții organizațiilor de plăși au luat hotărârea să procedeze la o completă reorganizare a comitetelor comunale și de plasă, exprimându-și speranța că „pe viitor această organizație să fie formată și ridicată prin elemente capabile și sincere, pentru ca să nu mai fie rezervate astfel de surprize cum a fost cea de la 19 noiembrie 1946”. Cu această ocazie, au fost reorganizate secțiunile din plășile Sacul și Lugoj și s-a constatat faptul că numărul real al membrilor era mult mai mic decât în declarațiile oficiale²⁷.

La începutul anului 1947 procesul de reorganizare a Frontului Plugarilor din județul Severin era în plină desfășurare: datorită lipsei de activitate, din *Comitetul Județean* au fost eliminați 30 de plugari și 9 intelectuali; au fost restructurate mai multe *resorturi* ale partidului (financiar, economic, organizatoric, Educație și Îndrumare Politică, Intervenții, Informații și Evidența cadrelor); s-a înființat *resortul administrativ*²⁸; și-a impus reprezentanții în *administrația locală* (directorul Camerei de Agricultură Severin, șeful Serviciului Sanitar Județean, președintele Federalei cooperatiste); au fost înlocuite – integral – *conducerile* a 157 de organizații; au fost verificate și reorganizate 8 *comitete de plasă*²⁹.

În luna martie 1947 au fost dezvăluite *abaterile* săvârșite de mai mulți fruntași ai Biroului Politic Severin: refuzul unor membri ai Biroului Politic de a-și prezenta demisia, solicitată de Regionala Banat, datorită slabei rezultate obținute la alegerile parlamentare din noiembrie 1946; nediscutarea problemelor financiare cu membrii Comitetului Județean; deturnarea fondurilor destinate regiunilor afectate de

²⁶ *Ibidem*, Fond *Blocul Partidelor Democratice – Comitetul Județean Severin* (în continuare *B.P.D. – C. J. Severin*), d. 2/1946, f. 13.

²⁷ *Ibidem*, Fond *F.P. – O. J. Severin*, d. 2/1946, f. 7.

²⁸ *Ibidem*, d. 4/1947, f. 1.

²⁹ *Ibidem*, f. 62-66.

secetă etc. Acestea urmau a fi discutate în cadrul congresului prevăzut pentru luna mai 1947³⁰.

Congresul general al F. P. Severin, desfășurat în ziua de 22 mai 1947, a dezbătut memoriul prezentat în luna martie, ajungând la concluzia că majoritatea acuzațiilor nu au un fundament real și a desemnat cei 26 de membri ai *Comitetului Județean*, în marea majoritate plugari³¹.

În luna iunie 1947 organizația județeană Severin a Frontului Plugarilor avea 15.000 de *membri*, 18 *activiști* repartizați în două echipe de propagandă care se deplasau în toate localitățile județului și *organizații* în 189 de comune³².

Frontul Plugarilor din județul Severin a încercat să procedeze la *restructurarea* organizației, în baza indicațiilor venite din partea Comitetului Executiv al partidului, privind „îndepărtarea – din conducerea F.P. – a elementelor necinstite și chiaburești și încadrarea noilor comitete județene cu elemente cinstite și devotate luptei democratice în rândurile țărânimii muncitoare”. Situația existentă în cadrul organizației Severin în luna noiembrie 1947 a fost descrisă, pe larg, într-un raport către Comitetul Central: au fost eliminați câțiva „chiaburi” din organizație; după reorganizarea Comitetului Județean, raporturile cu Partidul Comunist s-au înrăutățit, din două motive (frunțașii P.C.R. din județ susțineau necesitatea desființării Frontului Plugarilor, iar peste 50 de primari provenind din F.P. au fost schimbați – în mod abuziv – de către P.C.R.). În acest context, se impunea trimiterea unei echipe mixte (de la Comitetele Centrale ale celor două partide) pentru soluționarea acestei situații explozive³³.

În anul 1948 organizația județeană Severin a Frontului Plugarilor s-a implicat, în mare măsură, în toate acțiunile inițiate de Partidul Muncitoresc Român, sub egida Frontului Democrației Populare. Astfel, F. P. Severin și-a desemnat reprezentanți în toate structurile F.D.P.: 2 în *Comitetul Județean* (pr. Fabius Drăgoi și pr. Nicolae Olteanu) și câte unul în fiecare *subcomisie* (Propagandă, Administrativă, Financiară și Juridică)³⁴.

În timpul campaniei electorale (martie 1948 – *n.n.*), îndrumătorii Frontului Plugarilor din județ (300 la început, respectiv 1.861 în ultima parte a campaniei) s-au preocupat îndeaproape de o serie de probleme din mediul rural, considerate de importanță vitală pentru câștigarea alegerilor: schimbarea unor primari considerați necorespunzători, a consiliilor de conducere a cooperativelor sătești, explicarea importanței economice a colectărilor etc. Pot fi amintite și alte acțiuni inițiate de organizația F.P. Severin în cursul lunii martie 1948: convocarea de *adunări populare* în satele din județ (14 martie) și în toate reședințele de plasă (21 martie); mobilizarea tuturor membrilor F.P., în colaborare cu P.M.R. și sindicatele, pentru *curățirea*

³⁰ *Ibidem*, f. 2-4.

³¹ *Ibidem*, f. 24-27.

³² *Ibidem*, f. 6.

³³ *Ibidem*, f. 7-9, 37.

³⁴ *Ibidem*, Fond *Frontul Democrației Populare – Consiliul Județean Severin* (în continuare *F.D.P. – C. J. Severin*), d. 5/1948, f. 1-3.

orașului Lugoj (21 martie) și pentru participarea la *marea adunare politică*, desfășurată în același oraș (25 martie); difuzarea, pe scară largă, a *materialului de propagandă* primit de la Consiliul Național al F.D.P.; trimiterea de *echipe culturale* în toate localitățile județului; deschiderea unor *școli de alfabetizare și biblioteci comunale*; construirea de *poduri*; repararea edificiilor a două *case culturale*; *curățarea islazurilor* a 50 de sate ș.a.m.d.³⁵

De asemenea, au fost consemnate o serie de „*nereguli*” în ultimele zile ale campaniei electorale și chiar în ziua alegerilor (28 martie 1948 – *n.n.*): la Topleț (plasa Orșova) a izbucnit o dispută între președintele F.P. și primar, soluționată prin intervenția promptă a reprezentanților P.M.R.; președintele F.P. din comuna Prisaca a votat cu opoziția; în plasa Balinț, Frontul Plugarilor „este slab și nu poate mobiliza oamenii”; în plasa Margina, „F.P. a votat cu opoziția”; în comuna Vișag, 2 membri ai Frontului Plugarilor „au completat lista propunătorilor liberali” (P.N.L.-Bejan); în plasa Sacul „conducerea F.P. este formată din chiaburi”³⁶.

Cu toate deficiențele în activitatea organizației Severin a Frontului Plugarilor, constatate în timpul campaniei electorale, reprezentanții săi au obținut poziții importante în cadrul F.D.P. la finele lunii aprilie: Nicolae Proșteanu – *președinte*, iar Fabius Drăgoi – *responsabil administrativ*. De altfel, după reorganizarea sa, F. P. Severin a fost considerat un aliat fidel al P.M.R. și un partener credibil în cadrul F.D.P. în zonă³⁷.

Căderea României în comunism, o dată cu validarea rezultatelor alegerilor parlamentare și urmările lor imediate (semnarea Tratatului de pace cu marile puteri, care legitimau – astfel – autoritatea guvernului de la București; interzicerea partidelor de opoziție și arestările masive operate în rândurile aderenților; exilarea regelui și proclamarea republicii populare după model sovietic etc.), au marcat intrarea țării noastre într-o nouă și grea perioadă a istoriei sale. Nici populația Banatului nu a fost scutită de această evoluție.

Lect. dr. Eusebiu **NARAI**

³⁵ *Ibidem*, f. 57; *Ibidem*, Fond F.P. – O. J. Severin, d. 5/1948, f. 175.

³⁶ *Ibidem*, Fond F.D.P. – C. J. Severin, d. 5/1948, f. 42-49.

³⁷ *Ibidem*, d. 4/1948, f. 109.

Holodomorul și consecințele lui

The “Holodomor” or the Ukrainian Genocidal Famine (1932-1933), later on recognized by some historians as genocide or a crime against humanity, has been brought about by the agricultural policies that characterized the Soviet government led by Stalin and that aimed to actually destroy the Ukrainian people. One of the greatest fears of the Soviets was that the assertion of the Ukrainian national conscience would do nothing but losing in time the control over the Ukraine, a territory which was then known as the “bread basket of Europe”.

Subsequent to the “korenization” campaign, Ukraine underwent a series of long-lasting and dreadful processes such as the forced collectivization of agriculture, the dekulakization policies, the destruction of elites and clergy, which, in addition to the adverse weather conditions at the beginning of the 4th decade of the last century, brought about the Great Ukrainian Famine of 1932-1933 that resulted in the death of several millions of people.

Following the declassification of more than 5000 pages of formerly classified documents related to the Holodomor, the historians found that Moscow had simply isolated Ukraine in the 30’s, after the onset of the great famine, although the very same government in Moscow had allowed the citizens living in other regions to have access to emergency humanitarian aids.

On May 15th 2003, the Ukrainian Parliament passed a resolution declaring the famine of 1932–1933 an act of genocide, deliberately organized by the Soviet government against the Ukrainian nation and on November 28th 2006, the Parliament endorsed the resolution.

Today, 24 states have officially acknowledged that the Famine of 1932-1933 was an act of genocide. Consequently, in order to honour the memory of all those who died during the “Holodomor”, the Ukrainian officials decided that *Holodomor* Remembrance Day will be marked every year on the *fourth Saturday of November*. At the same time, numerous commemorative monuments have been raised to evoke the memory of all the victims of the Terror Famine of the 30’s.

Key words: Holodomor, Ucraina, Rusia, Korenizație, „douăzecișicinci miștii” (“the twenty-five thousands”), dekulakization.

Relațiile încordate dintre două sau mai multe state au la bază întotdeauna evenimente din trecut care au deteriorat iremediabil buna înțelegere dintre ele. Tensiunile dintre Ucraina și Rusia sunt vechi; un aspect care a agravat relațiile dintre aceste state se referă la evenimentele de la începutul anilor ’30, cunoscute sub denumirea de Holodomor. Holodomorul (în limba ucraineană: *Голодомор*) sau foametea ucraineană (1932-1933), considerat de istorici un genocid, a fost determinat de politica agricolă a guvernului sovietic condus de Stalin.

Din punct de vedere etimologic cuvântul Holodomor derivă de la cuvintele ucrainene *голод* (*golod* = foamete) și *мор* (*mor* = năpastă). Termenul poate să-și

aibă originea și în expresia *морити голодом* (*moriti golodom*), ceea ce se traduce prin „a provoca moartea prin înfometare”¹.

Trebuie precizat faptul că înainte de includerea sa în U.R.S.S. Ucraina a fost sub dominarea Imperiului Țarist Rus timp de peste 200 de ani. În anul 1917 Ucraina s-a declarat republică independentă, cu capitala la Kiev, însă Vladimir Ilici Lenin, primul conducător al Uniunii Sovietice, a vrut să înglobeze în noua structură politico-administrativă a acesteia toate ținuturile și statele dominate de Rusia Țaristă. Au urmat patru ani de războaie și haos generalizat, în care trupele naționaliste ucrainene au luptat atât contra Armatei Roșii, cât și contra trupelor Armatei Albe, loiale familiei țarului, și a armatelor Germaniei și Poloniei. Problemele s-au agravat începând cu anul 1924, când, după moartea lui Lenin, la conducerea Uniunii Sovietice a ajuns Iosif Visarionovici Stalin, unul dintre cei mai tirani conducători din istoria întregii omeniri

La început, era benefic ca Uniunea Sovietică să câștige simpatia populației noului stat comunist și, din acest motiv, în deceniul al treilea al secolului XX s-a introdus korenizația (în limba rusă: *коренизация* – „indigenizare”), o politică de promovare a reprezentanților națiunilor titulare ale republicilor sovietice, precum și a minorităților etnice în funcții de conducere în guvernele, în birocrăția de stat și în nomenclatura locală. Termenul provine de la rusescul *коренное население*, ce se traduce prin „populație indigenă”². Ca urmare a acestei politici, s-a produs un proces accentuat de ucrainizare atât în Ucraina, cât și în celelalte republici locuite de ucraineni, ceea ce a dus la renașterea culturii naționale, la creșterea conștiinței naționale și la apariția unei elite sociale și culturale.

Acest fapt a devenit alarmant pentru regimul sovietic, care se temea că ucrainenii vor deveni, cu timpul, mai loiali propriei națiuni decât statului sovietic, și, la începutul deceniului al patrulea, politicile de ucrainizare au fost oprite și înlocuite cu o politică intensă de rusificare. Concomitent, a fost introdusă politica de colectivizare a agriculturii. La începutul anului 1932 deja 69% din gospodăriile ucrainene erau în colhozuri, dar campania de colectivizare a fost foarte nepopulară în rândul țăranilor ucraineni, puțini țărani se înscriaseră voluntar în colhozuri și, din această cauză, regimul sovietic a supus țăranimea la presiuni tot mai mari pentru acceptarea colectivizării agriculturii.

La finalul deceniului al treilea au fost trimiși „douăzecișicinci miiștii” (muncitori industriali, cei mai devotați bolșevici și activiști ai Partidului Comunist) în zonele rurale din Ucraina pentru intensificarea procesului de colectivizare și conducerea fermelor colective. Acești activiști trebuiau să ducă o politică de „deculacizare”, adică să aresteze culacii, care erau tot țărani, dar despre care se spunea că sunt oponenți ai regimului comunist, că dosesc grânele și exploatează munca țăranilor săraci.

A urmat apoi transferarea forțată a familiilor de culaci în Urali și Asia Centrală, unde aceștia erau obligați să muncească în alte sectoare ale economiei.

¹ <https://ro.wikipedia.org/wiki/Holodomor>.

² <https://ro.wikipedia.org/wiki/Koreniza%C8%9Bia>.

Documentele vremii arată că, dintr-o populație de 30 de milioane de ucraineni, în jur de 300.000 de țărani au căzut victime ale acestei politici în anii 1930-1931, ucrainenii reprezentând 15% din totalul de 1,8 milioane de culaci colonizați. Ucraina fiind cea mai productivă zonă agricolă a Uniunii Sovietice, mai mult de 50% din grâul produs în Imperiul Rus provenind din această zonă, colectivizarea a avut efecte devastatoare aici. Cotele datorate statului au rămas constante, cu toate că producția de grâu a scăzut. Pentru anul agricol 1931-1932 se planificase colectarea a 29,5 milioane de tone de cereale dintr-un total de 90,7 milioane de tone producție programată, însă producția totală a scăzut aproape la jumătate (55-60 de milioane de tone), iar din întreaga producție, statul a reușit să recolteze aproximativ 18,5 milioane de tone de cereale.³

Guvernul sovietic a emis un decret pe 7 august 1932, prin care se aplica pedeapsa capitală în U.R.S.S. pentru orice furt din avutul public, inclusiv pentru cele mai neînsemnate dosiri de cereale pentru uzul familial. Decretul a fost modificat de mai multe ori prin decizii secrete și legea nu a fost aplicată ferm, fiind exceptate de la pedeapsa cu moartea furturile mărunte, însă preciza că „organizațiile sau grupările care distrug proprietatea statului, socială sau cooperatistă, printr-o modalitate organizată prin foc, explozii sau distrugerii de masă a proprietății, vor fi condamnate la moarte fără întârziere”⁴. „Țăranii muncitori individuali sau colectivști” care furau din averea colhozurilor sau din recoltele de grâne trebuiau condamnați la pedeapsa privativă de libertate pentru 10 ani, pedeapsa capitală putând fi impusă numai pentru „furtul sistematic de cereale, sfeclă de zahăr, animale etc.”⁵

Scăderea livrărilor de cereale a fost pusă pe seama „culacilor”, „naționaliștilor” și „petliuriștilor”. Din raportul președintelui Curții Supreme reiese că, până pe 5 ianuarie 1933, 103.000 de cetățeni fuseseră condamnați sub prevederile decretului din 7 august, din care 4.880 de împričinați au fost condamnați la moarte (în majoritate culaci), 26.086 la 10 ani de închisoare și 48.094 la alte pedepse. În Ucraina au fost trimise diferite comisii de colectare, iar pe 6 decembrie a fost emis un nou decret, care impunea sancțiuni dure împotriva satelor ucrainene considerate neproductive: confiscarea oricăror alimente, cereale sau sume de bani găsite la percheziții, oprirea aprovizionării cu orice bunuri alimentare sau nealimentare a satelor vinovate și interzicerea oricărei forme de comerț.⁶ S-au constituit *brigăzi de șoc*, care efectuau raiduri de colectare a cerealelor, fără a ține seama de faptul că țăranii puteau să rămână fără stocuri de cereale pentru hrana proprie, a animalelor sau pentru însămânțările din anul următor, astfel că Ucraina a fost lovită de foamete.

Foametea din 1932-1933 nu a fost cauzată de război, nici de secetă, de invazii de lăcuste sau de alte catastrofe naturale, ci numai de politica guvernului

³ <https://ro.wikipedia.org/wiki/Holodomor>.

⁴ <https://ro.wikipedia.org/wiki/Holodomor>.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

central. Holodomorul a determinat, până la sfârșitul anului 1933, și sfârșitul rezistenței petliuriste cu bazele în Polonia.⁷ Categoriile cele mai vulnerabile, copiii și bătrânii, au resimțit primii lipsa unei alimentații corespunzătoare. Treptat, mame din regiunea rurală au ajuns să-și abandoneze copiii pe marginile drumurilor și ale căilor ferate, sperând că vor fi adoptați de cei care mergeau la orașe.

Din păcate, nici în orașe situația nu era mai bună, ba mai mult, copiii și adulții, deopotrivă, cădeau, efectiv, secerați de foame pe străzi, trupurile lor fiind aruncate în gropi comune. Au fost cazuri în care cei care cădeau pe străzi erau, de fapt, încă vii, dar într-atât de emaciați, încât nu se puteau mișca și nici vorbi. Oamenii au ajuns atât de sperați, încât mâncau frunze din copaci și iarbă și vânau orice animal întâlnit, inclusiv pisici, câini, șobolani, broaște și gândaci.

Din mărturiile martorilor reiese faptul că mulți oameni au înnebunit, literalmente, de foame, trecând la canibalism, culminând cu cazuri în care unele mame au ajuns să-și mănânce proprii copii. În primăvara anului 1933 foametea atinsese apogeul, circa 25.000 de ucraineni murind de foame zilnic.⁸

Guvernul sovietic a negat toate raporturile referitoare la foametea din Ucraina, împiedicând jurnaliștii străini să călătorească în zonă. Comitetele locale ale partidului au făcut demersuri pentru a ajuta țăranii, să se asigure lapte pentru toți copiii, punându-i sub acuzare pe cei care nu se mobilizau pentru a hrăni înfometajii sau refuzau spitalizarea acestora.

Din păcate, documentele sovietice cercetate în arhivele desecretizate arată că, deși au fost luate cel puțin 35 de decizii între februarie și iulie 1933, aprovizionarea s-a făcut selectiv, cu numai 320.000 de tone de cereale pentru cei 30 de milioane de oameni, victime ale catastrofei, scopul fiind, în principal, salvarea forței de muncă din agricultură. Exporturile de cereale au continuat și în perioada 1932-1933, chiar dacă la niveluri mai scăzute decât în anii precedenți.

În sud-vestul U.R.S.S.-ului era posibil, începând cu luna iulie, să bată un vânt uscat, numit „suhovei”, care aducea, cam o dată la 10-12 ani, valuri de aer fierbinte, fără ploi. Așa se explică foametea din anii 1891, 1906 și 1921, din regiunile de sud-vest ale țării. În primăvara anului 1931 a fost mult mai rece decât de obicei, iar lunile iunie și iulie au fost toride, astfel că s-a întârziat cu însemănțările și perioada de maximă vegetație a plantelor a corespuns cu torida lună iulie. Din acest motiv, seceta care începuse în mai în vestul Siberiei s-a întins vara și spre regiunile Volgăi. În zonele Volgăi inferioare și ale Ucrainei nu s-a însemănat nicio cultură în luna mai a anului 1931, iar în aprilie campania agricolă

⁷<http://lectiadeanatomie.blogspot.ro/2012/07/mazepist-petliurist-banderist-melnikist.html>-petliurist, eponim provenit de la Petliura Simon, politician naționalist ucrainean, primul președinte al Ucrainei independente în 1917. A fost șef al armatei ucrainene, calitate în care a luptat în Primul Război Mondial și în anii ce au urmat pentru independența Ucrainei, atât cu rușii albi ai lui Denikin, cât și cu cei ai Armatei Roșii conduse de Troțki, dar și cu polonezii sau românii.

⁸ www.holodomorct.org.

a fost întârziată cu aproape trei săptămâni, în timp ce în alte regiuni ale U.R.S.S. lucrările agricole au fost întârziate datorită ploilor torențiale. Ziarele agricole locale publicaseră știri referitoare la condițiile meteo neobișnuite: ploi torențiale de trei ori mai multe decât media anuală au întârziat secerișul, pe de o parte, iar pe de alta au deteriorat recolta strânsă, ce încă nu a fost depozitată.

Și în 1932 lucrurile s-au derulat aproximativ la fel. Pe de altă parte, declinul producției agricole a fost determinat și de criza de animale de tracțiune sau tractoare în campania de arături; efectivele de cai au scăzut de la 19,5 milioane în 1931 la 16,2 milioane anul următor și nu s-au putut asigura suficiente tractoare. Criza de cai a dus la o decizie fără precedent, de folosire a 200.000 de vaci în locul animalelor de povară.

Începând cu ianuarie 1933 s-au interzis călătoriile în Ucraina pentru împiedicarea informațiilor despre foamete. Până la sfârșitul anului 1933 muriseră milioane de oameni de foame și din alte cauze nenaturale asociate, atât în Ucraina, dar și în alte republici sovietice. Este greu de precizat numărul total al victimelor, dar estimările cu privire la decesele datorate foametei în Ucraina variază de la câteva milioane la mai mult de 10 milioane. Chiar și rezultatele bazate pe metode științifice variază destul de mult, de la 2,5 milioane (Volodimir Kubiovci) până la 4,8 milioane (Vasil Hriško).⁹ Din statisticile și recensămintele analizate reiese că între 1927 și 1936 nu numai că nu a avut loc o creștere naturală a populației, cu aproximativ 4 milioane de locuitori, ci, din contră, populația a scăzut cu 538.000 de oameni. Suma rezultată arată o pierdere demografică estimată de 4.581.000 de oameni. Probabil că din această sumă trebuie scăzută populația care a migrat voluntar sau forțat, inclusiv populația strămutată în Gulaguri. Suma pierderilor directe și indirecte datorate Holodomorului este de peste 4.469.000 de oameni, din care 3-3,5 milioane sunt decesele directe.

În conformitate cu estimările făcute de Maksudov, 81,3% dintre victime erau etnici ucraineni, 4,5% ruși, 1,4% evrei, 1,1% polonezi, restul: belaruși, unguri, germani de pe Volga, tătari din Crimeea și alții.

Liderii Partidului Comunist din Ucraina au declarat, la Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Ucrainean, că anul 1933 a coincis cu înfrângerea contrarevoluției naționaliste ucrainene, prin exterminarea fizică a unui număr important de țărani, prin eliminarea întregului cler și întemnițarea sau executarea intelectualilor ucraineni. De remarcat faptul că până la sfârșitul deceniului al patrulea aproape patru cincimi din elita culturală ucraineană fusese eliminată.

În ceea ce privește religia, în deceniul al treilea Biserica Ortodoxă Autocefală Ucraineană câștigase un număr mare de aderenți, în principal datorită politicii de slăbire a poziției Bisericii Ortodoxe Ruse, duse de autoritățile sovietice, și, din acest motiv, autoritățile sovietice au desființat mii de parohii și au deportat preoții. În afara Uniunii Sovietice, guvernele occidentale au adoptat o atitudine pasiv-indiferentă față de Holodomor, chiar dacă cunoșteau realitatea din Ucraina. Se știe că însuși președintele american Franklin Delano Roosevelt a recunoscut în

⁹ <https://ro.wikipedia.org/wiki/Holodomor>.

1933 regimul criminal al lui Stalin, în favoarea negocierii unui nou tratat comercial între cele două puteri mondiale.

Pe de altă parte, planurile cincinale ale lui Stalin depindeau de produsele manufacturate și de tehnologiile moderne importate din țările vestice, țări care nu vroiau însă să-și strice relațiile comerciale avantajoase cu Uniunea Sovietică în favoarea recunoașterii și condamnării tuturor crimelor comunismului, nu doar ale Holodomorului. Nu peste mult timp a început cel de-al Doilea Război Mondial, eveniment care a distras complet atenția lumii de la Holodomor.

În anul 2006, în urma deklasificării a mai mult de 5.000 de pagini de arhivă referitoare la Holodomor, s-a constatat că, într-adevăr, Moscova a izolat Ucraina, în vreme ce în alte regiuni li s-a permis cetățenilor aprovizionarea cu ajutoare umanitare de urgență.

Pe 15 mai 2003 Parlamentul Ucrainei – Verhovna Rada – a votat o rezoluție prin care foametea din 1932-1933 a fost declarată genocid organizat deliberat de autoritățile centrale sovietice împotriva națiunii ucrainene, iar în 28 noiembrie 2006 a aprobat rezoluția referitoare la acest subiect.

În zilele noastre 24 de state au recunoscut că foametea din 1932-1933 a fost un act de genocid: Ucraina, Argentina, Australia, Azerbaidjan, Andorra, Belgia, Brazilia, Ecuador, Estonia, Georgia, Ungaria, Italia, Letonia, Lituania, Moldova, Mexic, Polonia, Paraguay, Peru, Slovacia, Spania, Statele Unite ale Americii, Canada, Chile, Cehia, Columbia și Vaticanul.

Pentru a cinste memoria celor care au pierit în timpul Holodomorului s-a hotărât ca ziua oficială de comemorare al acestuia să fie a patra sâmbătă a lunii noiembrie. De asemenea, s-au ridicat numeroase monumente omagiale în Ucraina și în lume, în amintirea victimelor foametei din anii '30.

Simona **MOCIOALCĂ**

Statutul și normativele privind viața studenților din Centrul Universitar Timișoara 1956-1959 partea a II - a

This work presents the situation of the Romanian students in the communist period, particularly from 1956 to 1959. The study gives relevant information on the communist legislation that governed the higher education in Romania, as well as on the rights of students and the student activities, and, at the same time, it focuses on the status of foreign students in Romania.

The youth was very important for the communist authorities who treated it with special attention because it represented not only an important tool of manipulation but also possible challenger of the system. The system wanted to transform it into a strong supporter of the line promoted by the communist regime. A special attention was paid to the problem of ideological education of students and to the formation of a worldview concept under the influence by Marxist-Leninist ideology, as the youth was deemed to be the future missionaries of the party.

The higher education responded through its organization and its content to the specific problems posed by the construction of socialism in the vision of the communist regime.

Key words: higher education, youth, activities, Romanian Labour Party.

La 14 aprilie 1957, baza de cercetare științifică a Timișoarei, a Academiei R.P.R., în colaborare cu Filiala Societății de Științe Istorice și Filozofice, a organizat o ședință festivă închinată comemorării a 50 de ani de la răscoalele țărănești din 1907.

Între 5-9 iunie 1957 a avut loc în București cea de a doua Consfătuire națională asupra problemelor automatizărilor industriale, organizată de Comisia de Automatizare de pe lângă Prezidiul Academiei R.P.R.

Consfătuirea s-a desfășurat pe trei secțiuni:

Secțiunea I – Bazele teoretice ale automatizărilor;

Secțiunea a II-a – Problemele generale în legătură cu automatizarea, măsurarea și controlul proceselor de producție;

Secțiunea a III-a – Automatizarea, măsurarea și controlul tehnologic în diferite ramuri industriale.

Scopul principal al consfătuirii era să contribuie, prin referatele prezentate, prin discuțiile asupra acestor referate, precum și prin recomandările finale, stabilite în urma acestor lucrări, la dezvoltarea automatizării în industria din Republica Populară Română¹. Pentru ridicarea nivelului ideologic din institutele superioare, toate cadrele didactice trebuiau să participe la seminarii ideologice². Aceștia trebuiau să organizeze conferințe și expoziții, să țină discursuri, să scrie articole și lozinci, prin toate acestea să atragă studenții de partea regimului. Profesorii erau obligați să

¹ A.N.D.J.T., Fond *Institutul Politehnic din Timișoara*, d. 191/1957, ff. 1-2.

² Idem, d. 73/1958, f. 7.

sublinieze succesele obținute în anii „democrației populare” din învățământul superior³.

Pentru înlăturarea lipsurilor existente, începând cu anul universitar 1957-1958, predarea științelor sociale în instituțiile de învățământ superior s-a făcut diferențiat, sub forma mai multor discipline distincte: socialism științific, economie politică, materialism dialectic, materialism istoric. S-a redus numărul de examene și colocvii. Începând cu anul 1957-1958 în învățământul superior s-a introdus sistemul de notare de la 1-10, nota minimă de promovare fiind 5.

Educația fizică în învățământul superior reprezenta o parte a educației multilaterale a studenților. Se programau anual întreceri sportive între studenții aceluiași an de studiu. S-a înființat funcția de șef de lucrări la catedrele care aveau activități practice, laborator, atelier, clinică, teren experimental. S-a menținut funcția de lector la celelalte catedre⁴.

Educația fizică era parte integrantă a culturii socialiste, constituind un important mijloc de întărire a sănătății oamenilor muncii, de creștere a unei generații viguroase. Trebuiau organizate cât mai multe manifestații sportive⁵. La 14 octombrie 1957 s-a constituit un comitet de organizare a Uniunii de Cultură Fizică și Sport în regiunea Timișoara⁶.

Un rol important îl avea educația fizică. Se organiza chiar un concurs numit „Spartachiada”. În anul 1957 s-a organizat Spartachiada de Vară a Tineretului, în cinstea celui de al VI-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților pentru Pace și Prietenie de la Moscova. Aceasta se organiza la următoarele ramuri sportive: atletism, natație, ciclism, volei băieți și fete cu etapă finală, handbal fete cu etapă finală, fotbal până la etapa raională.

S-a desfășurat pe 7 etape și anume:

Etapa I – pe colective și comune

Etapa a II-a – pe localități și centre de comune

Etapa a III-a – pe raioane

Etapa a IV-a – inter-raioane la handbal și volei, în perioada 1 aprilie-30 iunie

Etapa a V-a – regională, în perioada 6-7 iunie

Etapa a VI-a – inter-regiuni la handbal și volei, în data de 14 iulie

Etapa a VII-a – finală, în perioada 18-21 iulie la București, toți tinerii de la 14 ani⁷.

În aprilie 1957, studenții și profesorii Institutului Pedagogic s-au adunat pentru a evoca, într-un cadru festiv, amintirea anului 1907. Au venit, în cadrul adunării,

³ *Ibidem*, ff. 101-103.

⁴ *Hotărârea Comitetului Central al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. cu privire la îmbunătățirea învățământului superior*, în „Drapelul roșu”, Nr. 3891, Anul XIV, 27 iunie 1957, p. 2.

⁵ *Hotărârea Comitetului Central al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. cu privire la reorganizarea mișcării de cultură fizică și sport din R.P.R.*, în „Drapelul roșu”, Anul XIV, Nr. 3896, 3 iulie 1957, pp. 1-3.

⁶ *Idem*, Anul XIV, Nr. 3978, 8 octombrie 1957, p. 4.

⁷ *A avut loc a doua Spartachiadă de vară a tineretului*, în „Drapelul roșu”, Anul XIV, Nr. 3819, 2 aprilie 1957, p. 4.

participanți ai evenimentului istoric din acel an. În cinstea Festivalului Mondial al Tineretului 13.432 de studenți din Centrul Universitar Timișoara au efectuat muncă voluntară. Aceștia au înfrumusețat Timișoara⁸.

La începutul anului universitar 1958-1959, în instituțiile de învățământ superior din Timișoara s-a manifestat o grijă deosebită pentru dezvoltarea economiei naționale, pentru creșterea intelectualității tinere din rândurile poporului muncitor. Facultăților umaniste le revenea sarcina de a pregăti cadre didactice bine instruite pentru învățământul de cultură generală, specialiști de înaltă valoare științifică în domeniul filozofiei, istoriei, științelor juridice, esteticii etc., care să contribuie la victoria ideologiei marxist-leniniste în toate aceste ramuri, la înrădăcinarea unui spirit militant, partinic în munca de cercetare.

Întregul proces de învățământ trebuia să se desfășoare în strânsă legătură cu problemele concrete pe care le ridica construirea socialismului, încât la terminarea institutului, tinerii specialiști să fie pe deplin pregătiți pentru activitatea în întreprinderi, transporturi, gospodării colective, școli etc.

În această privință era importantă includerea în programele de învățământ a problemelor actuale ale construcției socialiste, accentuarea studiului tehnologic și al economiei de ramură la toate specialitățile. Trebuia să se ajungă la sporirea numărului lucrărilor de laborator, al lucrărilor practice în unitățile productive, pe terenuri experimentale etc. Totodată, se simțea nevoia întăririi colaborării tehnico-științifice între instituțiile de învățământ superior și unitățile productive, a îmbunătățirii practicii în producție a studenților. Începând cu anul trecut, a fost reorganizată predarea științelor sociale, apropiindu-se mai mult studiul lor de specificul fiecărei facultăți. Pe lângă misiunea de a preda cunoștințele viitorilor specialiști, cadrelor didactice din învățământul superior le revenea sarcina patriotică, de mare răspundere, de a se ocupa de educarea studenților, de a sădi în ei pasiune pentru cucerirea științei, dragoste față de profesie, de a-i ajuta să devină oameni luminați, devotați trup și suflet poporului și patriei.

Mari răspunderi în ceea ce privește buna desfășurare a activității instructive și de educare a tineretului universitar le reveneau organizațiilor de partid și de U.T.M. din instituțiile de învățământ superior, dar și asociațiilor studențești⁹.

Institutul Politehnic din Timișoara era prezentat de partid ca fiind „o problemă care a depășit paginile cărților și revistelor de specialitate și cabinetele școlare”¹⁰.

În 1958 s-a deschis pentru studenții de la Institutul Politehnic din Timișoara un nou cămin, cu o capacitate de 300 de locuri, căminul nr. 3¹¹. Laboratoarele instituțiilor de învățământ trebuiau să fie mai bine utilizate. Nivelul la care se discutau problemele teoretice și practice ale științei, precum și nevoile imediate ale economiei impuneau pregătirea de cadre cu o calificare înaltă. Una din condițiile de bază, care asigura

⁸ Idem, Anul XIV, Nr. 3821, 4 aprilie 1957, pp. 2-3.

⁹ *La deschiderea noului an universitar*, în „Scânteia”, Anul XXVII, Nr. 4336, 3 octombrie 1958, p. 1.

¹⁰ *Învățământul Politehnic*, în „Drapelul roșu”, Anul XIV, Nr. 3826, 10 aprilie 1957, p. 1.

¹¹ *Cămin nou pentru studenți*, în „Drapelul roșu”, Anul XV, Nr. 4281, 1 octombrie 1958, p. 3.

pregătirea temeinică a studenților, o constituiau laboratoarele în care aceștia verificau, aplicau și își experimentau practic cunoștințele teoretice¹².

La Timișoara, pe 1 octombrie 1958, au avut loc adunări festive consacrate începerii anului universitar, prilej de trecere în revistă a realizărilor obținute în anii puterii populare pe linia dezvoltării învățământului superior¹³.

Deschiderea anului universitar la Institutul Politehnic din Timișoara a avut loc la ora 9:00¹⁴. Anul 1958 reprezenta un deceniu de la reforma învățământului. Se afișa ideea că în timpul regimului de democrație-populară crescuse numărul studenților la Institutul Politehnic. A crescut numărul laboratoarelor și al căminelor studențești. Studenții Institutului Politehnic luau parte la viața științifică în cadrul celor 35 de cercuri organizate de asociația studenților, ce erau conduse de cadre didactice cu experiență. În anii I și II, 70% din studenți erau fii de muncitori sau de țărani colectivizați și întovărășiți¹⁵.

La deschiderea anului universitar al Institutului Agronomic s-a făcut un bilanț al activităților acestui institut creat de regimul democrat-popular în cei 10 ani care s-au scurs de la reforma învățământului. Rectorul instituției, Geza Marton, a afirmat că institutul a pregătit, în ultimii ani, peste 1500 de ingineri agronomi cu înaltă calificare profesională¹⁶. La 1 februarie 1959 la Institutul Agronomic din Timișoara a avut loc o adunare a absolvenților Facultăților de Agronomie și Zootehnie, cu prilejul plecării lor în practica de producție pe care o efectuau în cadrul unităților socialist-cooperatiste. Geza Marton era rectorul instituției în această perioadă, iar Iulian Drăcea era decanul Facultății de Agronomie¹⁷.

În cercurile studențești se pare că exista un interes deosebit. Ing. Al. Cornut, de la Facultatea de Electrotehnică, afirma că la această facultate funcționau cinci cercuri științifice studențești, care tratau un număr de 37 de teme. Unul din cele cinci cercuri era „Cercul de electrificare”, unde studenții Crișan Strugaru, Aurel Soceneanțu și Ovidiu Crișan, sub coordonarea lui Eugen Pop, șef de lucrări, lucrau la tema *Instalația automată pentru sortarea tablelor după grosime*, acceptată ca inovație de Întreprinderea „Ambalajul metalic” din Timișoara. În cadrul aceluiași cerc, sub conducerea prof. Al. Rogoian, studenții Ladislau Elek, Natalia Cociu, Francisc Müller și Ioan Nagy lucrau la tema *Calculul și construcția unui dispozitiv pentru ridicarea diagramei cercului*. Rezultate bune a obținut și studentul Ioan Valența, care a lucrat sub coordonarea ing. Gh. Atanasiu, la realizarea unui dispozitiv de măsurare

¹² „Scânteia”, Anul XXVII, Nr. 4161, 12 martie 1958, p. 2.

¹³ *Deschiderea cursurilor la Timișoara*, în „Scânteia”, Anul XXVII, Nr. 4336, 3 octombrie 1958, p. 3.

¹⁴ „Drapelul roșu”, Anul XV, Nr. 4282, 2 octombrie 1958, p. 1.

¹⁵ M. Rădoi (rector al Institutului Politehnic Timișoara), *Institutul Politehnic din Timișoara în anii de după reforma învățământului*, în „Drapelul roșu”, Anul XVI, Nr. 4361, 6 ianuarie 1959, p. 3.

¹⁶ „Drapelul roșu”, Anul XV, Nr. 4284, 4 octombrie 1958, p. 3.

¹⁷ *Adunarea absolvenților Institutului Agronomic*, în „Drapelul roșu”, Anul XVI, Nr. 4386, 3 martie 1959, p. 1.

și înregistrare a cuplurilor motoarelor electrice. Această temă a fost prezentată la cercul de mașini electrice¹⁸.

În 4 octombrie 1957 a avut loc deschiderea cursurilor Universității Populare. Aceasta era prezentată ca o creație a regimului de democrație populară, fiind o formă de răspândire a cunoștințelor de cultură generală. Universitatea populară muncitorească le dădea posibilitatea celor peste 250 de cursanți: muncitori, tehnicieni, funcționari, să cunoască ultimele cuceriri ale științei în diferite domenii¹⁹.

Tineretul era văzut ca un sprijin de nădejde în transformarea socialistă a agriculturii. Studenții făceau practică în vacanța de vară: lucrau în agricultură²⁰, în întreprinderi, la înfrumusețarea țării²¹.

În Timișoara, practica de vară a studenților se efectua și la atelierele principale C.F.R. Aici mergeau, pe lângă studenții din Centrul Universitar Timișoara, și studenții Facultății de Mecanică a Institutului de Căi Ferate din București. Fruntașii în producție au fost Ștefan Burtă și Mihai Iaroșevici, care ofereau sprijin studenților. S-a consemnat că un interes deosebit în efectuarea practicii îl arătase grupa studenților din anul I, ce fusese condusă de C. Tătaru, care lucrase în aceste ateliere.

În producție au mai lucrat și alți studenți, precum: H. Stanciu, A. Cucu etc.

Grupele de studenți din anul III și IV, în cinstea Festivalului Mondial al Tineretului și Studenților de la Viena, au contribuit la demontarea a trei locomotive. Cu acest prilej, s-au evidențiat studenții A. Leahu, R. Paraschivescu, V. Enescu etc²². Studenții de la Facultatea de Construcții din Timișoara au fost repartizați în practică pe șantierele blocurilor de locuințe de pe Bulevardul Eroilor. Aceștia au format o echipă de zidari foarte eficientă²³. Studenții de la Facultatea de Hidrotehnică²⁴ au executat toate lucrările de săpături, pregătirea și montarea cofrajelor, lucrările de instalații exterioare și interioare la noul laborator pus la dispoziția lor. Ei au fost ajutați de profesori și asistenți, dar și de Facultatea de Electrotehnică, pentru distribuirea electrică²⁵.

La începutul anului universitar 1959-1960, dintr-o convorbire cu rectorul Institutului Politehnic din Timișoara, M. Rădoi, reieșea că au apărut îmbunătățiri, de exemplu:

¹⁸ *Știri din facultăți*, în „Drapelul roșu”, Anul XVI, Nr. 4409, 1 martie 1959, p. 1.

¹⁹ *Deschiderea cursurilor Universității Populare*, în „Drapelul roșu”, Anul XVI, Nr. 3978, 8 octombrie 1957, p. 2.

²⁰ „Drapelul roșu”, Anul XIV, Nr. 3801, 12 martie 1957, p. 3.

²¹ Ioan Popa (student, anul II la Institutul de Medicină Timișoara), *Studenții pe ogoarele patriei dragi*, în „Drapelul roșu”, Anul XVI, Nr. 4518, 9 iulie 1959, p. 2.

²² V. Antonovici, *Studenții în practică*, în „Drapelul roșu”, Anul XVI, Nr. 4541, 5 august 1959, p. 3.

²³ Alexandru Țunea, *Studenții, constructori*, în „Drapelul roșu”, Anul XVI, Nr. 4541, 5 august 1959, p. 3.

²⁴ În anul 1948 este înființată secția de Construcții Hidrotehnice în cadrul Facultății de Construcții. În 1952 se înființează Catedra de Hidrotehnică în cadrul aceleiași facultăți, în 1953 secția de Alimentări cu apă și Canalizări, iar în 1962 secția de Hidrotehnică Agricolă.

²⁵ *Un nou laborator pus la dispoziția studenților*, în „Drapelul roșu”, Anul XIV, Nr. 3797, 7 martie 1957, p. 3.

cadrele institutului și-au completat cursurile cu ultimele realizări ale științei sovietice și cu recente realizări ale tehnicii române; s-a pregătit terenul pentru organizarea unor cursuri de pregătire a bursierilor din întreprinderi, cursuri conduse de cadre didactice competente și bine pregătite.

Un fapt însemnat în această direcție l-a constituit și inițiativa luată de studenții aflați în practică, care împreună cu organizațiile U.T.M. din întreprinderi au organizat cercuri de pregătire pentru tinerii muncitori care candidau la concursul de admitere la zi, cât și la seral sau fără frecvență.

În 1959, 71% din studenții Institutului Politehnic erau fii de muncitori și de țărani. Cadrele didactice ale acestui institut încheiau contracte cu întreprinderile industriale, pentru a rezolva diferitele probleme care apăreau, pentru buna desfășurare a procesului de producție.

Organizația de partid și organizația U.T.M. au făcut, împreună cu asociațiile studențești și cu rectoratul, un plan comun de organizare a diferitelor acțiuni patriotice, domeniu în care obținuseră în vara lui 1959 succese frumoase. În cadrul unei asemenea acțiuni, un grup de studenți utemiști din anul II al Facultății de Electrotehnică au pornit inițiativa de a electrifica satul Beregsăul Mic. S-au organizat în 1959 multe manifestări cultural-educative, excursii la C. M. Reșița, la Uzinele „Gh. Dimitrov” și la Fabrica „I. Rangheț” din Arad, la Uzinele „Oțelul Roșu” etc., precum și la locuri istorice.

De asemenea, s-au organizat cercuri de învățământ politic, precum și alte acțiuni, în vederea educării patriotice și internaționaliste a studenților²⁶. La sfârșitul zilei de muncă studentul avea nevoie de două calificative: om de cultură, intelectual de concepție, multilateral ca formație și cetățean patriot consecvent, om al muncii²⁷.

În 1959 s-a adoptat „Hotărârea Comitetului Central al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. privind îmbunătățirea învățământului seral și fără frecvență de cultură generală și superior”. Acesta viza muncitori, cadre didactice până la 35 de ani, tehnicieni²⁸.

Perfecționarea laboratoarelor, instruirea cadrelor didactice, organizarea de sesiuni științifice atât pentru profesori, cât și pentru studenți, precum și altele au fost prezente în perioada 1956-1959. Toate acestea aveau un anumit scop: îmbunătățirea sistemului de învățământ în vederea obținerii unor tineri bine pregătiți, fideli regimului, muncitori capabili, care, în cele din urmă, să contribuie la dezvoltarea economiei României, dar mai ales la construirea socialismului, ce reprezenta o problemă esențială a P.M.R. Era nevoie de cadre calificate, de forță de muncă, dar și de instrumente credule în doctrina comunistă. Îndoctrinarea tineretului în cadrul instituțiilor de învățământ avea în vedere tocmai acest lucru.

²⁶ M. Rădoi, *La începutul de an universitar*, în „Drapelul roșu”, Anul XVI, Nr. 4590, 2 octombrie 1959, p. 2.

²⁷ „Drapelul roșu”, Anul XIV, Nr. 3334, 18 aprilie 1957, p. 2.

²⁸ *Hotărârea Comitetului Central al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. privind îmbunătățirea învățământului seral și fără frecvență de cultură generală și superior*, în „Scânteia”, Anul XXVIII, Nr. 4469, 11 martie 1959, p. 1.

1. Bursele studenților

Existau burse și indemnizații de merit. Se acordau locuri gratuite în cămin și masă la cantină, conform articolului 6 aliniatul b din Regulamentul nr. 2041/11 octombrie 1956 pentru acordarea bursei. Se acordau burse de 315 lei dacă se prezentau la decanat adevăruri eliberate de către Secțiile Financiare orașenești sau raionale, din care să reiasă că venitul anual al părinților sau al susținătorilor legali s-a redus din cauza calamităților²⁹. În tabelul de burse era o rubrică în care se cerea: categoria socială a părinților, dacă era muncitor sau nu; calificativele obținute în sesiune pe discipline; venitul părinților.

Tabel pentru acordarea bursei³⁰

Nr. crt.	Nume/Prenume	Categoria socială a părinților	Dacă este studentul muncitor	Calificativul obținut în Sesiune pe discipline	Venitul părinților			Total
					Salar lună net	Venit agricultură brut	Venit profesional brut	

Se anulau bursele dacă venitul familiei depășea plafonul fixat de minister³¹. Regulamentul privind atribuirea bursei de stat și indemnizațiilor pentru merite la învățătură în instituțiile de învățământ superior, studenților care urmau cursurile de zi, în conformitate cu Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1959 din 22 septembrie 1956, era următorul:

Art.1. Bursa de stat se acorda studenților merituoși, cu dragoste pentru învățătură, disciplinați și cu frecvență regulată.

Art. 2. Criteriile de bază pentru acordarea bursei sunt: situația la învățătură în ultima sesiune de examene și purtarea în cursul semestrului; situația materială a părinților sau susținătorilor legali, specificată în declarația tip, și actele de venituri prezentate la începutul fiecărui semestru pentru salarii și la începutul anului școlar pentru venituri anuale, conform art. 2 din Hotărârea Consiliului de Miniștri Nr. 2753/1953, publicată în Colecția de Decrete, Hotărâri ale Consiliului de Miniștri și regulamente, ordine și instrucțiuni ale ministrului Învățământului.

Art. 3. Bursa de stat pentru studenți este de 315 lei lunar și consta din:

alocație de hrană – 210 lei (7 lei pe zi)

regia căminului – 50 de lei

regia cantinei –25 de lei

cheltuieli culturale – 30 de lei

²⁹ A.N.D.J.T., Fond *Institutul Agronomic din Timișoara*, d. 68/1956, f. 2.

³⁰ *Idem*, d. 66/1956, f. 10.

³¹ *Ibidem*, f.15.

Bursa se acorda în natură sau în numerar. Bursa în natură se acorda studenților proveniți din alte localități decât aceea în care își avea sediul institutul și care locuiau în cămine, în limita locurilor disponibile, și luau masa la cantine.

a. Bursa în natură se achita după cum urmează:

50 de lei – se virau în contul căminului, cheltuieli pentru regia de cămin

30 de lei – se achitau în numerar studentului bursier și reprezentau cheltuieli culturale

b. Bursa în numerar se achita după cum urmează:

315 lei – studenților proveniți din alte localități și cărora institutul nu le putea asigura cazare în cămin

315 lei – studenților muncitori, recrutați din producție la cerere și care locuiau în cămine și nu luau masa la cantine

315 lei – studenților care locuiau în familie, soț sau soție, părinți sau alte rude.

c. Bursa de stat se acorda pe timpul anului, cu excepția vacanțelor școlare.

d. Bursa de stat se acorda în limita numărului de burse planificat pe institute de Ministrul Învățământului, în ordinea calificativelor celor mai bune, obținute de studenți, în funcție de veniturile cele mai mici ale părinților sau susținătorului legal.

Art. 4. Bursa de stat se putea acorda studenților, indiferent de localitatea unde domiciliau părinții sau susținătorii legali ai acestora, dacă au obținut în sesiunea de examen, fără corigență, calificativele „Bine” sau „Foarte bine” la majoritatea obiectelor de studiu cerute la examene, colocvii și proiectele de an și aveau un venit lunar în familie până la 800 de lei proveniți din salarii și pensii sau până la venitul impozabil de 2200 de lei dacă provenea din agricultură sau alte venituri anuale.

Limita de venituri ale părinților sau susținătorilor lor legali se mărea în funcție de numărul copiilor care erau în întreținerea lor, după cum urmează: 50 de lei pentru fiecare copil, începând de la al doilea, când părinții aveau venituri lunare.

Dacă părinții sau susținătorii legali aveau venituri anuale, limita de venituri se mărea cu 200 de lei anual pentru al doilea copil și cu câte 150 de lei anual pentru fiecare copil în plus, începând cu al treilea copil întreținut.

Art. 5. Dacă părinții sau susținătorii aveau venituri combinate, provenite din salarii și venit agricol, meserii impozabile, se proceda astfel: venitul agricol, anual impozabil, se înmulțea cu 0,364 și se aduna la salariul lunar. Totalul obținut se compara cu limita de venituri stabilite.

La stabilirea veniturilor țăranilor muncitori, partea din venit provenită din cărăușie se reducea cu 50%.

În cazurile când părinții studenților aveau mai multe feluri de venituri (salarii, venit agricol, venit profesional) se proceda astfel:

– venitul profesional (meserie) se împărțea la 12 și se aduna la totalul obținut din calcularea veniturilor cumulate (salariu+venit agricol anual).

Art. 6. Studenții nebursieri puteau să locuiască în cămine în limita locurilor disponibile și să ia masa la cantinele studențești în următoarele condiții:

- contra cost, achitând suma de 285 de lei lunar, reprezentând alocația de hrană și regia pentru cămin și cantină.

- un număr de studenți proveniți din alte localități, reprezentând maxim 9% din numărul bursei atribuite de fiecare instituție, în ordinea veniturilor celor mai mici,

până la plafoanele de venituri stabilite la art. 4, și a calificativelor obținute la învățătură în sesiunea de examene, puteau lua masa la cantinele studențești, contra cost, mai puțin regia de cantină, care se suporta de la buget.

Art. 7. Primeau bursă, indiferent de venituri, dacă îndeplineau condițiile la învățătură, fiii țăranilor colectivști.

Art. 8. În perioada de practică, pe lângă drepturile de hrană și cazare conform regulamentului de practică, studenții bursieri primeau din bursă numai indemnizație pentru merite la învățătură (50 de lei pe lună), dacă au avut-o în semestrul respectiv. Studenții nebursieri primeau, de asemenea, indemnizație pentru merite la învățătură, dacă au avut-o în semestrul respectiv. Studenții bursieri care nu beneficiau de cazare gratuită pe perioada practicii primeau, pe lângă drepturile arătate la primul aliniat, și regia căminului (50 de lei).

Pe timpul practicii studențești primeau în folosință echipamentul de protecție din partea întreprinderilor la care erau repartizați.

Art. 9. Studenții muncitori scoși din producție pentru studii, conform Decretelor nr. 188/1953 și nr. 177/1954, precum și Hotărârii Consiliului de Miniștri nr. 2877/1953, primeau bursă de stat (12 luni), dacă promovaseră semestrul anterior.

Art. 10. Studenții orfani de ambii părinți și fără susținători legali, cei proveniți din casele de copii primeau bursă de stat (12 luni) dacă promovau semestrul anterior. Studenții bolnavi de T.B.C. puteau primi bursă indiferent de situația la învățătură, conform Ordinului Ministerului Învățământului nr. 2108/1955, cu condiția să nu depășească plafonul de venituri. Ei primeau bursă și în vacanță.

Art. 11. În cazul în care un student se îmbolnăvea în timpul sesiunii de examene și conducerea institutului, pe baza certificatului medical eliberat de unitatea sanitară în drept, considera că era cazul să i se amâne examenele, el putea primi bursă dacă în sesiunea imediat următoare (februarie și septembrie) promova aceste examene.

Art. 13. La stabilirea dreptului de bursă al studenților căsătoriți, în cazul când ambii soți erau studenți, se calculau pentru fiecare parte veniturile părinților sau susținătorilor săi, în cazul când numai unul din soți era student, se calculau veniturile cumulate de ambii soți (nu părinții studenților).

Dacă unul din soți era student muncitor recrutat din producție, în baza Decretelor nr. 188/1953 și 177/1954 i se acorda bursă celuilalt, dacă îndeplineau condițiile de învățătură conform art. 4, fără a se ține seama de veniturile părinților sau susținătorilor legali.

Art.14. Studenții din anul I primeau bursă de stat pe primul semestru dacă au obținut la examenul de admitere minimum 3,50. Candidații cu diplomă de merit și de onoare nu primeau bursă dacă nu susțineau examen de admitere. Studenții din anul I nu primeau indemnizație de merit la învățătură pe primul semestru.

Art. 16. Studenții bursieri din ultimul an de studiu primeau bursă și indemnizație de merit în perioada pregătirii și susținerii în prima sesiune a examenului de stat/diplomă.

Art. 21. În caz de abateri de la disciplină sau de absențe nemotivate, bursa putea fi suspendată sau retrasă:

Pentru indisciplină și nerespectarea îndatoririlor studenților prevăzute în regulamentul de funcționare a căminelor și cantinelor studențești, conducerea institutului putea suspenda bursa între 15-30 de zile, după gravitatea abaterii.

Pentru trei absențe nemotivate se ridica bursa pe 15 zile, iar pentru șase absențe nemotivate se ridica bursa pe 30 de zile. Pentru un număr mai mare de absențe, conducerea institutului putea suspenda bursa pe întreg semestrul.

Art. 22. Atribuirea burselor se făcea la începutul fiecărui semestru de către o comisie pe fiecare facultate, formată din: decanul facultății – președinte; secretarul facultății; un delegat al corpului didactic; delegatul Asociațiilor Studențești (cu vot consultativ); delegatul U.T.M. (cu vot consultativ).

Bursele acordate de către Comisia pe facultate erau verificate și aprobate de către o comisie pe instituție de învățământ superior, formată din:

– rector (directorul) – președinte; primul secretar al institutului; un delegat al corpului didactic; un delegat al organizației de partid (cu vot consultativ), președintele Asociațiilor Studențești (cu vot consultativ); secretarul U.T.M. pe institut (cu vot consultativ)³².

Bursele erau mult dorite de studenți, reprezentând un venit ce le oferea posibilitatea să se descurce cu cheltuielile din anii de studiu. Bursa a reprezentat chiar un mijloc de șantaj din partea conducerii comuniste, prin intermediul acesteia și a altor mijloace convingeau tinerii studenți să se încadreze în una din organizațiile de masă, servind fidel regimului comunist.

2. Studenți străini în Centrul Universitar Timișoara

În instituțiile de învățământ superior din Centrul Universitar Timișoara erau înscriși și tineri străini. Experiența muncii cu studenții străini care studiau în România în cadrul acordurilor culturale arăta că majoritatea acestora întâmpinau greutăți mari la învățatură, datorită necunoașterii suficiente a limbii române. Astfel, Ministerul Învățământului organiza cursuri de limba română. Studenții chinezi și coreeni (nou veniți în țară) învățau limba română timp de doi ani, după cum urmează:

– Anul I – an pregătitor de limba română, în care studenții învățau numai limba română: semestrul I – 20 de ore săptămânal, iar semestrul al II-lea – 20 de ore săptămânal. La sfârșitul anului susțineau examene.

– Anul II – studenții erau înscriși fără examen de admitere în anul I la facultățile care li se comunicau de către Direcția Relații Externe din cadrul Ministerului Învățământului. În anul al II-lea continuau studiul limbii române, paralel cu studiul de specialitate, câte două ore pe săptămână.

Studenții germani și studenții bursieri învățau limba română în doi ani, în paralel cu studiul de specialitate. Erau înscriși în anul I la facultățile care li se comunicau de către Direcția Relații Externe din cadrul Ministerului Învățământului și învățau limba română, paralel cu studiul de specialitate, după cum urmează: semestrul I – 10 ore pe săptămână; semestrul al II-lea – 6 ore pe săptămână. În anul al II-lea continuau studiul limbii române, câte două ore pe săptămână. Studenții bulgari, polonezi,

³² *Ibidem*, ff. 56-63.

cehoslovaci, maghiari învățau limba română un an, paralel cu studiul de specialitate. În perioada 1 septembrie-15 octombrie – 12 ore săptămânal, iar în perioada 15 octombrie-30 decembrie – 10 ore săptămânal. În semestrul al II-lea câte 4 ore săptămânal.

Studentii albanezi învățau limba română un an, paralel cu studiul de specialitate. În semestrul I erau 6 ore săptămânal, iar în semestrul al II-lea 4 ore pe săptămână³³.

Aceștia aveau un statut diferit față de studenții români. De exemplu, studenții greci transferați la institutele din România primeau o bursă de 690 de lei lunar. Cei repetenți în primul semestru nu mai primeau bursa de 690 de lei, ci primeau bursa de 690 de lei în al doilea semestru, dacă promovau examenele cu bine și foarte bine. Studenții coreeni repetenți sau corigenți primeau, în continuare, bursa de student străin³⁴. Erau organizate schimburi de publicații cu instituțiile, asociațiile și oamenii de știință din străinătate³⁵.

Dezvoltarea economiei și a culturii socialiste în patria noastră cerea un număr mare de cadre superioare, cu o înaltă calificare profesională, cu un larg orizont politic și cultural. În vederea unei cât mai bune selecționări a studenților ce urmau să plece la studii în U.R.S.S., se organiza un concurs la limba rusă și pe specialități.

Studenții înscriși pentru facultățile tehnice susțineau un examen la matematică, cei înscriși pentru celelalte facultăți susțineau un concurs de admitere la o materie specifică facultății respective. Puteau fi admiși la concurs studenții care aveau o situație foarte bună sau bună la învățătură, care au desfășurat o activitate obștească satisfăcătoare în timpul școlarității în producție și întruneau condițiile de sănătate³⁶.

Potrivit prevederilor acordurilor culturale încheiate între țara noastră și țările democrației populare, în fiecare an universitar Ministerul Învățământului avea obligația să le comunice Ministerelor de Învățământ din țările cu care erau încheiate acorduri culturale, în termen de 30 de zile de la încheierea sesiunii de examene, rezultatele obținute de studenții străini la examene³⁷.

Prin Legea pentru reforma învățământului din 1948, învățământul public din R.P.R. a devenit un drept egal pentru toți cetățenii țării, fără deosebire de sex, naționalitate, rasă sau religie, fiind organizat exclusiv de stat. Cu această ocazie, chiar și studenților străini, în special celor din cadrul blocului sovietic, le-a fost deschis drumul spre România, în vederea urmăririi studiilor de învățământ superior.

Învățământul superior din România în perioada comunistă era strict supravegheat de partid, un control sever, prin care se urmărea alinierea în folosul regimului a tuturor categoriilor sociale. Partidul Comunist pune accent pe o cât mai bună pregătire a tineretului, pentru a-l transforma într-un participant serios la realizarea planurilor statului, dar și într-un vehement susținător.

Cristina TUDOR

³³ Idem, Fond *Institutul Politehnic din Timișoara*, d. 131/1956, ff. 3-4.

³⁴ Idem, d. 36/1956, f. 2.

³⁵ *Ibidem*, f. 7.

³⁶ *Ibidem*, f. 41.

³⁷ *Ibidem*, f. 117.

BIBLIOGRAFIE:

IZVOARE

- a) Arhive
A.N.D.J.T., Fond *Uniunea Tineretului Comunist*.
A.N.D.J.T., Fond *Institutul Politehnic din Timișoara*.
A.N.D.J.T., Fond *Institutul Agronomic din Timișoara*.
- b) Presă
„Drapelul roșu”, 1957, 1958, 1959.
„Scânteia”, 1957, 1958, 1959.

BIBLIOGRAFIE SPECIALĂ:

- A avut loc a doua Spartachiadă de vară a tineretului*, în „Drapelul roșu”, Anul XIV, Nr. 3819, 2 aprilie 1957.
- Adunarea absolvenților Institutului Agronomic*, în „Drapelul roșu”, Anul XVI, Nr. 4386, 3 martie 1959.
- Antonovici V., *Studentii în practică*, în „Drapelul roșu”, Anul XVI, Nr. 4541, 5 august 1959.
- Cămin nou pentru studenți*, în „Drapelul roșu”, Anul XV, Nr. 4281, 1 octombrie 1958.
- Crearea „Fondului Instituției” în unitățile de învățământ superior*, în „Scânteia”, Anul XXVI, Nr. 3800, 11 ianuarie 1957.
- Cuvântul profesorilor de științe sociale*, în „Drapelul roșu”, Anul XIV, Nr. 3752, 15 ianuarie 1957.
- Deschiderea cursurilor la Timișoara*, în „Scânteia”, Anul XXVII, Nr. 4336, 3 octombrie 1958.
- Deschiderea cursurilor Universității Populare*, în „Drapelul roșu”, Anul XVI, Nr. 3978, 8 octombrie 1957.
- „Drapelul roșu”, Anul XIV, Nr. 3801, 12 martie 1957.
- „Drapelul roșu”, Anul XIV, Nr. 3821, 4 aprilie 1957.
- „Drapelul roșu”, Anul XIV, Nr. 3334, 18 aprilie 1957.
- „Drapelul roșu”, Anul XIV, Nr. 3978, 8 octombrie 1957.
- „Drapelul roșu”, Anul XV, Nr. 4282, 2 octombrie 1958.
- „Drapelul roșu”, Anul XV, Nr. 4284, 4 octombrie 1958.
- Facultatea de Filologie din Timișoara întâmpină cu succese în muncă alegerile pentru Marea Adunare Națională*, în „Drapelul roșu”, Anul XIV, Nr. 3768, 3 februarie 1957.
- Hotărârea Comitetului Central al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri cu privire la îmbunătățirea învățământului superior*, în „Scânteia”, Anul XXVI, Nr. 3942, 26 iunie 1957.

Hotărârea Comitetului Central al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. cu privire la îmbunătățirea învățământului superior, în „Drapelul roșu”, Anul XIV, Nr. 3891, 27 iunie 1957.

Hotărârea Comitetului Central al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. cu privire la reorganizarea mișcării de cultură fizică și sport din R.P.R., în „Drapelul roșu”, Anul XIV, Nr. 3896, 3 iulie 1957.

Hotărârea Comitetului Central al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. privind îmbunătățirea învățământului seral și fără frecvență de cultură generală și superior, în „Scânteia”, Anul XXVIII, Nr. 4469, 11 martie 1959.

În urma măsurilor stabilite de Plenara Comitetului Central al P.M.R. din 27-29 decembrie 1956, în „Drapelul roșu”, Anul XIV, Nr. 3752, 15 ianuarie 1957.

Învățământul Politehnic, în „Drapelul roșu”, Anul XIV, Nr. 3826, 10 aprilie 1957.

La deschiderea noului an universitar, în „Scânteia”, Anul XXVII, Nr. 4336, 3 octombrie 1958.

Măsuri privitoare la îmbunătățirea activității tineretului, în „Drapelul roșu”, Anul XIV, Nr. 3775, 7 februarie 1957.

Plenara cadrelor didactice ale Institutului Pedagogic, în „Drapelul roșu”, Anul XIV, Nr. 3893, 29 iunie 1957.

Popa Ioan (student, anul II la Institutul de Medicină Timișoara), Studenții pe ogoarele patriei dragi, în „Drapelul roșu”, Anul XVI, Nr. 4518, 9 iulie 1959.

Problemele învățământului în dezbaterile adunării generale de alegeri la Institutul de Medicină, în „Drapelul roșu”, Anul XIV, Nr. 3982, 12 octombrie 1957.

Rădoi M. (rector al Institutului Politehnic Timișoara), Institutul Politehnic din Timișoara în anii de după reforma învățământului, în „Drapelul roșu”, Anul XVI, Nr. 4361, 6 ianuarie 1959.

Rădoi M., La începutul de an universitar, în „Drapelul roșu”, Anul XVI, Nr. 4590, 2 octombrie 1959.

Rezoluția Plenarei Comitetului Central al P.M.R. din 27-29 decembrie 1956, în „Scânteia”, Anul XXVI, Nr. 3796, 6 ianuarie 1957.

Rolul cadrelor didactice în munca de educare a studenților, în „Drapelul roșu”, Anul XIV, Nr. 3978, 8 octombrie 1957.

„Scânteia”, Anul XXVII, Nr. 4161, 12 martie 1958.

„Scânteia”, Anul XXVII, Nr. 4165, 26 martie 1958.

Studenții în examene - examene frumoase, în „Drapelul roșu”, Anul XIV, Nr. 3758, 22 ianuarie 1957.

Știri din facultăți, în „Drapelul roșu”, Anul XVI, Nr. 4409, 1 martie 1959.

Țunea Alexandra, Studenții, constructori, în „Drapelul roșu”, Anul XVI, Nr. 4541, 5 august 1959.

Un nou laborator pus la dispoziția studenților, în „Drapelul roșu”, Anul XIV, Nr. 3797, 7 martie 1957.

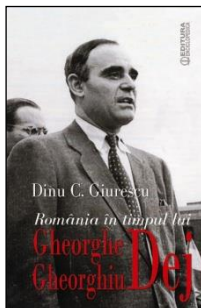
BIBLIOTECA REVOLUȚIEI

Dinu C. Giurescu, *România în timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej*, Editura Enciclopedică, București, 2015, 240 p.

This book presents the way in which the communist power was set up in Romania, with emphasis on the period of Gheorghe Gheorghiu-Dej's rule, a period characterized by complex and radical changes in all fields.

Relying on the Soviet troops which were present in our country, the Romanian communists took a series of actions, starting with the ouster of King Michael of Romania, continuing with the total destruction of the entire political opposition, preparation and enactment of a constitution intended to legitimate their powers and authority, purging of the Romanian intelligentsia and ending with introducing a series of processes such as collectivization, industrialization and nationalization. All these actions were meant to strengthen the "people's democracy" regime and to place our country on the orbit of all other Soviet-satellite states. It is more than obvious that the Soviet Union has closely assisted and supported the Romanian communists in their efforts of taking over and consolidating their power. This control was exercised not only over the manner in which Stalin's doctrine was implemented but also in managing the tensions existing between some groups within the party itself.

Key words: communism, nationalization, people's democracy, collectivization.

Istoricul Dinu C. Giurescu, prin capacitatea sa de a se detașa de experiențele personale negative, pe care el și, mai cu seamă, tatăl său, marele istoric Constantin C. Giurescu – care a cunoscut regimul închisorilor și al domiciliului obligatoriu – le-a trăit în timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, aduce în atenția publicului cititor o nouă apariție editorială menită să amintească de începuturile regimului comunist în țara noastră și de perioada primului conducător comunist.

Cartea *România în timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej*, apărută anul acesta la Editura Enciclopedică, conține un număr de 240 de pagini structurate pe capitole scurte, distribuite în trei părți, prima parte cuprinzând parcursul României din 1947 până la moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, cea de-a doua biografii ale dr. Petru Groza și Gheorghe Gheorghiu-Dej, iar ultima viața cotidiană a bucureștenilor în perioada 1948-1961, la care se adaugă introducerea, notele asupra ediției, o listă a ilustrațiilor și un indice care conține nume de locuri și persoane.

Sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial plasează România în sfera de influență a Uniunii Sovietice, care și-a impus propriul sistem politic și economic.

Pe scena politică se remarcă liderul comunist Gheorghe Gheorghiu-Dej, epoca sa fiind cea mai controversată perioadă din istoria contemporană a României.

În introducerea autorul zugrăvește contextul și etapele instaurării comunismului în România, prezintă încetarea oficială a celui de-al Doilea Război Mondial în Europa, cele trei întâlniri ale conducătorilor Marilor Puteri: la Teheran, unde se decide rămânerea Europei de Est în aria sovietică, aranjamentul dintre ministrul de Externe al Marii Britanii și guvernul sovietic privind anexarea Basarabiei și conferința de la Moscova, unde se hotărăsc sferele de influență.

Având ajutorul sovietic, comunismul s-a instalat relativ repede, de la impunerea guvernului din 6 martie 1945, în câteva etape: organizarea și fraudarea alegerilor în noiembrie 1946, scoaterea în afara legii a partidelor istorice, abdicarea silită a Regelui Mihai I, ultimul obstacol în calea proclamării Republicii Populare Române. Autorul prezintă, în volumul de față, „pentru oricine doritor să afle repede, cât mai precis și clar, esențialul din ce va fi fost și de ce”, perioada 30 decembrie 1947-martie 1965, având ca temei volumul X din Seria „Istoria Românilor”, apărută sub egida Academiei Române.

Prezentarea istoriei românilor sub regimul comunist începe cu decembrie 1947, lună în care România primește vizita lui Tito, conducătorul Iugoslaviei, iar familia regală revine în țară, fără a se gândi la ceea ce urma să se întâmple. Abdicarea forțată a regelui „a lovit ca un trăsnet. Nimeni nu se aștepta la așa ceva”, iar în urma „bunei învoielii”, țara noastră devine, la 30 decembrie 1947, Republica Populară România. Plecat în exil, Regele Mihai și-a prezentat versiunea despre abdicare, urmarea fiind confiscarea bunurilor personale, retragerea cetățeniei române sub pretextul „purtării potrivnice îndatoririi de fidelitate față de țară” și o virulentă campanie denigratoare la adresa familiei regale.

Un moment important în istoria democrat-populară l-a reprezentat încheierea tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală cu Moscova din 1948, în condițiile în care regimul comunist român era controlat de către consilierii sovietici, iar Armata Roșie ocupa țara. În ciuda acestui fapt, se considera că tratatul „aducea poporului nostru sentimentul consolidării stabilității politice a regimului democrației populare, o întărire a sentimentului de încredere în forțele sale”. S-au înființat societăți mixte, denumite *sovromuri*, cu ajutorul cărora era exploatată economia României, a fost cedată Insula Șerpilor și au fost repatriați prizonierii români din U.R.S.S.

Anul 1948 a reprezentat un moment de consolidare a comuniștilor, prin unificarea Partidului Comunist Român cu Partidul Social Democrat Român, rezultând Partidul Muncitoresc Român, ca „un organ complex de execuție, de îndeplinire a hotărârilor și directivelor luate de nucleul său central”, al cărui scop era „lichidarea înapoierii economice a României și transformarea ei într-o țară industrial-agrară înaintată”. De-a lungul timpului, partidul a devenit „un instrument gata să îndeplinească hotărârile centrului, fără discuții sau abateri”, prin repetate verificări, care aveau ca scop înlăturarea „elementelor exploatare, dușmane și străine de clasă, necinstite, descompuse sau necorespunzătoare”.

În interiorul noului partid s-a dus o luptă între comuniștii români școliți la Moscova, cei mai vizibili fiind Ana Pauker și Vasile Luca, și cei care făcuseră închisoare pentru ideile comuniste, printre care se număra Gheorghe Gheorghiu-Dej. Îndepărtarea din partid a celor școliți la Moscova în 1952 s-a făcut cu acordul lui Stalin și prin procese fabricate, eliminarea membrilor de partid ce nu corespundeau cerințelor continuând.

În anul următor liderii comuniști sunt chemați la Moscova pentru a li se expune ideile liderilor sovietici privitor la situația din România, unde se observă „anomalii” în agricultură, slaba aprovizionare a țărănimii cu mărfuri industriale, exporturile de cereale, deși recolta este slabă, cheltuieli militare mari, Gheorghe Malenkov admitând că „politica economică a R.P.R. este greșită, agramată și chiar periculoasă”, liderii P.M.R. fiind acuzați că „nu vor să pornească pe drumul îndreptării greșelilor”, ei primind la fiecare capitol propuneri de măsuri.

În martie 1948 comuniștii au recurs, din nou, la chemarea la urne, pentru a da legitimitate, prin vot popular, regimului democrat popular și a adopta o nouă Constituție. Campania electorală s-a desfășurat prin mii de întâlniri în instituții, lozinci, fluturași, broșuri, emisiuni radio, comentarii de presă. În luna aprilie, în urma lucrărilor Marii Adunări Naționale, este votată noua Constituție, care definește Republica drept „un stat popular, unitar, independent și suveran”, care a luat ființă prin „lupta dusă de popor, în frunte cu clasa muncitoare, împotriva fascismului, reacțiunii și imperialismului”. Istoricul Dinu C. Giurescu observă formulările ambigue din textul Constituției, menite a pregăti schimbările ce urmau să aibă loc, cum ar fi „pământul aparține celor ce-l muncesc”, fapt ce prevestește procesul de colectivizare.

Pentru a controla statele comuniste din sud-estul Europei, conducătorul Uniunii Sovietice, Stalin, a propus înființarea unui Birou Informativ (Cominform), care avea ca scop principal „organizarea schimbului de experiență și, în caz de nevoie... coordonarea activității partidelor comuniste pe bază de acord reciproc”. În fapt, Cominform-ul a acționat împotriva celor care îl sprijineau pe Tito la nivelul conducerilor din Europa de Est democrat-populară. Gheorghe Gheorghiu-Dej a trebuit să-și demonstreze deplina adeziune la Cominform prin denigrarea lui Tito și a colaboratorilor săi, prin diverse apelative, precum: „trădătorii iugoslavi... lepădăturile fasciste de la Belgrad... banda de spioni... agentură a imperialismului”. Autorul îi prezintă cititorului atât atitudinea comuniștilor români împotriva lui Tito în timpul vieții lui Stalin, cât și schimbarea radicală a relațiilor româno-iugoslave după moartea liderului sovietic.

Un pas important al comuniștilor români a fost reprezentat de Legea nr. 119 pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, miniere, bancare, de asigurări și de transporturi, în urma căreia au intrat în proprietatea statului 8894 întreprinderi, fără ca proprietarii să fie despăgubiți. Această naționalizare l-a afectat direct pe autor, după ce tatăl lui, Constantin C. Giurescu, a fost arestat, iar bunurile le-au fost confiscate. Legea naționalizării a stat la baza industrializării socialiste, prioritate având industria grea, cu industria constructoare de mașini ca element de bază. Trebuie avut în vedere faptul că programele de industrializare au fost hotărâte

de conducerea politică a P.M.R., ceea ce ridică semne de întrebare referitor la efectuarea unor analize de fezabilitate și existența unui mecanism de verificare și control al planificării industriale sau financiare.

După reforma din industrie a venit rândul agriculturii, astfel, în martie 1949 a început procesul de colectivizare a proprietăților agricole individuale, proces necesar pentru „ridicarea bunăstării materiale și a culturii celor ce muncesc”, conform ideilor lui Stalin. Istoricul Dinu C. Giurescu ne prezintă cele trei etape ale procesului de colectivizare, etape în care s-a pus, mai mult sau mai puțin, accentul pe constrângere, violență și arestări, dar și pe cele câteva răzvrățiri ale țăranilor împotriva regimului, toate exemplificate prin mărturii ale participanților.

Un alt domeniu în care s-a aplicat o schimbare l-a constituit învățământul. Prin reforma învățământului din 1948 s-a trecut la educarea tineretului în spiritul democrației populare, la pregătirea cadrelor necesare noului regim, s-au adoptat manualele unice, limba rusă devine obligatorie, învățământul fiind organizat exclusiv de către stat. Reforma învățământului a fost o parte componentă a „revoluției culturale” comuniste, iar brutalitatea cu care s-a realizat se explică, în mare parte, și prin faptul că planificatorii ei nu au fost, în niciun fel, legați de tradițiile pedagogice românești și că au copiat – de multe ori, cu zel demolator – un model aberant, aplicat în U.R.S.S. Prin transformarea școlii se urmărea, în mod direct, crearea unui „homo sovieticus”, un cetățean ușor de controlat și manipulat de partidul aflat la conducerea țării.

În vizorul comuniștilor a intrat și Biserica Greco-Catolică, care nu a fost menționată în decretul referitor la cultele religioase din 1948, mai mult, preoții săi fiind arestați, iar bunurile confiscate.

Apropierea de U.R.S.S. a dus la adoptarea unei noi constituții în 1952, constituție care exprima alinierea totală față de vecinul de la răsărit, deoarece „Republica Populară Română a luat naștere ca urmare a victoriei istorice a Uniunii Sovietice asupra fascismului german și eliberării României de către glorioasa Armată Sovietică”, ceea ce reprezenta un adevăr, după cum afirmă și istoricul Dinu C. Giurescu.

Pe plan extern, în 1955 Republica Populară Română este admisă în Organizația Națiunilor Unite, admitere care a avut un caracter politic și nicio legătură cu respectarea drepturilor omului de către statele din sud-estul Europei. Guvernul țării noastre a acționat prudent în raporturile cu statele vestice.

Un moment important în lumea comunistă l-a reprezentat Congresul al XX-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice din 1956, unde liderul sovietic Hrusciiov a denunțat crimele săvârșite în perioada lui Stalin, acesta fiind găsit singurul vinovat pentru teroarea impusă, urmarea fiind înlocuirea liderilor care conduseseră până atunci partidele comuniste. Reacția lui Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost aceea de a elimina toți presupușii rivali din partid sub pretextul „întăririi rândurilor partidului”.

În toamna lui 1956 în Ungaria a avut loc revoluția care a dus la formarea unui guvern favorabil restaurării unui sistem politic pluralist și retragerii țării din

toate organismele comuniste. Reacția Moscovei a fost una dură, de lichidare rapidă a revoluționarilor prin folosirea forței armate. Conducerea comunistă de la București a sprijinit acțiunea U.R.S.S.-ului, sprijin răsplătit în 1958 prin retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul României.

Un moment inedit în lagărul comunist l-a reprezentat Declarația din aprilie 1964, adoptată la Plenara Comitetului Central al P.M.R., care a însemnat, pe lângă apoteoza lui Gheorghiu-Dej, ca lider, consacrarea unei linii independente a României în cadrul blocului socialist, politică ce a corespuns interesului național la acel moment, racordând P.M.R. la tradiția luptei pentru independență a României și sporindu-i astfel legitimitatea cvasi-inexistentă până în acel moment. Totodată, existența unei anumite presiuni a societății românești, în ansamblul ei, pentru o politică națională, eliberarea din închisori și reintegrarea unor oameni de știință și cultură în societate, toate acestea însemnau crearea unui cadru propice pentru o politică de independență. Pentru că documentul din aprilie 1964 nu a fost urmat de o democratizare, oricât de firavă, nici măcar în cadrul structurilor partidului, în rândul unor istorici s-au făcut aprecieri deosebit de critice: Declarația a statuat, totodată, „independența” și „suveranitatea” conducerii față de cetățenii propriei țări – „Declarația din aprilie 1964 a fost declarația de independență a P.M.R. față de poporul român”, susține academicianul Dinu C. Giurescu.

Odată intrată în zona de influență sovietică, relațiile externe ale României s-au restrâns considerabil. În 1949 s-a înființat Consiliul pentru Ajutor Economic Reciproc, cu participarea țărilor de democrație populară din Europa, iar în 1955 se pun bazele Tratatului de la Varșovia, unde România „se afirmă ca un factor activ pentru menținerea și întărirea păcii”.

După mijlocul anilor '50 se observă o reluare a relațiilor cu state din afara blocului comunist, volumul de față aduce mărturia diplomatului Mircea Malița, însărcinat de Gheorghe Gheorghiu-Dej să se întâlnească cu ambasadorul american pentru a-i propune părții americane ca România să fie „scoasă din coș”.

Încetarea războiului în Europa a dus la o reducere masivă a efectivelor armatei române, armata încetând să mai fie o forță de menținere a legalității și ordinii, dar situația se schimbă după izbucnirea războiului din Coreea, când Stalin stabilește efective pentru fiecare stat aliat. Armata română nu a scăpat de procese, condamnări și politizare, lucruri evidențiate și susținute cu exemple în această carte de către autor.

Partea a doua a volumului ne prezintă biografiile lui dr. Petru Groza și Gheorghe Gheorghiu-Dej, biografii prezentate prin prisma acțiunilor din sfera vieții politice.

Moartea lui dr. Petru Groza îi aduce aminte istoricului de faptul că a fost prima înmormântare transmisă la radio. Imediat după Primul Război Mondial, dr. Petru Groza se înscrie în Partidul Poporului, ajungând, după cel de-al Doilea Război Mondial, președinte al Frontului Plugarilor, formațiune politică ce i-a sprijinit pe comuniști. Amintirile lui Dinu C. Giurescu referitoare la personajul Petru Groza sunt vii, datorită faptului că tatăl istoricului a revenit acasă, datorită lui Groza, dintr-un domiciliu forțat în raionul Brăila, iar întâlnirea autorului cu dr.

Petru Groza a avut loc la expoziția organizată în urma reprimirii unei părți a tezaurului de la ruși.

Odată ajuns la conducere, Gheorghe Gheorghiu-Dej a urmărit întărirea Partidului Muncitoresc Român și consolidarea poziției personale în fruntea partidului prin îndepărtarea potențialilor adversari. A reușit să mențină un echilibru între Moscova și restabilirea relațiilor cu țările din Europa de Vest și S.U.A. La moartea sa „România era o altă țară, alta decât aceea din 1945-1947”, deoarece transformarea politică, socială, economică și culturală era un fapt împlinit.

În ultima parte a volumului, istoricul Dinu C. Giurescu prezintă viața cotidiană a românilor în perioada 1948-1961. După abdicarea regelui, oficialitățile, ca primă măsură, au început schimbarea numelor de străzi. Autorul prezintă o serie de date despre băile publice din capitală, despre numărul consultațiilor care au avut loc în această perioadă, câte autovehicule erau înregistrate în București, numărul salariiților, numărul arborilor plantați, filmele franceze care rulau, numărul cartelelor distribuite și care era rația pentru fiecare cetățean, precum și prețurile la alimentele raționalizate. În această perioadă Bucureștiul a fost împărțit în raioane, iar călătoriile cu trenul erau considerate a fi scumpe. Nici viața culturală a orașului nu este uitată: acum au loc expoziții, apar reviste noi: „Urzica”, „Cum vorbim”, „Viața capitalei”, personalități din lumea artelor primesc titlul de „Artist al poporului” și sunt premiate.

Volumul cuprinde mărturia studentului Florin Constantiniu din ziua când s-a aflat de moartea lui Stalin. Apariția primelor autobuze românești, deschiderea primului restaurant cu autoservire, înființarea Oficiului Național de Turism „Carpați”, prima ediție a Festivalului Internațional „George Enescu”, lansarea primei rachete cosmice au fost aduse la cunoștința cetățenilor. Istoricul Dinu C. Giurescu preia toate aceste informații după cercetările făcute de scriitorul Ioan Lăcustă și publicate în revista „Magazin istoric” și în volumul *1948-1952. Republica Populară Română*.

Volumul *România în timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej* este o istorie a politicii interne și externe a României în prima parte a regimului comunist, așa cum este văzută de academicianul Dinu C. Giurescu, din perspectiva istoricului ce relatează din exteriorul sistemului și care a avut de suferit din cauza acestuia, dar fără a lăsa subiectivismul să intervină în prezentarea faptelor istorice.

Loredana **POPESCU-TĂNASIE**

Ștefan Ehling, *Cu hora nainte*, Editura Tim, Reșița, 2014, 317 p.

The series of memories signed by Prof. Marchiș continues. Nolens volens after graduation, the teacher, somehow forced to go with the flow [“Cu hora nainte”], enters the educational system where he witnesses not only the system flaws but also the dullness and rudeness of his peers and superiors.

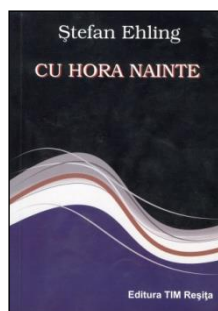
Relocated from the countryside to the metropolitan area, the witnessing character reveals the issues his metropolitan peers are usually dealing with. The teacher’s room becomes a real battlefield of ambitions as the goals of most of his peers are only to get rich and to suddenly rise to higher social and economic classes.

Education is no longer the main objective as the emphasis is placed not on the efforts to help the students to acquire new knowledge but rather on different teachers who are willing and determined to get the power at the local and the national levels. The honest and dedicated educators who vehemently refuse to be part of a corrupt and superficial system become subject to unbearable and endless cavils and scorn. Those who are not part of such system are not accepted and have to overcome numerous obstacles placed by not only by their peers and superiors but also by the party.

Only those who struck it rich during the last regime, who managed to survive irrespective of the social and political conditions and who have always had money and power are able to adjust to the new regime, keeping at the same time their top positions and the pecuniary benefits. A bunch of district managers from various agencies (actually, the perpetual “beloved” comrades and secretaries) have discretionary powers, making fatal decisions regarding the Romanian education system and appointing the designated staff to educate the nation’s young citizens. In the meantime, the Securitate, although known for its omnipresent existence, seems to totally ignore these wheels within wheels.

Once with the post-revolution right to think and express freely, the teacher manages to fulfill his lifelong dream and starts writing literature. He even publishes several books where the personal aspects are strongly influenced by the particularities of the former totalitarian regime.

Key words: Marchiș, Dobre, Martinescu, Tătucu, Turtureanu, Merosu, Carlaonț, Cartopol, Giurcan, Bărbulescu, Ghighilicea, comunism, Securitate, Revolution.

Seria amintirilor profesorului Marchiș continuă. După finalizarea studiilor, vrând-nevrând, intră „cu hora nainte”, într-un sistem de învățământ, unde devine martor al erorilor și grosolăniilor șefilor și colegilor săi.

Mutat din mediul rural în cel urban, personajul-martor dezvăluie problemele omului citadin, contemporan cu el. Viața din cancelarie devine câmpul de bătălie al ambițiilor de ridicare ierarhică și de îmbogățire a colegilor săi.

Nu mai primează procesul de învățământ, accentul nu mai cade pe strădania de a-i ajuta pe elevi să acumuleze cunoștințe, ci pe diferiți profesori, care doresc puterea pe plan local și național. Interminabile sunt șicanele din cancelarie, la care sunt supuși cei cinștiți, cei care nu doresc să facă parte dintr-un sistem corupt și superficial. Individul care nu face

parte din sistem nu este agreat și are de trecut numeroase probe de rezistență din partea colegilor, șefilor și a partidului.

Îmbogățiți peste noapte în vechiul regim, desprinși cu tehnica supraviețuirii în orice condiții, cei care au avut funcții, bani și putere se acomodează fără probleme și în noul regim, în care își păstrează poziția de vârf și avantajele materiale. O încrângătură de șefi de raion de la diferite direcții, tovarăși și secretari, taie și spânzură, decidând soarta învățământului românesc, numind pe posturi cadrele care urmau să educe tineretul patriei. În acest timp, Securitatea pare să fie peste tot și totuși să treacă cu vederea aceste lupte de culise.

Realitățile sistemului comunist ni se dezvăluie încă de la început. Terminând facultatea, profesorul Marchiș, împreună cu soția, își iau repartitia în Oltenia.

Profesorul aspiră la un post chiar în orașul S., dar pentru asta este conștient că are nevoie de „pile”, drept urmare, apelează la un verișor al soacrei, activist de partid în regiunea Oltenia, cu origine socială sănătoasă, ce poate să pună o vorbă bună la șeful Secției de Învățământ a Sfatului Popular Orășenesc. Deși pare serioasă „propta”, ea se dovedește a fi, până la urmă, una neînsemnată pe lângă cele avute de niște tinere absolvente de universitate, măritate cu șefi din industria orașului S.

O încrângătură de șefi de raion de la diferite direcții, tovarăși și secretari, taie și spânzură, decidând soarta învățământului românesc, numind pe posturi cadrele care urmau să educe tineretul patriei.

Prima întâlnire cu directorul școlii unde fusese aranjat să lucreze se va dovedi una memorabilă pentru tânărul profesor. Un tablou mare, cu ramă din furnir de nuc, reprezentându-l pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, și o carte cu cuvântările secretarului general tronează în biroul impozant al lăudărosului director, mândru de transformarea școlii de horticultură într-un liceu cu o bază materială de invidiat.

Directorul Dobre, bun organizator, cu studiile făcute pe apucate, când la seară, când la fără frecvență „se comporta grosolan, ca un vechil boieresc cu subalternii”¹ și dorește să-l convingă pe Marchiș să facă parte din bisericuța care este de partea lui, fiind conștient că are mulți dușmani, în primul rând, pe colegul său, directorul adjunct. Cu un dosar bun, directorul se are bine cu cei de la minister, cărora le trimite periodic alimente, și anihilează, prin rețeaua de spioni, toate reclamațiile, mai ales că prin „achizițiile pe care le-a făcut când construia școala, în regie proprie, probabil că trăsese condeiul”². Nepregătit profesional, Dobre îl sprijinea și-l lăuda pe ing. Tătucu, care n-avea simț practic, habar n-avea să conducă un sector de producție, dar era un adevărat om al cărților, un specialist și un profesionist de care școala are nevoie.

Exagerata lăcomie după bani a directorului îl determină să accepte câte o normă și jumătate de ore suplimentare, pe care, evident, nu le făcea, din cauza îndatoririlor legate de funcția sa, însă era remunerat pentru ele. Abil și versat, când avea probleme sau era reclamat, Dobre nu-și subestima niciodată adversarul,

¹ Ștefan Ehling, *Cu hora nainte*, Editura Tim, Reșița, 2014, p. 22.

² *Op. cit.*, p. 25.

făcându-și planuri minuțioase de apărare. Probabil tocmai din motive de siguranță angajase în școală, în special pe posturile personalului auxiliar, „cucoane” care aveau soți cu funcții importante în raion, pe maiștri îi adusesese din comuna natală și regreta că nu putea să-și aleagă și profesorii. De fapt, Dobre nu ținea la calitatea învățământului, considerând că școala, liceul tehnic, trebuie să pregătească forța de muncă pentru sectorul productiv, elevii trebuie să muncească pentru a învăța cum să muncească.

În elanul său de om bine intenționat și cumpătat, profesorul Marchiș regretă că nu se respectă orele de studiu și de meditații din internat și încearcă să eficientizeze anumite lucrări de grădinarit, pentru ca elevilor să le rămână timp să învețe, demers neagreat de conducătorul școlii: „Fiecare copil trebuie să înțeleagă faptul că dânsul e un individ dintr-un colectiv, că dânsul muncește cu colectivul în care e integrat, în folosul acestui colectiv. E în conformitate cu morala noastră comunistă, e echitabil.”³ Ședințele profesorilor încep întotdeauna cu întârziere, „pentru că dumnealui (...), ca orice neam prost, îmi făcea impresia că are un dispreț suprem față de timpul subalternilor săi”⁴.

Paradoxal, relații extraconjugale, relații amoroase din care se putea profita se derulează chiar sub nasul directorului demagog: inginera, amanta cuiva sus-pus, este mereu lăudată în dările de seamă de la sfârșitul fiecărui trimestru, premiată cu sume de bani pentru „munca” ei, dar și pentru numeroasele ore suplimentare care i se dau. Directorul adjunct duce o viață amoroasă zbuciumată, iubind eleve și fete tinere și frumusele, cu toate acestea, nu este dat afară, deoarece fiecare director îl are la mână pe celălalt. Pentru a da potențialii dușmani la o parte, adjunctul este și „futilist”, aruncând pe la spate vorbe ce denaturează spusele colegilor; dat pe panta slugărniceii, iscodește și raportează mai departe ce informații află. Ceea ce-l frapează cel mai mult pe nou-venit este faptul că, deși directorii sunt bârșiți în glumă sau cu ură, ei nu par deranjați de acest fapt, atâta timp cât zvonurile nu ajung până la raion.

Cele mai multe informații din școală le deține ing. Turtureanu, angajat aici încă de la înființare; cu toate acestea, îi urăște de moarte pe cei doi directori, „pe care-i considera niște oameni de nimic, niște învățați fără scrupule”⁵ și este pregătit să-i ia locul oricărui dintre ei. „Dacă Martinescu o să ajungă director, o să fie mai rău pentru toți”, concluziona ing. Turtureanu. „Martinescu e mai ticălos, mai combativ, mai corupt decât Dobre. De bine de rău Dobre și-a cam făcut plinul de când e director. A băgat bănuții la țescherea când s-a construit liceul, a mai jumulit statul când a făcut diferitele achiziții pentru școală (...). Martinescu e o ambiție în plină desfășurare. Țsta te rade fără milă (...). Țsta nu știe ce înseamnă să fii obiectiv față de munca subalternilor. Dacă îi plac ochii tăi, dacă ghicește că poate avea vreun folos de pe urma ta, te lasă în pace să trăiești și tu pe lângă el. Dacă nu-i plac, dacă te simte că îi stai în cale, te azvârle cât colo. Are amici mulți, îi are

³ *Ibidem*, p. 35.

⁴ *Ibidem*, p. 50.

⁵ *Ibidem*, p. 27.

peste tot și e convins că nimeni nu are ce să-i facă. Poate că se îndură Dumnezeu de noi și ni-l ia de pe cap și îl promovează în vreun post plătit gras pe la regiune sau la minister. (...) Dânsul are o experiență mai mare în lupta pentru putere și experiența asta o să-i dea în gât pe tinerii care n-au răbdare și se avântă în față, până dau cu capul de gard.”⁶

Timpul a arătat cum Martinescu a făcut, zadarnic, diferite manevre ca să-i ia locul lui Dobre, dar, după mulți ani, va veni un ordin de la minister prin care pot fi directori plini numai cei cu studii umaniste, astfel încât, atunci când nu se așteaptă, acesta tot este promovat în locul cu Dobre.

De altfel, primul-secretar, profesorul de socialism științific de la care „lua” lecții directorul Dobre, este numit ambasador în Africa, în locul lui fiind instalat un localnic, care dorește o nouă echipă de colaboratori, astfel că schimbă toți secretarii Comitetului Județean, președintele Comitetului Executiv al Municipiului, toți directorii instituțiilor deconcentrate, adică Inspectoratul Școlar, Inspectoratul Județean pentru Cultură, comandantul Miliției, directorul Direcției Agricole, președintele Tribunalului Județean, directorul Abatorului și câțiva directori de licee, un argument în plus pentru ca Martinescu și Dobre să își schimbe funcțiile între ei.

Martinescu ar dori să-l treacă pe linie moartă pe Dobre, dar acesta mai are „propte” pe la minister. La rândul lui, și Martinescu face schimbări de cadre la nivelul școlii, punând administrator și magaziner doi amici de ai săi. „Filozoful” școlii, Turtureanu, „credea că sub conducerea ambițiosului și lacomului Martinescu trebuie să ne așteptăm la mari necazuri, care se vor prăpăstui peste capetele noastre. Asta e ca șobolanul care reușise să-și facă galerie până în magazia cu cereale”⁷. Schimbarea administratorului îi taie lui Dobre toată puterea atât în școală, cât și la minister. Când „soarta” îi scoate în cale directorului Martinescu o tânără superbă cu ochii migdalați, ingineră, fiică de mare ștab din Craiova, acesta rupe relația cu inginera Carmen, care va fi mutată în comuna ei natală, și în locul ei vine, evident, soția sa. La nunta lor se va juca tot „cu hora nainte”.

Foarte bine este văzută și tovarășa Ghighilicea, profesoara de biologie, care își umple locuința cu candidați la medicină, cărora le dă teste și pleacă de acasă, iar la întoarcere strânge banii și foile, pe care însă nu le va corecta niciodată, punând note din „burtă”, dându-le apoi de înțeles că mai au încă „multe” de învățat.

Averi uriașe strâng din meditații profesorii care nu se dau în lături de la nicio manevră incorectă: de la amenințarea propriilor elevi cu corigența la meditatul elevilor profesorilor cu care sunt colegi de catedră, pe care-i instruiesc incomplet, demodat, punând la îndoială calitatea predării profesorului de la clasă; de la aranjatul mediei elevilor de la țară, pentru a intra la licee bune, la fraudarea bacalaureatului, la perceperea de bani pentru diferite intermediari în învățământ, prin care se puneau în legătură numai cu anumiți dascăli care cotizau, cu elevi interesați de liceul lor. „Angajați în treaba foarte lucrativă a meditațiilor la propriul

⁶ *Ibidem*, pp. 63-64.

⁷ *Ibidem*, p. 139.

domiciliu, nu prea aveau timp să citească și să se orienteze spre noile tendințe din știință și învățământ”⁸ și, din acest motiv, îi invidiază și sabotează pe colegii lor, care nu fac la fel. Este o rețea întreagă de profesori care trag sforile în avantajul lor, prin care își păstrează funcțiile sau ocupă posturi pentru care nu au pregătirea profesională adecvată.

La sfârșitul anilor '60 apar multe schimbări în programele școlare, autori interziși sunt reintroduși, profesorii de liceu „erau revoltați că universitarii îi învățaseră ceva până ieri și acum retractau”, pentru că „profesorii apără întotdeauna manualele pe care apucaseră să le învețe și fac opoziție vehementă față de manualele noi, pe care le e lene să le învețe”⁹. Paradoxal, „în epoca Ceaușescu era slobod să critici cât pofteai, la modul literar, abuzurile din vremea predecesorului tău”¹⁰.

Ironică este situația prin care tovarășul Giurcan pierde funcția de secretar III de la Comitetul Raional de Partid și e repartizat tocmai la liceul în care a vrut să-l destituie din funcție pe director. Ranchiunos, directorul se răzbună, aranjând o inspecție pentru a-l pune în lumină rea pe tovarășul Giurcan, căruia ulterior i se va spune că nu e bun profesor și că habar nu are de materie, verdict dat de șeful inspectorilor de la istorie, un fost profesor de școală generală de la țară și, cu siguranță, nu foarte cunoscător al materiei de liceu.

Contemporan cu „Primăvara de la Praga”, profesorul ascultă pe ascuns posturile străine de radio; dacă cele întâmplătoare o lasă netulburată pe Smaranda, soția sa, preocupată de creșterea copilului, pentru soacră sunt o adevărată amenințare, aceasta, temându-se că va începe un nou război, se apucă să facă o aprovizionare cu alimente de bază.

Adnotările profesorului de muzică, cel căruia i se încredințează manuscrisul, merg în paralel cu viața celui alt profesor, ca o prelungire a romanului, și se referă la cărți germane, manipulare, război și nazism. Profesorul de muzică crede în specialiști, elitism și remarcă faptul că în străinătate se recunoștea valoarea sau superioritatea unui specialist, fără invidie, șicane și rivalitate.

Spre surprinderea lui, profesorul Marchiș este invitat de Securitate pentru a ține ore de germană ofițerilor. Bucuros că astfel poate să contribuie la bunăstarea familiei sale, muncind cinstit, realizează că această racolare are legătură cu convorbirile sale spontane și sincere din cancelarie. Este o metodă abilă de a fi ținut sub observație. Cu siguranță că nu întâmplător, Marchiș este „vizitat” la școală de un ofițer de Securitate și rugat să traducă înregistrări în limba germană, de pe o bandă de magnetofon. Este, probabil, un mesaj codat, un avertisment, prin care i se transmite că așa pățesc toți cei ce vor să plece ilegal în Germania. După un timp, orele de germană nu au mai fost importante pentru ofițeri, așa că s-a renunțat la ele. Elaborându-și cu conștiinciozitate lecțiile, citește multe cărți auxiliare, de critică, și, evident, valoarea profesorului Marchiș crește, fiind propus să facă parte,

⁸ *Ibidem*, p.78.

⁹ *Ibidem*, p.78.

¹⁰ *Ibidem*, p.161.

la un moment dat, din brigada de inspecție. Este momentul în care vede cum tremură profesorii ca niște învățăcei, fiind obișnuiți că astfel de evenimente se lasă, totdeauna, cu apostrofări, critici dure la lecțiile propuse, ceea ce se și face într-un raport al unor colegi inspectori. Ulterior, toată lumea rămâne surprinsă când inspectorul general refuză să citească hârtiile denigratoare, evaluând pozitiv calitatea lecțiilor, pe considerentul că brigada pleacă din oraș, dar el va rămâne să dea, în continuare, cu ochii de oamenii respectivi.

Mișcările de cadre aduc un coleg nou, Partenie Merosu, venit prin transfer de la o școală generală de la sat. Absolvent al unui institut de 3 ani, el studiasse și filologia la fără frecvență, în ultimii 6 ani, și predă la vârsta de 40 de ani, pentru prima dată, limba română. Nepregătit la ore, Merosu le dictează elevilor lecții dintr-o carte depășită, dar are casa plină de elevi la meditații. Mai cult, dar la fel de nepregătit pentru funcția de profesor de română, este și tovarășul Petrică Carlaonț, care absolvise rusa și încerca să se recalifice studiind franceza la București. Dacă, la început, aceștia încearcă să lege o prietenie aparentă cu Marchiș, treptat, îl atacă cu josnicie în sala profesorală, pe stradă, în stația de autobuz, în mod direct, criticându-l pentru felul cum își elaborează orele, legându-se de originea germană a profesorului de română.

Când acest boicot nu dă rezultate, elevii profesorului Marchiș, care merg la meditații la cei doi colegi, sunt învățați să protesteze, să nu scrie la ore sau să scrie incorect din punct de vedere gramatical. Deoarece toate acestea nu dau rezultate și nu îl descurajează pe „neamț”, urmează gălăgia infernală de la ore.

Frământat și exasperat de aceste momente penibile, profesorul începe să aibe insomnii repetate, căutând explicații și soluții pentru ceea ce i se întâmplă. Nu găsește sprijin nici la colegi, nici la direcțiune, toți găsind de cuviință să-i reproșeze că situația creată este din vina lui, că ține ore exegerat de elaborate pentru niște copii de la țară.

Îngrijorat, ajunge la medicii din oraș, unde primește un tratament nefolositor. Simțind că ceva nu este în ordine, profesorul Marchiș încearcă să-și trateze „suferința” și la București, unde sunt mai mulți specialiști. Trimis de la un spital la altul, probabil urmărit de Securitate peste tot, inclusiv prin cabinetele medicale, află că suferă de „sindromul interpretativ”, ceea ce, în mod normal, ar fi o calitate a celor bine pregătiți, în niciun caz nu ar indica vreo suferință psihică. Totuși, datorită acestui sindrom este internat pentru o lună în spital, alături de persoane care nu par nici doctori, nici pacienți, mai degrabă angajați ai Serviciului de Securitate, care țin sub control persoanele pe care vor să le cerceteze.

În acest interval de timp, în care este sedat, pierzându-și capacitățile de concentrare și memorare, dosarul lui este atent studiat. Primează, până la urmă, originea sa „sănătoasă”, datorată tatălui român, căzut vitejește pe front, motiv pentru care a fost bursier orfan la școli românești. Fără dovezi că ar fi un pericol pentru societatea multilateral dezvoltată, profesorul Marchiș este lăsat să-și urmeze vocația și „eliberat” din spital. La plecare este sfătuit prietenește să nu-și mai complice existența, să renunțe la manuscrisul început, pe care la întoarcerea acasă nici nu-l mai găsește.

„N-am fost un profitor al regimului, concluzionează în *Epilog* dascălul de română, n-am ajuns niciodată în vreo funcție de conducere, n-am fost trimis să predau româna la vreo universitate din străinătate, nu m-am îmbogățit prin lecții de meditații plătite cu bani grei (...), nu prea participasem la acțiunile culturale din cadrul mișcării Cântarea României.”¹¹

După Revoluție, colegii care s-au afirmat cu meditațiile și cu „învârtelile” de la examenele naționale au fost trimiși în țări africane ca profesori sau profesioniști „de marcă”, astfel încât salariul îl primea, în țară, nevasta, care se adăuga la diurna soțului. Colegul Merosu și-a ridicat o casă cu două nivele, după o muncă „asiduă” de 10 ani de meditații; ultranaționaliștii Carlaonț și Cartopol s-au înscris în Partidul România Mare și, pretinzând că au fost persecutați pe vremea comuniștilor, au fost aleși în funcții de conducere, și-au mutat catedra la licee mai bune, ba mai mult, au primit și pensii suplimentare pentru aceste „persecuții”. Cât despre un alt meditator profesionist, Bărbulescu, acesta, cu banii obținuți din ore și cu diurna din Africa, cumpărând valută de la marinarii din port, și-a ridicat un palat cu patru nivele. Fiind deosebit de apreciat de organele județene, meditând copiii ștabilor de acolo, Bărbulescu a ajuns inspector general, destituit apoi din cauza unor mari probleme legate de fraudarea unor examene de bacalaureat. „Existau suficiente probe pentru înlăturarea definitivă din învățământ a fostului inspector general, dar un amic bun, director din Ministerul Învățământului, mușamalizase cazul și vinovatul se alesese doar cu trimiterea disciplinară, pe funcția de director adjunct la liceul nostru.”¹² Dar după Revoluție, considerându-se destituit pe nedrept, acesta va ocupa, din nou, funcții importante...

Profesorul Marchiș și soția sa, precum mulți alți colegi de ai lor, s-au ținut departe de politică și după Revoluție și s-au străduit să fie buni dascăli, să-și facă meseria...

La final, gândurile profesorului de muzică îi sunt transferate celui alt profesor, care are același punct de vedere: „Azi, când mulți tineri se orientează spre activitatea politică, eu continui, ca la tinerețe, un cult pentru specialist, pentru meseriaș, care muncește cu creativitate și abnegație în domeniul pentru care s-a pregătit, a ucenicit toată viața.”¹³

Odată cu dreptul câștigat postrevoluționar, acela de a gândi și a se exprima liber, profesorul reușește să-și îndeplinească visul din tinerețe și începe să scrie literatură, publicând câteva volume, în care aspectele personale sunt puternic influențate de specificul regimului totalitar.

Simona MOCIOALCĂ

¹¹ *Ibidem*, p. 313.

¹² *Ibidem*, p. 314.

¹³ *Ibidem*, p. 316.

Costel Balint, *Barbara legiune apusă*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2015, 143 p.

Back in the '90s, in a "long hot summer", we witnessed a short but tragic episode of our recent history which does no credit to us as a nation.

The miners' incursion into Bucharest, on June 13th-14th 1990, is so vividly narrated by Costel Balint as if it were yesterday. After a concise scrutiny of the Romanian society which, although still puzzled by the Revolution of December 1989 and torn down by the ailment of communism, was in pursuit of an almost unattainable equilibrium, the author dives into the very heart of the "matter". Iliescu's "Mineriada" replaces Ceaușescu's "Daciada", and, within this context, the author depicts the vicious omnipresence of miners in Bucharest, mentioning all places affected by their devastating actions: the Universității Square, the Institute of Architecture, the Romanian public television, the Police building, the Ministry of Interior.

The book moves at a fast pace and the reader quickly becomes an active participant in a public trial where numerous testimonies of the victims physically abused by the aggressors are revealed.

The book ends with an epilogue where the author feels compassion for the peripheral position of intellectuals in the totalitarian regime, a position which was unfortunately perpetuated in the Romanian neo-communist period too, and, at the same time, he gives a powerful warning: "it's not enough to work, we need to use the powers of our mind and where this is too difficult to do, we should at least step aside and let those who can do it!"

Key words: Bucharest, Timișoara, Universității Square, Institute of Architecture, Romanian Television, Police, Ministry of Interior, Ion Iliescu, Marian Munteanu, miners, students, hunger strike.

2014-1989 = 25. O operație aritmetică simplă, dar prin care plonjăm direct în istorie. O istorie vulcanică, ce a erupt mai întâi în Decembrie, schimbând ireversibil România hibernândă în lunga glaciațiune comunistă. Revoluția din 1989 a fost o revoluție a tuturor categoriilor sociale, deopotrivă sătule și flămânde. Sătule de comunism, flămânde de libertate. Dar să nu uităm, în Timișoara la izbânda Revoluției și-a adus o contribuție colosală muncitorimea. Care a intrat în grevă generală deja din 20 decembrie și a umplut străzile orașului, înfruntând, cu orice risc, forțele de represiune. Aportul muncitorilor lugojeni la declanșarea Revoluției în propriul oraș a fost, de asemenea, semnificativ, mai ales că îl decelăm încă din 20 decembrie, când un grup de 4 tineri a împărșiat manifeste în 2 puncte ale orașului, iar în 21 decembrie încetează lucrul în fabrici. Revoluția de la Timișoara și reverberațiile ei în Lugoj au constituit, de altfel, subiectul unui lung șir de cărți ale scriitorului Costel Balint, care nu a omis, desigur, nici Bucureștiul, capitala României și „fortăreața”

Ceaușeștilor și a acoliților săi, unde revolta a atins apogeul, iar numărul victimelor a crescut exponențial.

La împlinirea celor 25 de ani de la Revoluție Costel Balint nu s-a mai aplecat asupra acesteia, ci a dorit să ne reamintească, cu anticipație, de jubileul unui episod ce nu ne-a făcut deloc cinste, ca să mă exprim eufemistic, și va rămâne în anale (în analele... istoriei, vreau să zic, deși cuvântul mă duce, fără să vreau, spre celălalt sens al său, având în vedere felul în care au acționat minerii!). Protagonisti au fost, și de această dată, tot muncitorii. Mai bine zis, o parte din ei, care clamau, cu mândrie, „Noi muncim, noi nu gândim!”. Alt anotimp, alte violențe.

Din titlul cărții lui Costel Balint, ca și din copertă, transpare o trimitere la strămoșii noștri latini. Dar totul se reduce la atât. „Legiunea” la care face referire Costel Balint nu are nimic din gloria celei romane, eventual faptul că este, asemenea acesteia, „apusă”. Lucru, de altfel, discutabil, dacă ne gândim că mineriada din 13-15 iunie 1990 a fost urmată de altele și, fie-mi iertată îndrăzneala, nu aș băga mâna în foc că nu s-ar mai putea repeta!

Solidaritatea din timpul Revoluției, interetnică și interconfesională, prezentă mai ales în Timișoara, unde trăiau și trăiesc armonios mai multe etnii și credincioși de toate categoriile, cât și cea a claselor sociale a fost foarte rapid înlocuită de neîncredere și dezamăgire, ne avertizează autorul încă din primele rânduri ale cărții sale, în subcapitolul *Destrămarea consensului*: „Armonia care coborâse asupra societății românești a cunoscut primul semn de criză la 12 ianuarie 1990, într-o manifestație contradictorie, al cărei rezultat temporar a fost decretul de scoatere în afara legii a Partidului Comunist, a cărui abrogare a fost la fel de penibilă ca și anunțarea sa.

După demonstrația anti-guvernamentală din 28 ianuarie urmează, odată cu căderea serii, o contra-demonstrație, prelungită până a doua zi, prin venirea minerilor. Au loc, sub protecția întinericului, primele incidente violente, produse de bătăuși cu bâte și lanțuri, așa-ziși «muncitori de la I.M.G.B.» (...).

Incidente similare au loc pe 18 februarie, când o demonstrație pașnică, ulterior condimentată de intervenția unor bătăuși de care manifestanții s-au desolidarizat, este interpretată de oficialități drept «lovitură de stat». Pentru a doua oară, minerii sunt chemați să apere «democrația», iar intervenția lor are un plus de brutalitate. Minerii părăsesc orașul cu promisiunea – sau amenințarea – că se vor întoarce «dacă democrația va fi amenințată»¹. Acesta a fost preambulul confruntărilor ce vor avea loc în iunie.

Euforia de după Revoluție s-a stins deci rapid. „Comunismul cu față umană”, pe care Iliescu și noua putere l-au instaurat în România, contravine total idealurilor pentru care s-a luptat în Decembrie 1989 și declanșează disensiunile din societatea românească. Piața Universității devine locul de întrunire și protest împotriva lui Ion Iliescu și a comunismului cosmetizat, încă din 22 aprilie, când „(...) au avut loc două mitinguri electorale: în Piața Aviatorilor, cel al Partidului

¹ Costel Balint, *Barbara legiune apusă*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2014, p. 5.

Național Țărănesc Creștin Democrat – P.N.Ț.C.D., iar în Piața Unirii cel al Uniunii Democrate de Centru. În afară de acestea, asociațiile independente «16-21 Decembrie 1989» și Alianța Poporului au organizat un marș de protest, devenit obișnuit, spre Piața Victoriei și Televiziune”².

Deși mitingurile electorale se desfășoară pașnic, în dimineața de 24 aprilie, foarte devreme, își fac apariția Poliția și Armata, fiecare cu propriile mijloace motorizate. Autobuze pentru primii, camioane pentru cei din urmă. Dacă Armata se dă deoparte, nu la fel face Poliția, care eliberează Piața cu maximă eficiență, din partea ei, și cu 0 rezistență, din partea protestatarilor.

Efectul acestei acțiuni în forță nu este însă cel scontat. Ca și în decembrie 1989 în Timișoara, instituirea interdicției atrage după ea încălcarea ei și mai acerbă. Protestatarii se reîntorc, în număr și mai mare, și se operează chiar și arestări.

Ziua de 24 aprilie aduce o nouă întrunire. Dar nu a celor din Piață, ci a C.P.U.N.-ului, convocat de urgență de către Ion Iliescu, decis să elibereze, definitiv și prin orice metode, Piața Universității. Călcând „cu glorie” pe urmele lui Ceaușescu, care îi denumise pe revoluționarii timișoreni „huligani”, Ion Iliescu recurge la un sinonim pentru a-i blama pe manifestanți, cu exact aceleași conotații: „golan”, „însușit de aceștia și transformat într-un titlu de noblețe”³. De altfel, apelativul va deveni emblemă a demonstrațiilor, fiind purtat pe buzele participanților sau în pieptul acestora, „pe etichete sau ecusoane”, singur sau în combinație cu alte cuvinte, pentru a oferi și anumite informații despre cel ce îl expune, cu atâta mândrie, în văzul lumii: „Golan”, „Profesor golan”, „pui de golan”⁴.

În afară de discuții parlamentare, nu se întreprinde, deocamdată, nimic. Demonstrații vor rămâne în Piață până în 13 iunie.

Din 25 aprilie „(...) demonstrația a intrat deja în forma în care va continua timp de 30 de zile. Liga Studenților din Universitate își anunță participarea la demonstrație. Se deschide balconul de la Facultatea de Geologie, care până în 24 mai va servi drept tribună de lansare a apelurilor în favoarea democrației și a protestelor împotriva comunismului și neocomunismului”⁵.

Proaspăta Revoluție nu a fost uitată și Piața Universității abundă de pancarte cu lozinci despre Revoluție și Timișoara: „Oameni de toate vârstele, de toate categoriile, înnobilează cuvântul «golan». Pancartele afișate se înmulțesc: «Apel din Timișoara – Trezește, Doamne, țara!», «Adevărata emanație a Revoluției este Proclamația de la Timișoara», «Libertate, te iubim, ori învingem, ori murim!», «21-22 – Cine a tras în noi?», «Ieri huligani, azi golani!». Se scandează lozinci ilustrative pentru caracterul demonstrației: în slujba democrației, împotriva

² *Op. cit.*, pp. 6-7.

³ *Op. cit.*, p. 8.

⁴ *Op. cit.*, p. 10.

⁵ *Op. cit.*, p. 9.

comunismului. Scandările: «Jos comunismul!» și «Libertate!» vor fi cele mai frecvente”⁶.

În toiul acestei efervescențe din Piață se încearcă și contacte cu noua putere, prin Grupul pentru Dialog Social, dar din toată chemarea la dialog nu rămâne decât... un monolog, deoarece cine are urechi nu vrea să audă. Foarte implicați vor fi intelectualii și artiștii, care gândesc – prea mult, pentru gustul minerilor – , ceea ce va avea curând grave consecințe. În balconul Universității vor păși și vor lua cuvântul, pe rând: Ana Blandiana, Petru Creția, Florin Iaru, Ioan Alexandru, Stelian Tănase, Radu Filipescu, Victor Rebengiuc, Ștefan Radoff, Ovidiu Iuliu Moldovan. Dar incontestabil catalizatorul Pieței Universității este Marian Munteanu, student la Facultatea de Litere, cel care va încerca, în toată această perioadă, să medieze între manifestanți și autorități și să gestioneze conflictele ce vor cunoaște un vertiginos crescendo, până vor atinge climaxul din 13 iunie.

Doleanțele din Piață se cristalizează deja în 27 aprilie, odată cu „apariția Comunicatului Pieței Universității, prin care se încearcă a se da o formă concisă și unitară revendicărilor manifestanților. Comunicatul subliniază că demonstrația nu este îndreptată împotriva unor persoane sau formațiuni politice, ci împotriva unui sistem – sistemul comunist. Există o singură excepție – cererea de demitere a ministrului de Interne, generalul Chițac, justificată prin implicarea sa în reprimarea Revoluției și în acțiunea brutală a poliției din zorii zilei de 24 aprilie. Totodată, Comunicatul este apropiat, în mai multe pasaje, atât de Platforma-Program a F.S.N., prezentată națiunii în seara zilei de 22 decembrie 1989, cât și de Proclamația de la Timișoara”⁷, în sprijinul căreia se va crea chiar Alianța Națională pentru Proclamația de la Timișoara.

Revendicările manifestanților din Piață sunt punctate foarte bine de autor, care surprinde, totodată, în câteva cuvinte, esența Pieței Universității: „o demonstrație anti-comunistă, care cere adoptarea Punctului 8 al Proclamației de la Timișoara, independența Televiziunii, adevărul despre Revoluție, care cere libertate și demnitate pentru România. Piața este, totodată, un loc al concordiei și reconcilierii, din care au fost eliminate dușmăniile sociale sau etnice. Este un spațiu privilegiat, în care oamenii își regăsesc încrederea și unitatea pe care au avut-o în decembrie”⁸.

Reconcilierea este dublată de solidaritate, ce începe să își facă, din nou, simțită prezența în câteva orașe importante ale României, uneori fiind boicotată prin diverse mijloace: „Constanța și-a desemnat «golani»: studenții Academiei de Marină Comercială, care blochează, la rândul lor, de câteva zile, una din arterele principale ale orașului. «Zona liberă de neocomunism» a străvechiului oraș se află chiar vis-à-vis de fostul sediu județean al P.C.R. Timișoara trimite un grup de sprijin, care vine și se organizează într-o mică tabără de corturi în fața Teatrului

⁶ *Op. cit.*, p. 10.

⁷ *Op. cit.*, p. 11.

⁸ *Op. cit.*, pp. 13-14.

Național. Toți tineri, printre ei fiind chiar familii ce și-au adus cu ei micii «golani». Spre seară, când pulsul Pieței crește, se anunță că și la Sibiu manifestația de sprijin continuă. (...) Încercări similare, ce au loc la Ploiești și Craiova, sunt curmate în mod violent de către grupuri de civili. De asemenea, persoane civile distrug stația de amplificare a manifestațiilor din Brașov⁹. Demn de remarcat este faptul că România, care câștigase mult credit în fața Occidentului, a rămas în vizorul internațional, de aici reacția promptă a acestuia pentru încălcările unor drepturi ale omului, pentru care s-a luptat în Decembrie 1989: dreptul la opinie și liberă exprimare: „Noi gesturi de simpatie vin din partea unor instituții universitare de prestigiu. Studenții universităților Sorbona, Oxford, Cambridge, Harvard s-au declarat solidari cu spiritul «golănesc»¹⁰».

Deși vara se apropie, „căldura” din Piața Universității începe să se mai disipeze, motivele fiind explicitate de Costel Balint în subcapitolul *Provocări și suspiciuni. Preludiile violenței*. Cauzele sunt interne și externe. Dintre cele interne autorul remarcă absența liderilor și a accesului la mijloacele de informare în masă, precum și sentimentele de teamă și suspiciune care pun stăpânire pe manifestați. Halucinantă este întâmplarea relatată aici, din care reiese până unde pot merge reacțiile oamenilor aflați sub imperiul unor asemenea sentimente: „În jurul orei 4:00 la baricada dinspre Universitate se produce o îmbulzeală inexplicabilă. Ne apropiem. Demonstrații au trecut pe sub corzile care limitează careul și au înconjurat, vociferând, o mașină fusiformă cu inscripția «Alsace-Roumanie». Cei care mențin ordinea la baricadă încearcă să-i îngheșuie înapoi. Mare agitație. Acuzați de sute de ori că sunt plătiți în dolari de agenturile străine, demonstrații vor să evite orice incident care ar putea fi interpretat în acest fel. Mai mult chiar. Îl suspectează pe străin că ar fi un agent provocator. În urma apariției lui în piață s-a ivit mașina poliției: asemenea coincidențe nu prevestesc nimic bun. Alții susțin că mașina străină stă de 3 ore la colțul străzii. Oamenii sunt de-a dreptul isterizați de frica provocărilor!

Încercăm să discutăm cu cel din mașină. E înspăimântat. Îi tremură mâinile pe volan. Un domn furios, cu părul alb și cu o frumoasă giacă de blugi prespălați, urlă chiar în urechea noastră: «N-are ce să caute aici! E o manevră! Să plece! Lasă, dom'le, că știm și noi franțuzește!». Între timp, izbutim să aflăm că alsacianul a adus 14 tone de ajutoare pentru România. Acum ar dori să fotografieze grupul de manifestați. Nu înțelege de ce a stârnit această reacție de ostilitate. În cursul dialogului nostru însă, domnul cel furios își vâără capul pe geamul mașinii, zbierând într-o franceză perfectă: «Au revoir!». A reușit să fie foarte convingător, căci străinul demarează brusc. Ne întoarcem în țarcul nostru fragil din sforicele – oarecum întristați.

Prietenii mei mi-au cerut să nu povestesc deznodământul incredibil al episodului. «Nu e strategic», mi-au spus. «Nu mai vorbim cu tine dacă scrii asta!».

⁹ *Op. cit.*, pp. 11-12.

¹⁰ *Op. cit.*, p. 12.

m-au amenințat. «Să nu dăm într-ai noștri!», mi-au zis. Așa că am decis să nu povestesc cum oaspetele străin, înainte de a ne părăsi definitiv, a oprit ceva mai încolo și, în ciuda șocului pe care i l-am provocat, a oferit cuiva din piață o cutie cu bomboane, în semn de simpatie pentru demonstrații. N-am să povestesc cum, în vreme ce omul se apropia de noi cu ciocolata sclipind frumos în poleiala ei portocalie, cutia căzându-i jos din mână, bomboanele minuscule s-au risipit cu reflexe seducătoare pe asfalt, iar noi am asistat cu stupefacție la viermuiala unora, care s-au repezit să le culegă, topindu-se, după aceea, printre ceilalți. N-am să descriu nici groaza și rușinea ce ne-au cuprins pe cei care am privit neputincioși...

Am să fiu un martor imparțial... ca nu cumva domnul Ion Iliescu, într-una din generalizările sale furioase, care și-au dovedit eficiența propagandistică, să poată afirma că demonstrații sunt prost crescuți..." (5 mai, ora 4 dimineața)¹¹

Cauzele externe țin de mass-media, aservită, în general, puterii: „Presa fesenistă, în special «Azi», dar și «Libertatea», «Dimineața», «Adevărul», nenumărate ziare de provincie și – mai importantă decât toate – Televiziunea duc o campanie susținută și grosolană de calomniere a demonstrațiilor. Se va constata ulterior că, datorită atâtor profesioniști ai minciunii și învrăjbirii, demonstrația din Piața Universității a fost privită cu aversiune de majoritatea electoratului și a consolidat astfel, indirect, victoria Frontului”¹².

În sfârșit, o cauză parțial internă, parțial externă vine din incapacitatea manifestanților din Piață de a ține sub control accesul celor care gravitează în jurul lor, din motive mai mult sau mai puțin obscure, încât, precizează autorul: „În jurul Pieței se grupează tot mai insistent o anumită lume interlopă. Demonstrații au senzația că există cineva care o canalizează anume, în speranța de a-i compromite”¹³.

Acțiunile de calomniere și compromitere a demonstrațiilor, precum și lipsa unei reacții prompte și adecvate a autorităților la solicitările acestora declanșează, pentru prima dată în România, o grevă a foamei de amploare, pentru „susținerea Punctului 8 al Proclamației de la Timișoara; libertatea de expresie a Televiziunii; adevărul despre Revoluție; abolirea structurilor comuniste”¹⁴.

Are loc o tentativă de dialog a C.P.U.N.-ului cu manifestații din Piață, dar Ion Iliescu nu vrea martori la discuție, iar manifestații nu doresc să întreprindă nimic fără presă și Televiziune. Deci eșec total. Autorul punctează, cu fină ironie, motivele invocate de Iliescu și C.P.U.N. pentru a elibera Piața Universității, rememorând fața Bucureștiului din iunie 1990: „În orașul în care trenurile întârzie cu zecile de minute, în care șobolanii se plimbă tacticoși prin alimentare, nu se mai putea tolera perturbarea circulației, nu se mai putea tolera un focar de infecție în

¹¹ *Op. cit.*, pp. 15-16.

¹² *Op. cit.*, p. 15.

¹³ *Op. cit.*, p. 15.

¹⁴ *Op. cit.*, p. 17.

plin centru. Demonstrația trebuie suprimată – desigur, nu din motive politice, ci rutiero-igienice”¹⁵.

În dimineața de 13 iunie 1990, la ora 4.00, prin asaltul Poliției asupra manifestanților din Piața Universității, începe Mineriada, deocamdată fără protagoniștii principali, care nu ieșiseră încă din șut pentru a da... șutul decisiv.

Deși se trece la strângerea corturilor, semn clar al începutului unei retrageri pașnice, Poliția nu mai ține cont de nimic și pornește la atac: „Corturile fuseseră dărâmate și polițiștii se plimbau, răscolind cu picioarele lucrurile care se aflaseră în corturi. TIR-ul care blocase mai multe zile carosabilul fusese remorcat. Oamenii erau băgați în dube, sub lovituri nemiloase de bastoane. Am văzut cum un tânăr era bătut de circa 7-8 polițiști, cum o femeie care încerca să fugă era lovită cu bastonul de fiecare polițist pe lângă care trecea și, chiar atunci când cădea, era ridicată de polițiști și lovită. În afara numeroaselor dube, în zonă erau camioane în care numeroși civili încărcau obiectele din piață (lozinci, steaguri, rămășițele corturilor).”¹⁶

Actele de violență sunt radiografiate de autor în ordine cronologică, în capitolele și subcapitolele care poartă numele locului unde se desfășoară: *13 iunie la Institutul de Arhitectură, 13 iunie la Universitate, Incidentele de la Televiziune, Incidentele de la sediul Poliției și al Ministerului de Interne, Atac barbar la Universitate, Agresiunea stradală.*

Primii studenți care devin victimele polițiștilor sunt cei de la Institutul de Arhitectură. Prezența lor în clădire noaptea, motivată fiind de pregătirea conștiincioasă a unor proiecte, constituie pentru polițiști un delict. Gestul umanitar al studentului Călin Alexei, care le atrage polițiștilor atenția asupra faptelor atroce pe care le comit în Piață, prin aruncarea unor bucăți de hârtie cu 3 scurte propoziții: „Nu faceți bine! Asta e teroare!” și „Sunteți inconștienți?”, declanșează o hăituire ca în thrillerele americane, soldată cu bătăi și arestări. Una dintre colegele curajosului student relatează ce a urmat: „Am fost luată de doi polițiști (flancată), care mă țineau de mâini. În aceeași situație era Andreea Morărescu, în fața mea, și Călin Alexei, în spatele meu, el strigând: «Fetele sunt nevinovate!». Am auzit în spatele meu zgomote de lovituri. În momentul în care am ieșit în stradă, s-a auzit o voce: «Nu dați în ei!». (...) Am trecut printr-un cordon de polițiști spre dubă. Am fost scuipată și înjurată, înainte de a fi suiți în duba poliției. Am stat circa 2-3 minute pentru a fi fotografiați și filmați. Polițiștii ne amenințau. Unul dintre ei mi-a spus, printre înjurături, că «voi înfunda pușcăria». Eram uimită și nu puteam înțelege cum un om nevinovat putea fi tratat astfel. Am fost suiți în dubă.”¹⁷

Dacă nu ar fi încărcat de tragism, „episodul cutter-ului”, relatat de unul dintre studenții reținuți, ar putea stârni chiar râsul. Din el transpare ignoranța dublată de cinism a celor puși să efectueze, mână în mână cu polițiștii, arestări abuzive: „Primul civil a început să ne percheziționeze atelierul, începând cu

¹⁵ *Op. cit.*, p. 17.

¹⁶ *Op. cit.*, p. 20.

¹⁷ *Op. cit.*, p. 21.

răsturnarea coșului de gunoi și continuând cu ascultarea tuturor casetelor audio, citirea afișelor de pe pereți și terminând cu controlul genților în care ne țineam instrumentele. În timpul acestei ultime acțiuni au fost reținute buletinele de identitate ale celor două colege de atelier, dispărute în cursul evenimentelor. La mine în geantă civilul a găsit «un cutter» și a insistat să îl iau cu mine, pe motiv că ar fi armă albă. A intervenit unul dintre subofițeri, care a spus că nu este armă albă, ci un cuțit special pentru tăiat hârtia și calcul. Civilul a continuat să pretindă să iau «cutter-ul» cu mine, la care eu am ripostat și, luându-i pe subofițeri drept martori, am declarat că refuz să-l iau, deoarece, în momentul reținerii, nu-l aveam asupra mea. Civilul a renunțat și ne-a spus să-l urmărim în piață.”¹⁸

În Piața Universității ciocnirile dintre polițiști și manifestați încep la ora 14.00, după ce Marian Munteanu fusese deja arestat, el urmând a fi eliberat după ora 16.00. Deși Marian Munteanu va face apel la nonviolență, în rândurile mulțimii din Piață se infiltraseră deja grupuri turbulente, care se vor deplasa la Poliție, pretextând că acolo au fost arestați mai mulți manifestați, o minciună sfruntată, de altfel.

Pătrunderea în sediul Televiziunii nu are loc pe poartă, ci prin escaladarea gardului. Din păcate, nonviolența inițială este înlocuită aici de gesturi reprobabile. Se sparg geamuri de către civili dubioși și, curând, încep și aici bătăile și arestările. Unul dintre martori surprinde foarte bine trecerea de la o stare la alta: „Demonstrații au pătruns în curte, ocupând o parte a ei, fără a fi violenți. Tentativele de spart geamuri au fost sancționate chiar de demonstrați. Violența a început atunci când, din interior, demonstrații care fuseseră lăsați să pătrundă au început să iasă țipând, urmăriți de civili înarmați cu bâte, care loveau în dreapta și în stânga și care apoi au fugit sau au fost prinși de către demonstrați. Aceștia au fost atacați tot cu bâte dinspre B-dul. Dorobanți. Atacurile i-au îndemnat să se înarmeze cu ce au găsit prin zonă. Tensiunea a crescut, iar unii dintre cei din curte au început să arunce cu pietre în geamuri.”¹⁹

Din păcate, din doleanțele manifestaților nu s-a ales nimic. Ce doreau, concret, aceștia? Nimic altceva decât „să intre în emisie după «Actualități»; să informeze corect țara în legătură cu evacuarea violentă a Pieței Universității; să întrebe Guvernul ce s-a întâmplat cu greviștii foamei; să ceară eliberarea arestaților”²⁰.

La sediul Poliției și al Ministerului de Interne s-au spart, după ora 16.00, conform modelului anterior, geamurile, s-au lovit și incendiat mașinile și s-a încercat chiar intrarea în forță cu un camion. După ora 17.00 „clădirea e părăsită cu înțeleaptă resemnare. Din interiorul clădirii se puteau lua arme și muniții, care, în melancolia plecării, fuseseră abandonate în locuri accesibile. În curte erau

¹⁸ *Op. cit.*, p. 22.

¹⁹ *Op. cit.*, p. 41.

²⁰ *Op. cit.*, p. 37.

împrăștiate cartușe, care puteau fi luate de oricine, dar nimeni nu pare interesat să o facă”²¹.

Nu același va fi deznodământul evenimentelor de la Ministerul de Interne, unde vor fi victime prin împușcare: doi bărbați, ambii împușcați în cap. Confruntarea este, de fapt, o succesiune a 2 acțiuni principale: se aruncă sticle incendiare și, „în contrapartidă”, se trage. Cu furtunul cu apă sau cu pistolul. În ajutorul polițiștilor va veni Armata, cu scutierii și cu TAB-urile cu care românii „făcuseră cunoștință” deja în decembrie 1989. Totul intră sub control, iar printre cei arestați, ne precizează autorul, sunt „mulți copii, câțiva tineri debusolați, trecători care se aflau întâmplător prin zonă, oameni slabi la minte, gură-cască, ghinionști și alte categorii «apte» de a da o lovitură de stat”²².

Niciuna dintre confruntările enumerate până acum nu se compară însă cu cea dintre mineri și restul lumii. Spun restul lumii, deoarece atacul furibund al minerilor nu s-a îndreptat doar asupra manifestațiilor din Piața Universității, ci către toți cei care le deranjau, în vreun fel, retina, fie că vorbim despre studenți, intelectuali sau muncitori. Motivele care au declanșat violențele minerilor sunt delimitate foarte clar de Costel Balint, cu exemple concludente: 1. agresiune spontană (am putea-o denumi agresiune de dragul agresiunii!); 2. atitudini intelectualiste (ale trecătorilor, desigur, în niciun caz ale minerilor!); 3. alte atitudini care displac minerilor; 4. din motive vestimentare sau, am adăuga noi, de aranjament al podoabei capilare sau al altor pilozități masculine (să fii posesorul unei mini-jupe sau posesorul unei bărbi în 13-15 iunie 1990 însemna să îți semnezi, dacă nu condamnarea la moarte, pe cea la o bătaie soră cu moartea!); 5. cei suspectați de a se fi drogat; 6. la vederea unui aparat de fotografiat (închis, ne atrage atenția autorul, deci putea să fie și de jucărie, nu mai conta!); 7. dacă întreabă de ce are loc legitimarea (nefericiți cei ce nu-s săraci cu duhul și îndrăznesc să le ceară minerilor o cât de mică explicație!); 8. la incitarea trecătorilor (de parcă agresiunea minerilor nu era de ajuns, s-au găsit destui „binevoitori” care au contribuit la multiplicarea și intensificarea corecțiilor aplicate de către mineri); 9. la incitarea Poliției, 10. la incitarea civililor care îi însoțeau pe mineri; 11. fotografierea; 12. intervenția în favoarea unei victime și 13. găsirea unor indicii care atestă situarea într-o zonă ostilă puterii.²³

Minerii au ajuns în Piața Universității în 14 iunie, foarte devreme, pe la 5.30

—
cam după două ore de la sosirea soldaților, care au reiterat arestările — , dotați fiind cu obiecte contondente sau strangulatoare: răngi, topoare, băte, bastoane, cabluri, funii. Năvala lor în clădirea Universității va însemna un șir de acte de o violență greu de imaginat, săvârșite asupra unor tineri inofensivi, care purtau unica vină de „a nu munci (deocamdată) și a gândi”.

²¹ *Op. cit.*, p. 48.

²² *Op. cit.*, p. 51.

²³ *Op. cit.*, pp. 84-92.

Conștienți deja că se află în mare pericol, studenții au încercat să se ascundă prin clădire sau chiar să o părăsească. Atacați au fost inițial cei din Club, care „sting, mai întâi, lumina, dar după ce sunt depistați, o aprind, «pentru a nu fi măcelăriți precum niște vite în abator». Minerii sparg ușa cu topoarele și pătrund înăuntru. Numărul minerilor care au intrat a fost de 50-60. «Nu am avut timp decât să ne așezăm toți în genunchi, în poziție de rugăciune, la Dumnezeu, bineînțeles, nu la cei care intraseră peste noi.»²⁴

Mărturiile studenților atacați, inserate de către Costel Balint pe parcursul mai multor pagini, denotă că agresivitatea minerilor este ridicată la rang de „artă”, pentru că există „un rafinament” al metodelor de tortură aplicate de către acești abrutizați: „Iată relatarea unui student privind soarta celor aruncați acolo: «M-au așezat cu fața în sus și, în felul acesta, am putut să văd tot ce s-a întâmplat în cele aproximativ 35-40 de minute, cât am stat acolo. Primul lucru pe care l-am remarcat a fost că majoritatea celor din jurul nostru erau mineri, iar câțiva, care țineau cordonul în jurul nostru, erau, în mod sigur, polițiști sau securiști (deghizați în mineri). Acest cordon era însă inexistent pentru minerii foarte revoltați, care veneau neîncetat și ne aplicau câte o lovitură de picior prietenească. Prima idee care le-a venit a fost să-i taie capul lui Marian și nu a lipsit mult să și-o ducă la bun sfârșit. (Minero-securistul a reușit să-i tempereze). A doua idee care le-a venit a fost să urineze pe noi (o parte din mineri a fost de acord, altă parte – nu, așa că și această idee a căzut). A treia idee i-a venit unui *ortac* bătrân, care a și pus-o în aplicare: să ne scuipe în față, asta reprezentând pentru el gestul de profanare maximă a unor cadavre, căci așa arătam noi atunci.» (...)

În timp ce jos aveau loc aceste scene, grupuri de mineri continuau să cerceteze clădirea, în căutare de noi victime. Pe la 6:30-6:45 este depistat în pod încă un student. «Am apucat să spun doar că sunt de la presă și am încercat să le arăt legitimația. Nu s-au uitat și au început să mă lovească. Primele lovituri le-am primit în cap și au fost date cu niște băte de lemn. M-au lovit peste față și atunci a început să îmi curgă sângele din nas și gură. Am căzut și, din acel moment, am intrat într-o stare în care vedeam tot, auzeam, dar nu mai simțeam durerea. Deși țineam ochii închiși și nu mai mișcam, continuau să mă lovească cu sălbăticie. M-au lovit cu răngi de metal peste spate, se înghesuiau să lovească, întorcându-mă, ca să mă lovească mai bine. Tot timpul strigau: *Omorâți-l, dați-i în cap!*, atunci când a început să îmi curgă sânge din gură și nas i-am auzit bucurându-se și strigând: *Hai că a început să-i curgă borșu' pe nas, dă-i să iasă tot!* Erau 18 oameni, i-am numărat, am vrut să-i număr, vroiam să știu lucrul acesta. După un timp cred că au obosit tot dând, pentru că m-am simțit luat de picioare și târât. M-au târât pe scări, considerându-mă mort. La un moment dat, cei doi s-au oprit și atunci s-au apropiat câțiva, dintre care unul a spus că vrea să vadă dacă sunt mort. I-am văzut șurubelnița în mână și imediat m-a lovit cu ea, înfigându-mi-o în genunchi. Atunci cred că am leșinat pentru un timp. Mi-am revenit, cred, destul de repede, pentru că

²⁴ *Op. cit.*, p. 73.

eram târât, din nou, pe scări, însă nu mai puteam vedea decât cu un ochi, în celălalt intrându-mi sânge. Cineva a strigat: *Ce i-ați făcut, oameni buni?* Atunci s-au oprit și am reușit să-l văd pe domnul prorector Vlăscianu, care s-a aplecat asupra mea și a spus: *Eugen, mai trăiești?* S-a ridicat și a spus: *De ce faceți asta, omul acesta a fost cu mine, încercând să oprească...* Nu am mai auzit și apoi l-am văzut împins de câțiva mineri. Când să mă scoată în stradă, am văzut două perechi de picioare de poliști, care m-au lovit cu sete în spate. Minerii m-au aruncat în stradă, lăsându-mă acolo. S-a apropiat de mine un individ pe care nu l-am văzut, dar l-am auzit. Mi-a pus mâna pe inimă și a zis: *Acesta nu e mort, crăpați-i capul!* Au venit atunci patru femei, n-am să le uit niciodată fețele, erau grase și hidoase, aveau sacoșe în mâini. Au început să mă lovească cu picioarele, una dintre ele strigând: *Derbedeii ăștia ar trebui călcați în picioare!* Mă întreb care din aceste animale o fi având un copil acasă?»²⁵

Micile „corecții” (când nu au fost chiar avansări!) aplicate ofițerilor și subofițerilor participanți la represiune au constituit motivul declanșării unor altor violențe, țapii ispășitori fiind demonstranții din piață. La asta se adăuga pericolul iminent care plana acum, anume răsturnarea neocomunismului instalat de către Iliescu și acoliții lui. „Urmează descrierea unei scene suprarealiste: «La un moment dat, o persoană în jur de 35-40 de ani, îmbrăcată în cămașă albă și pantaloni bleumarin, a venit la mine și m-a întrebat dacă am participat la revolta populară din 21 decembrie 1989. După ce i-am răspuns evaziv, a rostit cu năduf: *Fir-ați ai dracului, din pricina voastră nu mai pot eu să port epoleții! Uite, îi am în buzunar!* Într-adevăr, a scos din buzunar o pereche de epoleți albi, cu câte o stea (maior, se pare). Tot timpul cât am stat în curtea interioară a M.I., cum era adus un revoluționar, era bătut crunt și se striga: *Tâmpiților! Revoluționari, ai? Fasciștilor! Sunteți golani, da? Vreți democrație? Na! Poftim, democrație!* și imediat era servit cu o porție de democrație originală, sub înfățișarea unui baston de cauciuc sau a unei băte. Când s-au strâns cam 30 de persoane reținute, ni s-a spus să ne ridicăm și am fost conduși, cu aceleași lovituri *protocolare*, ca la întâmpinare, către ieșire, unde ne aștepta o dubă (de culoare kaki, parcă). La ușă, în semn de bun rămas, am primit un pumn în plină figură. Supărați că tot nu scot un zgomot, dar și cu instinctele animalice trezite la vederea sângelui ce-mi curgea din nas, *vajnicii apărători ai liniștii*, postați la ieșire în două cordoane, față în față, au pornit o ploaie de lovituri, cu băte, bastoane sau cu picioarele. Am reușit să evit sau să parez câteva lovituri, apoi am sărit în duba care aștepta cu ușile deschise. Am fost încărcăți toți, claie peste grămadă, au fost închise ușile și duba a pornit. Becul răspândea o lumină galbenă, obositoare, aerul era din ce în ce mai greu de respirat, iar copiii (căci erau și copii, și femei) plângeau. Unii țipau și se tânguiau că nu mai vedem lumina, alții că ne împușcă. Destinația a fost necunoscută, până când cineva, privind afară printr-o crăpătură, a rostit: *Măgurele!*”²⁶

²⁵ *Op. cit.*, pp. 75-77.

²⁶ *Op. cit.*, p. 106.

Autorul încadrează atrocitățile forțelor de ordine și ale minerilor din 13-15 iunie într-o „schemă a represiunii”, ale cărei absconse mecanisme sunt puse în mișcare din vârful piramidei. „Se poate descifra, cu ușurință, o schemă a represiunii – destul de puțin originală – în care, într-o primă etapă, intervine «furia oarbă a poporului», «mânia sa sfântă», atât de imprudent atâțată de «dușmanii poporului», încât este irepresibilă. Ea este atât de rapidă și implacabilă, încât «forțele de ordine» nu au, literalmente, timp pentru a interveni. Când intervin, situația victimelor (cu toată «vinovăția» lor) se îmbunătățește. Abuzurile care au avut loc nu pot fi imputate – de niciun om de bună-credință – deținătorilor puterii, ci doar celor care – iresponsabil – au stârnit mânia poporului.”²⁷

Succesul represiunii s-a datorat, în primul rând, imposibilității civililor de a înțelege care sunt scopurile reale ale manifestațiilor din Piața Universității. Răsturnarea din temelii a comunismului, imposibil de imaginat la 6 luni de la Revoluție, înseamnă, automat, instaurarea unei alte orânduiri sociale, care nu putea fi decât cea capitalistă. Din această teamă s-a născut și ura împotriva partidelor istorice reînființate – Partidul Național Țărănesc – numit, de acum, și Creștin Democrat – și Partidul Liberal – amenințătoare ale unipartidismului cu care erau obișnuiți românii. Mineriada din iunie 1990 „s-a lăsat” și cu devastarea sediilor acestor partide, iar liderii lor, respectiv Corneliu Coposu și Ion Rațiu, au fost vânați de către minerii furioși. Respingerea organică a capitalismului, de altfel greșit înțeles, era ilustrată și de un slogan foarte clamat în acele vremuri: „Noi nu ne vindem țara!”. Țara a fost vândută, din păcate, și încă pe bani puțini, de noii-veniți, mânați de o aprigă dorință de înavuțire, care au demolat și privatizat tot ce se putea, speculând vidul de putere, contestat cu înverșunare de Ion Iliescu încă din primele zile de după Revoluție.

Un capitol important al cărții este cel intitulat *Greva foamei din Piața Universității ca fenomen socio-politic și medical*, unde sunt prezentate cauzele care i-au determinat pe manifestați să intre în greva foamei, „(...) o premieră absolută, atât pentru societatea românească în ansamblul ei, cât și pentru corpul medical”²⁸, caracteristicile fenomenului, categoriile de greviști, debutul, obiectivele și metodele de lucru ale asistenței medicale.

Acordată voluntar, în timpul liber, asistența medicală a urmărit, după cum precizează autorul: „a) asistența curativă a degradării stării de sănătate a greviștilor; b) garantarea față de opinia publică a onestității gestului de grevă; c) apărarea onoarei medicilor din București”²⁹.

Nu au fost mulți medici implicați în acest demers, iar motivele au ținut de deontologia profesiei: „(1) teama medicilor de culpa profesională, întrucât se simțeau nepregătiți în fața unui asemenea fenomen fără precedent și (2) frica de a nu ajuta la o sinucidere”³⁰.

²⁷ *Op. cit.*, pp. 104-105.

²⁸ *Op. cit.*, p. 53.

²⁹ *Op. cit.*, p. 52.

³⁰ *Op. cit.*, p. 53.

Greva foamei s-a derulat în strânsă și inevitabilă relaționare cu mediul înconjurător, populat sau mai puțin populat, de cele mai multe ori nu foarte prielnic acestui gen de „activitate”, privită de către organele de ordine și de către mineri ca ceva ostil, ce contravine ordinii de stat. De altfel, atacul Poliției din 13 iunie 1990, de la ora 4.00, s-a îndreptat și asupra greviștilor foamei, care ar fi trebuit să beneficieze de un tratament special, ținând cont că era vorba de oameni ce abia se țineau pe picioare, incapabili de a riposta: „Mulți dintre cei prezenți la acea oră în Piața dormeau în corturi. Polițiștii au distrus corturile și au călcat totul în picioare, inclusiv pe cei aflați înăuntru. Absolut toată lumea a fost arestată, inclusiv greviștii foamei, al căror perimetru se afla sub protecția Ministerului Sănătății.”³¹

În acest sens, autorul ne prezintă, punctat, „caracteristicile” (cum le numește el) grevei foamei, neomițând nimic din datele acestui gest disperat, care a unicizat Piața Universității, vorbind despre o foame de libertate și democrație, pentru a cărei satisfacere greviștii și-au eludat foamea fiziologică, ce ține de elementarul instinct al supraviețuirii:

- „1) A fost colectivă. Aceasta a însemnat:
 - a) apropierea, în mod inevitabil, a unor caractere umane ireconciliabile (altercațiile nu au fost rare);
 - b) suportarea manifestărilor unui grevist needucat, nevrotic, bolnav, sensibil etc.
- 2) A avut loc în aer liber. Aceasta a însemnat:
 - a) suportarea intemperiilor (caniculă, vânt, ploaie, frig);
 - b) suportarea zgomotului.
- 3) S-a desfășurat într-un loc public. Aceasta a însemnat:
 - a) expunerea la anumite traume psihice;
 - b) stres (elemente provocatoare, lozinci, oferte de mâncare etc.).
- 4) Greva a avut un triplu caracter: social, politic, medical.”³²

Din aceeași aplecare pentru exactitate, Costel Balint face o delimitare a greviștilor foamei în funcție de profesie, vârstă și chiar stare de sănătate. Astfel, aflăm că din numărul total de greviști – 128, ponderea au constituit-o muncitorii, cărora li s-au raliat 21 de intelectuali, 7 studenți și 22 – alte profesii; vârsta-limită în jos a fost de 18 ani, iar în sus de 82 de ani, în timp ce grupa de vârstă cea mai frecventă s-a situat între 20-30 de ani și 30-40 de ani.

Opțiunea pentru greva foamei, chiar în condițiile existenței unor boli, unele foarte grave, denotă că groaza față de neocomunism era imensă și întrecea teama de consecințele deprivării unui organism deja debilitat de substanțele nutritive necesare. Iată, în continuare, o listă cu cele mai periculoase afecțiuni de care sufereau unii greviști ai foamei: „(...) cord operat cu plastie de valvă, tulburări majore de ritm cardiac, hipertensiuni arteriale, sechele de paralizii, cardiopatii ischemice, stomacuri operate, hepatite cronice, tumori operate cu sechele etc.”³³

³¹ *Op. cit.*, pp. 19-20.

³² *Op. cit.*, p. 54.

³³ *Op. cit.*, pp. 55-56.

Fenomen controversat în anul 1990 și, în general, unul care ridică mereu semne de întrebare și stârnește reculul omului ancorat în necesitățile fiziologice (o reacție firească, în definitiv!), greva foamei „s-a confundat cu o formă de sinucidere. De fapt, greviștii foamei nu vor să moară, ci vor să trăiască ALTFEL decât până atunci. O deosebire fundamentală este aceea că un sinucigaș alege o metodă rapidă de expiere. Grevistul foamei este un luptător care a ales nu calea luptei active, ci o formă pasivă de luptă, de fapt, cea mai pasivă formă de protest. El parcurge o cale programată, având un scop precis. Acțiunea sa nu este dirijată contra lui însuși, ci contra unui sistem. În fine, trebuie înțeles, cu toată claritatea, că greva foamei nu este o maladie”.³⁴

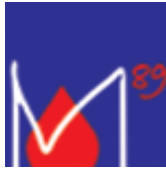
Între Revoluția din Decembrie 1989 și Mineriada din iunie 1990 trecuseră doar șase luni. Insuficient pentru înmugurirea unei democrații ce încă germina, dar suficient pentru cei ce nu tolerau compromisurile să realizeze că direcția pe care se înscrisese România, prin ai ei conducători, nu era cea pentru care s-a vărsat sânge. Cuvintele de încheiere ale autorului, așternute pe coperta cărții, instituie această legătură cronologică, de cauză-efect, avertizând asupra pericolului care pândește atunci când se dorește uciderea rațiunii. Or, dacă „somnia rațiunii naște monștri”, unde poate duce anihilarea ei?

„Nu pot să uit, nu vreau să uit Piața Universității în decembrie, trecând printre tinerii acestor zile de iunie. Ei sunt aceiași de atunci, ei și-au cucerit această baricadă a violenței cu prețul sângelui jertfiților. Ei au dreptul la acest spațiu-timp neîntinat, din care se ridică glasul refuzului: refuz al oricărui compromis, al oricărei minciuni sau jumătăți de adevăr.

Deși viața e plină de imprevizibil, nu m-aș fi așteptat să aud un slogan precum: «Moarte intelectualilor!». E drept că a fost preludat de altul, ceva mai puțin sinistru, dar, în fond, tot atât de primitiv și de amenințător: «Noi muncim, noi nu gândim!». Oricât am munci și oricât de puțin am fi prinși de reflecție, nu putem să nu ne gândim asupra acestei emanații de barbarie.”

Adina **HORNEA ABRUDA**

³⁴ *Op. cit.*, p. 53.

ARTĂ ȘI CULTURĂ

Primăvară editorială la Memorialul Revoluției

On March 18th 2015, in the presence of very important pillars of the German community and attended by a numerous public fond of art, photo and history, “Memorialul Revoluției”, in partnership with the German Cultural Centre of Timișoara, launched two new publications in German.

The opening speeches of this double event were delivered by His Excellency Mr. Rolf Maruhn, the German Consul to Timișoara and Mr. Traian Orban, President of “Memorialul Revoluției” Association.

The two publications (both written in German), i.e. the album titled “Temeswar, die Stadt der rumänischen Freiheit” [Timișoara, The City of Romanian Freedom] and the first German edition of our scientific and information journal “Memorial 1989” have been presented by Prof. Eleonora Ringler-Pascu, Ph.D., President of the Romanian-German Cultural Society, and Mr. Werner Kremm, a well known writer and journalist of Timișoara.

Key words: Consulate General of Federal Republic of Germany in Timișoara, German Cultural Centre of Timișoara, Memorialul Revoluției, Rolf Maruhn, Traian Orban, Eleonora Ringler-Pascu, Werner Kremm, Mihai Botescu, Revolution, monuments.

În 18 martie 2015 Memorialul Revoluției a lansat, în colaborare cu Centrul Cultural German din Timișoara, două noi titluri editoriale, în limba germană, în prezența unor importanți reprezentanți ai comunității germane din Timișoara, precum și a iubitorilor de artă, fotografie și istorie.

Cuvântul de salut la deschiderea dublului eveniment a fost adresat de consulul Republicii Federale Germania la Timișoara, Rolf Maruhn, și de președintele Asociației Memorialul Revoluției, Traian Orban.

Cele două publicații în limba germană au fost prezentate de prof. dr. Eleonora Ringler-Pascu, președinta Societății Culturale Româno-Germane, și de Werner Kremm, cunoscut jurnalist și scriitor timișorean.

Albumul *Timișoara, orașul libertății românești* a fost lansat în limba română în 16 decembrie 1989, odată cu sfințirea celui de al 13-lea monument dedicat Revoluției din Decembrie 1989 și făptuitorilor ei, „Coloana Eroilor”, creație a sculptorului timișorean Eugen Barzu, și cu vernisajul unei expoziții de fotografii. Autorul albumului și al expoziției este Mihai Botescu, membru fondator al Asociației Memorialul Revoluției și unul dintre cei mai reprezentativi arhitecți ai Timișoarei.

După cum s-a devoalat încă de atunci, albumul a fost reiterat în limba engleză și, acum, germană, cu titlul *Temeswar, die Stadt der rumänischen Freiheit*, pentru a le

prilejui vizitatorilor străini ai Memorialului Revoluției o plimbare virtuală prin cele mai frumoase locuri ale Timișoarei. Ineditul albumului constă în prefațarea monumentelor, bisericilor, clădirilor, frontoanelor, porților și interioarelor Timișoarei cu câte un monument din cele 12 ridicate în zonele din oraș stropite cu sânge în Decembrie 1989.

Cea de a doua publicație lansată reprezintă materializarea unui proiect mai vechi al Memorialului Revoluției, respectiv o primă ediție în limba germană a buletinului științific și informativ „Memorial 1989”, o selecție a celor mai importante studii și articole pe tema Revoluției Române și a comunismului din cele 14 buletine tipărite anterior (între timp, a apărut și numărul 15, cu ocazia sărbătoririi a 25 de ani de la Revoluție), precum și ale unor istorici și jurnaliști germani.

Redăm, în continuare, integral, un *Grußwort*¹ care ne onorează și în care sunt filtrate, ca într-un creuzet, amintirile consulului Republicii Federale Germania la Timișoara, Rolf Maruhn, despre crucialul an 1989, pe care l-a trăit în Spania și, din Spania, în Germania și apoi în România, temerile din trecut și gândurile din prezent, dedicate Memorialului Revoluției (cu care colaborează deja la al doilea mandat!) și proiectelor acestuia, precum și viziunea domniei sale pentru viitorul acestuia.

„Este pentru mine o bucurie și onoare să pot să particip astăzi la prezentarea ambelor publicații în limba germană ale Centrului de Documentare despre Revoluția Română și mulțumesc foarte mult pentru invitație.

Este vorba de două cărți foarte diferite, care sunt prezentate astăzi și care au apărut la inițiativa Memorialului.

Pe de o parte, o lucrare cu imagini a arhitectului Mihai Botescu, care documentează cum a pătruns cultura rememorării din

zilele pline de evenimente ale lui Decembrie 1989 în viața cotidiană și în imaginea orașului Timișoara, și anume sub forma a 12 monumente, ce amintesc, în cele mai diverse locuri ale orașului, discret, dar totuși impresionant, de acele evenimente din 1989.

Pe de altă parte, o antologie de articole și puncte de vedere importante și competente, care redau evenimente reprezentative și decisive – dar și speciale și caracteristice, inclusiv o inserare a acestor evenimente în context internațional.

Mă bucur că publicațiile au apărut în limba germană, astfel s-a făcut un pas important, de a aduce istoria Revoluției din 1989 mai aproape de un public vorbitor de limba germană. Aș dori să-i mulțumesc conducătorului și echipei Memorialului, dar și tuturor celor care au contribuit la reușita acestor două proiecte, pentru implicarea lor și, în același timp, să-i felicit pentru rezultatul foarte prezentabil...

¹ Cuvânt de salut, în limba germană în original.

Eu însumi am fost, în bogatul an în evenimente, 1989, în Malaga, în Spania, la datorie și am urmărit acolo la radio – încă nu exista televiziune prin satelit – și la televiziunea spaniolă revoluția pașnică, care a avut loc, fără împușcături și vărsare de sânge, în Germania în noiembrie.

Dar îmi amintesc, de asemenea, încă foarte exact și cu spaimă de scenele grave, care s-au putut urmări – doar o lună mai târziu – la televiziunea spaniolă, pe atunci încă

în alb-negru, de la evenimentele asemănătoare războiului, din Timișoara, și care mi-au lăsat o impresie durabilă...

Aș dori să-i mulțumesc cordial, în acest loc, domnului Orban și echipei sale, pentru că el – la fiecare ocazie potrivită – amintește de evenimentele în spiritul libertății din Germania. Astfel, îmi amintesc de expoziția în care atât revolta din R.D.G. din anul 1953, cât și Revoluția din

România au fost documentate împreună, în strâns contact, și au stârnit un remarcabil interes în diverse orașe din România și Germania.

Și, desigur, nu vreau să omit să amintesc de un artefact istoric, care se află aici, în fața porții, și care îi amintește fiecărui vizitator al Memorialului și de căderea Zidului Berlinului: este vorba de o bucată originală din acest zid, care a căzut în Berlin acum 25 de ani.

De mai mult de zece ani cunosc Memorialul și l-am vizitat deseori. Am împărtășit grijile domnului Orban referitoare la soarta «operei sale de o viață întreagă», cum aș dori eu s-o numesc, mai ales când Memorialul era, pe atunci, adăpostit pe Strada Ungureanu și se căuta un nou loc pentru expoziții... Cu atât mai mult m-am bucurat, după întoarcerea mea la Timișoara, când am auzit că muzeul și-a găsit un nou locaș. Am admirat întotdeauna angajamentul de neclintit cu care domnul Orban și colaboratorii săi au adunat, cu acribie, orice informație despre aceste evenimente și, pe baza acestora, a ridicat acest Centru de Documentare – unicul de acest fel din România, un centru care ar trebui vizitat de către toți cei conștienți de importanța istoriei și care este, desigur, inclus în programul vizitatorilor – nu doar de rang înalt – și al delegațiilor din Germania.

Îl felicit pe domnul Orban și întreaga echipă a Memorialului pentru munca lor creativă angajată și pentru editarea ambelor cărți și le doresc, și pe mai departe, mult succes!"

Dorim ca atât albumul trilingv al Timișoarei, cât și ediția în limba engleză și germană a buletinului științific și informativ să constituie o carte de vizită a orașului nostru, candidat la titlul de „Capitală Culturală Europeană”!

Adina **HORNEA ABRUDA**

Pe urmele Revoluției la Viena.

Decernare de medalii și diplome pentru umanitarism și solidaritate

On June 29th 2015, “Memorialul Revoluției” Association was a guest of the Mayor’s Office of Vienna. On this occasion, both the German officials and the “Memorial Revoluției” representatives recalled with reverence the days when the scalpels of the Austrian doctors fought against the guns and deadly weapons of the Romanian repressive forces, nursing the wounded of Timișoara back to health.

Taking advantage of this opportunity, “Memorialul Revoluției” Association awarded a Certificate of Honour and an anniversary medal commemorating “25 years from the Romanian Revolution of December 1989” to Dr. Michael Häupl, Mayor of Vienna and Prof. Dr. Johannes Poigenfürst.

Key words: Revolution, wounded, Vienna, Timișoara, Mayor’s Office, Helmut Zilk, Michael Häupl, Johannes Poigenfürst, Silvia Davidoiu, Nicolae Robu, Traian Orban.

Revoluția din 1989 de la Timișoara și din celelalte orașe ale României care i s-au alăturat s-a soldat cu numeroși morți și răniți, pentru că nu a fost nici „pașnică”, precum în Germania, nici „de catifea” (care nu a fost, totuși, „de catifea” 100%, deoarece la Praga, în 17 noiembrie 1989, au fost răniți 600 de manifestați!). Statisticile, oficiale și neoficiale, indică peste 1000 de morți (1165, dintre care 122 la Timișoara, cf. rezultatelor cercetărilor Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989 din București, comunicate în 2014 în cadrul unei conferințe publice) și peste 3000 de răniți. Sarabanda aceasta a cifrelor, începută acum 25 de ani, va continua, probabil, deoarece Revoluția noastră, începută cu numeroase semne de exclamare (vezi sloganele (ex)clamate pe parcursul celor 7 zile), a rămas cu, la fel de numeroase, semne de întrebare.

Dar nu despre numărul morților și răniților României aş dori să vorbesc, ci despre abnegația cu care răniții Timișoarei au fost tratați de către medicii vienezi în zilele consecutive represiunii, abnegație ce nu a fost lăsată pradă uitării. Și ce dovadă mai concludentă ar fi decât acordarea în 29 iunie 2015, de către președintele Memorialului Revoluției, Traian Orban, a unei diplome de onoare și a medaliei aniversare „25 de ani de la Revoluția Română din Decembrie 1989” primarului general al Vienei, dr. Michael Häupl, și prof. dr. Johannes Poigenfürst?

Primăria din Viena a acționat, în Decembrie 1989, cu promptitudine, trimițând la Timișoara un tren cu ajutoare, medicamente și alimente și, ceea ce era cel mai important, vagoane pentru transportul victimelor și al personalului medical. Astfel au fost salvați foarte mulți răniți care, în ciuda eforturilor medicilor timișoreni, nu ar fi avut prea multe șanse de supraviețuire în spitalele orașului, parte a unui sistem medical precar, adus în starea cu pricina de politica dezastruoasă a lui Ceaușescu.

Gestul de recunoștință derulat la Primăria din Viena a fost inițiat chiar de către Traian Orban, care s-a numărat printre răniții salvați în capitala Austriei,

episod rememorat într-una din declarațiile sale, inserată în baza de date a buletinului nostru științific și de informare, „Memorial 1989”, din care reiese „acut” diferența „cronică”, din păcate, dintre spitalele din România și cele din Austria, de fapt, diferența dintre viață și moarte: „În același moment, am fost împușcat în picior, înainte de ora 17.00 (în 17 dec. 1989 – *n.n.*). Am strigat, am leșinat de durere, m-am simțit purtat de niște tineri la o mașină și am fost dus cu mașina la Spitalul Județean. Durerea a fost foarte mare când m-au apucat de piciorul rănit. Ei credeau că sunt lovit undeva la față, la cap, că eram plin de sânge.

La spital am fost dezbrăcat de haine, eram pe o targă, mi s-a dat primul ajutor, dar am fost lăsat pe coridor. Probabil erau urgențe mult mai mari. Pe coridoare, pe târghi, în cărucioare erau răniți, unii strigau, erau și morți acolo, ceva de nedescris. Veneau târghi cu răniți de la mașini de salvare, care aduceau mereu și mereu răniți. Am stat multă vreme, eram pe coridor, era frig, era iarnă.

La un moment dat, a venit la mine un brancardier, care mi-a spus că lucrează în satul Șipec, în Dorna. M-a întrebat cum s-a întâmplat, i-am povestit. M-a cunoscut. L-am rugat să-mi aducă o pătură și le-a recomandat unor brancardieri că bine-ar fi să fiu dus la Spitalul de Ortopedie. Astfel am scăpat din Spitalul Județean, unde am aflat că s-au petrecut niște lucruri groaznice.

Am fost transportat la Spitalul de Ortopedie cam după vreo oră, era după șase seara. Am fost dus într-un salon, mi s-a făcut o primă toaletă, dar era o bulibășeală extraordinară. Spitalul era supraaglomerat. A doua zi am fost mutat în alt salon.

După vreo 9 zile am aflat că în spital a sosit o echipă de medici din

Austria, care m-au tratat, într-o primă fază, și am fost transportat apoi cu un convoi de salvări în Viena. În 27 decembrie am fost primul pacient operat de austrieci. Era

o echipă de medici austrieci de la spitale diferite, de la Spitalul de Politraumatologie – profesorul Johannes Poigenfürst, care a fost șeful clinicii. În perioada în care acești medici tratau răniți în Timișoara încă se trăgea. Acești medici au fost extraordinari. Au salvat multe persoane de la pierire. În spital era foarte multă lume, spitalul nu era pregătit pentru atâția răniți.

Medicii austrieci au inițiat transporturile de răniți și recuperarea lor în Austria. Pentru acest gest umanitar, în cursul anului 1997, profesorului Johannes Poigenfürst i s-a acordat, de către Consiliul Local al Municipiului Timișoara, titlul de «Cetățean de onoare al orașului», iar Universitatea de Medicină i-a acordat aceluiași profesor titlul de «Doctor Honoris Causa».

Aș vrea să mai adaug că, ajungând la Viena, s-a constatat că în picior era un glonț. Am fost operat și glonțul mi-a fost adus deasupra patului, într-o pungă de nailon. Am cerut o expertiză balistică a acestui glonț și-am aflat că era dintr-o armă Kalașnikov, un glonț de 7,62, aflată în folosița armatei. S-a confirmat că am fost împușcat de un cadru militar al armatei sau de o armă ce era în dotarea armatei. Aș putea să mai adaug niște aspecte legate de felul în care am fost tratat la Viena, condițiile de excepție, de igienă, deosebite și alimentare, gesturi pline de umanitate ale cadrelor medicale. Mulți răniți au fost internați în spitale specializate din Viena, plățile pentru acestea au fost realizate de către municipalitate și de societăți de asigurare din Viena.”

Lista binefacerilor profesorului dr. Johannes Poigenfürst nu se oprește însă aici. Rămas marcat de experiența pe care a traversat-o, din postura de chirurg, alături de răniții Timișoarei, când a constatat, din plin, lacunele sistemului medical românesc, prof. dr. Johannes Poigenfürst a inițiat o campanie amplă de strângere de fonduri, reușind să fondeze la Timișoara, în anul 2003, Casa Austria, în cadrul căreia funcționează Clinica de Chirurgie Plastică și Reparatrice. La reușita acestei acțiuni au contribuit Ministerul Austriac de Externe, fundații, asociații și persoane particulare din Austria, cărora li se adaugă Confederația „Caritas”, atât de implicată și în România în proiecte umanitare.

La emoția evenimentului a contribuit și prezența profesorului dr. Johannes Poigenfürst, el însuși deosebit de mișcat, mai ales în momentul decernării diplomei de onoare și a medaliei aniversare, moment urmat de o scurtă aducere-aminte a momentelor de acum 25 de ani: „Ideea de a trimite un tren cu medici la Timișoara a fost a domnului primar Zilk¹, el a luat inițiativa. Pe atunci era încă Securitatea în funcțiune la Timișoara și la început au negat, când am sosit, că există răniți. Ulterior, am găsit în așa-numitul Spital de Ortopedie 64 de răniți și, într-o încăpere care nu este mai mare decât aceasta (sala de protocol a Primăriei, foarte frumoasă, dar, într-adevăr, nu prea mare – *n.n.*), cu 20 de paturi, răniții aveau rănile lipite de cearșafuri și, pe urmă, cu șeful Spitalului de Ortopedie am început să tratăm victimele.”

¹ Helmut Zilk (1927-2008), jurnalist și politician austriac, ministru al Învățământului din 1983 până în 1984 și primar al Vienei din 1984 până în 1994.

Darul primarului general al Vienei, dr. Michael Häupl, pentru Memorialul Revoluției a fost cu trimitere directă la idealurile pentru care s-a luptat și s-a murit la Revoluție, idealuri ce sunt perene: „Doresc să vă predau o mică amintire la vizita dumneavoastră aici, la Viena, este statueta *Rathausmann*, aurită, originalul, din oțel, este deasupra Primăriei, este un simbol care ne leagă foarte mult, un simbol al dorinței de libertate, de independență a cetățenilor, respectiv a primarului Vienei. Este un simbol al libertății și democrației, un simbol care ne leagă, în mod sigur.”

Primarul Timișoarei, domnul Nicolae Robu, i-a adresat primarului general al Vienei, dr. Michael Häupl, în formă epistolară, mulțumiri și, totodată, invitația de a vizita Timișoara: „Permiteți-mi să vă transmit recunoștința timișorenilor

pentru înaltul spirit umanitar al vienezilor, care au sărit fără preget în ajutorul timișorenilor într-unul din cele mai grele momente din istoria lor. (...)

În încheiere, dați-mi voie să vă invit la Timișoara pentru a vă arăta cum, de-a lungul istoriei, destinele orașelor noastre s-au împletit și ne-au creat nouă, timișorenilor, un destin favorabil.”

Diplomele de onoare și medaliile aniversare au ajuns la Primăria din Viena cu sprijinul Ambasadei României în Austria, mai precis al Excelenței Sale, doamna ambasador Silvia Davidoiu, care a fost prezentă la eveniment, alături de prof. dr. Johannes Poigenfurst, ca și în 2009, când a fost vernisată expoziția de documente și fotografii a Memorialului Revoluției, „Km 0 al Revoluției Române”, în sala de marmură a Abației Klosterneuburg, nu departe de Viena.

Adina **HORNEA ABRUDA**

INSTANTANEE – MEMORIAL

Memorialul – „copilul” de 25 de ani al Revoluției

Two days ahead of time, on April 24th 2015, we marked the 25th anniversary of continued existence of “Memorialul Revoluției” Association, an auspicious opportunity to put on an unconventional exhibition titled „Punct și de la... carte” [“Back to... tome one”].

His Excellency Mr. Rolf Maruhn, the German Consul to Timișoara and Mr. Ovidiu Gantz, deputy of the Democratic Forum of Germans in Romania, together with the founders, the members and numerous supporters of our association attended both events: the celebration of the 25th anniversary of “Memorialul Revoluției” and the opening of our original exhibition.

15 book covers and 17 magazine covers, all signed by Mr. Traian Abruda (a well known painter and illustrator of Timișoara) and published from 2007 to 2015, have been exposed on the picture rails of “Galeria '89” of “Memorialul Revoluției”.

The exhibition has been officially opened by Mr. Szekernyés János, President of the Romanian Visual Artists Association, Timișoara Branch and Mr. Marcel Tolcea, a valued writer and journalist of Timișoara.

Key words: Memorialul Revoluției, exhibition, Revolution, „Punct și de la... carte” [“Back to... tome one”], Szekernyés János, Cornel Ungureanu, Marcel Tolcea, Traian Orban, Traian Abruda, covers, books, magazines.

Gânduri despre trecut, prezent și viitor

„Au trecut 25 de ani din viața noastră, din activitatea Memorialului Revoluției, cu multe probleme, dar și cu multe împliniri. Memorialul Revoluției a devenit, între timp, ansamblu de importanță națională, reușind să ridice, în locurile unde au căzut Eroii noștri, 12 monumente și un complex monumental în Cimitirul Eroilor.

Imediat după constituirea Memorialului Revoluției am început să adunăm probe și mărturii pentru tragerea la răspundere a celor vinovați de represiunea din Decembrie 1989, toate aceste probe constituind, ulterior, nucleul unui proiect mai amplu, de editare a Procesului de la Timișoara, prin munca și strădania personalului nostru.

În prezent, Memorialul Revoluției deține, într-un imobil fostă cazarmă militară, spații cu expoziții permanente sau temporare, o Capelă a Eroilor, realizată de artistul Casian Murarășu și sfințită în ianuarie 2014, și o galerie de artă, inaugurată în iunie același an, pe care le punem la dispoziția vizitatorilor din Timișoara, din țară și, desigur, din străinătate, cei de peste hotare fiind informați în

mai multe limbi de circulație internațională despre momentul istoric al anului 1989 în țările Europei de Est.

Prezentăm Revoluția Română în contextul istoric al evenimentelor din țările blocului est-european comunist, mărturie fiind segmentul de Zid al Berlinului din curtea Memorialului Revoluției, amplasat aici în decembrie 2012, alături de care se găsește Coloana Eroilor Revoluției, a sculptorului timișorean Eugen Barzu, inaugurată în decembrie 2014, cu prilejul aniversării a 25 de ani de la Revoluția din

1989.

În dorința de a ne face cât mai cunoscuți și în domeniu editorial, la aniversarea a 25 de ani de la constituirea Memorialului Revoluției am vernisat expoziția «Punct și de la... carte», care cuprinde copertile cărților și revistelor editate de noi de-a lungul anilor precedenți, respectiv

între 2007-2015.

Personal, de la bun început, am dorit ca atât conținutul publicațiilor noastre, cât și copertile acestora să exprime, prin intermediul profesioniștilor, un tablou real al momentului istoric cercetat atât de personalul Memorialului Revoluției, cât și de colaboratorii săi.

Revăzând copertile acestor publicații, nu puține, care s-au adunat în timp, mi s-a părut interesant să le prezentăm vizitatorilor noștri: istorici, cercetători, artiști, elevi, studenți, ca o expoziție de sine-stătătoare, pe care am vernisat-o în 24 aprilie 2015, când am sărbătorit cei 25 de ani de la înființarea Memorialului Revoluției.

Expoziția «Punct și de la... carte» este concepută și realizată de Traian Abruda, un mai vechi colaborator al Memorialului Revoluției.

Pentru că Memorialul Revoluției este singura instituție de acest gen din țară, pe umerii noștri apasă responsabilitatea prezentării documentate a istoriei noastre, dar și a informării permanente a celor ce ne trec pragul, ceea ce ne străduim mereu să facem la standarde europene.”

Traian Orban, președintele Asociației Memorialul Revoluției din Timișoara

„Punct și de la... carte” – o expoziție absolut neobișnuită...

Au fost prezenți la sărbătorirea a 25 de ani de la fondarea Memorialului Revoluției și la vernisaj consulul Germaniei la Timișoara, Rolf Maruhn, deputatul

Forumului Democratic al Germanilor din România, Ovidiu Gantz, fondatori, membri și susținători ai asociației.

Vernisajul expoziției a fost deschis de reprezentanții a două uniuni, la fel de importante pentru orașul nostru: Szekernyés János, președintele Uniunii Artiștilor Plastici, Filiala Timișoara, și Cornel Ungureanu, președintele Uniunii Scriitorilor, Filiala Timișoara, ambii distinși critici, unul al artelor, celălalt al literaturii.

Referindu-se la expoziție și la autor, criticul de artă Szekernyés János a remarcat reacția puternică pe care copertile – primele cu care orice cititor ia contact vizual, după cel tactil, înainte de a trece la lecturarea propriu-zisă a cărții – o declanșează, precum și firul nevăzut ce leagă aceste coperti: „Traian Abruda cunoaște, știe regulile, cerințele impuse de o copertă de carte sau de un afiș, fiindcă lucrări de grafică se pot desena, se pot face frumoase și expresive, dar pentru ca aceste lucrări să aibă impact asupra privitorului, cititorului, trecătorului e nevoie și de o altă cerință – *să atragă atenția* – și acest lucru îl demonstrează și lucrările expuse. Ceea ce este, iarăși, notabil în această expoziție: există o unitate, sunt diferențe de ani între copertile realizate, dar și-a menținut o linie proprie, o amprentă personală, la care a ținut și, în acest cadru impus de dânsul, a putut să adauge întotdeauna ceva nou și ceva foarte expresiv și care trezește interesul privitorului prin imaginea, prin elementul aplicat în acest fundal, să spunem, negru.”

Criticul literar Cornel Ungureanu a făcut referire la prezentările de carte ale Memorialului Revoluției, ce și-au găsit, alături de autorii lor, în fiecare decembrie comemorativ, un spațiu foarte prielnic la Sala „Orizont” a Uniunii Scriitorilor: „Trebuie povestit despre întâlnirile de la Filiala Scriitorilor, despre cărțile pe care le-am lansat acolo, există aici un centru de cercetare cu totul și cu totul excepțional, o editură de o dinamică absolut remarcabilă, există un număr de scriitori care s-au implicat în definirea Timișorii, a Revoluției, a momentelor aniversare (...).”

În viața trepidantă pe care o ducem se mai scrie încă, din fericire, poezie, se mai scrie și istorie, o istorie proaspătă, neexplorată complet, din al cărei filon se mai pot extrage informații și date pentru posteritate: „Dacă suntem aici într-un moment aniversar, în aceste expoziții, trebuie să ne amintim că există și o parte frumoasă a lumii noastre. Acolo, în balconul Revoluției, erau șase oameni care scriau poezii. Domnul Szekernyés spunea de volumele de poezii ale domnului Abruda. Dincolo de relele pe care le întâlnim pe ecranele televizoarelor, există o sensibilitate care ne poate pune în mișcare și pe care trebuie să o trăim. Sensibilitatea numită a poetului Abruda, a poetului Tolcea, care niciodată nu-i prezentat ca poet. Aici suntem într-un context creat de o istorie frumoasă, de niște personalități care trăiesc, cu o sensibilitate vie, istoria Timișorii, istoria acestei Europe, care poate fi o lume adâncă și o lume bine și frumos așezată.”

Scriitorul și jurnalistul Marcel Tolcea, „co-autor” al „Galeriei '89”, alături de graficianul Pavel Vereș, a vorbit despre precaritatea memoriei, despre misiunea Memorialului Revoluției de a o întreține mereu vie, urându-i întru dănuire: „Dacă

Revoluția s-ar fi sfârșit atunci, memoria noastră ar fi fost prea scurtă și ar fi fost insuficient de lucrătoare pentru ceea ce înseamnă destinul unei națiuni. Or, acest Memorial, după 25 de ani, arată clar, limpede, că Timișoara nu este un oraș care și-a găsit sau a primit de la Dumnezeu Revoluția aceasta ca pe un dar nemeritat, ci a știut să-l ducă mai departe. Și această expoziție este un semn, o dovadă că ceea ce se vede într-o carte numai dintr-o parte, atunci când lucrurile se privesc în profunzime, se vede și aversul, adică ceea ce nu este sesizabil în primă instanță. Și acesta este unul dintre rosturile acestei expoziții.

Urez mulți ani, mulți ani cu spor, cu memorie, cu gând curat și cu atenție la lucrurile importante ale Timișoarei, ale acestei comunități, care a reușit să fie ceea ce nimeni dintre noi, separat, nu gândeam, dar toți, împreună, am reușit! Mulțumim celor care au fost în primele rânduri și un pios gând celor care au murit!”

... Și un artist imposibil... De clasificat...

„Pictor și grafician născut în 27 septembrie 1960”, după cum se prezintă, pe scurt, la începutul propriei autobiografii, Traian Abruda este foarte greu de fixat într-un tipar, pe de o parte, datorită complexității preocupărilor sale, iar pe de altă parte, din cauza unei irepetabilități „repetabile” a acestor preocupări, pe care o decelăm pe parcursul palpitantului său drum artistic. Dovadă, a sa hartă a vieții și, desigur, lucrările pe viu!

Studii și implicare artistică:

Liceul de Arte Plastice Timișoara – studii de pictură cu Leon Vreme, promoția 1981;

Facultatea de Arte Plastice a Universității de Vest Timișoara, secția grafică – cu Suzana Fântânariu, promoția 2001;

Membru al Uniunii Artiștilor Plastici din România – Filiala Timișoara din anul 1991.

Membru fondator al *Societății* și ziarului „Timișoara”, al grupului și revistei „Strada”, semnatar al *Proclamației de la Timișoara* (1990).

Expoziții personale:

1981 – „Privilegii”, Casa Studenților, Timișoara;

1987 – „Metamorfoze I”, Casa Studenților, Timișoara;

1988 – „Metamorfoze II”, Casa Universitarilor, Timișoara;

1994 – „Capete, mâini, personaje”, Galeria de Artă „Helios”, Timișoara;

– „Jurnal de tranziție”, Secția de Artă a Bibliotecii Județene Timiș;

1995 – „Linia lui Abruda”, „Clubul Artelor”, Timișoara;

1996 – „Omul negru”, Galeria de Artă „Helios”, Timișoara;

1998 – „Desene pe masa din bucătărie”, Galeria de Artă „Helios”, Timișoara;

2001 – „Computerul, frate cu drujba”, Galeria de Artă „Acces” a Universității „Tibiscus”;

2001 – „10 infografii”, „HVB Bank”, Timișoara;

2002 – „41% Abruda”, Muzeul de Artă, Timișoara;

- 2002 – „Ziua blocului”, Happening organizat cu Asociația de Proprietari din Str. Labirint Nr. 8, TVR și Ediția de Vest a „Evenimentului zilei”;
- 2004 – „Om la apă dulce”, expoziție și happening pe vaporeșul „Pelican”, Timișoara;
- 2005 – „Mare desenare”, sediul U.A.P. Constanța;
- 2006 – „Am boxat pentru țara mea”, Galeria de Artă „Helios”, Timișoara;
- 2007 – „Marem nostrum”, sediul U.A.P. Constanța;
- 2009 – „Pictură mică – Balcic”, Galeria de Artă „Helios”, Timișoara;
- 2010 – „Pictor-locatar”, Galeria de Artă „Helios”, Timișoara;
- 2011 – „Seve de Eve”, Galeria „Axa Art”, Timișoara;
- 2012, 2013, 2014, 2015 – „Casa cu picturi I, II, III, IV”, Magyarcsanád, Ungaria;
- 2013 – „Misterii și madone”, Secția de Artă a Bibliotecii Județene Timiș;
- 2015 – „Punct și de la... carte”, „Galeria '89” a Memorialului Revoluției din Timișoara.

Expoziții de grup:

- 1981, 1983, 1991-2014 – „Salonul Anual de Artă” al U.A.P. Timișoara, „Salonul de primăvară”, expoziții tematice, de autor etc.;
- 1987 – „Romcon '88”, Pitești;
- 1987-1995 – „Zilele Helion”, Timișoara;
- 1989 – „Romcon '89”, Timișoara;
- 1994 – Galeria „Pro Arte” din Lugoj;
- 1996 – „Corpul uman”, Brașov;
- 1997, 1998 – Secția de Artă a Muzeului din Tecuci;
- 1998 – „Salonul Internațional de Artă”, Reșița;
- 2006 – „Scena”, Teatrul Național Timișoara;
- 2007 – „Maternitatea”, Muzeul de Artă Timișoara;
- 2009 – „Absurdul în artele vizuale”, Timișoara, Szeged;
- 2010 – „Astrele”, Consiliul Județean Timiș;
- 2010 – „Lumina”, Consiliul Județean Timiș;
- 2011 – Expoziția taberelor de creație de la Oravița, Gârnic, Recaș, Galeria „Pygmalion”, Timișoara;
- 2011 – Expoziția taberelor de creație de la Oravița, Gârnic, Recaș, Galeria „Alfa”, Arad;
- 2011 – Grupul „Axe”, Galeria „Pro Arte”, Lugoj;
- 2011 – Colecția prof. dr. Tiberiu Nicola, Opera Română din Timișoara.

Expoziții internaționale:

- 1987, 1988 – Tokyo;
- 1989 – „Eurocon '89”, San Marino;
- 1992 – „Eurocon '92”, Freudenstadt, Germania;
- 1993 – „Est-Vest”, Graz, Klagenfurt, Austria;
- 1994 – Szekszárd, Ungaria;
- 2009 – Szeged, Ungaria.

Tabere de creație:

1996 – Nicula, România;
1997 – Filpea, România;
1998 – Bucovina, România;
2010 – Recaș, România;
2011 – Recaș, Gârnici, România.

Premii :

Premiul I pentru pictură al U.A.P. Sibiu în 1979;
Premiul I „Romcon '87”;
Premiul II „Romcon '88”;
Premiul I pentru grafică la „Eurocon '89”, San Marino.

Lucrează, de asemenea, grafică publicitară, coperti și ilustrații de carte și presă. Din 1990 până în prezent a publicat cu regularitate cronică plastică, articole de specialitate, reportaje, interviuri, pamflete, proză, poezie, epigrame, grafică satirică și fotografii în presa locală și din țară.

Lucrări în muzee și instituții de stat din țară, precum și în colecții particulare din România, Moldova, Japonia, Franța, S.U.A., Italia, Germania, Elveția, Belgia, Norvegia, Canada.

Beletristică :

2005 – Prezent în antologia *13 poeți timișoreni vii*, Editura „Eubeea”, Timișoara;
2010 – Coautor, alături de Nina Ceranu, al volumului de poezie-imagie *Imnele neînțoarcerii*, Editura „Eubeea”, Timișoara.
2011 – Autor al volumului de poezie *Mania palorii*, Editura „Waldpress”, Timișoara.
2012 – Autor al volumului de poezie *Orele rindelei*, Editura „Waldpress”, Timișoara.

Bibliografie :

Ioan Iovan: *Stil și expresivitate* – Editura „Hestia”, Timișoara, 1996; Andrei Medinski: *Nacela ruptă* – Editura „Hestia”, Timișoara, 1997; Emil Grama: *Insomniile de artist* – Editura „Hestia”, Timișoara, 1997; Ioan Iovan: *Dicționarul artiștilor bănățeni* – Editura „Hestia”, Timișoara, 2002; *Tradiție și postmodernitate – două secole de artă plastică în Banat* – album editat de Inspectoratul pentru Cultură al jud. Timiș și Filiala Timișoara a Uniunii Artiștilor Plastici, 2003; Ioan Iovan: *Grafica timișoreană* – Editura „Cosmopolitan Art”, Timișoara, 2005; Mariana Cernicova: *Universul mediatic timișean* – Editura „Orizonturi universitare”, Timișoara.

Despre creația sa au mai scris: Deliu Petroiu, Ciprian Radovan, Szekernyés János, Cornel Ungureanu, Adrian Dinu Rachieru, Ioan Jurca Rovina, Aurel Turcuș,

George Lână, Ilie Chelariu, Petru Ilieșu, Ciprian Chirileanu, Ovidiu Mărăscu, Aurora Mărgeanu, Georgeta Petrovici, Simona Donici.

Un interviu mai puțin convențional...

Pentru că Traian Abruda este artist și pentru că este un artist foarte inventiv și atipic, a luat decizia de a se dedubla. Nu e prima oară când artiștii fac asta, o facem, la urma urmelor, toți, într-o mai mică sau mai mare măsură. Doar că Traian Abruda a mers puțin mai departe și s-a transformat într-un personaj ce poartă un nume, *Dan Hodin*, nume ce nu corespunde realității în niciun sens, fiindcă *Dan Hodin*, precum inventatorul său, nu se prea... *hodinește*. Astfel, Dan Hodin a conceput un mini-interviu, ce creionează un portret în mișcare al graficianului Traian Abruda, pe care îl redăm în cele ce urmează:

Traiane, ești un artist cunoscut, pictor și grafician – membru al Uniunii Artiștilor Plastici, Filiala Timișoara. De ce o expoziție de coperti, de ce la Memorialul Revoluției, de ce acum?

Să le luăm în ordine: coperti de revistă și carte, pentru că aceste coperti există, publicațiile respective chiar s-au editat, au apărut; la Memorialul Revoluției, la „Galeria '89”, pentru că acest spațiu expozițional ființează, și el, nu de mult timp, copertile au fost realizate pentru apariții editoriale oblăduite de Memorialul Revoluției și, în fine, acum, pentru că, iată, au trecut mai bine de șapte ani de când subsemnatul ar fi un soi de, zic eu, „grafician de serviciu” în slujba ideii de scriere despre Revoluția din 1989, de cercetare, de acțiune continuă, în sensul elucidării „misterelor” ce încă plutesc asupra dramaticelor evenimente de atunci.

Știi că putem vorbi de o veritabilă expoziție personală, peste treizeci de lucrări expuse, nu? A câta personală pentru tine?

Să mă gândesc, parcă a douăzecișiuana... în continuarea celor precedente: de pictură, grafică, infografie, happening etc. Dar, din motivele mai sus enunțate, poate cea mai de suflet, ca să zic așa. Cred că vremea sficiunii în aflarea adevărului despre Decembrie '89 s-a dus – ar fi important și de dorit ca toți cei care pot depune mărturie despre acele zile irepetabile, miraculoase și dramatice, totodată, să facă bine să lase frica ori comoditățile de tot felul deoparte, să contribuie, după pricepere și puteri, la așezarea în termeni de normalitate a propriei noastre istorii!

Îți mulțumesc!

Cu multă plăcere și spor, un dram de putere!

„Un dram de putere” ne dorim și noi, pe mai departe, întru împlinirea năzuințelor noastre și întru mulțumirea celor ce ne vizitează și, nu de puține ori, revin la noi. „Punct și de la... carte” înseamnă și pentru noi, la fel ca pentru autorul expoziției, *Punct și de la... capăt!*

Adina **HORNEA ABRUDA**

După 25 de ani... Elevii și revoluția

During the week dedicated to the national programme titled “School Seen from a Different Perspective”, over one thousand students came to visit “Memorialul Revoluției” Museum. They were all touched by the exhibitions we presented and the documentaries we screened and, to our great surprise many of them wrote emotional essays and started interesting projects after their return to school.

“Sfânta Maria” Lower Secondary School no. 7 of Timișoara is proudly honouring the memory of the Martyr-Heroes of the Revolution of 1989. So, two commemorative plaques which honour the memory of two Martyr-Heroes, two students of this school: Luminița Florina Boțoc and Gabriela Monica Tako, have been attached to the right-hand entrance wall. In 2011, the school board adopted the “Eroica” monument – a work of art created by the sculptor Paul Vasilescu and exhibited in Calea Lipovei. The school has also attended numerous activities intended to raise the students’ awareness about the events of December 1989. To this effect, one of the most important activities involved the county project known as “Pilgrimage to the Monuments of the Revolution of December 1989” and organised in partnership with “Memorialul Revoluției” Association and Teaching-Staff Resource Centre of Timiș County.

Key words: “Memorialul Revoluției” Association, Heroes, Martyrs, Revolution of December 1989, “Sfânta Maria” Lower Secondary School no. 7, Gica Dumitru, Loredana Palfalvi, Roxana Tudorache, Marinela Țundrea.

„Școala altfel” ne-a dat posibilitatea de a ne întâlni, și în acest an, cu mai mult de o mie de elevi într-o săptămână. De altfel, datorită stabilirii unui contact mult mai apropiat cu școlile am avut, în repetate rânduri, elevi în vizită la Memorialul Revoluției și pe întreg parcursul anului școlar 2014-2015.

O frumoasă colaborare am avut și cu Școala Gimnazială Nr. 7 „Sfânta Maria”, respectiv cu doamna director adjunct Loredana Palfalvi și cu doamnele profesoare Marinela Țundrea și Roxana Tudorache, care nu numai că au trimis elevi la noi, ci s-au ocupat ca aceștia să aibe ocazia de a munci suplimentar și la istorie, nu doar la română și matematică. Astfel a rezultat, cu sprijinul doamnei director adjunct Loredana Palfalvi, un număr mare de eseuri, din care le-am selectat pe cele semnate de: Amelia Brătouiu (prof. coordonator Roxana Tudorache), Ștefania Ciocârlan, Andreea Iovu, Andrei Rață, Fatma Rikabi și Andreea Simiz (prof. coordonator Marinela Țundrea). De asemenea, doamnele profesoare au redactat o scurtă prezentare a școlii din care fac parte:

„Școala Gimnazială Nr. 7 «Sfânta Maria» este o școală mare, situată în Calea Lipovei din Timișoara. Școala noastră susține formarea de competențe variate în educația elevilor și sprijină participarea elevilor și a profesorilor la proiecte derulate pe teme diferite, printre care și cele din domeniul istoriei.

Școala Gimnazială Nr. 7 «Sfânta Maria» cinstește memoria Eroilor-Martiri ai Revoluției din 1989. Pe peretele din dreapta porții de acces în școală se află plăcuțele comemorative a doi Eroii-Martiri, două eleve ale școlii: Luminița Florina Boțoc, împușcată în torace, în 17 decembrie 1989, în Calea Lipovei, decedată la 13

ani, și Gabriela Monica Tako, împușcată în coapsă, în 17 decembrie 1989, și decedată două zile mai târziu, în Spitalul de Copii, la vârsta de 10 ani.

În 2011 școala noastră a adoptat monumentul «Eroica», operă a sculptorului Paul Vasilescu, amplasat în Calea Lipovei. De asemenea, școala a participat la diferite activități care au avut ca scop cunoașterea evenimentelor din Decembrie 1989. În acest sens, amintim participarea la proiectul județean «Pelerinaj la Monumentele Revoluției din Decembrie 1989», realizat în parteneriat cu Casa Corpului Didactic Timiș și cu Memorialul Revoluției. Din partea Școlii Gimnaziale Nr. 7 «Sfânta Maria» din Timișoara proiectul a fost coordonat de doamna director, prof. Gica Dumitru, și de profesorii de istorie Loredana Palfalvi, Marinela Țundrea și Roxana Tudorache.

Vizitarea Memorialului Revoluției din Timișoara, precum și vizionarea filmelor documentare și a expozițiilor au constituit baza istorică pentru realizarea eseurilor despre Revoluția din 1989.”

Revoluția din 1989 – interviu cu mama mea

„La Memorialul Revoluției din Timișoara am văzut o expoziție în care apăreau clădirile Timișoarei, ciuruite de gloanțe, haine ale oamenilor participanți la Revoluție, uniforme militare, fragmente din ziare cu informații despre ce se întâmpla în țară, imagini cu miile de oameni care au manifestat în Timișoara.

Într-una din aceste poze, printre manifestanți, am putut să o remarc pe mama mea.

A fost un moment deosebit de emoționant pentru mine și, de îndată ce am ajuns acasă, i-am spus mamei că am văzut-o într-o fotografie cu manifestanții de la Revoluție.

Mama mi-a povestit că a ajuns întâmplător în mijlocul evenimentelor:

În seara de 16 decembrie 1989 am mers cu tramvaiul, am coborât în Piața Maria și m-am trezit în mijlocul unei mulțimi cu lumânări aprinse în mâini. Mulțimea scanda diverse lozinci.

Oamenii erau nemulțumiți de rațiile de mâncare, de întreruperile de curent electric... Au ieșit în stradă muncitorii de la fabricile din Timișoara, apoi lucrătorii din toate instituțiile, studenții. Se scanda lozinca „Azi în Timișoara, mâine-n toată țara!”. A intervenit și Armata și Securitatea. S-a tras în mulțimea de manifestanți, care au devenit Martiri ai Revoluției, luptători pentru libertate.

Atmosfera era tensionată, plină de teroare... Momente apăsătoare au fost și pe data de 22 decembrie, în Piața Operei, ulterior denumită Victoriei, unde oamenii împărțeau apă și pâine. Toți se rugau, plângeau și cântau „Deșteaptă-te, române!” de Andrei Mureșanu, care a devenit imnul național al României după Revoluție.

Revoluția din 1989 m-a marcat pe viață. În fiecare an, când se aminteau la televizor evenimentele ce au avut loc în iarna lui '89, nu puteam să mă uit fără să plâng, amintindu-mi toată suferința purtată de Martirii Revoluției“.

Mama mea a mai participat la manifestațiile din Timișoara, deoarece a crezut în schimbare și în libertate.”

Amelia Brătoiu, clasa a VII-a A

Eroii Revoluției din 1989

„La 25 de ani de la Revoluția din 1989 ne amintim despre Eroii care au luptat în Timișoara, în București și în alte orașe din țară împotriva regimului comunist. Noi, elevii, am fost la Memorialul Revoluției din Timișoara, unde am văzut o expoziție amplă, despre evenimentele din Decembrie 1989.

Am văzut capela care păstrează numele celor care au murit în Revoluție. Am văzut, în cadrul expoziției, hainele oamenilor și uniforme militare ale soldaților care au ieșit în stradă în Decembrie 1989.

În iarna lui 1989, în fiecare din zilele Revoluției, la televizor apăreau tot felul de știri, în care anunțau moartea oamenilor care au avut curajul să iasă în stradă și numărul îngrijorător de oameni răniți. Cei care se uitau la televizor erau sfătuiți să nu părăsească domiciliul sau să nu stea în dreptul vreunei ferestre, căci pericolul îi pândește chiar de după colț. Oamenii renunțaseră să mai meargă la magazine, făcându-și aprovizionarea pentru timp mai îndelungat.

Protestatarii din Timișoara au încercat să incendieze clădirea P.C.R.-ului, dar au fost opriți de unități militare. Geamurile și ușile au fost sparte, protestatarii au dat foc portretelor lui Ceaușescu. A fost înălțat primul drapel cu gaură la mijloc. Stema a dispărut. Revoluția a avut un simbol. Semnificația prezenței Armatei pe străzi poate fi una singură: ordinele au venit de la cel mai înalt nivel, probabil chiar de la Ceaușescu. Armata a eșuat în încercarea sa de a restabili ordinea, reușind să transforme Timișoara într-un infern: focuri de armă, victime, lupte de stradă, mașini în flăcări, TAB-uri care transportau forțe de Securitate înarmate și tancuri.

Împotriva demonstrațiilor au fost folosite tancuri cu apă și gaze lacrimogene. A început să se tragă în mulțime. Mulți au încercat să riposteze. Au construit baricade. Unii au căzut secerăți de gloanțe, alții au fost călcați de tancuri, dar majoritatea au fost arestați și bătuți. Tancuri, camioane și TAB-uri au blocat accesul în oraș, în timp ce elicopterele patrulau zona. În exterior, știrea că în Timișoara e măcel se întinde repede. Granițele sunt închise, astfel că reporterii străini nu pot verifica veridicitatea informațiilor.

Pe durata Revoluției, potrivit datelor oficiale, numărul decedaților și al mutilațiilor prin împușcare, înainte de 22 decembrie 1989, este de aproximativ 7 ori mai mic decât cel al victimelor înregistrate după această dată. Conform evidențelor din anul 2005, întocmite de Secretariatul de Stat pentru Problemele Revoluționarilor (S.S.P.R.), instituție aflată în subordinea Guvernului României, numărul total al celor decedați prin împușcare pe durata Revoluției a fost de 1142, al răniților de 3138, iar al celor reținuți se ridică la 760. Au fost înregistrați nu mai puțin de 748 de copii, urmași de Eroi-Martiri. Cifrele menționate fac referire doar la victimele care au fost declarate, înregistrate și verificate conform *Legii recunoștinței față de Eroii-Martiri și luptătorii care au contribuit la victoria Revoluției Române din Decembrie 1989*.

25 Decembrie 1989. Gata cu focurile de armă! Gata cu jumătățile de măsură! Gata cu frica! Apele s-au liniștit. Revoluția a luat sfârșit: «Am învins!».

Libertatea noastră s-a plătit cu sânge, iar noi le suntem recunoscători Eroilor care au făcut sacrificiul suprem.”

Ștefania Ciocîrlan, clasa a VIII-a A

Cum a început Revoluția din 1989

„Elevii clasei noastre au fost, în „Săptămâna altfel”, în vizită la Memorialul Revoluției. Am aflat că Revoluția din 1989 a izbucnit în Timișoara și că s-au tras focuri de armă în Piața Operei, în Piața Maria, dar și în cartierul nostru – Calea Lipovei.

Revoluția din 1989, cu primele lozinci anticomuniste, a început în Piața Maria, în 16 decembrie, ca răspuns la încercarea de a-l evacua pe pastorul reformat László Tókés. Pastorul făcuse, recent, comentarii critice la adresa regimului în mass-media internațională, iar guvernul a considerat că incita la vrajbă etnică. La cererea guvernului, episcopul său l-a revocat din post, privându-l, astfel, de dreptul de a locui în apartamentul la care era îndreptățit ca pastor. Enoriașii s-au adunat în jurul casei sale, pentru a-l proteja de hărțuire și evacuare. Mulți trecători, printre care și enoriași ai unei biserici baptiste din apropiere, s-au alăturat protestului, necunoscând detaliile și aflând de la susținătorii pastorului că aceasta era o nouă încercare a regimului comunist de a restricționa libertatea religioasă.

Când a devenit evident că mulțimea nu va dispărea, primarul, Petre Moț, a făcut câteva declarații, sugerând că s-ar fi răzgândit în privința evacuării lui Tóké. Petre Moț a refuzat să-și confirme în scris declarația împotriva evacuării pastorului, iar mulțimea a început să cânte sloganuri anticomuniste.

Unii protestatari au încercat să incendieze clădirea care găzduia Comitetul Județean al Partidului Comunist Român (P.C.R.). Securitatea a răspuns cu gaze lacrimogene și jeturi de apă, în timp ce Miliția a recurs la forță și la arestarea multora. Ei s-au mutat în jurul Catedralei Mitropolitane și au plecat într-un marș de protest prin oraș, fiind, din nou, confrunțați de forțele de Securitate.

Proteste au continuat în ziua următoare, 17 decembrie. Protestatarii au intrat în Comitetul Județean și au aruncat pe fereastră documentele partidului, broșurile de propagandă, scrierile lui Ceaușescu și alte simboluri ale puterii comuniste. Au încercat, din nou, să incendieze clădirea, dar, de această dată, au fost opriți de unități militare. După ora 20:00 se trăgeau focuri de armă din Piața Libertății până la Operă, inclusiv în zona Podului Decebal, Calea Lipovei și Calea Girocului. Tancuri, camioane și TAB-uri blocau accesul în oraș, în timp ce elicopterele patrulau zona.

Părinții mei mi-au povestit un episod pe care și l-au amintit legat de luptele din Calea Lipovei. În apropierea blocului nostru era o macara, care era folosită la construcția unui bloc. Pe macara era cineva care avea o pușcă automată, iar cine trecea prin vizorul puștii era omorât. Un băiat, care a vrut să urce pe macara, a picat de la înălțime. Văzând cele întâmplate, un tânăr s-a dus să-i dea primul-ajutor, dar a fost împușcat pe loc.

Cu siguranță, fiecare dintre manifestanții care apar în fotografiile de la Memorialul Revoluției au propriile lor amintiri despre Revoluție. Cu toții sunt martori ai faptului că Revoluția a început la Timișoara, că aici s-a strigat, pentru prima dată, «Jos comunismul!», că Timișoara a fost primul oraș liber.”

Andreea Iovu, clasa a VIII-a A

Timișoara, Decembrie 1989

„Timișoara, 16 Decembrie 1989. Începe desfășurarea Revoluției care avea să ducă la căderea regimului comunist din România... Noi... astăzi... începem vizionarea filmului și a expoziției din cadrul Memorialului Revoluției din Timișoara.

În 16 Decembrie, seara, s-a auzit că ceva se întâmplă în Piața Maria. Lumea începea să se adune încetul cu încetul. Se zvonea de arestarea pastorului László Tókéș.

A doua zi, 17 Decembrie, manifestații scandau lozinci anti-comuniste și anti-Ceaușescu. La o alimentară din zonă, geamurile erau sparte și oamenii aruncau cu sticle și pietre înspre milițieni. Cei prezenți acolo s-au încolonat și au plecat către Piața Operei. Miliția încerca să-i oprească cu jeturile de apă pentru a nu ajunge la destinație.

Seara, în Piața Operei, era plin de lume și se striga încontinuu «Jos comunismul!». Oamenii prindeau din ce în ce mai mult curaj pentru a-și exprima nemulțumirea față de regimul lui Ceaușescu. Un magazin ardea. Au apărut câteva TAB-uri. Înspre Hotelul «Continental» erau staționate niște tancuri. În Piața Libertății și în Piața Operei s-au auzit focuri de armă. Tencuiala de pe clădiri începea să cadă din cauza loviturilor de gloanțe. Cad împușcați primii Martiri ai Revoluției.

Timișoara arăta ca în război. Erau milițieni peste tot și se observau urmele de focuri. Militarii ordonau oamenilor să circule fără oprire și erau împiedicați să stea în grupuri – legea marțială.

20 Decembrie 1989, Ceaușescu s-a întors din Iran. La ora 19:00 a dat o declarație televizată dintr-un studio TV situat în interiorul clădirii Comitetului Central, în care i-a etichetat pe cei care protestau la Timișoara ca dușmani ai Revoluției Socialiste.

100.000 de protestatari au ocupat Piața Operei (astăzi Piața Victoriei) și au început să strige: «Noi suntem poporul!», «Armata e cu noi!», «Nu vă fie frică, Ceaușescu pică!». Sute de muncitori, braț la braț, în grup compact, înaintau și ocupau Piața Operei. Erau ca un tăvălug, nimic nu-i mai putea opri.

Pe străzi erau oameni bucuroși, oameni triști, oameni speriați, oameni curajoși. Toți sperau, așteptau, nădăjduiau să se întâmple ceva, imposibilul, la vremea respectivă, căderea lui Ceaușescu.

Schimbarea era inevitabilă. Protestele, luptele de stradă și demonstrațiile din luna decembrie a anului 1989 au dus, într-un final, la sfârșitul regimului comunist din România și la trecerea la democrație.”

Andrei Rață, clasa a VIII-a A

Revoluția pentru libertate

„Fiecare dintre colegii noștri de clasă a auzit de Revoluția din 1989. Tot ce am știut noi de la părinții sau bunicii noștri a fost completat de vizionarea filmului și a expoziției de la Memorialul Revoluției din Timișoara. Am văzut fotografiile cu mulțimi de oameni ce au luptat pentru libertate.

Ce înseamnă libertate?

Când auzi acest cuvânt trebuie să știi că nimeni nu este stăpân peste cuvintele tale, că avem dreptul să ne exprimăm toate sentimentele, toate gândurile și tot ceea ce credem noi că este bine pentru societatea în care trăim.

Revoluția din 1989 a izbucnit chiar din lipsa de libertate; mulțimile acelea impresionante de oameni și-au cerut dreptul la exprimare, dreptul la vot, precum și alte drepturi cetățenești.

Lupta pentru câștigarea drepturilor a început în 16 decembrie 1989 în Timișoara, prin manifestații de stradă împotriva comunismului. În următoarele zile, grupul manifestațiilor s-a mărit, cu toate că zi de zi urmau represalii din partea autorităților comuniste. Muncitorii din fabricile din Timișoara au scandat: «Jos comunismul!» și «Jos Ceaușescu!». A urmat apoi trecerea Armatei române de partea manifestațiilor. Au existat zile de confuzie, în care Revoluția a avut multe momente tragice, au murit mulți oameni și copii nevinovați. S-a constituit Frontul Salvării Naționale, care a preluat puterea în stat. F.S.N. a organizat primele alegeri libere după Revoluție, alegeri care au însemnat pentru oameni libertatea de a alege și nu doar mersul formal la vot. S-au pus bazele noii structuri de putere, s-a trecut la democrație, pluripartidism și mult dorita libertate.

Au fost momente când forțele de Securitate ale fostului regim au tras cu muniție de război asupra manifestațiilor, creând panică în rândurile manifestațiilor. Pentru a ascunde urmele acestor crime, forțele de Securitate ale fostului regim au încărcat cadavrele în camioane și le-au dus la București, la Crematoriul «Cenușa», unde au fost arse. Cenușa cadavrelor a fost aruncată într-o gură de canal la Popești-Leordeni.

Lupta oamenilor pentru libertate a fost impresionantă. Oamenii au ieșit pe stradă, știind că-și riscă viața, că teroriștii trag asupra lor, că răniții din spitale sunt executați de forțele Securității.

În opinia mea, locuitorii Timișoarei sunt primii cărora trebuie să le mulțumim pentru curaj, pentru că, astăzi, ne sunt respectate drepturile și libertățile care ne revin, ca oameni.”

Fatma Rikabi, clasa a VIII-a A

Revoluția română din 1989

„M-a impresionat Revoluția anticomunistă din 1989, din toate punctele de vedere. Am reușit să văd «Revoluția în imagini» când am mers la Memorialul Revoluției, alături de colegii mei. Acolo am avut prilejul de a vedea fotografii impresionante din timpul Revoluției, am aflat o mulțime de informații. Imaginile mari m-au făcut, preț de câteva minute, cât le-am studiat, pe fiecare în parte, cu o atenție aparte, să simt că sunt acolo, că iau parte la acțiune. După ce-mi așinteam privirea și spre alt exponat realizam că, de fapt, sunt doar într-o expoziție extraordinară. Am văzut steaguri, machete, statui, desene, hărți, care au rămas întipărite în memoria mea și-mi aduc aminte de ele și acum cu mare admirație.

Din câte informații am acumulat pe parcursul vizitei, am reușit să rețin câteva aspecte de bază ale Revoluției. Țin minte și acum că această Revoluție a început în 16 decembrie 1989 la Timișoara și se dorea înlăturarea regimului comunist din România.

România a fost singura țară din Estul Europei care a trecut la democrație printr-o revoluție violentă și în care conducătorii comuniști au fost executați. În ziua de Crăciun, Nicolae și Elena Ceaușescu au fost condamnați la moarte de către o curte militară ad-hoc, pentru o serie de acuzații, printre care și genocid. Au fost executați în incinta garnizoanei din Târgoviște. Cadavrele lor au fost transportate cu elicopterul la Stadionul Ghencea, unde s-au rătăcit. Au fost găsite a doua zi și aduse la morga Spitalului Militar Central. De acolo au fost transportate la Cimitirul Ghencea și înmormântate în secret.

Înainte de Revoluția Română toate celelalte state est-europene trecuseră, într-un mod pașnic, la democrație.

Am rămas profund impresionată de chipurile oamenilor din fotografii, care exprimau dorința de a-și recâștiga libertatea. M-au impresionat, în mod special, Eroii, pe care îi cinstim și în ziua de astăzi, deoarece ei sunt motivul pentru care noi trăim liberi în acest moment. Acești Eroii ai Revoluției ne-au clădit viitorul cu propria lor viață.

În concluzie, această Revoluție a adus, pe lângă democrație, și motive de liniște sufletească pentru generațiile de oameni care au avut parte de aceasta. Datorită oamenilor curajoși din 1989, noi suntem acum liberi și liniștiți. Și în memoria lor s-a creat acest Memorial al Revoluției, pentru ca noi, generațiile de după Revoluție, să aflăm cum au trăit bunicii și părinții noștri și să ne imaginăm viața de dinainte de libertate.”

Andreea Simiz, clasa a VII-a H

Simona **MOCIOALCĂ**

„Cupa Eroilor Neamului” – Ediția a V-a

The 5th Edition of the “National Heroes” Mini-Football Cup - a competition dedicated to the elementary and secondary school students and which is now deemed a well-established contest - was organised by the “Memorialul Revoluției” Association in partnership with the Board of Education of Timiș County and with the financial support offered by our dedicated sponsors: PROMPT-UMT (main sponsor), Tid Tour S.R.L., Gall Print, Ankar Mohamed and Mazaneri Hossein, from June 8th to June 12th 2015.

The competition aims to develop the spirit of competition in young students and well as to raise their interest in knowing the national and local history. At the same time, the competition is a tribute paid to our National Heroes and an exciting opportunity to familiarise the young students with the personalities of our local and national history.

Key words: Memorialul Revoluției, „National Heroes Mini-Football Cup”, Ecaterina Teodoroiu, Alexandru Averescu, Constantin Prezan, Eremia Grigorescu, Mini-football, students.

Istoric

Așa cum i-am obișnuit pe cititorii noștri, odată cu desfășurarea unei noi ediții a „Cupei Eroilor Neamului” la minifotbal, ne îndreptăm atenția spre oameni care au făcut cinste patriei. În această ediție, ne propunem să prezentăm personalități care au luptat în Primul Război Mondial, ale căror acte de eroism au dus la împlinirea visului tuturor românilor – Unirea.

În galeria acestor eroi se numără: sublocotenentul Ecaterina Teodoroiu, generalul Alexandru Averescu, generalul Constantin Prezan și generalul Eremia Grigorescu.

Ecaterina Teodoroiu (1894-1917)

Supranumită în literatura de specialitate „Eroina de la Jiu”, pe numele său adevărat Cătălina Toderoiu, vede lumina zilei la 14 ianuarie 1894 în satul Vădeni din județul Gorj, într-o familie numeroasă de agricultori².

Educația și-a început-o în satul natal, unde a terminat școala primară, continuându-și studiile la Școala Româno-Germană din Târgu Jiu, iar liceul la București.

În condițiile declanșării Primului Război Mondial, tânăra s-a înrolat într-una dintre primele unități de cercetașe din București, cohorta „Păstorul Bucur”³. În vara anului 1914 a revenit la Târgu Jiu, activând în cadrul cohorței de cercetași „Domnul Tudor”. Din iunie până în august 1916, la decretarea mobilizării, Ecaterina s-a aflat din nou la Târgu Jiu, ajutând la îngrijirea răniților.

² http://ro.wikipedia.org/wiki/Ecaterina_Teodoroiu, 6 mai 2015.

³ <http://www.historia.ro/legenda-ecaterinei-teodoroiu>, 6 mai 2015.

S-a remarcat în luptele de la Jiu și Filiași, unde a fost rănită la ambele picioare. Regele Ferdinand I i-a acordat la 19 martie 1917, personal, „Virtutea militară” clasa a II-a și a fost avansată la gradul de sublocotenent, primind comanda unui pluton din Regimentul 43/59 infanterie Lupeni. În fruntea acestui pluton a căzut eroic în seara zilei de 22-23 august 1917, în timpul bătăliei de la Mărășești⁴.

A fost înmormântată inițial pe Valea Pârâiașului, în locul numit „Poienele”, cu onoruri militare. La 9 iunie 1921, cu ocazia serbării centenarului Tudor Vladimirescu, rămășițele pământești ale eroinei au fost reînhumate la Târgu-Jiu, în cadrul unor funeralii naționale. Sicriul eroinei a fost confecționat din oțelul unor tunuri capturate de la inamic și a fost depus într-o criptă betonată din fața catedralei din Târgu Jiu.

Alexandru Averescu (1859-1938)

General de armată, apoi mareșal și om politic, a condus armata română spre marile victorii de la Mărăști și Oituz în Primul Război Mondial. Alexandru Averescu era fiul slugerului Constantin Averescu, fost ofițer în armata țaristă.

Inițial, tânărul Averescu se înscrie la Seminarul Teologic din Ismail, dar, după un an, se mută la București și urmează cursurile Școlii de Arte și Meserii. La 18 ani, în 1877, se înscrie voluntar ca jandarm, participând la Războiul de Independență. După această experiență, decide să îmbrățișeze o carieră militară și se înscrie la Școala Divizionară de la Mănăstirea Dealu, apoi urmează cursurile Școlii Superioare de Război din Torino, al cărei absolvent devine în 1886⁵. Întors în țară, cariera sa cunoaște o ascensiune care culminează cu numirea sa ca ministru de război în guvernarea Sturdza⁶.

Ca șef al Marelui Stat Major General coordonează acțiunile militare ale României în Al Doilea Război Balcanic din 1913. Alexandru Averescu și-a legat numele în istorie de marile victorii ale românilor în Războiul pentru Întregirea Neamului. Pe 1 ianuarie 1917, Regele Ferdinand I îl înaintează la gradul de general de corp de armată. Va conduce Armata a II-a română spre marile victorii de la Mărăști și Oituz. Într-un moment critic pentru România, șeful statului i-a încredințat misiunea formării unui guvern, care să încheie armistițiul umilitor cu

⁴ http://enciclopediaromaniei.ro/Ecaterina_Teodoroiu, 6 mai 2015.

⁵ http://enciclopediaromaniei.ro/Alexandru_Averescu, 6 mai 2015.

⁶ Otu Petre, *Mareșalul Alexandru Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, București, 2005, p. 59.

Puterile Centrale. După îndelungi tratative, Averescu reușește să semneze doar preliminarile acestei păci, pe 20 februarie 1918, la Buftea⁷.

Bucurându-se de sprijin popular, Alexandru Averescu demisionează din armată și intră în viața politică, unde „a fost un șovăitor, un nehotărât, motiv pentru care, pe măsură ce popularitatea sa se destrăma vertiginos, mulți adepți l-au părăsit”⁸.

Constantin Prezan (1861-1943)

S-a născut în 1861, în satul Sterianul de Mijloc, județul Dâmbovița, locul unde a urmat și școala primară. În 1874 a devenit elev la Școala Fiilor de Militari din Iași, instituție de nivel liceal. La absolvire a devenit elev al Școlii Militare de Infanterie și Cavalerie.

În 1881 a fost printre primii cursanți ai unei noi instituții de învățământ a Armatei Române: Școala Specială de Artilerie și Geniu. A câștigat prin concurs dreptul de a fi trimis în străinătate pentru a urma cursurile prestigioasei Școli de Aplicație pentru Artilerie și Geniu de la Fontainebleau. Locotenentul Prezan a absolvit școala de la Fontainebleau în august 1886, cu aprecierea „prea bine”, obținând și brevetul de ofițer de stat major. La 16 noiembrie 1896 a fost numit în Statul Major Regal, ca adjutant pe lângă principele moștenitor Ferdinand, funcție pe care a ocupat-o până în 1901⁹.

A urcat rapid în carieră, remarcându-se în cel de Al Doilea Război Balcanic când, prin măsurile dispuse pentru pregătirea, organizarea și desfășurarea marșurilor, organizarea hrănirii, cartuirii și respectarea normelor de igienă, a redus numărul pierderilor.

În Primul Război Mondial Constantin Prezan a activat în cadrul Armatei Nord, care va străpunge Carpații Orientali în vederea eliberării Transilvaniei de sub stăpânirea Austro-Ungariei. Generalul Prezan a adoptat un stil modern de conducere a acțiunilor militare, bazat pe exercitarea fermă și fără derogări de către subordonați a comenzii, luarea deciziilor pe baza evaluării mai multor cursuri de acțiune și a selectării celui mai potrivit, în funcție de situația concretă, stabilirea unei diviziuni riguroase a muncii și a responsabilităților în cadrul statului major al armatei, transmiterea oportună și clară a ordinelor de acțiune către unitățile subordonate și lăsarea inițiativei comandanților subordonați privind modul de ducere la îndeplinire a acestora¹⁰.

⁷ http://enciclopediaromaniei.ro/Alexandru_Averescu, 6 mai 2015.

⁸ Otu Petre, *op. cit.*, p. 294.

⁹ <http://www.istorie-pe-scurt.ro/constantin-prezan-o-viata-in-slujba-romaniei>, 7 mai 2015.

¹⁰ http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Constantin_Prezan, 7 mai 2015.

Ca urmare a înfrângerilor suferite de armata română în zona de sud a frontului, trupele generalului Prezan au trebuit să se retragă. Alături de Henri Berthelot a conceput un plan de apărare a Bucureștiului. Planul a fost foarte aproape de reușită, însă superioritatea numerică a inamicului a dus la victoria Puterilor Centrale. Deși generalul Prezan a fost înfrânt, conducerea politică a României a apreciat ideile tactice, astfel încât în decembrie 1916 Constantin Prezan a fost numit șef al Cartierului General al Armatei Române. Generalul a trecut la reformarea structurilor administrative ale Armatei Române și a jucat un rol important în elaborarea planurilor de luptă care au dus la victoriile de la Mărăști, Mărășești și Oituz¹¹.

A refuzat să se implice politic, nedorind să fie nici membru al Regenței ce îl tutela pe minorul Rege Mihai și nici prim-ministru (1930 și 1940). La 14 iunie 1930, prin Înalt Decret, generalul de corp de armată Constantin Prezan a fost înălțat la demnitatea de „Mareșal al României”, fiind, alături de Alexandru Averescu, primul militar care a primit acest grad.

Eremia Grigorescu (1863-1919)

S-a născut în familia învățătorului Grigorescu în 1863 la Târgu Bujor. A absolvit clasele primare la Târgu Bujor, gimnaziul la Galați (1874-1878), Liceul Național la Iași (1878-1881), Școala de Ofițeri, secția Artilerie (1882-1884), Școala de Aplicație de Artilerie și Geniu (1884-1886). A frecventat cursuri de matematică superioară (1887-1888) și a urmat un stagiu de perfecționare în artilerie și administrație în Franța¹².

Adâncul simț al responsabilității, pregătirea militară temeinică și dragostea de țară l-au propulsat în ierarhia Armatei Române, unde Primul Război Mondial l-a găsit în fruntea Diviziei 15, împreună cu care a luptat pentru oprirea înaintării diviziilor germano-turco-bulgare, ce obținuseră victoria de la Turtucaia în 1916. Obține victoriile de la Mulciova și Arabagi în Dobrogea. De aici este trimis de urgență cu divizia sa la Oituz. Aici va câștiga trei bătălii decisive, reușind să stabilizeze frontul.

Până în iulie 1917 rămâne cu Divizia sa pe poziții, apoi este trimis la Nămolosa, în calitate de comandant al Corpului VI armată. De aici este trimis la Mărășești la comanda Armatei I română și a celei de-a IV-a rusă. În condiții vitrege, reușește să câștige bătălii extrem de grele împotriva germanilor conduși de feldmareșalul Mackensen, supranumit „spărgătorul de fronturi”. În final, a fost pentru prima dată învins la Mărășești de armata germană mult superioară¹³.

¹¹ <http://www.istorie-pe-scurt.ro/constantin-prezan-o-viata-in-slujba-romaniei>, 7 mai 2015.

¹² <http://www.migl.ro/cladiri/Ivesti/EremiaGrigorescu>, 7 mai 2015.

¹³ http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Eremia_Grigorescu, 7 mai 2015.

Eremia Grigorescu este autorul lozincii „Pe aici nu se trece!” de la Oituz și a lozincii „Nici pe aici nu se trece!”, de la Mărășești. Este considerat eroul de la Mărășești și Oituz.

În momentul reintrării României în război, Grigorescu a ocupat funcția de ministru de Război (24 octombrie 1918-29 noiembrie 1918) în guvernul Coandă. După Marea Unire a îndeplinit funcția de inspector general de armată până la moartea sa, survenită la 21 iulie 1919, la vârsta de 56 de ani. A fost înmormântat, inițial, în Cimitirul Ostașilor de la Mărășești, osemintele fiindu-i mutate, ulterior, la Mausoleul de la Mărășești, în sarcofagul din partea centrală a acestuia¹⁴.

Eremia Grigorescu este autor al lucrărilor de artilerie: *Tunul revolver Hosckich* (1885-1886), *Calculul probabilităților cu aplicare la gurile de foc* (1898), *Studiul balistic al armei Manlicher, model 1893* (1902)¹⁵.

Loredana **POPESCU-TĂNASIE**

Desfășurare

În săptămâna 8-12 iunie 2015 s-a desfășurat Ediția a V-a a „Cupei Eroilor Neamului” la minifotbal, întrecere care se adresează elevilor din gimnaziile și liceele timișorene și care are ca obiectiv dezvoltarea spiritului de competiție al elevilor și incitarea interesului acestora pentru cunoașterea istoriei naționale și locale. Totodată, competiția este un omagiu adus Eroilor Neamului și un prilej de a-i familiariza pe elevii participanți cu personalități ale istoriei naționale și locale.

Competiția a fost organizată de Asociația Memorialul Revoluției, în colaborare cu Inspectoratul Școlar Județean Timiș, și cu sprijinul sponsorilor PROMPT-UMT (sponsor principal), Tid Tour S.R.L., Gall Print, Ankar Mohamed și Mazaneri Hossein.

Vineri, 12 iunie, au avut loc finalele, Școala Gimnazială Nr. 21 reușind să dispună într-un meci echilibrat de Liceul Teoretic „Béla Bartók” cu scorul de 3-1, în timp ce Colegiul Tehnic „Regele Ferdinand I” a învins cu 5-1 Colegiul Tehnic „Ion I. C. Brătianu”, cucerind, pentru a patra oară, acest trofeu.

¹⁴ <http://www.istorie-pe-scurt.ro/eremia-grigorescu-pe-aici-nu-se-trece>, 7 mai 2015.

¹⁵ http://biografii.famouswhy.ro/eremia_grigorescu, 7 mai 2015.

Iată clasamentul și laureații competiției: Clasament final gimnaziu: Locul I – Școala Gimnazială Nr. 21, prof. Cristian Harizomenov, Locul II – Liceul Teoretic

„Béla Bartók”, prof. Ivan Todorov, Locul III – Școala Gimnazială Nr. 16 „Take Ionescu”, prof. Virgil Sturza și Școala Gimnazială Checea, prof. Bogdan Andriucă. Clasament final licee: Locul I – Colegiul Tehnic „Regele Ferdinand I”, prof. Flavia Ionilă, Locul II – Colegiul Tehnic „Ion I. C. Brătianu”, prof. Ilie Cornean, Locul III – Colegiul Național „C. D. Loga”, prof. Radu-Emil David și Liceul Tehnologic

Agricol „Petru Botiș”, prof. Costel Balint.

Cei mai buni portari au fost desemnați Edy Virag (Liceul Teoretic „Béla Bartók”) și Bognar Andrei (Colegiul Tehnic „Regele Ferdinand I”), iar cei mai buni jucători Daniel Pașcalău (Școala Gimnazială Nr. 21) și Răzvan Bărbuleasa (Liceul Tehnologic Agricol „Petru Botiș”).

Au fost acordate și alte premii: echipa de majorete a Colegiului Național „C. D. Loga”, prof. Izabela Samfirescu, Cupa „Fair Play”: Al Sunders School (Școala Arabă), prof. Ankar Mohamed, Școala Gimnazială Săcălaz, prof. Daliborca Predescu, Liceul Teoretic „William Shakespeare”, prof. Beatriz Kurcsakovszki, cea mai bună antrenoare: Simona Țăranu (Școala Gimnazială Cărpiniș), cel mai tânăr antrenor: Bogdan Andriucă (Școala Gimnazială Checea).

Rezultate gimnaziu:

Școala Gimnazială Nr. 16 – Școala Gimnazială Nr. 21: 1-4;

Școala Gimnazială Săcălaz – Școala Arabă: 2-1;

Școala Arabă – Școala Gimnazială Nr. 16: 1-3;

Școala Gimnazială Nr. 21 – Școala Gimnazială Săcălaz: 1-0;

Școala Gimnazială Nr. 16 – Școala Gimnazială Săcălaz: 1-0;

Școala Arabă – Școala Gimnazială Nr. 21: 3-5.

Școala Gimnazială Nr. 16 Echipa B – Liceul Teoretic „Béla Bartók”: 0-1;

Școala Gimnazială Cărpiniș – Școala Gimnazială Checea: 1-1;

Școala Gimnazială Nr. 16 Echipa B – Școala Gimnazială Cărpiniș: 1-0;

Liceul Teoretic „Béla Bartók” – Școala Gimnazială Checea: 1-1;

Școala Gimnazială Checea – Școala Gimnazială Nr. 16: 3-3;

Liceul Teoretic „Béla Bartók” – Școala Gimnazială Cărpiniș: 1-0.

Echipe gimnaziu: Școala Gimnazială Nr. 21, prof. Cristian Harizomenov:

Pașcalău Daniel, Șoșu Flavius, Bărzoi Marius, Coveșan Andrei, Badea Robert, Vicol Casian, Duțu Paul, Popeți Robert, Valcan Valentin.

Al Sanders School (Școala Arabă), prof. Ankar Mohamed: Ankar Sif Alddein, Curdy Ahmed, Curdy Zaid, Alseidi Anas, Kanadil Amir, Rani Muhamad, Almsri Yazan, Almsri Omar, Kanadil Așrf, Achi Hazem, Arbach Mohamad Ammar, Arbach Anwar, Cheikh-Asad Inad.

Școala Gimnazială Checea, prof. Bogdan Andriucă: Vaștag Denis, Szubin Dean, Boldijar Marius, Ghiorghioiu Adrian, Duvlea Ionuț, Coleșa Raul, Repca Gabriel, Leonte Marius.

Liceul Teoretic „Béla Bartók”, prof. Ivan Todorov: Olah David, Kovacs Arpad, Magyari Christopher, Matyas Richard, Szücs Gabriel, Bogre Norbert, Virag Eduard, Agoston Alex, Babău Maximilian, Gulyasy Alex, Kohonitz Robert.

Școala Gimnazială Nr. 16 „Take Ionescu”, prof. Virgil Sturza: Nedelcu Denis, Micleuța Paul, Pripon Alexandru, Brașoveanu Alexandru, Antal Andrei, Crăciun Robert, Vasilescu Leonardo, Ursache Andrei, Gherasim Robert, Vasil Romeo.

Școala Gimnazială Cărpiniș, prof. Simona Țăranu: Bejan Denis, Pentescu Cristian, Constantinescu Andrei, Gabor Betuel, Lavric Dorian, Glinschi Radu, Bubulici Darius, Răileanu Robert, Rus Rafael, Balas Liviu, Iacob Ionuț, Bălas Darius.

Școala Gimnazială Săcălaz, prof. Daliborca Predescu: Muraru Răzvan, Roșu David, Mihai Alin, Ciurdărean Ovidiu, Mârșovină Deian, Boghiu Răzvan, Raicu Cosmin, Ursaciuc Fane, Fock Raul, Onișor Sorin, Raicu Gabriel, Bamboi Nicolae.

Rezultate licee:

Colegiul Tehnic „Ferdinand I” – Colegiul Național „C. D. Loga”: 2-1;
Liceul Teoretic „William Shakespeare” – Colegiul Tehnic „Ferdinand I”: 2-4;
Colegiul Național „C. D. Loga” – Liceul Teoretic „William Shakespeare”: 4-2;

Colegiul Tehnic „Ion I. C. Brătianu” – Liceul Tehnologic Agricol „Petru Botiș”: 3-

3

(6-5 după prelungiri).

Echipele: Liceul Teoretic „William Shakespeare”, prof. Beatriz Kurcsakovszki: Arsulescu Bogdan, Kovacs Raul, Faur Denis, Torok Fabian, Ilie Vlad, Vătău Denis, Mauzur Radu, Iorgoni Vlad.

Colegiul Tehnic „Ion I. C. Brătianu”, prof. I. Cornean, David Mihai: Filip Claudiu, Neamț Andrei, Legradi Răzvan, Novacovici Flavius, Olărescu Pavel, Felix Macovei, Curalaru Ciprian.

Colegiul Național „C. D. Loga”, prof. Radu-Emil David: Tomuța Tudor, Lazăr Dragoș, Nițu Vladimir, Stan Mirun, Onofraș Robert-Denis, Mechereș Sergiu, Manea Andrei, Cazmir Alin, Mătiș Claudiu, Turi Marian, Turi Viorel, Silaghi Sergiu.

Colegiul Tehnic „Regele Ferdinand I”, prof. Flavia Ionilă: Costin Ionuț, Calotescu Cristian, Sosu Tiberiu, Sosu Darius, Pașcalău Andrei, Anut Darius, Olariu Silviu, Cristescu Pavel, Grosu Petrișor, Cosman Alex.

Liceul Tehnologic Agricol „Petru Botiș”, prof. Costel Balint: Barbuleasa Răzvan, Butcu Bogdan, Bujor Răzvan, Bujor Radu, Bota Dan, Cernautan Răzvan, Popute Iulian, Sava Benjamin, Sava Daniel, Venter Florin, Vieriu Florin.

Eugen **GHEORGHIU**

„Drumul spre unitatea germană” de la Berlin la Timișoara. Expoziție și decernare de medalie aniversară la Memorialul Revoluției

The opening of the exhibition “Der Weg zur deutschen Einheit” / The Road to the German Unity” organised by the German Federal Foundation for the Reappraisal of the SED Dictatorship and the German Federal Ministry of External Affairs was hosted by the “Memorialul Revoluției din Timișoara” Museum. The event took place on July 7th 2015

The exhibition was presented by His Excellency, Mr. Werner Hans Lauk, Ambassador of Germany in Bucharest. Among the remarkable personalities and high officials who attended this important event were: Mr. Rolf Maruhn, the German Consul to Timișoara, Mrs. Miheia Diculescu-Blebea, Deputy Director within the Ministry of Foreign Affairs of Romania, Mr. Radu Butum, Senior Advisor within the Ministry of Foreign Affairs, Mr. Ovidiu Gantz, deputy of the Democratic Forum of Germans in Romania, Mr. Zoltan Marossy, Vice President of Timiș County Council, Mrs. Mihaela Boran, Head of Department for European Affairs, International Relations, Communication and Public Relations within Timiș County Prefect’s Office, and last but not least, Mrs. Alina Baciuc, Director of German Cultural Centre of Timișoara.

The exhibition “Der Weg zur deutschen Einheit” / The Road to the German Unity” depicts not only the major drawbacks and barriers that initially hindered the German Reunification, but also the solutions firstly adopted by Europe and then by Germany to naturally, peacefully and totally complete this process.

Key words: „The Road to the German Unity”, Werner Hans Lauk, Traian Orban, GDR, Germany, Poland, European Union, “Memorialul Revoluției” Museum.

Luna iulie ne-a adus, din nou, aproape Germania. În 7 iulie 2015 la sediul Memorialului Revoluției din Timișoara a avut loc vernisajul expoziției „Der Weg zur deutschen Einheit” / „Drumul spre unitatea germană”.

Ne-am bucurat că Excelența Sa, ambasadorul Germaniei la București, Werner Hans Lauk, a ales Memorialul Revoluției pentru vernisarea expoziției, la care a participat și consulul Germaniei la Timișoara, Rolf Maruhn, precum și reprezentantul Administrației Prezidențiale, consilier Laura Popescu, directorul adjunct din cadrul Ministerului Afacerilor Externe, Miheia Diculescu-Blebea, referentul din cadrul Ministerului Afacerilor Externe, Radu Butum, deputatul Forumului Democratic al Germanilor din România, Ovidiu Gantz, vicepreședintele Consiliului Județean Timiș, Zoltan Marossy, șeful Serviciului Afaceri Europene, Relații Internaționale, Comunicare și Relații Publice din cadrul Instituției Prefectului Județului Timiș, Mihaela Boran, și directoarea Centrului Cultural German din Timișoara, Alina Baciuc.

Redăm, în continuare, câteva date despre „Drumul spre unitatea germană”, un drum ce nu a fost foarte ușor, având în vedere zbuciumata istorie a Germaniei divizate, date prezentate în comunicatul de presă al Consulatului Republicii Federale Germania la Timișoara:

„În anul 2015 se împlinesc 25 de ani de la reunificarea Germaniei. Cu acest prilej, Fundația Federală pentru Studiul Dictaturii Partidului Socialist al Unității Germane și Ministerul Federal al Afacerilor Externe au realizat o expoziție. Textele însoțitoare, precum și cele peste 150 de imagini și facsimile redau modul în care Revoluția Pașnică din R.D.G. a adus, în mod nesperat, problematica unității germane pe ordinea de zi a politicii germane și internaționale.

Expoziția tratează, în egală măsură, evoluțiile din interiorul Germaniei, precum și negocierile diplomatice care au făcut posibilă reunificarea Germaniei la 3 octombrie 1990.”

În cuvântul de deschidere a expoziției Excelența Sa, ambasadorul

Germaniei la București, Werner Hans Lauk, a prezentat, succint, obstacolele ce au stat, inițial, în calea reunificării Germaniei și soluțiile adoptate, într-o primă fază, de Europa, iar apoi de Germania pentru ca acest proces să se desfășoare firesc, fără tensiuni și sincope.

„Mă bucur să pot vernisa, alături de dumneavoastră și în calitate de martor al acelor vremuri, de acum 25 de ani la Praga, expoziția «Drumul spre unitatea germană» aici, în acest loc special.

Anii 1989/1990 au fost marcați în toate țările fostului lagăr socialist de o perioadă tumultuoasă, în care oamenii din Europa de Est și-au revendicat libertatea și democrația. La o distanță de 45 de ani de la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial au luat, astfel, naștere noi democrații care, aidoma țărilor occidentale, sperau să depășească separarea continentului comun Europa. Și la fel de firesc a fost, în accepțiunea majorității covârșitoare a germanilor, ca diviziunea Germaniei să ia sfârșit. Cel mai târziu odată cu victoria electorală a «Alianței pentru Germania», în cadrul primelor alegeri libere ale Parlamentului din R.D.G., întrebarea privitoare la reunificarea Germaniei își pierduse orice justificare, nu s-a mai discutat despre «dacă», ci despre «cum» să aibă loc reunificarea.

O reunificare rapidă era împiedicată, mai ales, de faptul că, la o distanță de nici 45 de ani de la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial, cele două state germane nu dețineau o suveranitate completă din punct de vedere al dreptului internațional. Puterile învingătoare ale celui de Al Doilea Război Mondial nu renunțaseră niciodată la drepturile lor asupra formei statale a Germaniei și, fără

acordul acestora, unitatea germană nu putea fi atinsă. Expoziția povestește și despre acest aspect al procesului de unificare.

De la bun început, Reunificarea germană a fost înglobată în acest proces al unității europene. Reticențele partenerilor din NATO și din Comunitatea Europeană fiind mari, au lăsat să se ridice la suprafață vechi temeri, cum că Germania s-ar transforma, din nou, într-o putere hegemonică în centrul Europei. Răspunsul logic la astfel de îngrijorări a constat în întărirea structurilor europene și într-o cooptare mai puternică a Germaniei la aceste structuri. Deja în 1990 au fost demarate negocierile privind un nou tratat de stat între membrii Comunității Europene, finalizate în 1993 prin Tratatul de la Maastricht. Acest tratat reprezintă actul de naștere a Uniunii Europene, în forma pe care o cunoaștem azi. Concomitent, au fost intensificate negocierile pentru o Uniune Monetară Europeană.

Nu în ultimul rând, în Germania s-a impus și crearea unor condiții interne privind realizarea unui stat unitar. Aderarea celor cinci noi landuri federale la 3 octombrie 1990 a impus o armonizare a legislației și a administrației publice în noile landuri federale. Expoziția oferă informații și despre acest aspect.”

Spicuum din catalogul german al expoziției, realizat în condiții grafice excelente, ca întotdeauna, câteva titluri și fragmente sugestive pentru tematica abordată. Constatăm aici obiectivism și sinceritate, mai ales privitor la geopolitica practică de Germania în perioada celor două Războaie Mondiale, care a lăsat urme în jur, cu precădere în Polonia, țară care a înțeles, cu toate acestea, aspirațiile Germaniei spre unitate și s-a solidarizat cu aceasta.

2 octombrie 1990: Ultima zi a R.D.G.-ului

„Marți, 2 octombrie 1990. Este ziua 14970 a R.D.G.-ului (numărătoarea atât de exactă ne vorbește despre stoicismul cu care s-a îndurat separarea, cât și despre nerăbdarea de a o depăși – *n.n.*). Este lichidat un stat. Deputații Camerei Populare se reunesc pentru ultima oară pentru a desființa Parlamentul R.D.G.-ului, în cadrul unei manifestări festive. În Bonn și Berlinul de Est reprezentanții permanenți ai R.D.G.-ului și ai Republicii Federale își încetează activitatea. Ministrul pentru Dezarmare și Apărare din Berlinul de Est, Rainer Eppelmann, îi demobilizează, până la sfârșitul zilei, odată cu ultimul ordin de zi, pe toți cetățenii din NVA¹.

La ora 21.00, în clădirea Teatrului din Berlinul de Est, începe actul festiv oficial. Între timp, se adună în fața Parlamentului și în jurul Porții Brandenburg sute de mii de oameni, într-un entuziasm general.

În Leipzig se naște Sarah K. Ea este ultimul bebeluș născut în R.D.G. Două minute mai târziu, R.D.G.-ul va aparține trecutului. Seara, într-un discurs televizat, prim-ministrul R.D.G.-ului, Lothar de Maizière, a avertizat: «Unitatea germană nu

¹ Acronim pentru Nationale Volksarmee – Armata Națională Populară, respectiv armata Republicii Democratice Germane din 1956 până în 1990.

s-a încheiat odată cu aderarea. Ea este și rămâne o sarcină a întregii comunități germane. Ea nu este doar o problemă materială, ci o problemă a spiritului de solidaritate transpus în practică. Unitatea nu trebuie doar plătită, ci trebuie să fie dorită din inimă.»”

Reacții internaționale

„În Londra, Paris și Moscova reacțiile la tema Reunificării oscilează între scepticism și refuz. În 4 decembrie Gorbaciov îl primește pe ministrul federal de Externe, Hans-Dietrich Genscher, care își amintește de întâlnire ca «de una dintre cele mai neplăcute cu secretarul general»: planul de 10 puncte ar fi «un amestec fără jenă în treburile interne» ale suveranului R.D.G., conform lui Gorbaciov. Ministrul de Externe al acestuia, Șevardnadze, adaugă, mai departe, cu sarcasm: «Nici măcar Hitler nu și-a permis așa ceva!»».

Mulți observatori străini se tem pentru echilibrul european. Comentatorii invocă nașterea «unui al Patrulea Reich», care ar amenința continentul cu puterea sa economică. Doar de la Washington vine o apărare de la George Bush. Reacțiile din Polonia sunt surprinzător de pozitive. Se spune acolo că nu este pus sub semnul îndoielii dreptul la autodeterminare al germanilor, dar este necesar un drept de codecizie pentru toate evoluțiile ulterioare din Germania. Concomitent, Varșovia cere o recunoaștere, conform dreptului internațional, a graniței sale vestice, pe care cancelarul federal Kohl, altfel decât Genscher, vrea să o amâne pentru perioada de după Reunificare.”

Revoluție pașnică contra dictaturii SED-ului

„Deschiderea Zidului accelerează prăbușirea puterii SED-ului. Din 2,3 milioane de membri rămân, mai întâi, 285.000. Partidele din coaliții, fidele, până atunci, SED-ului, în frunte cu CDU² și LDPD³, își exersează independența.

La 1 decembrie pretenția la conducere a SED-ului este eliminată din Constituție. În aceeași lună SED-ul își schimbă denumirea în Partidul Socialismului Democrat.

Situația economică și a aprovizionării publice se înrăutățește. În țară se mai află 380.000 de soldați sovietici, membrii SED-ului sunt încă pe pozițiile de manevrare ale aparatului de stat și ale «organelor înarmate».

² Acronim pentru Christlich-Demokratische Union Deutschlands – Uniunea Creștin-Democrată, partid de coaliție din R.D.G., înființat în 1945 în zona de ocupație sovietică și intrat sub influența SED-ului încă din primii ani de la fondare. În 1990 a fost înglobat în Christlich Demokratische Union Deutschlands, prescurtat tot CDU, partid conservator cu orientare de centru-dreapta, al cărui președinte este astăzi cancelarul german Angela Merkel.

³ Acronim pentru Liberal-Demokratische Partei Deutschlands – Partidul Liberal-Democrat al Germaniei, înființat în iulie 1945, în zona de ocupație sovietică a Germaniei, ulterior extins în R.D.G., care a sprijinit, de asemenea, SED-ul.

Din 7 decembrie au loc în Berlinul de Est și, curând, în întregul R.D.G. «mese rotunde», la care sunt reprezentate forțele politice noi și vechi. Opoziția încearcă, de aici, să controleze guvernul de tranziție al lui Hans Modrow⁴, cât și guvernele regionale și municipale. Cerințele fundamentale sunt alegeri libere, o Constituție democratică și desființarea Ministerului Securității Statului (temutul Stasi – *n.n.*).

Din 4 decembrie militanții pentru drepturi civile ocupă sediile Ministerului Securității Statului pentru a opri distrugerea dosarelor. În 15 ianuarie are loc, în sfârșit, ocuparea cartierului general al Ministerului Securității Statului, puterea Stasi-ului este suprimată.”

Un început nou: Germania și Polonia

„Polonia a fost prima victimă a celui de Al Doilea Război Mondial, declanșat de către Germania. În 1945 țara număra 5,65 milioane de morți din aproape 35 de milioane de locuitori în anul 1938. La ordinul lui Stalin granițele sale au fost mutate spre Vest, în jur de 1,5 milioane de polonezi au fost strămutați, iar populația germană a fost deportată. Pentru oamenii din Polonia noua graniță, de-a lungul râurilor Oder și Neisse, a devenit o problemă de existență.

De aceea, în 1989 mulți dintre ei s-au temut că Germania ar putea să pună această graniță în pericol. Pe parcursul deceniilor asociațiile vest-germane de deportați au întreținut aceste temeri. Cu toate acestea, polonezii se pronunță între 1989/1990 pentru dreptul la autodeterminare al germanilor, deși cancelarul federal Kohl insistă, conform dreptului formal, că doar un Parlament al întregii Germanii ar putea recunoaște, conform dreptului internațional, intangibilitatea graniței.

În 21 iunie 1990 Parlamentul German și Camera Populară anunță: «Granița Poloniei cu Germania, așa cum este ea astăzi, este definitivă». Și Tratatul celor 2 plus 4⁵ stabilesc granița germană ca definitivă. În noiembrie 1990 Germania Unită și Polonia reglementează, și conform dreptului internațional, inviolabilitatea graniței lor.”

Provocări comune

„3 octombrie 1990, ora 0:00: odată cu imnul național este arborat deasupra Parlamentului din Berlin steagul Germaniei unite. Mai mult de un milion de oameni sărbătoresc împreună unitatea germană, care este salutată cu un uriaș foc de artificii.

Dar după euforie urmează dezmetecirea. În ciuda sistemului social vest-german, «Reconstruirii Estului» și a ajutorului de miliarde anual, continuă declinul

⁴ Hans Modrow (n. 27 ianuarie 1928), om politic german, situat în poziții de conducere ale SED-ului în timpul R.D.G.-ului, iar între 13 noiembrie 1989 și 12 aprilie 1990 președintele Consiliului de Miniștri al R.D.G.-ului. Între 1999-2004 a fost membru al Parlamentului European din partea Germaniei.

⁵ Cele două state germane și cele patru puteri învingătoare ale celui de Al Doilea Război Mondial.

accelerat, din 1989, al economiei est-germane. Șomajul în masă și nesiguranța socială caracterizează anii 1990 în noile landuri federale.

Europeenii din Europa de Est și Centrală au de înfruntat provocări și mai mari. Noul lor început rezultă din forța lor proprie. Îi unește scopul de a adera la NATO și la Uniunea Europeană, pentru a-și asigura suveranitatea redobândită. Criteriile de aderare devin motorul reformelor. În Varșovia, Wrocław, Praga, Budapesta și în alte locuri monotonia cenușie a socialismului de stat bate curând în retragere în fața aurei care pulsează în orașele care se ridică, unde mai ales oamenii tineri gustă noile libertăți. În timpul acesta bântuie în Balcani, după destrămarea Iugoslaviei, din 1991 până în 1995, un război civil sângeros, căruia Europa i se opune, mai întâi, puțin.”

Germania în Europa

„Din 2004 au aderat la Uniunea Europeană zece state din Estul și Centrul Europei. Revoluțiile pașnice ale anului 1989 au fost nu doar premisa pentru unitatea germană, ci și pentru integrarea europeană ulterioară. Aceasta va fi trăită intens, de toată lumea, odată cu desființarea controalelor pașapoartelor și cu introducerea monedei Euro în majoritatea țărilor Uniunii Europene.

Europa și parteneriatul transatlantic rămân fundamentele politicii externe germane. Au amuțit de mult grijile că Germania unită s-ar putea îndepărta de Uniunea Europeană. Din contră: țara nu este doar motorul extinderii Uniunii Europene, ea răspunde așteptărilor crescânde de a-și lua mai multă răspundere pe plan internațional.

Pe plan economic, în perioada crizei Germania acționează conform unei solidarități europene. Sau pe plan militar: în 1999 armata federală ia parte, pentru prima oară, la o intervenție ofensivă, când NATO intervine în Kosovo pentru a împiedica o catastrofă umanitară. Urmează alte intervenții, printre altele în Afganistan – nu fără dezbateri furtunoase de politică internă. Pretenția de a practica o politică legată, în aceeași măsură, de valori și de interese rămâne o provocare.”

Unitatea germană – un bilanț intermediar

„25 de ani de unitate germană: președintele și cancelarul federal provin din Germania de Est. Acolo cifra șomajului aproape s-a înjumătățit, în comparație cu 2003. Infrastructura este refăcută, orașele sunt reabilitate, migrația spre vest stagnează, elevii est-germani conduc la testele de cultură. Înfloresc acum, în sfârșit, provinciile din Est?

În realitate, egalarea condițiilor de viață încă nu a avut loc. În Vest cota șomajului este de șase, în Est de 10 procente. Puterea economică și venitul ajung acolo doar la 70%, respectiv 80% din media Vestului. Printre cei care poartă responsabilitatea deciziei esticii sunt o raritate: abia câte un redactor-șef cu o

biografie din R.D.G., doar 4 din 182 din președinții DAX⁶ provin, din 2014, din Germania de Est.

Totuși situația unității germane nu trebuie zugrăvită nici în negru, nici în alb. În comparație cu multele orașe din regiunea Ruhr, părți ale Turingiei sau ale Saxoniei sunt regiuni de boom. Dar nici acestea nu pot ține pasul cu nivelul de bunăstare al Germaniei de Sud. Un lucru îl arată toate sondajele: pentru majoritatea covârșitoare a cetățenilor unitatea este, de mult, un lucru de la sine înțeles. Configurarea ei rămâne o sarcină a tuturor germanilor.”

Vernisajul expoziției „Drumul spre unitatea germană” a fost și un prilej de rememorare a drumului României spre libertate și democrație (de unitate nu putem, din păcate, să vorbim astăzi, în afară de cea teritorială, care nu este suficientă).

Președintele Memorialului Revoluției, Traian Orban, a pus față în față solidaritatea românilor din timpul Revoluției din Decembrie 1989 cu cea a germanilor, una dintre țările care au ajutat România imediat după sângeroasele evenimente: „Excelența Voastră, domnule ambasador, aș vrea să vă prezint ceea ce toți cei de față, timișoreni, își amintesc: îngrijorarea cu care a privit întreaga lume brutala intervenție a forțelor de represiune împotriva manifestațiilor din Timișoara. Sigur că Revoluția din Timișoara și din România a învins, cu sacrificii, ne-am dobândit libertatea, dar una dintre cele mai de seamă cauze ale victoriei Revoluției a însemnat în Timișoara solidaritatea inter-etnică și inter-religioasă a timișorenilor. Alături de numeroșii români care au căzut, au căzut și etnici maghiari, germani, sârbi, bulgari. Și acest spirit al Banatului, al timișorenilor, a învins și a făcut posibilă extinderea Revoluției în toată țara.

Folosesc acest prilej pentru a le mulțumi tuturor celor care au sprijinit victimele Revoluției și românii din Timișoara și din țară cu ajutoare. Memorialul Revoluției deține o arhivă cu ajutoarele venite din toată lumea, inclusiv din Germania.

Totodată, dacă sunt la mulțumiri, doresc să mulțumesc Fundației Bundesstiftung zur Aufarbeitung der SED-Diktatur pentru această expoziție și pentru alte expoziții pe care le-am prezentat la Memorialul Revoluției.

⁶ Acronim pentru Deutscher Aktienindex, cel mai important indice bursier al pieței germane de capital.

Le mulțumesc, de asemenea, ambasadorilor care au fost înaintea dumneavoastră, Excelență, care au vizitat Memorialul Revoluției, iar Memorialul Revoluției dorește să vă mulțumească pentru prezența dumneavoastră, de multe ori, la noi, pentru realizarea unor proiecte comune.

Sloganul nostru este că toți cei care trec pragul Memorialului devin, după vizită, prietenii noștri!”

Pentru solidaritatea Germaniei cu România de după Decembrie 1989 și, totodată, pentru colaborarea inițiată pe parcursul anilor cu Memorialul Revoluției, Excelenței Sale i s-a înmănat medalia aniversară „25 de ani de la Revoluția Română din Decembrie 1989” și albumul *Timișoara, orașul libertății românești / Temeswar, die Stadt der rumänischen Freiheit*.

Adina **HORNEA ABRUDA**

Proiectul educațional „Căderea Comunismului în Europa de Est”

The “Aurea Libertas” Institute of Krakow (Poland), in close partnership with “Ariadne” Institute of Berlin (Germany), the “AZIMUT” Civic Association of Košice (Slovakia) and “Timiș Torontal” Association of Deta (Romania) have initiated an educational project focused on the study of the fall of communism in the Eastern European countries.

Under the project developed in Romania, “Timiș Torontal” Association of Deta together with “Memorialul Revoluției” Association have organised an interesting and dynamic programme in Deta and Timișoara. Deta hosted the programme which involved several workshops, a presentation of the history of the “Memorialul Revoluției” Association, an exciting exhibition opened under the title “December 1989. The Timișoara Moment” and the screening of the documentary “We Won’t Die!”. At the end of the project, the group of young people travelled to Timișoara where they visited our museum as well as the monuments dedicated to the Heroes of the Revolution of December 1989.

Key words: “Aurea Libertas” Institute, “Ariadne” Institute, “AZIMUT” Civic Association, “Timiș Torontal” Association, “Memorialul Revoluției” Association, Deta, Timișoara, Revolution, Heroes.

Anul 1989 a marcat un nou început pentru țările din Europa Centrală și de Est. Miracolul căderii comunismului a fost îndelung studiat în toți acești ani: premisele, cauzele, schimbările de regim și consecințele acestora.

Institutul Aurea Libertas din Cracovia (Polonia)¹, în parteneriat cu Institutul Ariadne din Berlin (Germania)², Asociația Civică Azimut din Košice (Slovakia)³ și Asociația Timiș Torontal⁴ din Deta (România) au demarat un proiect educațional despre căderea comunismului în țările din Estul Europei. Tineri cu vârsta cuprinsă între 15 și 30 de ani din Germania, Slovacia, Ungaria și România au participat la trei dezbateri și seminarii internaționale ținute de experți pe parcursul anului 2015 la Cracovia (18-20 aprilie), Košice (18-20 iulie) și Deta (25-28 septembrie). Scopul acestui proiect a fost descrierea evenimentelor referitoare la „Toamna Națiunilor”⁵.

¹ Institut ce promovează idei republicane, libertatea personală, spiritul civic și identitatea națională.

² Institut ce promovează înțelegerea culturilor europene și non-europene, educarea tinerilor și implicarea lor în activități extracuriculare, cum ar fi: studiile politice, sociale, culturale despre societate, migrație și tradiție.

³ Scopul asociației este de a implementa și de a susține activități locale, regionale și naționale din domeniile sociale, educaționale și culturale, care au la bază criticarea regimurilor totalitare.

⁴ Asociație care promovează dezvoltarea relațiilor dintre instituțiile publice, în vederea susținerii inițiativelor locale, implicarea tinerilor în activități de voluntariat, de dezvoltare a vieții rurale; susține, totodată, toleranța între individ și diferitele grupuri sociale, respectarea drepturilor omului, libertatea cuvântului.

⁵ Sintagmă ce reunește revoluțiile anticomuniste din Europa Centrală și de Est, care au debutat în toamna anului 1989, succedându-se într-un ritm vertiginos.

În cadrul proiectului din România, Asociația Timiș Torontal din Deta a organizat, împreună cu Asociația Memorialul Revoluției, un program interesant și dinamic în Timișoara și Deta. Pe agenda de lucru s-au regăsit dezbateri și seminarii, la care Asociația Memorialul Revoluției a fost reprezentată de Gino Rado, vicepreședinte.

În prima zi a sesiunilor de comunicări, tinerilor li s-a prezentat istoricul Asociației Memorialul Revoluției, trecându-se, totodată, în revistă și evenimentele din 1989, de către participanți la Revoluția Română din Decembrie 1989, după care s-a vizionat filmul documentar „Noi nu murim!”. După vernisarea expoziției *Decembrie 1989. Momentul Timișoara* au avut loc discuții și dezbateri cu privire la evenimentele din România în Decembrie 1989.

Una dintre țintele proiectului a fost confecționarea unui board-game, un joc de echipă, pe roluri, cu reconstituiri ale unor evenimente din „Toamna Națiunilor”. Jucătorii s-au împărțit astfel încât să fie reprezentate toate țările și au rezolvat diferite cerințe enunțate de un coordonator avizat, apoi au adunat elemente care au dus, strategic, la victoriile din 1989. Jocul propriu-zis a fost alcătuit dintr-o tablă de joc, piese, mărturii, cartoane cu descrieri de persoane, obiecte, evenimente, desene și fotografii. De asemenea, pentru implementare, jocul a fost prezentat elevilor din ciclul gimnazial din localitate, urmând să fie memorat pe o pagină web, cu posibilitatea de a fi descărcat gratuit de către toți cei interesați de istoria recentă.

În dimineața de 27 septembrie 2015 tinerii au venit la Timișoara special pentru a vizita Memorialul Revoluției, ocazie cu care au făcut și un tur al monumentelor Eroilor și al locurilor reprezentative pentru Revoluția din Decembrie 1989.

Simona **MOCIOALCĂ**

COLABORATORI

Georg Herbstritt, cercetător, Institutul Gauck, Berlin

Richard Andrew Hall, cercetător, Indiana University, S.U.A.

Ana Blandiana, poetă, publicistă, Academia Civică, București

Romulus Rusan, scriitor, publicist, Academia Civică București

Lucia Hossu-Longin, realizator de emisiuni TVR, București

Dumitru Tomoni, profesor doctor în istorie, Făget

Marius Mioc, revoluționar și publicist, Timișoara
